

SİVAS
19-21 NİSAN 2019

CUMHURİYET 1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KONGRE TAKVİMİ

Özetlerin gönderileceği son tarih: 5 Nisan 2019

Tam metinlerin gönderileceği son tarih: 19 Nisan 2019

Kongre kitabı yayın tarihi: 3 Mayıs 2019

Ayrıntılı Bilgi İçin: www.cumhuriyetkongresi.org

SOSYAL BİLİMLER KONGRE KİTABI

EDİTÖRLER:

GÜLTEKİN GÜRÇAY

KHORRAM MANAFİDİZAJİ

SOSYAL BİLİMLER KONGRE KİTABI

CUMHURİYET 1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

19-21 NİSAN 2019
SİVAS

EDİTÖRLER:
GÜLTEKİN GÜRÇAY
KHORRAM MANAFİDİZAJİ

UBAK YAYINEVİ ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI : 2018/42945)
TÜRKİYE

cumhuriyetkongresi@gmail.com

www.ubak.org.tr

<https://www.cumhuriyetkongresi.org/>

*Bu kitabın tüm hakları UBAK Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.*

UBAK Publications – 2019 ©

Yayın Tarihi : 05.05.2019

ISBN: 978-605-69046-8-4

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI*CUMHURİYET**1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ***TARİHİ VE YERİ***19-21 NİSAN 2019**SİVAS***DÜZENLEYEN KURUMLAR***UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi**Derneği***KONGRE BAŞKANI***DOÇ. DR. DİNARA FARDEEVA***DÜZENLEME KURULU BAŞKANI***GÜLTEKİN GÜRÇAY***YABANCI KONUŞMACILAR***Eraj Jamal (National University Of Modern Languages, Pakistan)**Doç. Dr. Dilorom Hamroeva (Bilimler Akademisi / Özbekistan)**Amaneh Manafidizaji (Tebriz İslami Sanatlar Üniversitesi – İran)**Şahaliyeva Matanat Kurban (Azerbaycan Bilimler Akademisi, Azerbaycan)**Aziza Syzdykova (Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan)**Khorram Manafidizaji (Tabriz İslami Sanatları Üniversitesi- İran)**Gültekin. I. Ajalova (Azerbaijan Medical University- Azerbaycan)**Fida Hussein Abbasip (Al- Balqa' Applied University, Jordan)**Naizabek Adilbek (Kyzylorda State University Named After Korkyt Ata, Kazakhstan)**Khadzhimurat Khadzhiev (Kabardino Balkarian State University)**Prof. Dr. Gulzar İbragimova (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)***KONGRE DİLLERİ***TÜRKÇE (Tüm Lehçeleri) - İNGİLİZCE - RUSÇA - FARŞÇA - ÇİNCE - ARAPÇA*

FOTOĞRAF GALERİSİ

Kongrenin Diğer Fotoğraflarını Facebook ve Instagram Sayfamızda Bulabilirsiniz.

Kongre Facebook Sayfası: UBAK - ULUSLARARASI BİLİMLER AKADEMİSİ

Instagram Hesabımız: ubakkongre

SİVAS
19-21 NİSAN 2019

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Dr. Lale Sariye AKAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Burcu Semin AKEL
Kültür Üniversitesi

Dr. Nürettin AKÇAKALE
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Yelderem AKHOUNDNEJAD
Şırnak Üniversitesi

Dr. Fatih BAL
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof Dr Esin BASIM
Akdeniz Üniversitesi

Prof Dr. Hüseyin BASIM
Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa BAYRAM
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer DALMAN
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Nermin DEMİRKOL
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf DOĞAN
Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç Dr. Sibel DUMAN
Bingöl Üniversitesi

Dr. Öğretim Görevlisi Filiz ERYILMAZ
Uludağ Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet ERYILMAZ
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç Dr. Mehmet KAYA

Dicle Üniversitesi

Doç. Dr. Enver KENDAL

Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Bülent KURTIŞOĞLU

İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Mahmut MODANLI

Harran Üniversitesi

Doç. Dr. Yaprak I. OZDEMİR

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ

Munzur Üniversitesi

Prof. Dr. Sibel SİLİCİ

Erciyes Üniversitesi

Dr. Mustafa TAŞCANOV

Harran Üniversitesi

Dr. Abdalnaim TEMUR

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN

Şırnak Üniversitesi

Dr. Mehmet Settar ÜNAL

Şırnak Üniversitesi

Doç.Dr. Binnur MERİÇLİ YAPICI

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

KONGRE PROGRAMI

CUMHURİYET ZİRVESİ 1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ 1. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ 19 - 21 NİSAN 2019			
20 Nisan 2019			
9:00-12:30	Salon 1 UYGULAMALI BİLİMLER	13:30 -19:00	Salon 1 SOSYAL BİLİMLER
	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. GULZAR İBRAGİMOVA		OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. GULZAR İBRAGİMOVA
	DR. ÖĞR. ÜYESİ DERYA FATMA BİÇER & SERPİL KAYA AİLE SAĞLIĞI MERKEZLERİNE BAŞVURAN HASTALARDA HİZMET KALİTE ALGISI		ÖĞR. GÖR. AYSEL ARSLAN & ELİF KONÜR ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET EĞİLİMLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
	DR. ÖĞR. ÜYESİ NAIM KARAGÖZ & SERPİL KAYA BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİNDE GÖREV YAPAN HEMŞİRELERİN HASTA HAKLARI KONUSUNDAKİ BİLGİ VE TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ		DR. ÖĞR. ÜYESİ SİMGE EMEKÇİ SİYASİ SEÇİM KAMPANYALARINA YÖNELİK GÜVEN, Z KUŞAĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME
	DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA (ALBAK) YALINIZ DELİP SİSTEMİYLE ÜRETİLEN TUZLU ANTEP FISTIĞI ÜRETİM HATTINDA KRİTİK NOKTALARIN BELİRLENİP ÖNLEMLERİN ALINMASI		DR. ÖĞR. ÜYESİ, HİLAL ÖZAY NİŞANLILIKTA YAPTIRILAN İMAM NİKÂHININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
	ÖĞR. GÖR. RUKİYE ASLAN & ÖĞR. GÖR. EBRAR ILIMAN & ÖĞR. GÖR. AYSEL ARSLAN SAĞLIK HİZMETLERİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN AKILCI İLAÇ KULLANIMI KONUSUNDA BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ		DOÇ. DR. AHMET GÜVEN & EMİRHAN KEFELİ & SEVİLAY KARATEPE YAYGIN EĞİTİM KURUMLARINDA ÖRGÜTSEL SİNİZMİN NEDENLERİ

	ÖĞR. GÖR. RUKİYE ASLAN & ÖĞR. GÖR. EBRAR ILIMAN & ÖĞR. GÖR. EBRAR ILIMAN SHMYO ÖĞRENCİLERİNİN SAĞLIK OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ		DOÇ. DR. AHMET GÜVEN & SEVİLAY KARATEPE & EMİRHAN KEFELİ TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YOZLAŞMA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
	SELVA TOPRAK & DOÇ. DR. SELÇUK ALP OYUN TEORİSİ VE PARÇACIK SÜRÜ OPTİMİZASYONU KULLANILARAK YATIRIM FONU GETİRİLERİNİN ANALİZİ		YAHYA DOĞAR & YASIN KARACA & SELAHATTIN AKPINAR ÇEŞİTLİ GRUPLARIN SPOR BRANŞLARINA DUYDUKLARI İLGİ VE UYGULADIKLARI SPOR BİRANŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)
	NASER ALHUSSEIN ACCURACY ANALYSIS OF OBTAINED HEIGHT DIFFERENCES USING CORS (VRS / FKP) METHODS		MURİHAL ACAR & ŞAHİN TUĞRUL SOSYAL BİLİMLERİN METODOLOJİK FARKLIŞMA TEMELİNE BİR BAKIŞ
	MSD. POLINA VISHNIKINA MODERN PROBLEMS OF BIOLOGY		ŞAHİN TUĞRUL 24 YIL ARAYLA TÜRK TELEVİZYONLARINDA ÖZELLEŞTİRME HABERLERİ: ATV VE SHOW TV ÖRNEĞİ
	DR.ÖĞR.ÜYESİ. NIZAMETTİN ERBAŞ TARIM KESİMİNDE MAKİNELEŞME ÇABALARI VE RASYONEL MAKİNE İŞLETMECİLİĞİNE YÖNELİK BAZI ORGANİZASYONLAR		NİHAL ACAR SİYASİ EYLEMLERİN YENİ KURUMSAL SİYASET EKOLLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNDE ÖZNEİN SOKAĞA ÇIKMA DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI
	DR.ÖĞR.ÜYESİ. NIZAMETTİN ERBAŞ STRATEJİK BİR ÜRÜNÜMÜZ: CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE ŞEKER PANCARI		DOÇ. DR. AHMET GÜVEN & AHMET KUTLU & ÖMER FARUK DEMİRCİ YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ KAZANIMLARINDAN BİRİSİ OLAN CİMER KURUMU
	PROF. DR. İSMET SEZER A REVIEW STUDY ON THE USING OF DIETHYL ETHER IN DIESEL ENGINES: EFFECTS ON HC EMISSIONS		DOÇ. DR. AHMET GÜVEN & AHMET KUTLU & ÖMER FARUK DEMİRCİ TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YOLSUZLUK SORUNU VE ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER
	PROF. DR. İSMET SEZER		AZİZA SYZDYKOVA

	A REVIEW STUDY ON THE USING OF DIETHYL ETHER IN DIESEL ENGINES: EFFECTS ON CO EMISSIONS		DIŞ BORÇ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: ORTA ASYA ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ
	FIDA HUSSEIN ABBASIP JORDAN'S RELATIONSHIP WITH OECD		OĞUZ GÜRKAN & GÖKTUĞ ERTETİK UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİNDE MÜSABAKALARI KAZANAN VE KAYBEDEN TAKIMLARIN TOPLAM KAT ETTİKLERİ MESAFELERİN KARŞILAŞTIRILMASI
	PROF. DR. VEDAT SABANCIOĞULLARI & YÜK. LİS. ÖĞR. AYŞEGÜL ÖZTÜRK & DR. ÖĞR. ÜYESİ YAŞAR TAŞTEMUR DIŞ HEKİMLİĞİ 2. VE 3. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SİNİR SİSTEMİ ANATOMİSİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ		GÖKTUĞ ERTETİK & OĞUZ GÜRKAN UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİNDE YARI FİNAL OYNAYAN TAKIMLARIN İÇ SAHA VE DIŞ SAHADA YAPTIKLARI MAÇLARIN TEKNİK AÇIDAN İNCELENMESİ
	ARŞ. GÖR. MUSTAFA KAYA & FATMA ÖZLEM YILMAZ SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN İKİ FARKLI İSTATİSTİKSEL YÖNTEMLE İNCELENMESİ		DOÇ. DR. YELİZ KINDAP TEPE & DR. ÖĞRETİM ÜYESİ VEZİR AKTAŞ EVLİLİK ÖNCESİ CİNSEL İLİŞKİYE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI
	ARŞ. GÖR. MUSTAFA KAYA SAĞLIK İNSANGÜCÜNÜN İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİNE GÖRE İNCELENMESİ		ŞAHALİYEVA MATANAT KURBAN SEYYİD EBULKASIM NEBATİ'NİN SİRLARA VAKIF OLMA İSTEĞİ
	NAIZABEK ADILBEK MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF AUDIT IN KAZAKHSTAN		DOÇ. DR. YELİZ KINDAP TEPE & MIHRIBAN CANER & ROJBIN DEMİREL & CANSU KANAT & KEZBAN GÜRE & EMİN YEŞİLDAĞ & ÖĞRETİM ÜYESİ VEZİR AKTAŞ SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMUN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
	ZEYNEP OĞRAK & PROF. DR. AYDIN ŞIK PLASTİK ÜRETİMİNİN ENDÜSTRİ 4.0'DA ÖRNEK VAKA UYGULAMASI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ		DR. ÖĞR. ÜYESİ ENGİN KARAKIŞ TÜRKİYE'DE İLLERİN EKONOMİK VE SOSYAL İSTATİSTİKLERE GÖRE KÜMELEME ANALİZİ İLE SINIFLANDIRILMASI
	DOÇ.DR. NALÂN		DR. ÖĞR. ÜYESİ ENGİN

	DEMİRCİOĞLU YILDIZ & YÜKSEK LİSANS ÖĞR. ENES AVCI & ARAŞ.GÖR. BAŞAK AYTATLI SİVAS KENTİ'NDE YER ALAN YEŞİL ALANLARIN YETERLİLİĞİNİN BELİRLENMESİ		KARAKIŞ BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN ARACI KURUMLARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ENTROPİ VE COPRAS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ
	DOÇ.DR. NALÂN DEMİRCİOĞLU YILDIZ & DOÇ.DR. UĞUR AVDAN & ARŞ. GÖR. ALI CAN KUZULUGİL & YÜK. LİSANS. ÖĞR.ENES AVCI SİVAS KENTİ ÖRNEĞİNDE KENT PARKLARININ KENTSEL ISI ADASINA ETKİSİNİN BELİRLENMESİ		AMANEH MANAFIDIZAJI CAM HACI KABLARI
	KHADZHIMURAT KHADZHIEV МЕТОДЫ И ТЕХНИКИ ОБНАРУЖЕНИЯ АНОМАЛИЙ ДЛЯ БОЛЬШИХ ДАННЫХ		HASAN BAKIRCI & VEYSEL PALANDÖKEN & HÜSEYİN ARTUN & MURAT OKUR PROBLEM DAYALI ÖĞRENME HAKKINDA FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ
	ARŞ. GÖR. MUAMMER YAMAN & ALI GÖKASLAN MİMARİDE GENİŞ AÇIKLIK GEÇME PROBLEMİNİN PIER LUIGI NERVİ YAPILARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ		HASAN BAKIRCI & JİYAN ZENGİN & HÜSEYİN ARTUN & MURAT OKUR FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ FETEMM EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ
	F. S. İSMAİLOV & Kh. I. HASANOV & N. N. KHALİLOV & G. I. AJALOVA COMPLEX TREATMENT OF OIL WITH A COMPOSITION ON THE BASIS OF A NON- UNOGENOUS DETERGENTS.		DOÇ. DR. DİLÖROM HAMROEVA TEFEKKÜR ANTROPOLOJİSİ: TARİHİ DÖNEMLER VE TOPLUMSAL TEFEKKÜRÜN MEZAR TAŞLARINA YANSIMASI
	ARŞ. GÖR. MUAMMER YAMAN CEPHE YANGIN GÜVENLİK ÖNLEMLERİ KAPSAMINDA ULUSAL VE ULUSLARARASI BÜYÜK ÖLÇEKLİ TEST STANDARTLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ		ÖĞRETMENİ GİZEM GÜLER BAŞAR & PROF. DR. ARZU ÖZYÜREK ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE AİLE AİDİYETİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

	KHORRAM MANAFIDIZAJI & AMANEH MANAFIDIZAJI CAM YÜZERİNDE ALTERNATİF DEKOR YÖNTEMİ OLARAK NİKEL ELEKTROKAPLAMANIN UYGULANMASI		ÖĞRETMENİ GİZEM GÜLER BAŞAR & PROF. DR. ARZU ÖZYÜREK ERGEN-EBEVEYN İLİŞKİ NİTELİĞİNİN AİLEYE AİT BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
			ÖĞR. GÖR. AYSEL ARSLAN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA STRATEJİLERİ BİLİŞÜSTÜ FARKINDALIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
			SEDA ÖZFİDANCI & DR. ÖĞR. ÜYESİ ENİS BAHA BİÇER & ÖĞR. GÖR. ABDULLAH MISIRLIOĞLU ÇALIŞANLARININ TKY UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ: BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ ÖRNEĞİ
			PROF. DR. ÖZGÜR ASLAN & DR. NURPERİHAN TOSUN SAĞLIK SEKTÖRÜNDE NESNELERİN İNTERNETİ UYGULAMALARI
			LAREEB GULL & ERAJ JAMAL & ERUM EHSAN CRITICAL ANALYSIS OF NOVEL ME BEFORE YOU WITH REFERENCE TO EUTHANASIA

YABANCI KONUŞMACILAR:

- Eraj Jamal (National University Of Modern Languages, Pakistan)
- Doç. Dr. Dilorom Hamroeva (Bilimler Akademisi / Özbekistan)
- Amaneh Manafidizaji (Tebriz İslami Sanatlar Üniversitesi – İran)
- Şahaliyeva Matanat Kurban (Azerbaycan Bilimler Akademisi, Azerbaycan)
- Aziza Syzdykova (Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan)
- Khorram Manafidizaji (Tabriz İslami Sanatları Üniversitesi- İran)
- Gültekin. I. Ajalova (Azerbaijan Medical University- Azerbaycan)
- Fida Hussein Abbasip (Al- Balqa' Applied University, Jordan)
- Naizabek Adilbek (Kyzylorda State University Named After Korkyt Ata, Kazakhstan)
- Khadzhimurat Khadzhiev (Kabardino Balkarian State University)
- Prof. Dr. Gulzar İbragimova (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER	
KONGRE KÜNYESİ	
FOTOĞRAF GALERİSİ	
BİLİM KURULU	
KONGRE PROGRAMI	
İÇİNDEKİLER	
SÖZLÜ SUNULMUŞ BİLDİRİ ÖZET VE TAM METİNLERİ	
Aysel ARSLAN & Elif KONÜR	
<i>ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE ŞİDDET EĞİLİMLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	1
Simge EMEKÇİ	
<i>K VE Z KUŞAĞININ SİYASİ SEÇİM KAMPANYALARINA YÖNELİK GÜVENİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME</i>	14
Hilal ÖZAY	
<i>NİŞANLILIKTA YAPTIRILAN İMAM NİKÂHININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	29
Matanat Kurban ŞAHALİYEVA & Matanat Huseyn ALESKEROVA	
<i>SEYİD ƏBUQASİM NƏBATİNİN "SİRLƏRƏ" VAQİF OLMA AŞİQLİYİ</i>	39
Ahmet GÜVEN & Sevilay KARATEPE & Emirhan KEFELİ	
<i>TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YOZLAŞAM SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS IN TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION</i>	50
Ahmet GÜVEN & Emirhan KEFELİ & Sevilay KARATEPE	
<i>YAYGIN EĞİTİM KURUMLARINDA ÖRGÜTSEL SİNİZMİN NEDENLERİ</i>	67
Yahya DOĞAR & Yasin KARACA & Selahattin AKPINAR	
<i>ÇEŞİTLİ GRUPLARIN SPOR BRANŞLARINA DUYDUKLARI İLGİ VE UYGULADIKLARI SPOR BİRANŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)</i>	77
ŞAHİN TUĞRUL	
<i>24 YIL ARAYLA TÜRK TELEVİZYONLARINDA ÖZELLEŞTİRME HABERLERİ: ATV VE SHOW TV ÖRNEĞİ</i>	87
Aziza SYZDYKOVA	
<i>DIŞ BORÇ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: ORTA ASYA ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ</i>	110
Nihal ACAR & Şahin TUĞRUL	
<i>SOSYAL BİLİMLERİN METODOLOJİK FARKLILAŞMA TEMELİNE BİR BAKIŞ</i>	111
Nihal ACAR	
<i>SİYASİ EYLEMLERİN YENİ KURUMSAL SİYASET EKOLLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NDE ÖZNEİN SOKAĞA ÇIKMA DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI</i>	127
Ahmet GÜVEN & Ahmet KUTLU & Ömer Faruk DEMİRCİ	
<i>YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ KAZANIMLARINDAN BİRİSİ OLAN CİMER KURUMU</i>	158
Lareeb GULL & Eraj JAMAL & Erum EHSAN	
<i>CRITICAL ANALYSIS OF NOVEL ME BEFORE YOU WITH REFERENCE TO EUTHANASIA</i>	171
Ahmet GÜVEN & Ahmet KUTLU & Ömer Faruk DEMİRCİ	
<i>TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YOLSUZLUK SORUNU VE ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER</i>	172
Oğuz GÜRKAN & Göktuğ ERTETİK	185

UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİNDE MÜSABAKALARI KAZANAN VE KAYBEDEN TAKIMLARIN TOPLAM KAT ETTİKLERİ MESAFELERİN KARŞILAŞTIRILMASI	
Gökтуğ ERTETİK & Oğuz GÜRKAN	
UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİNDE YARI FİNAL OYNAYAN TAKIMLARIN İÇ SAHA VE DIŞ SAHADA YAPTIKLARI MAÇLARIN TEKNİK AÇIDAN İNCELENMESİ	187
Yeliz KINDAP TEPE & Vezir AKTAŞ	
EVLİLİK ÖNCESİ CİNSEL İLİŞKİYE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	189
Yeliz KINDAP TEPE & Mıhriban CANER & Rojbin DEMİREL & Cansu KANAT & Kezban GÜRE & Emin YEŞİLDAĞ & Vezir AKTAŞ	
SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMUN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	199
Engin KARAKIŞ	
TÜRKİYE'DE İLLERİN EKONOMİK VE SOSYAL İSTATİSTİKLERE GÖRE KÜMELEME ANALİZİ İLE SINIFLANDIRILMASI	209
Amaneh MANAFIDIZAJI	
CAM HACI KAPLARI	216
Engin KARAKIŞ	
BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN ARACI KURUMLARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ENTROPİ VE COPRAS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ	217
Hasan BAKIRCI & Veyssel PALANDÖKEN & Hüseyin ARTUN & Murat OKUR	
PROBLEM DAYALI ÖĞRENME YÖNTEMİ HAKKINDA FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ	225
Hasan BAKIRCI & Jıyan ZENGİN & Hüseyin ARTUN & Murat OKUR	
FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ FETEMM EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	235
Aysel ARSLAN	
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA STRATEJİLERİ BİLİŞÜSTÜ FARKINDALIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	245
Seda ÖZFİDANCI & Enis Baha BİÇER & Abdullah MISIRLIOĞLU	
ÇALIŞANLARININ TKY UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ: BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ ÖRNEĞİ	259
Özgür ASLAN & Nurperihan TOSUN	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE NESNELERİN İNTERNETİ UYGULAMALARI	272
Gizem Güler BAŞAR & Arzu ÖZYÜREK	
RTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN EBEVEYNLERİYLE İLİŞKİLERİNİN AİLESEL BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	285
Gizem Güler BAŞAR & Arzu ÖZYÜREK	
ERGENLERDE AİLE AİDİYETİNİN KİŞİSEL BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	298
19-21 NİSAN 2019	

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE ŞİDDET EĞİLİMLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

DETERMINATION OF THE VIOLENCE TENDENCY OF STUDENTS IN HIGH SCHOOL ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Aysel ARSLAN
Cumhuriyet Üniversitesi

Elif KONÜR
Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, ekonomik durum, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenleri açısından incelemektir. Araştırmaya ilişkin verilerin elde edilebilmesi için genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Sivas ili merkez ilçede 4 farklı lisede öğrenim görmekte olan 325 kız, 139 erkek olmak üzere toplamda 464 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verilerini elde edebilmek amacıyla Haskan ve Yıldırım (2012) tarafından geliştirilen “*Şiddet Duygusu*”, “*Bilişim Teknolojileri Aracılığıyla Şiddet*”, “*Başkalarına Zarar Verme Düşüncesi*” ve “*Başkalarına Şiddet Uygulama*” olmak üzere dört alt boyut ve 20 maddeden oluşan “*Şiddet Eğilimleri Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirliği toplam puanda .87; bu çalışmada ise ölçeğin .90 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde; Kolmogorov-Smirnov (K-S), Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Bağımsız t testi, ANOVA kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, ekonomik durum, anne eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, şiddet eğilimleri, ortaöğretim, öğrenci

ABSTRACT

This study aims at analyzing high school school students' violence tendence in terms of such variables as their gender, school class, economic situation and the educational background of their parents. The study was carried out with a screening model which aimed to reveal the

current situation. The study was conducted on 464 students, 325 girls and 139 boys in four different high schools from Sivas province centre in 2018-2019 academic years during spring semester. The "Violence Tendency Scale " developed Haskan and Yıldırım (2012) was used to determine the Violence Tendency of students. VTS includes 20 items and four factors: "the feeling of violence", "violence through information technologies", "the feeling of harming others" and "applying violence against others. Kolmogorov-Smirnov (K-S), Arithmetic Average, Percentage, Independent Groups T-Test, ANOVA and LSD analysis techniques were used to analyse the data about the study. When the findings obtained were analysed, it was determined that the students' violence tendency differed significantly according to gender, school class, economic level and the educational background of their parents variables.

Key Words: Violence, tendency of violence, high school, student

GİRİŞ

Tüm dünyada ve ülkemizde şiddete yönelik olaylar ve durumlar hem toplumsal hem de bireysel anlamda özellikle son yüzyılda büyük bir artış göstermiştir. Şiddet olaylarında en dikkat çekici unsurlardan biri şiddet uygulayanların ve maruz kalan bireylerin yaş ortalamasının gittikçe düşmesidir. Bireyin hayatını ve psikolojisini tehdit eden bir unsur olarak şiddet olaylarındaki bu artış bir arada yaşamak için gerekli toplumsal koşulları olumsuz etkilemektedir (Erkek, 2016: 22). Şiddet, kelime anlamı olarak zarar vermek, karşı gelmek, hak ihlali yapmak, kaba kuvvet, hız, aşırılık gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu bağlamda şiddetin bireyin veya grubun sahip oldukları maddi ya da manevi gücü, otoriteyi olumsuz sonuçlar doğurabilecek şekilde kullanılması olduğu ifade edilmektedir (Dursun, 2011). Michaud (1991) şiddeti, bireyin sosyal ortamlarda bir veya daha fazla kişinin fiziksel, psikolojik ya da manevi olarak zarar görmesine neden olacak şekilde davranışlar sergilemesi; İldeş (2002), bireyin yapısında doğal olarak var olan saldırganlık güdüsünün başkalarının fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar verecek boyutta kullanılması; Bridge (2003), farklı nedenlerden kaynaklanabilen zarar verici gücün birey ya da grup olarak başka bir birey ya da gruba sözlü, fiziksel, cinsel, psikolojik, manevi olarak kullanılması olarak tanımlamaktadır. Demirbağ Bolat (2010) ise şiddeti; aile, okul, iş ortamı, dijital ortamlar vb. alanlarda bireyin kendisine ve çevresine yönelik olarak sergilediği davranışlardan tüm dünyayı tehdit eden savaşlara ve sonuçlarına kadar geniş bir yelpazede görülebilen; şiddete maruz kalan bireyin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü bozan, özgürlüğünü engelleyen davranışlar veya tutumlardan bedensel bütünlüğünü yok ederek hayatını sonlandırmaya kadar farklı şekillerde uygulanan bir kavram olarak ifade etmektedir.

Şiddet, kavram olarak olumsuz tutum ve davranışları içermekle birlikte fiziksel, sosyal, cinsel, ekonomik, kültürel, psikolojik, sözel şiddet gibi pek çok farklı şekilde görülebilmektedir. Şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında pek çok farklı etmen bulunmaktadır. Bireyin kişisel özellikleri çevresel etkenler, yaşanan dönemin özellikleri, toplumsal nedenler vb. risk faktörleri arasında yer almaktadır. Şiddetin ortaya çıkaran risk faktörlerinin yoğunluğu ve derinliği şiddetin boyutunu ve süresini belirlemektedir (Page & İnce, 2008). Şiddete yönelik davranışların özellikle ergenlik döneminde yaşanan sorunlar nedeniyle öne çıktığı, bireyin bu dönemde aile, çevre ve okul ortamlarından olumlu destek almadığı şartlarda şiddet davranışlarının ileriki yaşlarda da devam ettiği ifade edilmektedir. Akranları ve toplum tarafından reddedilen ergen kısmen saldırgan davranışlar göstermekte ve antisosyal bir kişilik oluşturmaktadır. Ergenlik dönemindeki birey kabul edilmediği sosyal ortamlardan uzaklaşarak suç gruplarına katılmaya daha fazla eğilim göstermektedir (Williams & Myers, 2004). Akranları ve toplum tarafından reddedilen ergen kısmen saldırgan davranışlar göstermekte ve antisosyal bir kişilik oluşturmaktadır (Dahlberg & Potter, 2001). Ergenlerin şiddet içeren davranışları özellikle okul ortamlarında daha belirgin olmaktadır. Okullarda görülen şiddet davranışları okul içi ile sınırlı olmayıp okul çevresi, yatakhane, servis araçları vb. ortamlarda da yansımaları görülmektedir (Williams & Myers, 2004). Ergenlik döneminde şiddet içeren davranışların özellikle öne çıkması nedeniyle bu dönem sorunlarının belirlenmesi ve çözüm yollarının ortaya konulması önem taşımaktadır (Davey, Day & Howells, 2005). Yapılan bu çalışmanın alan yazını destekleyeceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin düzeyi ve çeşitli değişkenler açısından farklılıklarının belirlenmesi amaçlanmış olup aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

a) Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerine ilişkin puan ortalamaları ölçeğin tamamında ve alt boyutlarında hangi düzeydedir?

b) Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları ile toplanan verilerin analiz sürecinde kullanılan istatistiksel yöntemler hakkında bilgi verilmektedir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Sivas ili merkez ilçede 4 farklı lise düzeyinde öğrenim görmekte olan 325 kız, 139 erkek olmak üzere toplamda

464 öğrenci oluşturmaktadır. Basit seçkisiz örnekleme yönteminin kullanıldığı bu araştırmaya ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Örnekleme İlişkin Betimsel Özellikler

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	325	70.04
	Erkek	139	29.96
Sınıf düzeyi	9. Sınıf	189	40.73
	10. Sınıf	91	19.61
	11. Sınıf	101	21.77
	12. Sınıf	83	17.89
Ekonomik durum	Çok İyi	35	7.54
	İyi	184	39.66
	Orta	234	50.43
	Düşük	11	2.37
Anne eğitim durumu	İlkokul	162	34.91
	Ortaokul	135	29.09
	Lise	110	23.71
	Üniversite	57	12.28
Baba eğitim durumu	İlkokul	71	15.30
	Ortaokul	76	16.38
	Lise	187	40.30
	Üniversite	130	28.02

Tablo 1’deki bulgulara göre araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin yaklaşık 2/3’ünün kız öğrencilerden 1/3’ünün ise erkek öğrencilerden oluştuğu; öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre dokuzuncu sınıfta 189, onuncu sınıfta 91, on birinci sınıfta 101 ve on ikinci sınıfta 83 öğrencinin öğrenim gördüğü; ekonomik durum değişkenine göre 35 öğrencinin çok iyi, 184 öğrencinin orta, 234 öğrencinin orta ve 11 öğrencinin ise düşük düzeyde gelire sahip olduğu; anne eğitim durumuna göre 162 öğrencinin annesinin ilkokul, 135’inin ortaokul, 110’unun lise ve 57’sinin üniversite mezunu olduğu; baba eğitim durumuna göre 71 öğrencinin babasının ilkokul, 76’sının ortaokul, 187’sinin lise ve 130’unun üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin demografik bilgilerinin belirlenmesi amacıyla “*Kişisel Bilgi Formu*” ve şiddet eğilimlerinin ölçülmesi amacıyla ise Haskan ve Yıldırım (2012) tarafından geliştirilen “*Şiddet Eğilimleri Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçek “*Şiddet Duygusu*” (6 madde), “*Bilişim Teknolojileri Aracılığıyla Şiddet*” (4 madde), “*Başkalarına Zarar Verme Düşüncesi*” (5 madde) ve “*Başkalarına Şiddet Uygulama*” (5 madde) olmak üzere dört alt boyut ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin toplam güvenirliği .87; bu çalışmada ise .90 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenirliği alt boyutlarda; şiddet duygusu alt boyutunda .77, bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet alt boyutunda .69, başkalarına zarar verme düşüncesi boyutunda

.76, başkalarına şiddet uygulama alt boyutunda .72 olarak belirlenmiştir. Ölçek üçlü likert tipinde olup “Hiçbir zaman=1”, “Bazen=2” ve “Her zaman=3” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 60, en düşük puan ise 20’dir.

Verilerin toplanması ve Analizi

Araştırma için Sivas il merkezinde bulunan farklı eğitim bölgelerinde bulunan dört farklı lise belirlenmiş ve uygulama için gerekli izinler alınmıştır. Kişisel bilgi formu ve saldırganlık ölçeği 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde toplamda 484 öğrenciye uygulanmıştır. Ancak 20 ölçek değerlendirme için gerekli özellikleri taşınamaması nedeniyle analiz sürecine dâhil edilmemiş, 464 ölçek üzerinden analizler yapılmıştır. Verilerin analizi için SPSS 25.0 istatistik programı kullanılmıştır. Puanların normal dağılımını belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov (K-S) Testi uygulanmıştır. Verilerin normallik analizleri yapılarak aritmetik ortalama ve standart sapma puanlarına bakılmıştır. Bu analizlerin sonucuna göre; öğrencilerin şiddet eğilimlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, ekonomik durum, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve bağımsız T testi uygulanmıştır. Yapılan ANOVA testi sonuçlarında anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür. Bu farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için ise LSD testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışma kapsamında elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular, araştırma sorularının sırasına uygun olarak aşağıda sunulmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde eğitim gören öğrencilerin şiddet eğilimleri ölçeğinin tamamından ve toplamından aldıkları puan ortalamaları Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Ölçeğe İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçekler	N	En düşük puan	En yüksek puan	Ort.	ss
Toplam puan	464	20	59	36.13	8.70
Şiddet duygusu	464	6	18	10.03	3.00
Bilişim şiddeti	464	4	12	7.18	1.87
Zarar verme düşüncesi	464	5	15	8.60	2.59
Şiddet uygulama	464	5	15	10.30	2.70

Tablo 2’deki bulgulara göre öğrencilerin şiddet eğilimlerinin ölçeğin toplam puanında orta düzeyde (60.22), şiddet duygusu alt boyutunda orta düzeyde (55.72), bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet alt boyutunda orta düzeyde (59.83), başkalarına zarar verme düşüncesi alt

boyutunda orta düzeyde (57.33), başkalarına şiddet uygulama alt boyutunda orta düzeyde (68.67) olarak belirlenmiştir. Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına göre en yüksek puanı başkalarına şiddet uygulama alt boyutunda en düşük puanı ise şiddet duygusu alt boyutunda aldıkları görülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, ölçeğin toplamı ve alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla uygulanan bağımsız gruplar t testi bulgularına Tablo 3'te yer verilmektedir.

Tablo 3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Şiddet Eğilimleri Bağımsız Gruplar T Testi Bulguları

	Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	p
Toplam	Kız	325	33.98	7.67	-8.736	.00*
	Erkek	139	41.13	8.94		
Şiddet duygusu	Kız	325	9.44	2.60	-6.780	.00*
	Erkek	139	11.41	3.40		
Bilişim şiddeti	Kız	325	6.88	1.72	-5.109	.00*
	Erkek	139	7.88	2.01		
Zarar verme düşüncesi	Kız	325	8.12	2.37	-6.305	.00*
	Erkek	139	9.71	2.76		
Şiddet uygulama	Kız	325	9.51	2.46	-10.985	.00*
	Erkek	139	12.13	2.31		

*p<.05

Tablo 3'teki bulgulara göre öğrencilerin şiddet eğilimlerine ilişkin puan ortalamalarının cinsiyet değişkeni açısından ölçeğin toplam puanı ve tüm alt boyutlarında erkek öğrencilerin aleyhine olmak üzere anlamlı farklılık gösterdiği p<.05 belirlenmiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, ölçeğin toplamı ve alt boyutlarında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi bulgularına Tablo 4'te yer verilmektedir.

Tablo 4. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Şiddet Eğilimleri ANOVA Testi Bulguları

	Sınıf	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam	9. Sınıf	189	35.75	8.18	1.070	.36	Yok
	10. sınıf	91	36.57	8.07			
	11. Sınıf	101	37.22	9.36			
	12. Sınıf	83	35.16	9.64			
Şiddet duygusu	9. Sınıf	189	9.88	2.82	1.213	.31	Yok
	10. sınıf	91	10.03	2.88			
	11. Sınıf	101	10.51	3.15			
	12. Sınıf	83	9.80	3.31			
Bilişim şiddeti	9. Sınıf	189	7.14	1.87	.709	.55	Yok
	10. sınıf	91	7.25	1.72			

	11. Sınıf	101	7.36	1.94			
	12. Sınıf	83	6.98	1.91			
Zarar verme düşüncesi	9. Sınıf	189	8.41	2.36	1.945	.04*	9-11*, 11-12*
	10. sınıf	91	8.78	2.44			
	11. Sınıf	101	9.05	2.88			
	12. Sınıf	83	8.28	2.84			
Şiddet uygulama	9. Sınıf	189	10.28	2.67	.319	.81	Yok
	10. sınıf	91	10.51	2.57			
	11. Sınıf	101	10.30	2.61			
	12. Sınıf	83	10.11	3.02			

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde ortaöğretim düzeyinde eğitim alan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin sınıf düzeyi değişkenine göre ölçeğin toplamı, şiddet duygusu, bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarında anlamlı farklılık göstermediği p>.05; başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutunda ise anlamlı farklılık gösterdiği p<.05 tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi sınıflar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla uygulanan LSD testi sonuçlarına göre anlamlı farklılığın “9 ve 11”, “11 ve 12” sınıfları arasında on birinci sınıflar aleyhine olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Toplam puan açısından bakıldığında en yüksek puanı on birinci sınıf öğrencilerinin en düşük puanı ise on ikinci sınıf öğrencilerinin aldıkları görülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, ölçeğin toplamı ve alt boyutlarında ekonomik durum değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi bulgularına Tablo 5’te yer verilmektedir.

Tablo 5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Ekonomik Durum Değişkenine Göre Şiddet Eğilimleri ANOVA Testi Bulguları

	Ekon. Dur.	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam	Çok İyi	35	38.49	9.52	1.936	.04*	Çok iyi-İyi*
	İyi	184	35.19	8.47			
	Orta	234	36.39	8.57			
	Düşük	11	38.55	11.46			
Şiddet duygusu	Çok İyi	35	11.00	3.41	2.286	.08	Çok iyi-İyi*
	İyi	184	9.71	2.82			
	Orta	234	10.10	3.00			
	Düşük	11	10.91	3.96			
Bilişim şiddeti	Çok İyi	35	7.43	1.79	.925	.43	Yok
	İyi	184	7.04	1.92			
	Orta	234	7.23	1.79			
	Düşük	11	7.73	2.72			
Zarar verme düşüncesi	Çok İyi	35	9.31	3.15	1.713	.16	Çok iyi-İyi*
	İyi	184	8.34	2.40			
	Orta	234	8.67	2.60			
	Düşük	11	9.09	3.45			
Şiddet uygulama	Çok İyi	35	10.74	2.81	1.083	.36	Yok
	İyi	184	10.05	2.76			
	Orta	234	10.40	2.63			
	Düşük	11	10.82	2.75			

*p<.05

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin şiddet eğilimlerinin ekonomik durum değişkenine göre ölçeğin toplam puanı, şiddet duygusu ve başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği $p<.05$; bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarında anlamlı farklılık göstermediği $p>.05$ saptanmıştır. Anlamlı farklılığın ölçeğin toplamı, şiddet duygusu, başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutlarında “Çok iyi-İyi” arasında çok iyi aleyhine olduğu tespit edilmiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, ölçeğin toplamı ve alt boyutlarında anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi bulgularına Tablo 6’da yer verilmektedir.

Tablo 6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimleri ANOVA Testi Bulguları

	Anne Eğit.	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam	İlkokul	162	35.06	8.66	4.041	.01*	İlkokul-Lise*
	Ortaokul	135	35.11	7.92			İlkokul-Üniversite*
	Lise	110	37.96	9.48			Ortaokul-Lise*
	Üniversite	57	38.02	8.33			Ortaokul-Üniversite*
Şiddet duygusu	İlkokul	162	9.68	2.98	2.990	.03*	İlkokul-Lise*
	Ortaokul	135	9.81	2.72			Ortaokul-Lise*
	Lise	110	10.70	3.35			
	Üniversite	57	10.28	2.80			
Bilişim şiddeti	İlkokul	162	6.93	1.89	3.008	.03*	İlkokul-Lise*
	Ortaokul	135	7.06	1.77			İlkokul-Üniversite*
	Lise	110	7.48	1.96			
	Üniversite	57	7.58	1.76			
Zarar verme düşüncesi	İlkokul	162	8.44	2.48	2.421	.04*	Ortaokul-Lise*
	Ortaokul	135	8.27	2.43			
	Lise	110	9.03	2.88			
	Üniversite	57	9.00	2.60			
Şiddet uygulama	İlkokul	162	9.94	2.74	4.648	.00*	İlkokul-Lise*
	Ortaokul	135	9.98	2.53			İlkokul-Üniversite*
	Lise	110	10.75	2.74			Ortaokul-Lise*
	Üniversite	57	11.16	2.66			Ortaokul-Üniversite*

* $p<.05$

Tablo 6’daki verilere göre ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin anne eğitim durumu açısından ölçeğin toplamı ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği $p<.05$ saptanmıştır. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla uygulanan LSD analiz sonuçlarına göre ölçeğin toplam puanında ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “İlkokul-Üniversite”, “Ortaokul-Lise”, “Ortaokul-Üniversite” arasında daha düşük eğitilmiş anneler lehine; şiddet duygusu alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “Ortaokul-Lise” arasında lise grupları aleyhine; bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “İlkokul-Üniversite” arasında ilkökuller lehine

lehine; başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutunda “Ortaokul-Lise” arasında lise grupları aleyhine anlamlı farklılığı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenine göre şiddet eğilimleri toplam puan açısından değerlendirildiğinde anne eğitim durumu yükseldikçe şiddet eğilimlerinin de yükseldiği görülmektedir. Bu beklenen bir sonuç olmamakla birlikte üzerinde araştırmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin, ölçeğin toplamı ve alt boyutlarında baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi bulgularına Tablo 7’de yer verilmektedir.

Tablo 7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimleri ANOVA Testi Bulguları

	Baba Eğit.	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam	İlkokul	71	35.11	8.42	5.292	.00*	İlkokul-Üniversite*
	Ortaokul	76	34.03	7.37			Ortaokul-Üniversite*
	Lise	187	35.71	8.84			Lise-Üniversite*
	Üniversite	130	38.50	8.94			Lise-Üniversite*
Şiddet duygusu	İlkokul	71	9.79	3.00	4.017	.01*	İlkokul-Üniversite*
	Ortaokul	76	9.38	2.66			Ortaokul-Üniversite*
	Lise	187	9.89	3.01			Lise-Üniversite*
	Üniversite	130	10.75	3.06			Lise-Üniversite*
Bilişim şiddeti	İlkokul	71	7.01	1.78	1.323	.27*	Yok
	Ortaokul	76	6.99	1.74			
	Lise	187	7.14	1.91			
	Üniversite	130	7.44	1.91			
Zarar verme düşüncesi	İlkokul	71	8.52	2.52	3.261	.02*	Ortaokul-Üniversite*
	Ortaokul	76	7.95	1.96			
	Lise	187	8.55	2.69			
	Üniversite	130	9.09	2.74			
Şiddet uygulama	İlkokul	71	9.79	2.50	8.292	.00*	İlkokul-Üniversite*
	Ortaokul	76	9.59	2.46			Ortaokul-Üniversite*
	Lise	187	10.13	2.65			Lise-Üniversite*
	Üniversite	130	11.22	2.78			Lise-Üniversite*

*p<.05

Tablo 7’deki verilere göre ortaöğretim öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkeni açısından şiddet eğilimlerinin toplamı, şiddet duygusu, başkalarına zarar verme düşüncesi ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarda anlamlı şekilde farklılaştığı p<.05; bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet alt boyutunda ise farklılık bulunmadığı p>.05 sonucuna ulaşılmıştır. Anlamlı farklılığın ölçeğin toplamı, şiddet duygusu ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarında “İlkokul-Üniversite”, “Ortaokul-Üniversite”, “Lise-Üniversite” grupları arasında üniversite aleyhine; başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutunda “Ortaokul-Üniversite” grupları arasında üniversite aleyhine olduğu belirlenmiştir. Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri puan ortalamalarına toplam puan açısından bakıldığında; en yüksek puanı babası üniversite

mezunu olan öğrencilerin en düşük puanı ise babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin aldıkları görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde; ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri, ölçekten elde edilen bulguların sırasına uygun olarak araştırmanın amacı doğrultusunda tartışılmıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin ölçeğin toplamında ve tüm alt boyutlarında orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına göre en yüksek puanı başkalarına şiddet uygulama alt boyutunda en düşük puanı ise şiddet duygusu alt boyutunda aldıkları görülmektedir.

Öğrencilerin şiddet eğilimlerine ilişkin puan ortalamalarının cinsiyet değişkeni açısından ölçeğin toplam puanı ve tüm alt boyutlarında erkek öğrencilerin aleyhine olmak üzere anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Akınsel (2018) tarafından ergenlik dönemindeki gençler yapılan araştırma sonuçlarında cinsiyete göre şiddet eğilimlerinde erkekler aleyhine olmak üzere farklılaşmaların olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir sonuç da Haskan ve Yıldırım (2012) tarafından yapılan çalışmada elde edilmiştir. Erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksek şiddet eğilimi görülmesinin kız öğrencilerin birbirleri ve çevreleriyle erkek öğrencilere oranla ile daha kolay iletişim kurmalarının, çevrelerinden destek görmelerinin bu süreçte kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Erkeklerin daha az paylaşımcı olmaları ve duygularıyla kendi başlarına mücadele etmeleri, kontrol edemediklerinde şiddete yönelmelerine neden olmaktadır (Avcı & Yıldırım, 2014).

Ortaöğretim düzeyinde eğitim alan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin sınıf düzeyi değişkenine göre ölçeğin toplamı, şiddet duygusu, bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarında anlamlı farklılık göstermediği; başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutunda ise anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi sınıflar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla uygulanan LSD testi sonuçlarına göre anlamlı farklılığın “9 ve 11”, “11 ve 12” sınıfları arasında on birinci sınıflar aleyhine olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Toplam puan açısından bakıldığında en yüksek puanı on birinci sınıf öğrencilerinin en düşük puanı ise on ikinci sınıf öğrencilerinin aldıkları görülmektedir. Kanal (2008) tarafından yapılan çalışma bulgularında sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çalışma ile paralel olarak daha alt sınıflarda okuyan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçta ortaöğretime başlama yaşının ergenliğin yoğun olarak yaşandığı döneme denk gelmesi ortaöğretim son

sınıflarda ise ergenlik döneminin etkisinde azalmanın olmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin şiddet eğilimlerinin ekonomik durum değişkenine göre ölçeğin toplam puanı, şiddet duygusu ve başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği; bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarında anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır. Anlamlı farklılığın ölçeğin toplamı, şiddet duygusu, başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutlarında “Çok iyi-İyi” arasında çok iyi aleyhine olduğu tespit edilmiştir. Akınsel (2018) tarafından yapılan çalışmada ailenin ekonomik durum değişkenine düşük gelirli aileler aleyhine olmak üzere anlamlı farklılık belirlenmiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin anne eğitim durumu açısından ölçeğin toplamı ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla uygulanan LSD analiz sonuçlarına göre ölçeğin toplam puanında ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “İlkokul-Üniversite”, “Ortaokul-Lise”, “Ortaokul-Üniversite” arasında daha düşük eğitilmiş anneler lehine; şiddet duygusu alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “Ortaokul-Lise” arasında lise grupları aleyhine; bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “İlkokul-Üniversite” arasında ilköğretim grupları lehine; başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutunda “Ortaokul-Lise” arasında lise grupları aleyhine anlamlı farklılığı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenine göre şiddet eğilimleri toplam puan açısından değerlendirildiğinde anne eğitim durumu yükseldikçe şiddet eğilimlerinin de yükseldiği görülmektedir. Bu beklenen bir sonuç olmamakla birlikte üzerinde araştırmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Akınsel’in (2018) çalışmasına göre daha eğitilmiş olan annelerin çocuklarının şiddet eğilimlerinin düzeyi daha düşük olduğu saptanmıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkeni açısından şiddet eğilimlerinin toplamı, şiddet duygusu, başkalarına zarar verme düşüncesi ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarda anlamlı şekilde farklılaştığı; bilişim teknolojileri aracılığıyla şiddet alt boyutunda ise farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Anlamlı farklılığın ölçeğin toplamı, şiddet duygusu ve başkalarına şiddet uygulama alt boyutlarında “İlkokul-Üniversite”, “Ortaokul-Üniversite”, “Lise-Üniversite” grupları arasında üniversite aleyhine; başkalarına zarar verme düşüncesi alt boyutunda “Ortaokul-Üniversite” grupları arasında üniversite aleyhine olduğu belirlenmiştir. Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri puan ortalamalarına toplam puan

açısından bakıldığında; en yüksek puanı babası üniversite mezunu olan öğrencilerin en düşük puanı ise babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin aldıkları görülmektedir.

Özellikle ortaokul ve liselerdeki öğrencilerde yaygın olarak görülen şiddet eğilimlerinin kontrol altına alınmasında ailenin desteği olumlu rol oynamaktadır. Ergenlik gibi belki hayatının en zor sürecini yaşayan bireyin anlaşılma ve tolere edilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Şiddet eğilimi gösteren gençlerin büyük çoğunluğunun kendini toplumdan dışlanmış ve yalnız hissettikleri görülmektedir (Avcı & Yıldırım, 2014). Kendini yalnız hisseden gencin çevresindeki olumsuz gruplara ve arkadaşlara yöneldiği belirtilmektedir. Aileler bu anlamda dikkatli olmalı ve çocuklarının davranışlarını gözlemlemelidir (Gül & Güneş, 2009). Şiddet eğilimi gösteren gençlerin okul içinde spor, müzik, edebiyat ya da herhangi başka bir etkinliğe yönlendirilmeleri ve enerjilerini olumlu anlamda boşaltmalarının sağlanması gerekmektedir. Sosyal medya, bilgisayar oyunları, filmler vb. şiddet unsuru taşıyan sanal ortamların yetkililerce kontrol edilmesi ve şiddetle ilgili kısıtlamaların yapılması gerekmektedir. Ailelerin de özellikle şiddet içeren siteler hakkında bilgi olmaları çocuklarının oyun başlığı altında oynadıkları şiddet içeren bağlantıları takip etmeleri önemli olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akınsel, G. (2018). *15-18 yaş arasındaki ergenlerin şiddet eğilimleri ve dürtüselliklerinin ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve okur-yazarlık düzeyi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avcı, Ö. H., & Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-1), 157-168.
- Bridge, B. (2003). *Zorbalık: Bilinmeyen çeşitleri ve çözümleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Dahlberg, L. L., & Potter, L. B. (2001). Youth violence: Developmental pathways and prevention challenges. *American Journal of Prevention Medicine*, 20, 3-14.
- Davey, L., Day, A., & Howells, K. (2005). Anger, over-control and serious violent offending. *Aggression and Violent Behavior*, 10(5), 624-635.
- Demirbağ Bolat, S. (2010). *İlköğretim 6.sınıf öğrencilerinin şiddete yönelik tutum ve zorba-kurban olma durumlarının aile içi şiddet açısından incelemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir? *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 1-18.
- Erkek, N. P. (2016). *Yatılı ve gündüzlü eğitim alan ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile özgüvenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 79-101.
- Haskan, Ö., & Yıldırım, İ. (2012). Şiddet eğilimi ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 165-177.
- İldeş, N. (2002, Mart). *Aile ve şiddet. Radyo ve televizyonda şiddet ve intihar haberlerinin sunumunun toplum üzerindeki etkileri sempozyumu*. Ankara: RTÜK Yayınları.
- Kanal, İ. (2008). *İmam hatip lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin çok yönlü olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. C. Muhtaroglu (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Page, A., & İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.
- Williams, S., & Myers, S. (2004). Adolescent violence. *The Abfn Journal*, 16(2), 31-34.

SİVAS
19-21 NİSAN 2019

K VE Z KUŞAĞININ SİYASİ SEÇİM KAMPANYALARINA YÖNELİK GÜVENİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME¹

A STUDY ABOUT K AND Z GENERATION'S TRUST IN POLITICAL ELECTION CAMPAIGNS

Dr. Öğr. Üyesi Simge EMEKÇİ

Yozgat Bozok Üniversitesi

ÖZET

Türkiye’de 1950’li yıllarda çok partili hayata geçiş ile birlikte siyasal rekabetin ve siyasal kampanyaların ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Balci, 2015). O dönem boyunca fazla gelişim gösteremeyen kitle iletişim araçları nedeniyle, siyasal iletişimde profesyonel hizmet alımının 90’lı yılları bulduğu söylenebilir. Bu araştırmada, seçim öncesinde hızlanan seçim kampanyalarının genç seçmenler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma kapsamında genç seçmenlerin seçim kampanyalarının nasıl değerlendirdiği incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar seçim kampanyalarını güvenilir ve ikna edici bulmamaktadır. Seçim kampanyalarından adaylar hakkında yeterince bilgi edinemediklerini belirten katılımcılar, seçim kampanyası harcamalarını kaynak israfı olarak değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Siyasal Pazarlama, K Kuşağı, Z Kuşağı, Seçim Kampanyaları

ABSTRACT

It is possible to say that in Turkey, in the 1950s political competition and political campaigns has appeared with multi-party system (Balci, 2015). During that period, due to the undeveloped mass media tools, in political communication professional services started in the 90s. In this study the impact of election campaigns on young voters was investigated. Within the scope of the research, how the young voters evaluate the election campaigns was investigated. According to the results, election campaigns are not reliable and convincing. Young voters consider election campaigns as a waste of resources and uninformative activity.

Key Words: Political Communication, Political Marketing, Generation K, Generation Z, Election Campaigns

¹ Bu makale I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi’nde 19-21 Nisan 2019 tarihleri arasında bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Konusu siyaseti içeren her türlü iletişim siyasal iletişim kapsamı içinde incelenebilmektedir. Siyasal iletişimde genel amaç, siyasi yapıyı şekillendirecek olan her türlü tanıtım faaliyeti, yöntem ve stratejileri uygulamaktır (Özer, 2014). Günümüzde gelişen iletişim teknolojileri sayesinde politikacılar seslerini ulaştırmak istedikleri hedef kitlelerine rahatlıkla duyurabilmektedir.

Siyasal pazarlama içerisinde yer alan seçim kampanya uygulamalarının kişiler üzerinde etkili olabilmesi için iletişim sürecinin planlı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Seçim kampanyası süreci kampanyanın başından nereye gidilmesi gerektiğinin tespitini içerir (Divanoğlu, 2017, s.400). Seçim kampanyalarında sıklıkla karşılaştığımız parti adaylarının çeşitli reklam ve pazarlama çalışmaları ile kamuoyunu etkileme sürecinde kullandıkları yöntemler genellikle birbirleri ile benzerdir. Ancak hedef kitleler birbirlerinden farklı olup farklı beklentiler içerisinde olabilmektedir. Günümüzde kuşaklar arası farklılıklar var mıdır ya da kuşak farklılıklarının olduğu kabul edilirse bu farklılıklar hangi sonuçları doğurmaktadır? 2000’li yıllardan sonra doğan kuşağa milenyum kuşağı adı verilmektedir. 1980’lerden sonra doğan kuşak ise Y kuşağı olarak tanımlanmaktadır. İngiliz araştırmacı Noreena Hertz yaptığı çalışmalar sonucunda 1995 ve 2002 yılları arasında doğan kuşağı K kuşağı olarak tanımlamıştır ve onları üreticiler, oluşturucular ve mucitler olarak nitelendirmiştir. Hertz bu kuşağın dijital çağda doğan ve kendilerinden önceki kuşaklara göre farklı dünya görüşleri olduğunu savunmuştur. Hertz’e göre bu kuşak “sadece satın almakla yetinmeyip, bir fikri veya ürünü tasarlama ve oluşturma sürecinin bir parçası olarak ürünlere, hizmetlere ve medyaya kendi damgasını vurmak istemektedir” (Duygulu, 2018: 640).

Literatürde uzun yıllardır yapılan çalışmalar, Karl Manheim 1923 yılında yazdığı Kuşaklar Sorunu, Alvin Toffler’in çalışmaları, 1990’lı yıllarda William Strauss ve Neil Howe tarafından ortaya atılan kuşaklarla ilgili teori ve milenyum kuşağının tartışıldığı The Next Generation kuşaklar arası farklılıkları vurgulamaktadır. Bu çalışmada da kuşaklar arası farklar dikkate alınarak K kuşağı olarak tanımlanan bu yeni kuşağın seçim kampanyalarına yönelik bakış açıları, algı ve tutumları incelenmiştir. Literatürdeki birbirine yakınlığı dolayısıyla K ve Z kuşakları birlikte ele alınmıştır.

2. ALAN YAZIN

2.1.Yeni Medya K ve Z Kuşağı

Kuşaklar arası ayırım en temel anlamı ile bir grubun ortak kültür ve alışkanlıklar geliştirmesi olarak açıklanabilir. Kuşak; hem belirli doğum yılları süresini aynı zamanda gelişim yıllarında benzer sosyal ve tarihi dönüm noktası olayları paylaşan bir grup olarak tanımlanmaktadır” (Gürbüz, 2015: 41). Günümüzde kuşaklar, sessizler-gelenekseller kuşağı (1900-1944), büyük değişim kuşağı (1900-1920), cumhuriyet kuşağı (1920-1929), buhran kuşağı (1929-1945), baby boomers kuşağı (1944-1964), X kuşağı (1965-1980), Y kuşağı (1981-1999), Z kuşağı (2000 ve sonrasında doğanlar) olarak sınıflanmaktadır. İngiliz akademisyen Hertz tarafından ortaya atılan K kuşağı 1995 ile 2002 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Hertz 1995 ve 2002 yılları arasında doğan gençlerle yaptığı araştırmalar sonucunda onlarla ilgili daha önce tanımlanmayan kuşaklardan farklı bir sınıflama yapmıştır. Hertz onları, üreticiler, oluşturunucular ve mucitler kuşağı olarak tanımladı ve onlara “K kuşağı” adını verdi (Duygulu, 2018). Dijitale doğan (milenyum kuşağı) ve kendilerinden önceki kuşaklardan farklı dünya görüşleri olan bu kuşak bireyleri dünyanın farklı bölgelerinde yetişmiş olsalar da hayata dair benzer görüş ve özelliklere sahiptirler (Duygulu, 2018: 640).

Son 30-40 yıldan bu yana teknolojiye yaşanan hızlı değişimler kuşaklar arasındaki farkın artmasına ve kuşak çatışmalarının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Mc Luhan’ın (1967)’de ifade ettiği gibi dünya kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte küresel bir köye dönüşmüştür. Böylece dünya giderek küçülmüş ve birbirine bağlanmıştır. Köylerde nasıl herkes her şeyden anında haberdar olabiliyor ve herkes birbirini tanıyorsa televizyon ve bugün internet sayesinde insanlar dünyanın her yerindeki olaylardan anlık haberdar olabilmektedir (Yaylagül, 2006: 61). Küresel internet kullanımına baktığımızda yapılan araştırmalar dünya nüfusunun neredeyse yarıdan fazlasının internet kullanıcısı olduğu, toplam nüfusun yüzde 37’sinin de aktif sosyal medya kullanıcısı olduğunu göstermektedir (Sarioğlu ve Özgen, 2018: 1072).

K kuşağının özelliklerine baktığımızda bu kuşak Y kuşağından farklı olarak teknolojik gelişmeleri ve ileri teknolojiyi izlemek yerine hayatına nasıl adapte edeceği üzerine odaklanır. K kuşağı bireyleri de Z kuşağı gibi hareket yeteneği gelişmiş, iletişime açık, insanlık tarihinin el, göz, kulak vb. motor becerileri en gelişmiş kuşakları arasındadır (Taş vd., 2017).

Hertz’in yaptığı çalışmaya göre K kuşağının en büyük endişesi, başarısızlık veya sevdiklerini kaybetmek değildir. Onlar, terörizm, iklim değişikliği, iş sahibi olamamak, borç almaktan daha fazla endişe duymaktadır. Hemen hemen hepsi yüksek maaşlı bir işte çalışmak isteyip, 10 yıl gibi bir zaman içerisinde kariyerlerinde kayda değer bir başarıya ulaşmak için çok çalışmayı göze almaktadırlar. Bu kuşağın sadece yüzde 10’u devletin doğru işler yaptığına inanmaktadır. Z kuşağına kıyasla 2008 küresel krizini yaşadıkları için iş güvenliği, eşitsizlik ve ekonomik

özgürlükleri açısından endişe ve güvensizlik duygusu içerisinde yaşamaktadırlar. K kuşağı bireyleri firmalar ve ürünleri ile ilgili fikirlerini iletişim teknolojileri aracılığıyla duyurmakta ve sorunlarına hızlı çözüm bulmasını talep etmektedir. Memnun kalmadıkları bir durumu sosyal medya aracılığı ile ifade etmektedirler. Alternatifler hakkındaki bilgilerinden dolayı tüketimde yaratıcılığa ve bilinçli satın almaya diğer kuşaklardan daha fazla önem göstermektedirler. K kuşağını diğer kuşaklardan ayıran en önemli özellikleri ise “geleneksel kurumlara olan güvensizlikleri, cömertlik, terörizm ve küresel ısınma gibi konulara karşı endişe ve yalnızlıktır (Duygulu, 2018).

2.2.Yeni Medya ve Siyasal İletişim

Çevremizde en çok gündemde olan konulardan birisi de yeni medyanın siyaset üzerinde olan etkileridir. Yeni medya teknolojileri ve internetin dahil olmadığı bir alan düşünmek artık pek mümkün değildir. Siyasilerin iletişim, itibar ve imaj yönetiminde dikkatle kullanmaları ve yönetmeleri gereken bu alan seçmenlerle buluşmak içinde oldukça interaktif bir mecradır.

İletişim teknolojilerinden söz etmek gerekirse bunlar, çeşitli haber, program, finansal bilgi, eğlence, metinler, görseller vb. içerikleri ve konular hakkında kişiler ve kurumlar hakkında iletişim aracı olma görevi üstlenirler. Özetle bu araçlar mesaj içeriklerini oluşturmak ve taşımak işlevleri ile gönderici ve aracı arasında aracılık yapmaktadır (Bilton vd., 2008: 328’den akt. Dolgun, 2016). Yeni medya araçları olarak bahsedilenler içerisinde bilgisayar oyunları, sanal gerçeklik ortamları, multimedya, yazılım, web siteleri, blog’lar, wiki’ler, e-posta, elektronik wioskler, interaktif televizyon, mobil medya, pedcostlar bulunmaktadır” (Özgen, 2007: 95). Bugün hemen hemen hepimiz bu medya araçları ile iç içeyiz ve bu araçlardan en az birisi ile irtibatta olmadığımız bir anımız yok sayılmaktadır.

Siyasal iletişim sürecinde yeni medya platformları oldukça önemli bir role sahiptir. Yeni medyanın gelişmesinde internet ve bilgisayar teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve bunlara ulaşımın yaygınlaşması etkili olmuştur (Demirhan, 2017: 175). Yeni medya çağının oluşmasını sağlayan siber iletişim araçları gün geçtikçe yaşamsal nitelikleri de değiştirmeye başlamıştır. Bugün hayatımızın hemen hemen her noktası iletişim ile şekillenmektedir. 2000’li yılların yeni medya çağı adını almasında en önemli nokta teknolojik gelişmelerin kitleleri yönlendirmeye başlamasındandır (Kırık, 2017: 233). Baudrillard (2004: 19) göre küreselleşmenin de etkisi ile büyük ölçekli uluslararası şirketlerin güç kazanması yeni medya çağının oluşmasında ve hızlanmasındaki önemli faktörlerden birisidir (Kırık, 2017: 233).

Yeni medyanın sunduğu fırsatlar seçmenlerin ve adayların partiler hakkında daha fazla bilgiye hızlıca ulaşmasının önünü açmıştır. Bir konu ya da aday hakkında daha fazla bilgi edinmek

isteyen seçmenler internet üzerinden bilgi arayabilmekte ve çeşitli sosyal medya mecralarından daha detaylı bilgi edinebilmektedir. Bu açıdan stratejik siyasal iletişim yeni medyanın ve akıllı telefonların sunduğu fırsatları seçim kampanyalarında vatandaşın bu sürecin bir parçası haline gelmesine hizmet etmektedir (Göksu, 2015).

İnternet demokrasiye katkıda bulunan bir mecra ve gelecekte daha sık bir şekilde başvurulacağı düşünülen elektronik seçim ve elektronik oy sistemi ile seçmenlerin siyasete olan bağlılığını ve demokrasi anlayışını geliştireceği düşünülmektedir (Göksu, 2005). İnternetin siyasal iletişim sürecinde birçok şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Seçim kampanyası hazırlama, propaganda, kamuoyu araştırması, kamuoyu oluşturma, siyasal reklamcılık ve siyasal pazarlama, online kamusal ağlar kurma vb. bir çok alanda internet kullanılmaktadır. İnternet tabanlı bu mecralar (çevrimiçi forumları, sosyal medya platformları vb.) yeni medya iletişim mecraları olarak da adlandırılmaktadır (Dewdney ve Ride, 2006).

Habermas (2010) kamusal iletişimde medyanın önemine vurgu yapmıştır. Fakat geleneksel medyanın ticarileşmesi, siyasal iletişimin niteliğini değiştirerek kamusal alanın eleştirel yapısının yirminci yüzyılda dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Bu aşamada kamuoyu siyaseti etkileyen bir güç olmaktan çıkarak, siyasal pazarlama ve reklamcılığın etkisi altında yönlendirilmeye açık bir hale dönüşmüştür. Ancak yeni medyanın sağladığı bilgi üretebilme, paylaşma ve iletişim imkânlarıyla kamusal alanın ve vatandaşların tekrardan aktif siyasal oyuncular olması yönündeki beklentiler artmıştır (aktaran, Demirhan, 2017: 180). Medya olarak da bilinen kitle iletişim araçları, kamusal alanda bilgi edinme ve bilgiyi yayma görevini üstlenmektedir. İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler sayesinde toplumsal yaşamın vazgeçilmezi haline gelmiş internet medyasının yani yeni medyanın kullanımı artmıştır (Çağlar ve Köklü, 2017: 149).

2.3. Siyasal Katılım ve Sosyal Medya

Sosyal ağların yaygınlaşması ile birlikte siyasal katılım ve demokrasinin arttığı bilinmektedir. Siyasal katılımın yeni medya aracılığı ile alternatif katılım imkânları doğurması bugün siyasi yaşamı etkileyen önemli sonuçların doğmasına sebep olmuştur. Luz vd. (2014) göre siyasi faaliyetlere çevrim içi katılım, kamusal meselelere ve hükümetin faaliyetlerini etkilemeye yönelik çevrim içi davranışları içermektedir (Şener, vd., 2015: 78).

Günümüzde yaşadığımız dünyada demokrasinin tüm ülkelerde eşit olarak dağılması hala küresel problemlerimiz arasındadır. Siyasal katılma konusu demokrasinin gerçekleşmesinde herkese eşit hak tanınması olgusudur. Siyasal katılma yalnızca seçim dönemlerinde oy verme davranışından ibaret olmayıp, bir ülke içerisinde alınan siyasi kararlara da katılabilme hakkıdır.

Yeni medya araçlarından olan sosyal medya paylaşım siteleri, bloglar ve forumlar vatandaşın alınan siyasi kararlar hakkında fikir beyan etme fırsatı sunmaktadır. Bunun yanında bu yeni mecra siyasilerin seçmenleri ile iletişim kurmada ve onları ikna etmede kampanya uygulayıcılara oldukça geniş fırsatlar sunmaktadır (Göksu, 2015).

Günümüzde internet kullanıcıları sayısı giderek artarken sosyal medya siteleri de son 10 yılda hızla gelişmeye başladı ve kullanıcı sayıları da her geçen gün artmaya devam etmektedir. “Türkiye” de internete erişim imkânı olan hane oranı bir yıl içerisinde yüzde 41,6’dan yüzde 42,9 a yükselmiştir. 2011 yılında, 16-74 yaş arasındaki kişilerin bilgisayar kullanımı yüzde 46,4 ve internet kullanım oranı ise yüzde 45’tir. Bu oranlar 2010 yılında sırasıyla yüzde 43,2 ve yüzde 41,6 idiler. 16 ile 74 yaş arasındaki bütün bireylerin yüzde 36,2’si ve 16-74 yaş arasındaki internet kullanıcılarının yüzde 89,5’i interneti düzenli olarak kullanmaktadır” (Shirky, 2011’den aktaran, Çildan vd., 2012). Günümüz toplumlarında iletişim araştırmaların en çok odaklandığı nokta kitle iletişim araçlarıdır. Son zamanlarda kitle iletişim araçları içerisinde en çok tercih edilen sunduğu imkânlar dolayısıyla internet ve cep telefonlarıdır. Çoğu iletişim araştırması da toplumun bu araçları kullanma pratiklerini inceleyerek çeşitli araştırmalarda bulunmaktadır.

İletişimin yalnızca ekonomi alanında değil aynı zamanda dünyayı küresel bir hale getirmesi ve ulusları birbirine yaklaştırması, demokrasiye katkısı nedeniyle iletişim araştırmaları da artmaya başlamıştır (Karaçor, 2009: 123). “Demokrasi, yalnızca toplumsal yaşamda rekabete yer verdiği ölçüde var olabilir ve her bir yenilik bu rekabeti daha da geliştirmektedir. Fakat iletişim yeniliklerini, toplumsal diyalog için kullananlar ve kendi kontrolüne almak isteyenler arasında çatışmalara da neden olabilmektedir” (Karaçor, 2009: 123).

Günümüzdeki popüler kitle iletişim araçları sayesinde (yeni medya) bireyler bir konu hakkında düşündüklerini rahatça ifade edebilmektedir. Örneğin seçim öncelerinde partilerin yaptıkları seçim kampanyalarını değerlendirebilir, adaylarla ilgili fikirlerini açık bir şekilde ilk ağızdan beyan edebilirler. Bu noktada halkla ilişkiler uzmanları seçmenlerin adaylarla ve seçim kampanyası ile ilgili bu yorumlarını yakından takip etmeli ve kampanyalarına bu yorumları dikkate alarak yön vermelidirler. Günümüzde yapılacak olan kitle iletişim araçları analizi ve kamuoyu araştırmaları artık sosyal medya kullanımlarını dikkate almaktadır.

Son dönemlerde yapılan araştırmalarda çalışmaların birçoğunda halkın sanal ortamda siyasete katıldığı gözlemlenmiştir. Bu durumun siyasal iletişimin çevresini genişleten bir durum olduğu söylenebilir (Karaçor, 2009: 127). Günümüzde sosyal medyanın gücü yadsınamaz derecede

artmıştır. Siyasal katılım sürecinde topluma önemli bir katkı sağladığı düşünülen sosyal medyanın adaylar tarafından dikkatlice takip edilmesi ve izlenmesi büyük önem arz etmektedir.

2.4. Siyasal Pazarlama

Siyasi partiler belirli bir düşünceyi amaç edinmiş kişilerin yer aldığı belli bir siyasi görüşü temsil eden topluluklardır (Karaçor ve Gözüm, 2012: 406). Siyasal pazarlama, siyasi partilerin, kendi adaylarının diğer partilerden daha iyi olduğunu seçmenlere anlatma çabasıdır. Ancak seçmenin siyasi fikrini değiştirmek oldukça zorlu bir süreçtir. Çünkü oy verme davranışını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi de siyasi partinin yürüttüğü seçim kampanyasıdır. Kampanya stratejisi, kampanyanın başladığı noktadan gitmesi gereken noktanın belirlenmesi ile oluşur. Seçim kampanyası, seçmenin oy verme davranışında aday ya da parti lehine değişiklik yapacak planlı etkinliklerden oluşmaktadır (Divanoğlu, 2017: 400).

Siyasi partilerin ve seçmenlerin tıpkı bir ürün gibi pazarlanma ihtiyacı duyduğu günümüzde en önemli amaç seçmenin ilgisini çekebilmektedir. Bu sebepten dolayı siyaset günümüzde önemli bir popüler kültür ögesi haline gelmiştir (Karaçor ve Gözüm, 2012: 406).

Odabaşı (2009: 40)'a göre siyasal pazarlamadaki bazı kavramlar geleneksel pazarlamadan farklılık göstermektedir. Bu durum kendisini politik üründe (parti, aday, lider, parti ideolojisi vs.) gösterir. Geleneksel pazarlamada yaşanan üretim yönlü aşamadan pazarlama yönlü aşamaya geçişteki değişim gücünün üreticiden tüketiciye geçmesine neden olmuştur. Benzer değişimler siyasal pazarlamada da kendini göstermektedir. Artık güç siyasi parti ve adaylardan seçmenlere doğru geçmektedir. Bu anlamda günümüzde seçmenlerin daha çok müşteri, politikaların ise birer ürün olarak kabul edildiği görülebilir (akt. Öcal vd., 2011: 401).

Siyasal iletişim ve pazarlamanın gelişen teknoloji ile birlikte evrilmesi sonucunda ulaştığı noktada daha gelişmiş ve etkili iletişim araçları kullanılmaya başlamıştır. “Seçmenlerin siyasal parti tercihlerinin daha esnek olması siyasal iletişimin profesyonelleşmesine diğer bir ifadeyle ‘Amerikanlaşma’sına neden olmuştur” (Göksu, 2015). Bugün ulaşılan teknoloji ile siyasal iletişim çalışmaların eski yöntemler ile sürdürülmesi başarısız sonuçlara neden olmaktadır. Yeni medyanın sunduğu imkânlar sayesinde siyasal iletişim ve pazarlama çalışmaları yeni medya ve özellikle de sosyal medya üzerinden gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Handley ve Chapman (2012: 46-52) siyasal iletişim aracı olarak seçim kampanyalarında parti ve adaylar için geliştirilen içeriklerde şu kurallara dikkat etmelerini önermektedir:

- Yayıncı olmayı tercih edin.
- Verilen bilgilerin orijinal olmasına özen gösterin.
- Seçmeni harekete geçirin.

- Hümanist diyalog kurun.
- Geri dönüştürmeyin, yeniden tasarlayın.
- Paylaşın ya da çözün, bir konunun çığırkanlığının aracı olmayın.
- Sadece anlatmakla kalmayın, içeriği seçmene uygulamada gösterin.
- Şaşırtıcı ve farklı olmayı yeğleyin.
- Dolu ve sağlam bir içerik seçmenler arasındaki etkileşimi artıracaktır.
- Temelleri güçlü ve kanıtlanabilir bir içerikle diğer internet sitelerinde dolaşabilecek nitelikler bulunsun.
- Güçlü yönlerinize odaklanın ve güçlü yönlerin ön plana çıktığı uygulamalar geliştirin (akt. Göksü, 2015).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı genç nesil olarak tabir edilen K ve Z kuşaklarının seçim kampanyalarına yönelik tutumlarını öğrenmektir. Elde edilen bulgular sonucunda gençlerin seçim kampanyalarına yönelik düşünce ve değerlendirmeleri tartışılacaktır. Bu kapsamda şu amaç sorularına yanıt aranmıştır.

- K ve Z kuşağına göre seçim kampanyaları güvenilir midir / gerçeği yansıtmakta mıdır?
- K ve Z kuşağına göre seçim kampanyaları bilgilendirici midir?
- Hangi medya araçları K ve Z kuşağına ulaşma da etkilidir.
- K ve Z kuşağının seçim kampanyalarından beklentisi nedir?

3.2. Araştırma Modeli, Veri Toplama ve Örneklem Seçimi

Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, çeşitli ampirik araçların (örnek olay, kişisel deneyim, hayat hikayesi, mülakat, gözlemsel, tarihsel metinler gibi) kullanılması ve kişilerin hayatlarındaki önemli anların ve anlamların tanımlanmasıdır (Coşkun vd., 2015: 303-304).

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak fokus grup çalışması uygulanmıştır. Fokus grup araştırmalarında hem derinlemesine görüşme hem de gözlem yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Grupların oluşturulmasından sonra tartışmayı yönlendirecek olan moderatör tarafsız bir şekilde tartışmayı yönlendirmektedir. Grup çalışmalarında kişilere çağrışım yapacak örnek olaylar ortama sunularak bu olaylara verdikleri tepkilerden araştırma sorusunun çözümüne yönelik veriler elde edilmektedir (Coşkun vd., 2015: 319).

Çalışmada örneklem seçiminde amaçlı yargısal örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı yargısal örnekleme yönteminde araştırmacı kendi yargısını kullanarak araştırmanın amacına en

uygun olanları örnekleme dâhil etmektedir. Araştırmada amaçlı yargısal örneklem seçilmesinin sebebi belirli bir jenerasyonun fikir ve düşüncelerinin araştırılması istediğidir ve çalışma bunun üzerine kurulmuştur.

Bu çalışmanın evrenini literatürde 1995 ve 2002 yılları arasında doğan K jenerasyonu ve 2000 yılından sonra doğan Z kuşağı oluşturmaktadır. Bu kapsamda kişilerin seçim kampanyalarına yönelik tutum ve algıları incelenmiştir. Çalışma sürecinde 9 ile 12 kişi arasında değişen üç fokus araştırma grupları oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış sorular eşliğinde görüşmeler tamamlanmıştır. Fokus gruplara katılım gönüllük esasına dayanmaktadır. Görüşme başlamadan önce katılımcılara çalışmanın amacından kısaca bahsedilmiş ve görüşmeler esnasında ses kaydı kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde görüşme yapılan fokus gruplardan elde edilen bulgular anlatılmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen ilk grup 12 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara ilk olarak “seçim kampanyalarının doğruluğuna ve güvenilirliğine inanıyor musunuz?” sorusu sorulmuştur.

Bu soruya 12 katılımcının hepsi de “*seçim kampanyaları güvenilmezdir*” şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcılardan bir kişinin yorumu ise şu şekildedir: “*Seçim kampanyalarında herkes kendi çıkarı için bir şeyler yapmaktadır*”. Katılımcılardan oluşan grup çoğunluk olarak seçim kampanyalarının gereksiz olduğunu ve çevre kirliliği oluşturduğunu belirtmiştir. Bir katılımcının ifadesi şu şekildedir. “*Seçim kampanyalarında kalıplaşmış sözler kullanılır, bana gerçekçi gelmiyor ve kimsenin de bu mesajları dikkatle dinlediğini sanmıyorum. Çevreye afişler yapıştırılıyor, müzikler çalınıyor, eminim ki herkes seçim için deyip geçiyordur. Seçim kampanyaları göz boyamadır*”.

Seçim kampanyasında kullanılan kırtasiye malzemelerinin israf olduğunu söyleyen bir erkek katılımcı, bu kampanyaların çevre kirliliği yarattığı ve kaynak israfı olduğunu söylemiştir. Bu katılımcı ayrıca “*her seçim ülke ekonomisine zarar vermektedir*” diyerek seçim kampanyalarına ayrılan bütçeye karşı olan tepkisini dile getirmiştir. Günümüzde yüksek bütçeli seçim kampanyalarından ziyade internet yoluyla verilecek zekice mesajların siyasal iletişim sürecinde çok daha etkili olacağını söyleyen Scott (2010) K jenerasyonu açısından haklı bulunmuştur.

Görüşme yapılan ilk gruba göre Türkiye’de yaşayan vatandaşlar abartılı seçim kampanyalarından hoşlanmaktadır ve halk gösterişi sevmektedir. Bu şekilde yapılan gösterilerin halkın gözünde adayı güçlü gösterdiğini ifade etmişlerdir. Ancak kendileri bu durumu kaynak israfı ve çevre kirliliği olarak görüp onaylamamaktadır.

Şu an toplumda bir nesil çatışması olduğunu söyleyen bu grup, gençlerin yenilikten yana bir tutum sergilediklerini ancak kendilerinden büyük olan neslin değişime karşı olduklarını düşündüklerini söylemişlerdir. Bu grup geleneksel medyanın geleneksel algıları besleyerek ilerlediğini ve toplumda kabul gören muhafazakâr algıların halk tarafından onaylandığını söylemiştir. Ancak bu durumun gerçek durumu yansıtmadığı ve oy verme durumunun refah seviyesi ile birebir ilişkili olduğunu düşünmektedirler.

Gruba yöneltilen bir diğer soru ise “seçim kampanyaları aracılığı ile adayları tanıyabiliyor musunuz?” olmuştur.

Bu soruya verilen cevap, “*bize yansıtıldığı kadar*” şeklindedir.

Grubun seçim kampanyaları ile ilgili olumsuz bir düşüncesi, seçim öncesinde verilen vaatlerin seçimden sonra gerçekleştirilmediği yönündedir. Bu nedenle seçim kampanyalarında verilen sözlere itibar etmediklerini söylemişlerdir.

Adaylar “size nasıl ulaşmalı?” sorusuna, “*sosyal medya aracılığı ile ulaşmalıdırlar, çünkü biz diğer mecraları pek takip etmiyoruz*” diye yanıt vermişlerdir.

Seçim kampanyalarında adaylardan beklentiniz nelerdir sorusuna şu şekilde cevaplar vermişlerdir. “*Adaylardan şeffaf olmalarını, samimi ve içten olmalarını, halkın dertlerini dinlemelerini, sosyal medya hesaplarının orijinal olmasını ve onlara istediğimizde ulaşabilmeyi, klasik seçim kampanyalarından, afiş, broşür bastırıp çevreyi kirletmekten vazgeçmelerini, seçim arabaları ile duyuru yapmamalarını, orijinal olmalarını, bizim istek ve taleplerimizi sormalarını ve seçim öncesinde verdikleri vaatlerini yerine getirmelerini, yerine getiremeyecekleri vaatler vermemelerini bekliyoruz.*”

Çalışma yapılan ikinci ve üçüncü grup görüş ve düşünce olarak birbirine benzemektedir. Bu iki grup birinci gruba kıyasla seçim kampanyalarının yerinde düzeltmeler yapıldığında daha etkili olabileceğini düşünmektedir. Görüşme yapılan ikinci grup 8 kişiden oluşmaktadır. Üçüncü grup ise 9 kişiden oluşmaktadır.

Bu gruplara da öncelikle “seçim kampanyalarına güveniyor musunuz ve seçim kampanyalarını inanılır, ikna edici buluyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. İki grupta seçim kampanyalarını güvenilir ve ikna edici bulmadıklarını belirtmiştir. İkinci gruptan bir erkek katılımcı seçim kampanyalarında dolaşan seçim arabaları hakkında şöyle bir yorum yapmıştır “*Seçim kampanyalarında araba ile dolaşmak eşittir, şahin marka araba ile kız tavlama. Sokakta bağırarak dolaşan arabaların benim için hiçbir anlamı yok. Hatta seçim meydanlarında seçmene yönelik miting konuşmalarının da benim için hiçbir anlamı yoktur*”

Üçüncü gruba ait bir erkek katılımcı seçim kampanyaları sürecinde gerçekleştirilen tanıtım ve ikna faaliyetlerinin kendileri için etkileyici ve ikna edici olmadığını söylemiştir. Anne ve babaları ve çevrelerindeki diğer yetişkinler içinde yorum yapan katılımcı, *“yetişkinlerin düşünceleri kalıplaşmış olduğundan bu seçim kampanyaları bence onları da etkilemiyor. Yine aynı bildikleri partiye oy vermeye devam ediyorlar diye düşünüyorum.”* demiştir.

İkinci gruptan bir kadın katılımcı farklı fikirlere ikna olma noktasında gençlerin daha ikna edilebilir olduğunu, ancak yetişkinlerin bir fikir yanlış olsa dahi inandıkları şeyden kolay kolay vazgeçemediklerini söylemiştir. Bunun en önemli nedeninin ise gençlerin teknoloji sebebiyle yeni şeylerle daha fazla iç içe olmaları ve yeniliklere daha fazla maruz kalmalarıdır.

Etkili bir seçim kampanyası nasıl olur sorusuna şu şekilde yanıtlar vermişlerdir. *“Bence Youtube üzerinden güzel etkinlikler yapanlar var. Siyasi partilerin yetkililerini çağırıp gençlerin sorularını cevaplıyor siyasiler. Bence bu çok güzel, çok samimi ve gerçekçi oluyor. Youtube ortamında televizyondan bağımsız sorularını daha rahat sorabiliyor herkes”*.

İkinci gruptan gelen bir diğer öneri ise, siyasilerin meydanlarda atışmaktan ve birbirlerine sert sözler söylemektense aynı televizyon ya da başka bir ortamda bir araya gelip birbirlerine sorular sorarak ilerlemeleridir. Bu şekilde gerçeklerin daha net bir şekilde ortaya çıkabileceğini düşünmektedirler. Geçmiş dönem siyasetlerinden örnek veren üçüncü grup, *“yanlış bilmiyorsam Ecevit döneminde karşılıklı tatlı atışmalar olurmuş, yıllar geçtikçe siyaset daha sertleşmektedir”*.

Üçüncü gruptan bir erkek katılımcı gençleri etkilemenin, yetişkinleri etkilemekten daha zor olduğunu söylemiştir. Bunun nedeni olarak da kendi nesillerinin yetişkinlere göre daha fazla araştırma yapmaları ve her duyduklarına inanmadan önce araştırmaları olduğunu ifade etmiştir. Yetişkinlerle aralarındaki bir diğer farkın ise hayattan beklentileri olduğunu söyleyen bir erkek katılımcı, yetişkinlerin aza kanaat ettiklerini ancak kendi hayat beklentilerinin daha farklı olduğunu söylemiştir. Siyasetin kişileri ayırttığını ve gruplaştırdığını söyleyen ikinci grup siyasetin günlük hayat tartışmasını sokulmaması gerektiğini söylemiştir.

Sonuç olarak bakıldığında tüm gruplar için araştırmanın genel problemine yanıt olarak seçim kampanyalarına güvenilmediği ve ikna edici bulunmadığı söylenebilir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada genç nesil olarak tabir ettiğimiz 1995 ve 2002 yılları arasında doğmuş şu an üniversiteye yeni başlamış 17 ile 24 yaşları arasındaki kişiler araştırmanın evrenini

oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde seçilen 29 kişi ile üç farklı fokus grup oluşturularak araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın oluşturulmasında asıl problem gençlerin seçim kampanyalarına yönelik tutum ve algılarının öğrenilmek istenmesidir. Bu nedenle en uygun kuşağın şu an üniversite eğitimi alan ve üniversiteye yeni başlayacak oy verme hakkını elde eden/ edecek olan en son kuşaklar K ve Z (milenyum) seçilmiştir.

Bu neslin seçim kampanyalarına yönelik genel algılarına bakıldığında seçim kampanyalarına güven duymadıkları görülmüştür. Aynı zamanda seçim kampanyası faaliyetlerini ikna edici bulmayan bu nesil seçim propagandalarını gereksiz ve kaynak israfı olarak değerlendirmektedir.

Tablo 1. Seçim Kampanyalarına Yönelik Genel Tutumlar

Seçim kampanyaları güvenilir midir?	Seçim kampanyaları bilgilendirici midir?	K ve Z kuşağına nasıl ulaşmalı?	Adaylardan beklentileri nedir?
Değildir	Yeterince değil	Sosyal medya ile	*Şeffaflık *Dürüstlük *Sosyal medyayı aktif kullanmaları *Gençler ile daha sık bir araya gelmeleri *Vaatlerini gerçekleştirmeleri

Adaylardan samimi olmalarını ve kendileri ile sosyal medya aracılığı ile birebir iletişim kurmalarını bekleyen bu kuşaklar geleneksel medya mecralarını takip etmemektedir. Etkileyici ve ikna edici bir seçim kampanyası ile henüz karşılaşmadıklarını söyleyen bu kuşak yaratıcı ve samimi uygulamaları desteklemektedir. Seçim kampanyaları sürecinde kullanılan malzemelerin (broşür, afiş, reklam harcamaları, seçim arabalarında kullanılan yakıt ve gerekli personel harcamaları vb.) ve kaynakların ülke ekonomisine zarar verdiğini söyleyen katılımcılar, bu tip harcamaların yerine seçmeler ile sosyal medyada bir araya gelip onların beklenti ve isteklerini dinlemeleri gerektiğini söylemişlerdir.

Araştırma sonuçlarından görüldüğü üzere günümüzde hala uygulanmakta olan seçim kampanyası uygulamaları yeni nesil için ikna edici değildir. Onlar kendilerini ikna edecek ve güvenlerini kazanacak yeni adayları ve uygulamaları beklemektedir. Bu nedenle hedef kitleleri

yeni nesil olan adayların bu konuda genç seçmelerin beklenti ve taleplerini dinlemesi daha etkileyici ve başarılı seçim kampanyaları hazırlamalarında onlara yol gösterici olabilir.

Bu çalışmanın aynı zamanda seçim sürecinde adaylara yol gösterici olabilmektir. Araştırmanın kısıtlarından birisi olan nesil sınırlandırması şu an için elde edilen bulgular ile yalnızca genç seçmenlere yönelik bulguların yorumlanmasına imkân tanıştır. İlerleyen dönemlerde daha geniş kapsamlı ve tüm kuşakları kapsayacak bir araştırma ile tüm seçmelerin beklentilerine yönelik bir çalışma yapılabilir. Buna ilave bir çalışma olarak kuşaklar arası farkların var olup olmadığına yönelik bir çalışma ile de bu çalışma genişletilebilir. Daha az bütçeler ile daha etkileyici seçim kampanyaları hazırlamak her partinin hedeflerinden birisidir. Bu kapsamda yapılan siyasal iletişim araştırmalarının adaylara yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Balcı, Ş., Bekiroğlu, O. (2015). *Türkiye’de Siyasal İletişim*. (içinde), “Türkiye’de Siyasal Kampanya Uygulamaları” (Ed.İsmail Çağlar ve Yusuf Özkır). İstanbul: Seta Yayınları.
- Baudrillard, J. (2004). *Tam Ekran*, (Çev. Bahadır Gülmez), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2008). *Sosyoloji*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, N. Köklü, P.H. (2017). “Yeni Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımı: Siyasal Partilerin Resmi Web Sitelerine Yönelik Bir Araştırma”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 5(1), 148 – 173.
- Çıldan, C., Ertemiz, M., Küçük, E., Tumuçin, H.K., Albayrak, D. (2012). “Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü”. <https://ab.org.tr/ab12/bildiri/205.pdf> [Erişim Tarihi: 08.03.2018].
- Demirhan, K. (2017). “Yeni Medya’da Siyasal İletişim Sürecinin Kavramsallaştırılmasında Alternatif Modeller: Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 5(1), 174 – 200.
- Dewdney A., Ride, P. (2006). *The New Media Handbook*. London:Routledge.
- Divanoğlu, S.U. (2017). “Siyasal İletişim Sürecinin Belirleyicileri”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. Number: 62, Winter I, 399-415.
- Duygulu, S. (2018). “Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi”. *TRT Akademi*, 3(6) Temmuz, 632 – 653.

- Dolgun, U. (2016). *Sosyoloji: Günlük Yaşamı Anlamak*. (içinde) “Kitle İletişim Araçları ve Yeni Medya”. (Ed. Ali Arslan ve Mustafa Çağlayandereli). İstanbul: Paradigma Akademi, 345 – 369.
- Göksu, O. (2015). “2014 Yerel Seçimlerinde Siyasal İletişim ve Yeni Medya”. https://www.academia.edu/15890043/2014_Yerel_Se%C3%A7imlerinde_Siyasal_%C4%B0leti%C5%9Fim_ve_Yeni_Medya [Erişim Tarihi: 08.03.2018].
- Gürbüz, S. (2015). “Kuşak Farklılıkları: Mit mi, Gerçek mi?” *İş ve İnsan Dergisi*. 2(1), 39 – 57.
- Habermas, J. (2010). *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*. (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Handley, A., Chapman, C. C. (2012). *Dijital Çağda İçerik Yönetiminin Kuralları*. (Çev. Zeynep Kökkaya). İstanbul: Mediacat.
- Karaçor, S. (2009). “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi”. *Yönetim ve Ekonomi*. 16(2), 121 – 131 .
- Karaçor, S., Gözümlü, P. (2012). “Türkiye’de Seçmen Tercihlerinin Oluşmasında Seçim Kampanyaları Ve Siyasal Pazarlamanın Rolü Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 403 – 426.
- Kırık, A. M. (2017). “Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 5(1), 230 – 261 .
- Lutz, C., Hoffmann C. P., ve Meckel, M. (Temmuz 2014). Beyond just politics: a systematic literature review on online participation, *First Monday*, 19(7). Erişim Tarihi: [2 Şubat 2015]. <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/5260/4094#p4>
- Odabaşı, Y., (2009), *Siyasetin İletişimi*, içinde, (Ed: Abdullah Özkan), İstanbul: Tasam Yayınları.
- Öcal, H., Özmen, A., Topçu, B., Yüksel, B. (2011). “Siyasal Pazarlama Faktörlerinin Seçmen Eğilimleri Üzerindeki Etkileri: Afyonkarahisar İl Merkezinde Bir Uygulama”. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 6(4), 400 – 421 .
- Özer, M. A. (2014). Siyasal İletişimin Etkinliğinde Algılama Yönetiminin Rolü”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. Cilt:3, Yıl:3, Sayı:7, ISSN: 2147-3668
- Özgen, E. (2007) “Halkla İlişkiler ve Yeni Medyanın İşaret Ettiği Sorunlar Üzerine Bir Tartışma”. <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Ebru%20O%CC%88ZGEN.pdf>. [Erişim Tarihi:13 Şubat 2019].

- Sarıoğlu, E.B., Özgen, E. (2018). “Z Kuşağının Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir Çalışma”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(60), 1067 – 1081.
- Scott, D. M. (2010). Pazarlamanın ve İletişimin Yeni Kuralları. (Çev. N. Özata), İstanbul: Mediacat.
- Şener, G., Emre, P.Ö., Akyıldız, F. (2015). “Türkiye’de Sosyal Medyanın Siyasi Katılıma Etkileri”. *Folklor/Edebiyat*, 21(83), 3.
- Taş, H., Demirdöğmez, M. ve Küçükoğlu, M. (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Hayatımıza Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031 – 1048.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

NİŞANLILIKTA YAPTIRILAN İMAM NİKÂHININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE MARRIAGE OF IMAM IN ENGAGEMENT IN ISLAMIC LAW

Dr. Öğr. Üyesi. Hilal ÖZAY

ÖZET

Ülkemizde pek çok düzenleme yapılmasına ve kanunen suç sayılmasına rağmen çeşitli sebeplerle resmi nikâh yapılmadan, “imam nikâhı” veya “dini nikâh” adı altında gayri resmi nikâh akitleri sosyal bir realite olarak halen varlığını sürdürmektedir. Oysa mevcut hukuk sisteminde bu akitler yok sayılmakta ve onun sebep olduğu sorunların mahkemelerce çözümü de söz konusu edilememektedir. Bunun sonucu olarak da bireysel ve toplumsal boyutta sıkıntılar ve mağduriyetler yaşanmaya devam etmektedir.

İmam nikâhı yaptırma sebeplerinden birisi nişanlılıkta görüşme ve birarada bulunmayı meşrulaştırma düşüncesidir. Bu tebliğde nişanlılıkta yapılan bu nikâhın birey ve toplum açısından doğurduğu mağduriyetlere ve böyle bir nikâhın İslam hukukundaki nikâh akdinin şartlarına ve geçmişte uygulanan imam nikâhına ne kadar uyup uymadığına dikkat çekilerek meşruiyeti tartışılmış ve İslâm hukuku açısından değerlendirilmiştir.

Çalışma sonucunda nikâh ve nişan kavramlarının İslâm hukuku açısından ayrı anlamları olduğu ve ayrı hükümlere tabi olduğu, geçmişte yapılan imam nikâhı ile günümüzde yapılan imam nikâhının özellikle fonksiyon açısından farklı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca nişanlılıkta yapılan imam nikâhının sonuç ve şartlar itibarıyla nikâh akdine de nişana da uymadığı için pek çok sorunun doğmasına sebep olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, nişan, nikâh, tescil, imam nikâhı.

ABSTRACT

In spite of many regulations in our country and lawfully regarded as a crime, unofficial acts of marriage under the name of “Imam marriage” or “religious marriage” still exist as a social reality without official marriage for various reasons. However, in the current legal system, these acts are ignored and the problems caused by them cannot be solved by courts. As

a result of this, problems and grievances in the individual and social dimensions continue to be experienced.

One of the reasons for the marriage of Imam is the idea of legitimizing interview and coexistence in engagement. In this declaration, the legitimacy of this marriage was discussed and evaluated in terms of Islamic law by drawing attention to the victimization of the individual and society and the circumstances of such a marriage in Islamic law and how long it has adhered to the past Imam's marriage.

As a result of the study, it has been determined that the concepts of marriage and engagement have different meanings in terms of Islamic law and is subject to separate provisions, imam marriage of the the past and imam marriage of the present day are different in particular in terms of function. In addition, it has been observed that the imam marriage made in the engagement does not fit with the marriage agreement as well as the engagement in terms of the results and conditions, resulting in many problems.

Keywords: Islamic law, engagement, marriage, registration, imam marriage.

GİRİŞ

Aile toplumun en küçük ve en önemli sosyal birimi ve yapı taşıdır. Toplumun ve bireylerin sağlıklı, huzurlu, mutlu ve güvenli olması büyük oranda aileye bağlıdır. Ailenin oluşması ve bu fonksiyonu yerine getirmesi de belirlenen şartlara uygun nikâh/evlilik akdi ile mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de nikâh akdi için “misagan galize” (sağlam bir söz, ağır sorumlulukları olan akit) (Nisa 4/21) olarak dikkat çekilmektedir.

Bu ağır sorumluluğun yerine getirilmesi için de bir ön hazırlık aşaması (nişanlılık), sonrasında da diğer akitlerden farklı ve fazla unsurlar ve bunların mütemmim şartları gerekmektedir.

Hemen hemen her toplumda sosyal bir olay olarak var olan nişanlılık,¹ birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olan evlilik öncesi evlenecek çiftlerin ve ailelerinin birbirini tanıma, birbirine alışma aşaması, evliliğe hazırlanma sürecidir. Bu süreç gelecekte oluşabilecek muhtemel sorunları en aza indirerek evliliğin daha sağlam temeller üzerine kurulmasına

¹ Nişanlanma öncelikle tarafların birbirlerine uygun iradelerini beyan ederek karşılıklı bir şekilde evlenme vaadinde bulunmalarını ifade eden bir kavram iken nişanlılık daha çok evlilik gibi medeni bir hali ifade etmek için kullanılır. Buna binaen nişanlanma bir sözleşmeyi, nişanlılık ise daha çok bu sözleşmeyle meydana gelen ve bir takım hukuki sonuçlara kaynaklık eden hukuki bir durumu ifade eder (Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1979), 11).

yardımcı olmakta, onun daha uzun süre devam etmesini ve daha huzurlu, uyumlu ve güvenli olmasını sağlamaktadır.

Geçmişteki İmam Nikâhı

Toplumda sosyal bir realite olarak varlığını sürdüren imam nikâhı daha doğrusu imamın nikâh kıyması geçmişte de mevcuttu. Fakat bu Hristiyanlıktaki gibi din adamlarının gerekli olmasından değil ya da imamın din adamı kimliğinden dolayı değil, evlenme engeli, velayet, nesep, sıhriyet, süt emme, mehir ve nafaka gibi evliliğe dair durumlarda, evlenme/nikâh akdinin sahih ve geçerli olması için imamın, dini ve onun hukukunu bilmesinden dolayıdır. Diğer bir sebep nikâhın bireysel ve toplumsal açıdan önemi, yeri ve dini mesuliyetinden dolayı hem dînî ve hukukî hükümleri iyi bilen, toplumda itibar gören bir kimse tarafından akdedilme arzusu hem de geçersiz bir nikâh akdi ile zina işleme durumuna düşme korkusudur. Ayrıca geçmişte devletin halka en yakın görevlisinin imam olması ve halkın işini kolaylaştırma, daha geniş alanlardan sorumlu olan ve iş yükü fazla olan kadıların yükünü hafifletme düşüncesi de imamların bu görevi ifa etmesinde etkili olmuştur.

Bu durum zamanla nikâh akdi için dînî törenin zorunlu olduğu anlayışını geliştirmiştir.² Hatta bu anlayış günümüze kadar devam etmiş yakın zamanda düzenleme yapılarak müftülere de nikâh kıyma yetkisi verilmiştir.³

Günümüzdeki dînî nikâh (imam nikâhı), Osmanlı'daki resmî olarak yapılan işlemin devamı ve kültürel karakter taşıyan bir uygulamasıdır. Ancak bu görev Osmanlı'da resmî olarak yerine getirilmişken, günümüzde imamların akdettikleri nikâh gayr-ı resmî bir uygulamadır.⁴ Diğer bir deyişle imam nikâhı uygulaması, vaktiyle Osmanlı Devletinde, belli bir dönemden sonra nikâhların tescil işinin kadı kontrolündeki imamlara bırakılması şeklindeki uygulamanın bozulmuş ve amacından sapmış bir kalıntısıdır.⁵

² Cemil Liv, "Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikâh ile İmam Nikâhının Fıkhi Açıdan Karşılaştırılması", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Amasya 2014): 174-175; Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2 (İstanbul 2006): 45.

³ YENIAKIT GAZETESİ, "MÜFTÜLERE NİKAH KIYMA YETKİSİ TBMM'DEN GEÇTİ", ERIŞİM: 15 NİSAN 2019, [HTTP://WWW.YENIAKIT.COM.TR/HABER/MUFTULERE-NIKAH-KIYMA-YETKISI-TBMMDEN-GECTI-386604.HTM](http://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmm-den-gecti-386604.html)L.

⁴ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2014), 101.

⁵ Yunus Apaydın, "Nikâh Akdinin Mahiyeti Ve İmam Nikâhı Uygulaması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000): 375.

İslam Hukukunda Nikâh

İslam hukukunda her konuda olduğu gibi nikâh akdinde de meydana gelebilecek haksızlıklar ve mağduriyetleri önleyecek tarzda düzenlemeler yapılmıştır. Bey, icare, selem gibi akitler hakkındaki hükümler ile nikâh akdine ilişkin hükümler arasında büyük benzerlikler bulunmasına rağmen nikâh akdinin kendine has, diğer akitlerden farklı özellik ve şartları vardır. Nikâh akdinin bu kendine özgü şartları, yapılış şekli ve ön hazırlığının olması onu diğer akitlerden ayırmaktadır.

İslam hukukunda insanın irade beyanının bir değeri olmakla birlikte nikâh akdinde karşılıklı hak ve sorumlulukların belirlenmesinde tek başına tarafların beyanı yeterli değildir. Nikâh akdinin geçerli olması için bir takım rükünler (icap-kabul, taraflar, veli, şahitler, mehir) ve onlarla ilgili şartlar (in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartları) aranmaktadır.⁶

Mevcut ve muteber İslam fıkıh kaynaklarında nikâh akdine dair unsur ve şartlara bakıldığında, din adamlarının/imamların nikâhı yapmasına dair bir gerekliliğin yer almadığı görülmektedir.

Rükün, sıhhat, nefaz ve lüzum şartlarına riayet edilerek yapılan nikâh akdinin her türlü dîni/hukukî sonucu meydana gelir. Ancak bu şekilde nikâh akdi meşru olur ve fonksiyonunu yerine getirebilir. Böyle bir nikâh akdi kadının mehir ve nafakayı hakketmesi, sıhri hısımlığın oluşması, çocuğun nesebinin sabit olması, boşanma sırasında kadının iddet beklemesi ve eşler arasında miras cereyan etmesi, eşlerin birbirine helal olması ve aynı evde yaşamaları gibi hukuki sonuçları doğurur.

Aynı zamanda sahih ve sağlam bir nikâh akdi diğer insanlara açık olan kapıları kapatır, tekliflerin önünü alır, aile mahremiyetine saygı talep eder, muharremât hukukunu başlatır.⁷

⁶ Dört mezhep Hanefî, Maliki, Şafîî ve Hanbelî mezhebinin aradığı rükün ve şartlar birlikte verilmiştir. Rükün ve şartlar konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Şafîî, Muhammed b. İdris b. Abbas, *el-Üm* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1392/1973), 5: 3; Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru sâdır, ts.), 4: 152; Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1419/1999) 9: 3; Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstizkar li-mezâhibi fukahai'l-emsâr ve ulemaü'l-ektâr*, thk. Salim Muhammed Atâ ve Muhammed Alî Muavvîd (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 2000), 5: 381; Şîrâzî, Ebû Ishâk İbrâhim b. Ali b. Yûsuf el-Firuzâbâdî, *el-Mühezzebe fî fikhi mezhebi'l-İmâm eş-Şafîî* (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.), 2: 33; Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.), 4: 192; Mergînânî, Ali b. Ebû Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (y.y.: Mektebetü'l-İslamiyye, 1970), 1: 189; İbn Rüşd, Ebû'l Velid Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Beyrut: Daru'l-fikr, ts.), 2: 2; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Mugnî* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1405/1984), 7: 3; Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârî, *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Kahire: Dâru'l-kütübü'l-İslâmî, 1313/1895), 2: 94; İbn Müflih, Ebû Abdullah Muhammed b. Müflih Makdisî, *Furû' ve tahsîsu'l-furû'*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1418/1997), 5: 103.

⁷ Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye'de İmam Nikâhı Uygulaması", 482.

Toplumun ve hukukun güvencesi altına girer. Dolayısıyla nikâh akdinde önemli olan akdin unsur ve şartları taşıyıp taşımadığıdır.

İslam Hukukunda Nişan

İslam hukukunda nişan ise bir nikâh akdi değil nikâh akdi öncesi ön hazırlıktır ve sadece tarafların evlenme niyet ve arzularını ortaya koyan bir evlenme vaadinden ibarettir. Nişan, evlenmeye hazırlık, evliliğe yönelik tedbir alma, tanışma, alışma, uyum, güven, sevgi ve saygının oluşup oluşmayacağını denendiği bir süreçtir. Nişan bağlayıcı değildir. Dolayısıyla akit olarak hukukî (kazaen) bir sonuç doğurmaz ama ahlakî, dinî (uhrevî) ve örfî sonuçları vardır. Çünkü sözün, vaadin sorumluluğu vardır. Zira Allah Teâlâ “ ahdi yerine getirin, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır” (İsra 17/34), “O mü’minler üzerindeki emanetleri gözetirler, verdikleri sözleri tamı tamına tutarlar” (Mü’minun 23/8) buyurmaktadır. Hz. Peygamberin “Bana kendinizle ilgili altı şey konusunda güvence verin, ben de size cennet için güvence vereyim dedikten sonra bu altı şeyden birisinin; söz verdiğiniz zaman yerine getirin” buyurması ve başka rivayette verilen sözden dönmeyi münafıklık alameti sayması⁸ sözde durmanın önemine dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte İslam hukukuna göre nişan, taraflara evlenme mecburiyeti yüklenmediğinden bağlayıcı değil ve her an bozulma ihtimali vardır. Beraberliklerini sürdüremeyeceklerini anlayan nişanlıların bir sebebe dayalı veya sebepsiz olarak nişanı sona erdirmeye hakları vardır. Bunun için karşılıklı rıza ve anlaşma dahi gerekmez. Bu nedenden dolayı taraflar için hukuki sorumluluk yoktur. Şayet, nişanın sona erdirilmesi karşı tarafı mağdur etme düşüncesine dayanıyorsa günah işlenmiş olur. Buna rağmen arzusu hilafına nişanı bozulan kimse, mahkemeye müracaat ederek karşı tarafı evlenmeye zorlayamaz.⁹

Nişanlılıkta tarafların birbirine mahremiyeti devam etmektedir. Nişanlılar birbirine helal değildir ve kimsenin bulunmadığı ve izin vermedikleri sürece kimsenin giremeyeceği kapalı mekânlarda onların baş başa kalmaları haramdır. Nikâh akdinin sonuçlarından nafaka, mehir, nesep, iddet, miras, sıhri hısımlık, birbirine helal olma ve aynı evi paylaşma gibi sonuçlar nişanlılıkta oluşmaz. Yani nişanlılıkta nikâhtan farklı hükümler geçerli olur.

Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslam Hukuku Açısından Değerlendirmesi

Dini birtakım gerekçeler ve kaygılar öne sürülerek nişanlılıkta imam nikâhı yaptırmak taraflara, ailelerine ve topluma dini, ahlaki ve hukukî pek çok açıdan sıkıntılar doğurmaktadır.

⁸ Buhari, “İman”, 24.

⁹ Hamza Aktan, “Nişanlanma”, *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (İstanbul 1997), 3: 495.

Özellikle de nişan bozulma aşamasına gelindiğinde çok büyük mağduriyetler meydana gelmektedir.

Nişanlılıkta yapılan dini nikâhı iki açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Birincisi bu nikâhın hukuki güvencesi olmamasına rağmen geçerli olduğu düşüncesinden hareket edilmesi ki bu durumda şu problemler ve mağduriyetlerin olduğu görülmektedir.

Nişanlılardan kadının nişanı bozmak isteyip erkeğin istememesi hâlinde kadın herhangi bir resmî kuruma müracaat edememektedir. Böylece erkek, kadını boşamayarak onu cezalandırma yoluna gitmekte ve kadın dinen evli olduğu için de başkasıyla evlenememekte veya evlenmesi hâlinde şer'an ömür boyu zina hayatı yaşamaktadır.¹⁰ Yine imam nikâhı yapıldığı halde nişan bozulduğunda verilen mehir ve hediyeler konusunda da mağduriyetler yaşanması ve tarafların birbirine karşı olumsuz davranması ve haksızlık yapması söz konusu olabilmektedir.

Resmi kayıt altına alınmayan bir nikâh akdinin yapılmasında, tarafların sorumluluklarını yerine getirmemelerinden dolayı da birçok sıkıntı yaşanmaktadır. Erkeğin, eşini boşaması hâlinde, kadın günümüz hukukuna göre hiçbir hak iddia edememekte ve bu durumda kadının, hayat boyu mağdur olmasına neden olmaktadır.¹¹ Nişanlılıkta bile olsa yapılan nikâh ile akde dayanarak yerine getirilmesi gereken nafaka görevi, nişanlılıkta erkek tarafından karşılanmadığı gibi taraflar evlilik öncesinde olduğu gibi ayrı evlerde yaşamaya devam etmektedirler.¹² Nafaka talebi için hukuki bir yaptırım söz konusu olamamaktadır. Yine taraflardan birisi öldüğünde diğeri ona mirasçı olarak mal talep edememektedir. Erkek nikâha binaen kadınla birlikte olmak ve aynı evi paylaşmak istediğinde kadın veya ailesi karşı gelebilmekte, toplumun tepkisini alabilmektedir. Çocuk olduğunda nesebi resmi kayıtlara geçememekte, erkek kadının mehrini vermek istemediğinde kadının hukuken hakkını arama durumu bulunmamaktadır. Böyle bir nikâh geçerli sayılsa bile görüldüğü üzere tarafların boşanmaları veya aralarında herhangi bir ihtilafın çıkması durumunda sadece şahitlerin varlığı akdin tespiti ve tarafların haklarını korumada yeterli olamamaktadır. Günümüzdeki şartlar göz önünde bulundurularak mağduriyetlerin ve zararların giderilebilmesi için geçmişte (klasik kaynaklarda) yer alan nikâh akdi için sayılan şartlara ek şart koyarak tedbir almak gerekmektedir.

İkincisi nişanlılıktaki imam nikâhının şartlarında eksiklik olduğu için hukuken geçerli olmadığı veya fasit ve batıl olduğu düşüncesidir. Böyle bir nikâhta doğrudan söylenmese de

¹⁰ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 97-101.

¹¹ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 97-101.

¹² Nuri Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık* (İstanbul: Rağbet, 2007), 46-51.

uygulama olarak fiilen yapılan “ tarafların birlikte olmama, çocuk yapmama, aynı evi paylaşmama ve nafaka, miras gibi sonuçları yerine getirmeme şartıyla bir akit yapılmaktadır ki bu şartlar nikâh akdinin gayesine aykırı şartlardır. Bu şartlar dört mezhebe göre de akdi batıl (geçersiz) kılar. Yine nikâhın ilanında sıkıntı vardır. Zira insanlar, resmi kurumlar bu kişileri evli değil nişanlı olarak bilmektedir. Nikâh akdinin bilinmemesi, gizlenmesi, nikâhın amacıyla bağdaşmamaktadır.

Nişanlılıktaki imam nikâhı nikâh akdinin inikad şartları arasında olan “icap ve kabulün evliliği geciktirici bir şart taşımaması gerekir” şartına da aykırıdır. Zira evlilik hükümleri ileride düğün veya resmi nikâhtan sonra yerine getirilir. Yine belli bir süreliğine yani sadece nişanlılık süresi için nikâh akdi yaptırmak da akdi batıl hale getirir. Çünkü evlilik süreklilik ifade eder. Bir takım şartlara veya menfaatlere bağlı olarak sınırlı bir süre için evlilik oluşturulamaz.

Dolayısıyla nişanlılıktaki imam nikâhı evliliğin temel ilkeleri, gayesi ve hükümleri ile bağdaşmamaktadır. Bu nikâhın tescili olmadığı için ispatı mümkün değildir. Akdin gereklerini, sonuçlarını elde etmeyi sağlayacak yaptırım ve güvencesi bulunmamaktadır. Hukuki yollara başvurulamamaktadır. Oysa akitler insanlar arasındaki hukuku güvence altına alınması için yapılmaktadır. Ama böyle bir akit sadece tarafların vicdanına ve insafına kalır ki bu da çok suiistimale müsaittir.

Böyle bir durumda ya akdin feshi yoluna gidilmeli veya eksik kısmı yani tescil, ilan tamamlanmalıdır. Nikâh akdinin sonuçları da yerine getirilmelidir. Hz. Peygamber (sav) ve sonraki dönemlerdeki nikâh akdinin şekli değil fonksiyonu ve kanun önündeki konumu yerine getirilmelidir.

Sonuç

Nişanlılık nikah akdi öncesi hazırlık aşamasıdır. Hiçbir akitte böyle ön hazırlık aşaması yoktur. Bunun nedeni nikah akdinin toplum ve birey açısından pek çok fonksiyona sahip olmasıdır. Bu akit toplumları oluşturan bireylerin büyütülmesinde ve yetiştirilmesinde en etkin role sahip olan ailenin kurulmasını sağlar.

İslam hukukunda nikâh ve nişan ayrı durumlardır ve ayrı hükümlere tabidir. Nikâh akittir, nişan, nikâh öncesi süreç için vaadleşme, nikaha hazırlık aşamasıdır. Nişanlılar birbirleriyle üçüncü kişilerin olduğu ortamlarda görüşebilirler, konuşabilirler, evlilik hazırlıkları yapabilirler. Bunun için nikâha gerek olmamasına rağmen nişanlılıkta imam nikâhı yapılmakta, bu da nikah ve nişan hükümlerinin birbirine karıştırılmasına ve kaos oluşturulmasına sebep olmaktadır. Çünkü bu süreçteki nikâh akdinin evliliğin amaçlarını

gözetmediği tarafların hak ve sorumluluklarını korumadığı, gözetim ve denetim sağlamadığı görülmektedir.

Geçmişte imamın kısıdığı nikâh ile günümüzde imamın kısıdığı nikâh arasında çok ciddi farklar vardır. Çünkü her iki dönemin şartları birbirinden çok farklıdır. Geçmişteki imam nikâhı devletin ve toplumun kabul ettiği ve güvencesine aldığı bir nikâh iken bugünkü hem fesat ve butlan durumuna düşme hem de hukuken geçerli olmama durumuyla karşı karşıyadır. Dolayısıyla geçmişteki imam nikâhını fonksiyonu olmadan sadece şeklen devam ettirme söz konusudur.

İslam hukukundaki nikâh dışındaki akitler, şahitlik gibi bazı uygulamalar toplumsal değişim doğrultusunda ortaya çıkan farklı durumlara uyumlu hale geldiği halde ülkemizdeki imam nikâhı için aynı şeyi söylemek pek de mümkün görünmemektedir. Klasik Fıkıh kaynaklarında akitlerin geçerlilik şartları arasında “tescil şartı” bulunmamakla birlikte, bugün taraflar anlaştıkları bir araba, gayrimenkul vs. satışına ilişkin irade beyanlarını öncelikle ve titizlikle günün şartlarına göre sağlama almak için tescilini yaptırmaktadır ve bunun böyle yapılması gerektiğine dair dini açıdan bir tereddüt duyulmamaktadır. Çünkü belli mercilerce tescili yapılmayan o şey üzerinde bir hak iddia edilememektedir. Uluslararası geçerlilik ve meşruiyet belgesi sayılan bu tür resmi kayıtlar büyük kargaşalara ve hak kayıplarına engel olmaktadır.¹³ İslam hukukunun statik değil dinamik, güncel her dönemde yaşanabilen bir yapıya sahip olması ve hem bireysel ve toplumsal hayatta hem de kurumsal yapı ve anlayışlarda görülen değişime ayak uydurabilecek özellikte olmasının da anlamı bu olsa gerek.¹⁴ Alış veriş akitlerinde bugün tescilin neredeyse zaruri olması, daha ağır bir akit olan ve İslam hukukunda diğer akitlerde olmayan mehir, velinin varlığı, denklik, şahitler, ilan gibi ek tedbirlerin konulduğu nikâh akdi için de tescilin zaruri olmasını gerektirmektedir. Uygun ve ideal olan nişanlılıkta nikâh akdi yapılmamalı ve nişan hükümleri geçerli olmalıdır. Nikâh yapılacaksa nikâh akdinin bütün şartları ve sonuçları yerine getirilmelidir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855). *el-Müsned*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

¹³ Ahmet Onay, “Toplumsal Farklılaşma Ve Türkiye’de İmam Nikâhı Meselesi”, *Journal of Analytic Divinity* 2/2 (2018): 90.

¹⁴ Onay, “Toplumsal Farklılaşma Ve Türkiye’de İmam Nikâhı Meselesi”, 101.

- Aktan, Hamza. “Nişanlanma”. *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. 4 Cilt. (İstanbul 1997), 3: 495-496.
- Apaydın, Yunus. “Nikâh Akdinin Mahiyeti Ve İmam Nikâhı Uygulaması”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000): 371-380.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (ö. 256/869). *el-Câmiu’s-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ekinci, Ekrem Buğra. “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2 (İstanbul 2006): 41-60.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223). *el-Mugnî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru’l-fikr, 1405/1984.
- İbn Müflih, Ebû Abdullah Muhammed b. Müflih Makdisî (ö. 762/1460). *Furû’ ve tahsîsu’l-furû’*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1418/1997.
- İbn Rüşd, Ebû’l Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî (ö.595/1198), *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*, 2 Cilt. Beyrut: Daru’l-fikr, ts.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Köse, Saffet. “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiyede İmam Nikâhı Uygulaması”. *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı* (İzmir 6-8 Nisan 2012). (İstanbul 2012): 471-501.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2014.
- Liv, Cemil. “Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikâh ile İmam Nikâhının Fikhî Açıdan Karşılaştırılması”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Amasya 2014): 163-191.
- Mâverdî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058). *el-Hâvi’l-kebîr*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1419/1999.
- Mergînânî, Ali b. Ebû Bekr (ö. 593/1197). *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî*. 4 Cilt. y.y.: Mektebetu’l-İslamiyye, 1970.

- Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071). *el-İstizkar li-mezâhibi fukahai'l-emsâr ve ulemaü'l-ektâr*. Thk. Salim Muhammed Atâ ve Muhammed Alî Muavvıd. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmıyye, 2000.
- Onay, Ahmet. “Toplumsal Farklılaşma Ve Türkiye’de İmam Nikâhı Meselesi”. *Journal of Analytic Divinity* 2/2 (2018): 91-104.
- Öztan, Bilge. *Aile Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1979.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (ö. 240/854). *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 16 Cilt. Beyrut: Dâru sâdır, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090). *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris b. Abbas (ö.204/820). *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1392/1973.
- Şîrâzî, Ebû Ishâk İbrâhim b. Ali b. Yûsuf el-Firuzâbâdî (ö.476/1083). *el-Mühezzebe fî fıkhi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fıkr, ts.
- Yeniakit Gazetesi. “Müftülere nikah kıyma yetkisi TBMM'den geçti”. Erişim: 15 Nisan 2019. <http://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmmden-gecti-386604.html>.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârî (ö. 743/1343). *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübü'l-İslâmî, 1313/1895.

SEYİD ƏBUQASİM NƏBATİNİN "SİRLƏRƏ" VAQİF OLMA AŞIQLIYI

Disertant Matanat Kurban ŞAHALİYEVA

Azerbaycan Bilimler Akademisi

Matanat Huseyn ALESKEROVA

Azerbaycan Bilimler Akademisi

ÖZET

Ebulkasım Nebati yaratıcılığında sufi görüşlere önem vermiş, ondaki üstün tarafları benimsemiş, taklitten uzak kaçmış, insan ve toplum arasındaki boşluğu öğrenmek istemiştir. Bu boşluğun içinde de şair bazen kendini bulamamıştır. Karanlık dünyaya düşen şair oradan çıkamamış ve cevabını öğrenmek istediği soruların aramasında aciz kalarak yardım için Hızır Peygamber'e yönelmiştir:

Yenə İsgəndər tək düşdüm zülmətə,
Qabağımı kəsib yüz min bəhrü bər,
İgidliyin, mürüvvətin çağıdır,
Yetiş fəryadıma, ey Xızır-rəhbər

İki dünya arasında çırpınan şair terki dünyalığı seçer, insanlardan kaçır ve Allaha sığınır. Fakat dinlere inancı olamayan şairin gerçeği tarikat (mezhep) dünyasında araması, sanki sonbahar rüzgarını hatırlatır. “Kendinden kaçmak”, sonbahar rüzgarı yönünde gitmenin kendinde de bir felsefi anlam saklıdır. Nebatinin ruhu İ.Nesimi ile tamamlanmaktadır

Nə zibadə sərxoşam mən,
Nə zügəm müşəvvəşəm mən,
Nə züabü atəşəm mən,
Hələ ləng, ləng, ləngəm mən.
Nəsimi isə:
Zərrə mənəm, Günəş mənəm, çarilə pəncü şeş mənəm,
Surəti gör bəyan ilə, çünki bəyanə sığmazam.

“En-el Hak” söyleyen, her iki dünyaya da sığmayan Nesimi'nin aksine, Nebati'nin “ben” kavramı farklıdır ve Nebati'de hayattan zevk alma arzusu güçlüdür.

Nebati'nin sufi görüşleri sahiplenmesi, aslında Muğan'da yaşadığı zamandan itibaren başlamıştır. Kendisi Şirvan mezhep sahiplerinden, özellikle Seyyid Nigari lakabil tanınan Mir Hamza Efendi'nin kendisiyle görüşmüş, tasavvuf hakkında yapılan sohbetler onun yolunu

belirlemiş, sonuqta Behçet`in bilgisine göre kendi tarikatı “Müşebinçe” olmuş, gerçeğe ulaşmak için yollar aramıştır. Bazen de gizli sırlara vakıf olmadığı için üzölmüşdür:

Bilmədim ömrümdə heç bir küfrü iman hansıdır?
Əhmədi-Məhmud kimdir, msüyü İsa nədir?
Səbri-eyvani-cəlalət, şəmi-bəzmi kainat,
Alitabi-ərşi-izzət "Lafəta" illa nədir

Nəbati sırlar dünyasında kalmak istemedi. Kendisi sırlara (gizemlere) vakıf olmaq atəşi ilə yanmaktaydı. Şaire görə, insanlar üzöntülerini yok etmək için şarap içerek olayları unutmaya çalışıyorlar. Hayat ve kainat arasında olan karşıtlığı öğrenmek için dermanını Hayyam gibi şarapta değil, Tanrı'ya olan sevgisinde arasa da, şair onun kendisinde de bir karşıtlık bulur ve bu da onun İslam`a ve diğer bilimlere kuşkusunu arttırmaktaydı.

Aslında şair fikirlerinin dermanını kainatın gizemine sahiplenmekte görüyordu.

Anahtar kelimeler: Sufi, tasavvuf, Allah sevgisi, terki dünyalık

GİRİŞ

XIX əsr Cənubi Azərbaycan şairləri içərisində xüsusi söz çəkisi olan Əbuqasim Nəbati Sufi görüşlərinə sahib olan təqlidçilikdən uzaq qaçan insan və cəmiyyət arasındakı boşluğu öyrənmək istəyən şairlərdəndir. Bu boşluğun içində də şairin özünü bəzən tapa bilmir. Zölmət dünyasına düşən şair oradan çıxmaq yox, onu düşündürən sualların cavabının axtarışında aciz qalıb, kömək üçün Xızır Peyğəmbərə üz tutur:

Yenə İsgəndər tək düşdüm zölmətə,
Qabağımı kəsib yüz min bəhrü bər,
İgidliyin, mürüvvətin çağıdır,
Yetiş fəryadıma, ey Xızır-rəhbər. (1;254)

İki dünya arasında çırpınan şair insanlardan qaçıb, dinlərə etiqadı olmayan şairin həqiqəti təriqət aləmində axtarması, sanki payız küləyini xatırladır. "Özündən qaçmaq", payız küləyinin səmtinə düşüb getməsinin özündə də bir fəlsəfi anlamı var. Nəbatinin bu fikirləri İ.Nəsimi ilə uzlaşır deyə bilərik:

Nə zibadə sərxoşam mən,
Nə zugəm müşəvvəşəm mən,

Nə züabü atəşəm mən,
Hələ ləng, ləng, ləngəm mən. (2;290)

Nəsimi isə:

Zərrə mənəm, Günəş mənəm, çap ilə pəncü şeş mənəm,
Surəti gör bəyan ilə, çünki bəyanə sığmazam. (3;162)

Şairin "mən" anlayışı "Ənəlhəqq"-deyən, hər iki dünyaya sığmayan Nəsimidən fərqli olaraq, Nəbatidə həyatdan zövq almaq istəyi güclüdür.

Nəbatinin sufi görüşlərə sahiblənməsi əslində Muğanda yaşadığı zamandan başlamış, o, Şirvan təriqətçilərindən, xüsusilə Seyid Nigari təxəllüslü Mir Həməzə Əfəndinin özü ilə şəxsi görüşmüş, təəvvüf haqqında apardığı söhbətlər onun yolunu müəyyənləşdirmiş, nəticədə Behcətin məlumatına görə, "müşəbincə", həqqə çatmaq üçün yollar düşünür, bəzən də gizli sirrlərə vəqif olmadığı üçün təəssüflənir və yollar axtarır:

Bilmədim ömrümdə heç bir küfrü iyman hansıdır?
Əhmədi-Məhmud kimdir, müsüyyü İsa nədir?
Səbri-eyvani-cəlalət, şəmi-bəzmi kainat,
Alitabi-ərşi-izzət "Lafəta" illa nədir! (4;71)

Nəbatirə sirrlər dünyasında qalmaq istəmirdi. O, sirrlərə vəqif olmaq atəşi ilə yanırdı. Şairə görə, insanlar dərdi, qəmi yox etmək üçün şərab içərək hadisələri unutmaya çalışırlar. Həyat və kainat arasında olan təzadı öyrənmək istəyi dərindən dərmanı Xəyyam kimi şərabda yox, Allaha olan aşiqliyində axtarsa da, onun özündə də bir təzadlıq tapır, islama və digər elmlərə şübhəsini artırmış olurdu.

Əslində, şair düşüncələrinin dərmanını kainatın sirrlərinə sahiblənməkdə görürdü. Şairin dünyagörüşündəki təzadlıq Nemətullah Vəlinin təriqətindən irəli gəlir. Şairin farsca beytində özünün, həm də Nemətullah Vəlinin fikirləri özünü göstərir:

Cəhd horşı tu tarikat-i mü küçək-i abdal-i şah-i mahanım,
Talib-i şah ni meto İlahim,
Seg-i küy-i Aliyy İbrahim.
Məşhur ü Şəhid ü Şahid ü Şah-i cihan
Şək nistki şah Ni Metullah Ali-esi (5;52)

Düşüncələri qarşısında acizlik, tərəddüdlər baş verən zaman şairin Həzrəti Əliyə olan sevgisi artır və şiəliyə olan baxışı dəyişir:

Mənim cismimdə bu canım Əlidir,
Mənim yox ondan özgə zikr-fikrim,
Mənim bu canda cananım Əlidir,
Mənim kəstiyi Nuhum Mürtezadır. (6;151)

Mehmet Nuri Çınarçı şairin Əliyə olan sonsuz məhəbbətini qiymətləndirərək yazırdı: "Bu heyranlıq elə bir dərəcədə idi ki, "Saqinamə" əsərinin 12-ci bəndində şair Həzrəti-Əlidəki ümumbəşər düşüncələrini vurğulayır":

Şir-i Yezidin Ali-i İmranə
Şah-i, müşkil-guşa Alidir Ali(8;109)

Nəbatidə tərki-dünyalıq, özündən qaçma, materialist baxışı, dini ehkamçılığı rədd etməsi, bəzən mey, meyخانə kimi fikirləri, dini xurafata qarşı qoymaq, "Vəhdəti-vücuda" aşiqliyi müasirlərindən fərqləndirən cəhətlərindən biridir. Nəbati eşqdə daha irəli gedir. Eşq vücudda yayılır, vücudun aşiqliyində şair özünü tapır:

Müjdə ey dil, ki səni görməyə canan gəldi,
Əlini çal ələ "can-can" sölə ki, can gəldi. (9;129)

Allaha olan ürfani eşq şairin "Saqinamə"sində daha qabarıq əksini tapmışdır. Müasirlərindən fərqli olaraq, Allahın varlığını özündə əks etdirən "Saqinamə"si əruzun xəfif bəhrində yazılmış 12 bənd 329 beytdən ibarətdir. "Saqinamə"nin 321-389 səhifələri İslam Şura kitabxanasında 6 B-18, B vərəqlər isə Milli Elmlər Akademiyasının Bakı Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır. Mehmet Nuri Çınarçının fikrinə görə, "Saqinamə" mətnində nüsxə fərqliliyi olduğu üçün Bakı nüsxəsi qarşılıq "B" hərfində verilmişdir.

Nəbatiyə görə, eşq yolçusu qorxusuz, insan ruhu isə eşqə sevdalanmalıdır. İ.Nəsimi kimi "Vəhdəti-vücuda" olan eşqi o da insanın ruhunda, simasında axtarır. Allaha olan aşiqlik, insanın zövqə, nəşə gəlməsi, ruhun göylərdə həyat eşqi ilə pərvazlanması qəlbə təzahür etməsidir. Ancaq böyük eşq insanı vəcdə gətirə bilər:

Mənim bu nətavan könlüm, yenə fəslə-bahar istər,

Həmişə bülbüli-şeyda kimi mürğzar istər, (10;91)

Fizulinin Məcnunu Kəbə qapısında duyğularının solub getməsinə yox, əksinə şəhvani duyğulardan təmizlənmiş vücudunu hər an titrədən eşq arzulayırdısa:

Sal könlümə dərdi-eşqdən qəm,
Hər ləhzəvü, hər zəmanü hər dəmi,
Eşq içrə müdam şövqüm artır,
Şövq ilə həmişə zövqüm artır! (11;87)

Nəbati M.Füzulinin Məcnunundan fərqli olaraq, Tanrı səltənətindən ilahi eşqin gözəlliyinə qərq olmasını istəyir:

Mənim bu təbi-Məcnunum yenə bəzmi-şərab istər,
Əlində sağanı-zərrin, gözüm məxmuri xab istər. (12;89)

Nəbati eşqi ruhun qidası hesab edir. Onun fikrincə, insan ruhu eşqdən güc almasa hərəkətsiz qalar. Nəbatinin fəlsəfəsi eşqdən qidalanan ruhun maddi aləmdən asılı vəziyyətdə qalmaması üçün daim hərəkətdə olmalıdır. "Bütün münasibətlərin zəruriliyində ruh həm hissi qavrayış əsasında, həm də mühakimə əsasında əmin olur".(13;242)

Şairin bütün şeirlərinin əvvəli, axırı Allahın, Peyğəmbərin tərifli, divanında eşqi "Bismillah" etməsi təsadüfi deyildir. Nizami Gəncəvi eşqi göylərin mehrabı hesab etdiyi halda, Nəbati yazır:

Həyat bayının güldəstəsi-eşqdır,
Əbədi ömür sərmayəsi-eşqdır,
Bu dünyanın yaradılışından da məqsəd eşqdır
Xülasə, yoxluğun əlaməti də yenə eşqdır. (14;53)

Deməli, eşq həyatın başlanğıcı, təbii hisslərin, duyğularının oyanışıdır. O, da Nəsimi kimi eşq camından içən, məst olan aşiqdir. Lakin içilən şərab sevdasına düşdüyü adi eşqlərdən deyil, bu hər iki şairin Allaha sevdası və bağlılığıdır:

Ey edən eşq naməsin inşa,

Vəh, düşüb başına əcəb sevdə! (15;447)

Düzdür, Nəbati də Nəsimi kimi hər şeyi qəbul edir, həm də inkar edir. Kainatı, varlığını dərk etməsi, ictimai hadisələrdən baş çıxarmağın yolunu arzulayan hər iki şairdə "etiqaad" hər şeyi həll etmir fikri formalaşır:

Büryavü tiləsanü xırqədəm yox hasilin,
Keç bir surətdən, özünü tanı, kim zətin nədir?
Eyləmişsən surəti-sufiliyi dükani-kəsb,
Bundan özgə var isə, göstər kərəmətin nədir? (16;50)

Nəbati şübhələrin əsiri olmasını istəmir. O, eşqi dünyaya körpü bilir: Qarışıq, ziddiyyətli dünyanın işlərindən baş çıxarmaq istəyinin özündə də fəlsəfi bir düşüncə var. Dini baxışlarındakı ziddiyyətə görə, şair özlərini şəriətin hamisi kimi qələmə verən, əslində yalançı, ikiüzlü, riyakar zahidlərin sözləri ilə əməlləri arasındakı uçurumu, həmçinin onların daxili, mənəvi aləmindəki qaranlıq göstərir, onları mənən kasıb və dilənçiyə bənzədirdi:

Südü sərmayəmi məcmu əlimdən aldın,
Niyə kim, zahid olub məscidə dərbən oldum.
Lülləhülhəmd ki, mənə kufidə bildim iman,
Gəldim imanə nə hasil ki, pəşiman oldum. (17;72)

Nəbati həyata ayıq gözlə baxan, hadisələrə münasibət bildirən sənətkarlardan idi. Dinlərə müxtəlif baxışı, mürəkkəb həyat hadisələrindən baş açmaq istedadına malik olan sənətkar çox zaman ruhunun təlatümə gəldiyi an özünü zahidə qarşı qoyur, sələfləri kimi o da məscidə girməmək, namaz əhlinə uymamaq fikrini aşılırdı:

Mən hara, söhbəti-namaz hara,
Mənə öldürdü bu müsahibi-xan. (18;68)

Tərki-dünyalığa, məqsədsiz ibadətə qarşı çıxan şair boşluqlar içərisində dərd-qəm, ağır məşəqqətli ömür sürən insanın qəlbini eşqlə doldurub, dünyanın gözəlliyini dərk etməyə çağırırdı:

Ey gözüm, yatma, dəxi, gəl dəxi bidar ol-ol,
Xabi qəflətdən oyan, bir gecə bidar ol-ol.
Bu qədər qönçə kimi pərdədə qaldın bəsdir,
Bir zaman həm açılib şahidi-bazar ol-ol. (19;69)

Nəbati də İ.Nəsimi, M.Füzuli, S.Təbrizi və s. klassiklərin, Nemətullah Vəli, Əli İbn Sina, Cami kimi mütəfəkkirlərin təsiri duyulsa da, onun özünəməxsus üslubu və yaradıcılıq fərqliliyi olmuşdur.

Qələminin sehrinə inanan şair sözə naxış vurmağı bacarırdı. Şeirdə mənə ovçusu olan şeirin dilində söz adilikdən çıxıb poetik, fəlsəfi düşüncə kəsb edirdi. Sadə, təbii, ürəyə yatan bir dildə yazan şairin həm klassik poeziya örnəklərinin, həm də heca vəznli şeirlərinin dili axıcı, sadə xalq danışığı dilində idi.

Dörd ərəb, fars, tat, kürdü, kərəmi, qarakəhri və gəraylı nərmələrinə uyğun türk dilində dolğun, ecəzkar şeir nümunələri yaradan şairə münasibət bildirən tədqiqatçılar yaradıcılığını iki qola: 1) klassik şeir; 2) ozan-aşıq sənətinin ənənələri əsasında formalaşan xalq şeir üslubu.

Əslində, Nəbati onu əhatə edən maddi varlığı, aşiq olduğu "Vücuti-Vəhdəti" öyrənmək istəyi, ziddiyyətli dünyanı dərk etmədən köç etmək istəmirdi. Təbii ki, ondakı olan bu istək yaradıcılığına təsirsiz keçə bilməzdi. Deməli, yaradıcılığı iki qola yox, əslində beş qola ayrılmalıdır: 1) klassik üslub (X.Hafiz Şirazi, N.Gəncəvi, İ.Nəsimi, M.Füzuli, S.Təbrizinin təsiri); 2) xalq şeiri (heca vəznində yazdığı qoşmaq. təcnis, gəraylı və s. şeirlərin ruhu M.P.Vaqifə yaxınlığı); 3) "Vəhdəti-Vücut"a həsr etdiyi fəlsəfi didaktik şeirləri; 4) Məzhəb, təriqət haqqında baxışları əks etdirən şeirlər; 5) ictimai bərabərsizliyə aid satirik şeirlər.

Nəbati poeziyasının fərqliliyi ozan, aşiq sənətinə bağlılığı, xalq ədəbiyyatının bədii dilindən, bədii təsvir vasitələrindən dolğun istifadə etməsidir. Onun Vaqifə yaxınlığı, əslində hər ikisi xalq xəzinəsindən yaralanmışdır, amma Nəbatinin ütsünlüyü şeirlərinin mərkəzində ürfani-eşqin durmasıdır. B.Behcəti yazır: "Nəbati el ruhunda yazdığı şeirlərində hətta, fars və ərəb ədəbiyyatında işlədilən yekrəng və çeynənmiş obraz, təşbehləri tamamilə yeni struktda, yeni silsilədə, yeni işləməyə müvəffəq olur".(20;7)

Xalqının həyat tərzinə bağlı olan şairin dünyabaxışı həyat həqiqətləri üzərində köklənmişdir.

Nəbatinin klassik poeziya ənənəsi əsasında yazdığı şeirləri "Vəhdəti -Vücut"a həsr olunub deyən müəlliflər bir şeyi unudurlar ki, Nəbati hansı səpkidə yazırsa yazsın başlanğıcı və

sonu eşqdır. Deməli, gördüyü işıq, eşq, Allaha olan aşıqlıq onun eşqə verilən dəyərlə ölçülməli, insanın qəlb döyüntüləri, çırpıntıları eşq üzərində köklənməlidir. Dünyaya eşq gözü ilə baxan şair üçün eşqsiz həyat mahiyyət kəsb etmir. Bu baxımdan klassik üslubda yazılan şeirlərini də iki qola ayırmaq daha düzgün olar. 1) dünyəvi eşq; 2) Vəhdəti -Vücuda aşıqlıq. Hər iki mövzuda yazdığı şeirlərdə İlahi eşqdən güc aldığı izhar olunur. Şair təsdiq edir ki, mən qələmsiz bir heçəm. Qələmimin gücü isə İlahiyyə olan eşqdən gəlir. Klassik örnəklərinə naxış vuran sənətkar Azərbaycan şairlərindən, xüsusilə N.Gəncəvi, İ.Nəsimi, M.Füzulinin sənətkarlığını yüksək qiymətləndirir, onları özünə ustad bilir:

Xosrovun əhvalını Şirin bilir,
Kim ona həmkasəvü xərgə imiş,
Və yaxud:
yetsə əlim qisseyi-Şirini mən,
Nəql edərdəm Xosrovə həmrə imiş. (21;158)

M.Füzuliyə müraciət etməsi göstərir ki, o şairin yaratdığı "Leyli və Məcnun"dan mütəəssir olmuş, eşq üçün səhraya düşən Məcnunla özünü həmfikir tutmuşdur:

Olub Məcnun kimi sərməsti-cami-badəyi-vəhdət,
Düşüb səhralərə, vəhşilər ilə həmqətar olmuş, (22;153)

Nəbati bir çox şeirlərində M.Füzulidən təsirlənmiş, xüsusilə şairin "Həftcani" (Səqinamə) təsiri ilə yazmış olduğu tərcibəndləri arasında M.Füzuli kimi musiqi alətlərinin iştirakı cəhətdən əlaqə diqqəti cəlb edir. Həmçinin, hər iki sənətkar eyni adda, "Oluban", "Nədir", "Ərs" qəzəlləri var. Şair Füzulinin qafiyə sisteminə riayət etsə də, lakin məzmunundakı fərqlilik özünü göstərir.

Sələflərindən fərqli olaraq, eşq Nəbatidə çarpazlaşır, çünki mütərəqqi fikir anlayışına sahib olan şairin tərəddüd içində çırpınan ruhu harda qərar tutacağından narahatdır. Şairin narahat ruhunu daxili iztirablarla ifadə edən şeirləri vücudi-mütləqi axtarır, tapdığı eşqsə onu sevdiyi, bağlandığı gözələ doğru aparır:

Oldu könlüm genə bir zülfi-cəlina dəlisi,
Düşdü zəncirə nə xoş yerdə bu sevda dəlisi. (23;55)

Nəbati şeirin forma, məzmun gözəlliyinə xüsusi fikir verən sənətkarlardan biri olmuş, orta əsr klassiklərin əsərlərindən aldığı bədii təsvir vasitələrinə kor-koranə deyil, ruhuna uyğun işlətməyi bacarmışdır. Şair əruz vəznini özünəməxsus orijinal şəkildə istifadə edərək, seçmə, avazlanma yaradan bəhlər seçir, hiss və duyğularını oxucuya çatdırmaq üçün ruha yaxın elə sözlər işlədir ki, bu da insanda gözəllik duyğusu yaratmış olur:

Sənsiz ey, gül könlümün bir dəm qərarı yoxdu, yox!

Səndən özgə, neyləsin, bir qəmküsəri yoxdu, yox! (24;110)

Mətlələri ilə başlayan "Olasan", "Mən", "Olsun", "Oluban", "Gözlərim", "Kimi" rədifli qəzəlləri şairin xoş avazlı şeirlərinə nümunə göstərmək olar. Prof. F.Qasımzadə yazır: "Hiss və fikirlərini daha qəariq şəkildə ifadə etmək, onları oxucuya daha iti çatdırmaq üçün qəzəllərində bəzən qoşa qafiyə və rədif işlədir".

Nəbati şeirlərində ruhuna uyğun qafiyədə səs uyğunluğuna xüsusi fikir verir, şeirdəki ritmi təbiiliklə duymağı öyrədirdi.

Nəbati istedadına arxayın olan, sözdən söz çəkməyi bacaran, qəlbi, ruhu eşqlə çırpınan şairlərdəndir. Nəbatinin söz axtarışında nəqqaş incəliyi hiss olunur. Onun narahat ruhu bir yerdə qərar tutmur, göydə pərvazlanır, Vəhdəti-Vücudun eşqi ilə alovlanan ruhu onu sevdiyi gözələ doğru aparır. Heç kimi təkrarlamır, dilinin şirinliyi, sözlərindəki eşqin böyüklüyü, dünyaya fərqli baxışı, özündən narazılığı, poetikası fərqlidir. Ruhunun saflığı ətrafında olan insanlar arasında kamil mürşid kimi tanınması bənzərsiz sənətkar səviyyəsinə qaldırmışdır.

Hikmət sahibi olan şair bəzən kim olduğunu, hansı təriqətə qulluq etdiyini anlamır, lakin sözə həqiqi aşiqliyini yana-yana oxucuya göstərə bilir. Eşqə bürünmüş şairin ruhu imana, Allaha olan sevgiyə dayanır. Allaha olan dərk olunmaz aşiqlik isə əsrlər boyu türk dünyasında adı ehtiramla çəkilən Yunis Əmrə arasında bağlantı yaradır. Tanrı sevgisini sözlərində yanıqlı dillə izhar edən Yunis Əmrə mənəviyyatı saflaşmış ilahi nurundan süzülüb damcı-damcı axıb qəlbə rahatlıq verən çeşməyə bənzəyir. Yunis Əmrə təsəvvüfə İlahi nurundan süzülüb gələn, gözləri qamaşdıran, qəlbi titrədən, inasana rahatlıq verən adi eşq deyil, bu eşq "Vücudi-mütləqə" aparan ruhun cisimdən ayrılıb, İlahidə özünü tapıntısıdır. Hər iki şairdə Allaha olan sevgi vücudun rahatlığı, qəlbin nura, atəşə boyanmasıdır.

Yunis Əmrədə eşq candır, canın ruhdan ayrılmasıdır:

Eşq dediyin tıyar isən, eşqə candan uyar isən,

Eşq yoluna candır fəda, ana fəda mal olmaya. (25;22)

Nəbati isə Yunis Əmrədən fərqli olaraq eşqə bələnmiş qəlbin, ruhun nə bu dünyada, nə də axirətdə qorxusu olmaz deyir:

Eşq camından içən kimsənə huşyar olmaz,
Nə bu dünyadə, qiyamətdə də bidar olmaz. (26;28)

Hər iki şairdə dünya, kainat, eşq haqqında olan fəlsəfi düşüncə Allaha olan İlahi eşqlə bağlıdır.

Nəbati bütün yaradıcılığı boyu insan axtarışında olub. Yaşadığı dövrün haqsızlıqları şairi düşündürmüş, ruhunun cavabsız suallardan xilas edib, özünü aşiq olduğu vicudi mütləqin ixtiyarına verib ki bununla da çırpınan qəlbi rahatlıq tapmış olur.

Ədəbiyyat

- 1.Seyid Əbülqasim Nəbati. Əsərləri, (tərtib. Ə.Hüseyni) B. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası, 1968.
- 2.İ.Nəsimi, Seçilmiş əsərləri V cild, B.Elm, 1985.
- 3.Ə.Hüseyni. Nəbati Seyid Əbülqasim, seçilmiş əsərləri, "Şərq-Qərb", B.2004.
- 4.Sadik, hicri-şəmsi 1385.
- 5.Saqinamə. 12 bənd.
- 6.Türkiyə Araşdırmaları Enstitusu-Dergisi (TAET), 55, Erzurum.
- 7.Məhəmməd Füzuli. Əsərləri 6 cildə II cild, B. Şərq-Qərb 2005.
- 8.Nəbati. Seçilmiş əsərlər (tərtib F.Qasımzadə), Azərnəşr, B.1958.
- 9.Şərq mütəfəkkirlərindən seçmələr, Adiloğlu, B.
- 10.Rəfiqə Həməyəva. Seyid Əbülqasim Nəbati, B. Yazıçı, 1992.
- 11.Firudin Bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə, I cild, B."Avrasiya Press" 2005.
- 12 Nəbati Əbülqasim (toplayanı B.Bəhcəti) Azərnəşr, B.1935.
- 13.Ağamusa Axundov. Şeir sənəti və dil. Yazıçı, B.1980.
- 14.Məhəmməd Füzuli 6 cildə, II cild. B. Şərq Qərb 2005.

F.S.Qasımzadə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə dair tədqiqlər. B. API-nin nəşriyyatı, 1960.

Yunis Əmrə. Əsərləri. B. Şərq-Qərb, 2009.

F.Qasımzadə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. B.Elm 1966.

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YOZLAŞAM SORUNSAĞI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS IN TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION

Doç. Dr.Ahmet GÜVEN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Sevilay KARATEPE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Emirhan KEFELİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ÖZET

Küreselleşen dünyada kamu yönetimi önemli bir yer tutmaktadır. Kamu hizmetlerinin verimli bir şekilde uygulanabilmesini devlet, kamu personeli aracılığıyla yerine getirmektedir. Kamu hizmetleri gerçekleştirilirken bazı kamu personelleri görevleriyle ilgili etik olmayan, yasalara ve toplumsal kurallara aykırı davranışlar sergileyip, vatandaşla devlet arasındaki ilişkileri zora sokmaktadır. Küreselleşme başta olmak üzere, iletişim ve haberleşme teknolojilerinin etkisi ve buna bağlı halkın beklentilerindeki değişim önce toplumsal yapıları etkilediği gibi devlet idaresini de kökten etkilemektedir. Devlet idaresinde şeffaflaşma ve hesap verilebilirlik anlayışının bilişim teknolojileri ve sosyal medya üzerinden takibi devletin klasik hastalığı olan gizlilik, sır gibi idarenin görevinde yozlaşmaya sebep olan uygulamalarını azaltmaktadır. Kamu hizmet sunumunda yozlaşma olarak tanımlayabileceğimiz kamu çalışanlarının etik olmayan davranışları genel olarak işleyişteki bozukluk, etik davranışlardan sapma, uzaklaşma yanı sıra yolsuzluk kavramını da kapsayacak şekilde siyasallaşma, rüşvet, adam kayırmaca, aracıya başvurma, gönül yapma, rant kollama, zimmet, haraç gibi olumsuz davranışları kapsamaktadır. Bu çalışmada kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde önemli bir sorun olan siyasal ve yönetsel yozlaşma kavramları ile yozlaşmaya sebep olan idari yapı ve kamu çalışanlarından kaynaklanan durumlar açıklanmaya çalışılacaktır. Yolsuzluk günümüzde pek çok ülkenin önemli bir sorunudur. Hükümetler yolsuzluğun önlenmesine ve cezai yaptırımların arttırılmasına yönelik politikalar uygulamaktadır. Buna rağmen yolsuzluk hiçbir toplumda tamamen ortadan kaldırılmış değildir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin uygulanmasıyla Türk kamu yönetiminde mali saydamlık, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve denetimin rolü ön

plana çıkarılmıştır. Bu kapsamda etik anlayışın kamu yönetimine yerleştirilmesi ve yolsuzluklar önlenme çalışmaları için çalışma önem arz etmektedir. Türk kamu yönetiminde yozlaşmanın sebepleri, bu sorunun önlenmesine yönelik, politik ve hukuki düzenlemelerin neler olduğu ve Türk kamu yönetiminde yozlaşmanın olası etkilerine değinerek Türk kamu yönetiminde yozlaşma sorunsalı genel bir çerçevede incelenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu yönetimi, Yozlaşma, Etik, Kamu Personeli,

ABSTRACT

Public administration has an important place in the globalizing world. The state implements the efficient implementation of public services through the public personnel. In carrying out public services, some public employees exhibit unethical acts related to their duties, violate laws and social rules, and put the relations between the citizen and the state difficult. The effects of communication and communication technologies, especially globalization, and the changes in the expectations of the people affect the social structure and the state administration. The monitoring of transparency and accountability in the state administration through information technologies and social media reduces the practices that cause corruption and secrecy in the administration of the state as the classic disease of the state. The unethical behaviors of public employees who can be defined as corruption in public service delivery are generally negative in terms of functioning disorder, detachment from ethical behavior, detachment as well as politicization including corruption, bribery, favoritism, mediation, humiliation, renting, embezzlement, tribute It covers. In this study, it will be tried to explain the concepts of political and managerial corruption which are an important problem in the fulfillment of the public services and the administrative structure causing corruption, and the situations arising from public employees. Corruption is a major problem in many countries today. Governments are implementing policies aimed at preventing corruption and increasing criminal sanctions. However, corruption is not completely eliminated in any society. With the implementation of the Presidential Government System, the role of fiscal transparency, transparency, accountability and auditing in the Turkish public administration was highlighted. In this context, it is important to work on the establishment of ethical understanding in public administration and the prevention of corruption. The reasons of corruption in Turkish public administration, political and legal regulations for the prevention of this problem and the effects of corruption in Turkish public administration are tried to be examined in a general framework of the problem of corruption in Turkish public administration.

Key Words: Public administration, Corruption, Ethics, Public Personnel,

GİRİŞ

Devlet, temel görevlerini kamu kurumları ve bu kurumlarda çalışan personeller aracılığı ile yerine getirmektedir. Devlet, bu görevleri yerine getirmek için birçok maddi kaynağa ve yetkiye sahiptir. Sahip olunan bu unsurlar, bazen toplumsal fayda için değil bireysel amaç ve çıkarlar için kullanılabilir.

Yetkilerin veya kaynakların bu uygunsuz kullanımı, kamu yönetimine ve kamu personeline olan güveni zedelemektedir. Nüfusun artması, teknolojik gelişmeler, vatandaşın devletten beklentilerinin artması kamu yönetim sistemini daha modern, hızlı ve etkili olmaya zorlamıştır. Her geçen gün büyüyen ve yükü artan bu sistem, birçok farklı boyutta sorun çıkaran, etkinlik ve verimlilikten uzak, yönetilenlerce güvenilmeyen bir bakış açısıyla değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu olumsuz unsurlar ve eleştiriler, yönetimin etik değerler açısından incelenmesine ve bu değerlerden uzaklaşma sonucunda ortaya çıkan yozlaşmaya yönelik davranışların gündeme gelmesine neden olmuştur. Hazırlanan bu çalışmayla Türk kamu yönetiminde yozlaşmaya sebep olan faktörler ele alınarak bu faktörler kamu çalışanlarının işlerini yapmalarına nasıl mani olduğu konusuna değinilmektedir. Kamu yararı gözetilerek yapılması gereken kamu hizmetlerinde çıkarı öne alan etik olmayan davranışların olası etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu sorunların çözümüne yönelik hukuksal ve siyasal değişikliklerden bahsedilmektedir.

1.SİYASAL VE YÖNETSEL YOZLAŞMA

1.1Siyasal ve Yönetmel Yozlaşmanın Tanımı ve Nitelikleri

Yozlaşma kavramı küreselleşen dünyada birçok toplumda sıklıkla görülen önemli bir sorundur. İngilizce karşılığı “Corruption” olan yozlaşma kavramı literatürde tam olarak açıklığa kavuşturulmuş olmamakla birlikte yolsuzluk ve rüşveti de içine alan geniş bir kavramdır (Aktan, 2001:51-52). Yozlaşma genel anlamda devletin işleyişindeki her türlü bozukluk olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu yozlaşmayı sahip olduğu iyi nitelikleri sonradan kaybetmek; tereddi etmek; bir şeyin manevi özelliklerinden uzaklaşması şeklinde tanımlanmaktadır(tdk.gov.tr, 2019). Kamu yetkisinin kullanımında siyasi karar alma sürecinde politikacılar tarafından kendilerinin veya üçüncü kişilerin çıkarlarını gözeterek kullanılması siyasal yozlaşma, yönetsel işlevlere ilişkin kamu yetkisinin, kamu zararına yol açabilecek şekilde çıkar gözetilerek yasal düzenlemelere aykırı olarak kullanılması yönetsel yozlaşma olarak tanımlanabilir (Köprü, 2007:15).

Siyasal ve yönetsel yozlaşma arasında net bir ayrım yapmak mümkün değildir. Ancak kamu yetkisinin hangi aşamada ve ne amaçla kullanıldığı iki kavramı birbirinden ayırmaya yardımcıdır. Bahsedildiği üzere yozlaşmanın meydana gelebilmesi için bir kamu yetkili olması şarttır.

1.2.Siyasal - Yönetsel Yozlaşmanın Nedenleri

Yozlaşma birçok toplumda farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bu farklılıkların nedeni her toplumun kendine özgü bir yönetim sistemi ve kendine özgü ahlaki ve toplumsal kurallar olmasından kaynaklanır. Gelir dağılımı bozukluğu, fakirlik, düşük ücret, hızlı nüfus artışı ve kentleşme, toplumsal eğitim eksikliği, liyakatsiz personel istihdamı, kurumlarda var olan bürokrasi karmaşası gibi etkenler yozlaşmaya sebep olur.

Siyasal ve yönetsel yozlaşmaların sebeplerini 3 kategoride toplamak mümkündür. Bunlar işlemsel, yapısal ve özel nedenler olarak incelenmektedir.

1.2.1.Yapısal Nedenler

Kamu Yönetiminin Büyümesi; Dünyada yaşanan değişimler, yeni yaklaşımlar ve müdahaleci devlet anlayışının benimsenmesiyle devletin görevleri artmış, kamu yönetimi genişlemiştir. Devletin görevlerindeki artış kırtasiyeciliği, merkeziyetçiliği, devlet işlerinde hantallaşmayı beraberinde getirmiştir. Hızlı nüfus artışı, kentselleşme, teknolojik gelişmeler ve sanayileşmeyle beraber toplumun da devletten talep ettiği hizmetler artmıştır. Devlet bu hizmetleri yerine getirmek için bütçesini maksimize edip, kamu personeli sayısını artırıp vatandaşlarına hizmet sunmakla yükümlüdür. Büyüyen kamu yönetimi karşısında devlet artık toplumun ihtiyaçlarını karşılayamaz olmuş ve hizmetlerde bir takım aksaklıklar meydana gelmeye başlamıştır. Bunlara bağlı olarak çeşitli yozlaşmalar ortaya çıkmıştır.

Merkeziyetçilik; Merkeziyetçilik kamusal hizmetlerin tek bir merkezden ve merkezin hiyerarşik yapısı altındaki kurumlar tarafından yürütülmesini, kaynak kullanma ve karar verme yetkisinin başkentte veya kurumun üst yöneticilerine ait olması demektir (Sobacı, 2005:162-163). Merkezi, katı yönetimden kaynaklı yerel yönetimlere kaynak ve yetki aktarmada gösterilen cimri tutum verimlilik, etkinlik ve tutumluluk değerlerinin göz ardı edilmesine neden olur.

Avrupa Birliği ademi-merkeziyetçiliğin egemen kılındığı, yerel yönetimlerin güçlendirildiği, katılımcılık, şeffaflık ve açıklığın üye ve aday devletlerin kamu yönetim sistemlerinde etkin olmasını belirtmektedir (Ökmen ve Canan, 2009:151).Türk kamu yönetim sisteminde merkeziyetçiliğin Osmanlı'dan miras kalarak hala etkisini sürdürmesi ülkemizde yaşanan terör ve bölücü faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Yılmaz, 2015:10). Nitekim 2017 yılında Doğu ve

Güneydoğuda seçilmiş temsilciler terör örgütü ile bağlantılı oldukları için görevlerinden alınmış ve yerlerine kayyum atanmıştır.

Gizlilik; Kamu yönetiminde resmi sır ve gizlilik esastır (Çevikbaş, 2006:275). Abadan gizliliğin ve dışa kapalılığın bürokrasi için önemini şu şekilde belirtir; ‘‘Mesleki bilgi ve tecrübelerin halktan veya ilgili çıkar grubundan saklanması, her bürokrasinin iktidar mücadelesinde başvurduğu en esaslı yöntemdir’’ (akt. TÜGİAD, 1997:8). Bilginin memurlar ve yöneticiler tarafından gizlenmesi, vatandaşın bilgi kaynağına ulaşma hakkının olmaması demokrasi anlayışının zayıf olduğunun göstergesidir (Aktan, 1994:53). Gizlilik kamu kurumlarında yozlaşmalara yol açar. Ancak son dönemlerde hesap verilebilir ve şeffaf yönetim anlayışıyla 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 4813 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile ilgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesiyle yozlaşmaların ve yolsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

1.2.2.İşlemsel Nedenler

Kurallara Aşırı Bağlılık ve Kırtasiyecilik; Yönetimsel örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmek ve amaçlardan sapmayı önlemek, örgüte ve örgütsel faaliyetlere istikrar ve devamlılık kazandırarak kişilere bağlı olmasının önlenmesi için işlem ve eylemlerin önceden belirlenmiş kurallara göre yürütülmesi gerekmektedir (Çevikbaş, 2006:276). Bu kuralların toplum tarafından bilinmemesi veya yeterince anlaşılabilmesi sonucunda vatandaş mağdur olmakta, devlet dairesinde işlerini halledememektedir. Basit bir evrağın birçok kişi tarafından imzalandığını ve bir yazının aynı daireye gidip geldiğini belirtmek için kullanılan kırtasiyecilik kavramı kamu kurumlarında verimsizliğe yol açıp, prosedür gereği işleri yokuşa sürmektedir (Çevikbaş, 2014:79). ‘Bugün git yarın gel’’ anlayışının hakim olduğu kamu kuruluşlarında, çeşitli işler için başvurular verimlilikten uzak bir anlayış içinde çalışan kamu personelleri tarafından ön koşullar, izinler, onaylar gibi çeşitli gereksiz aşamalar ile biktırılmaktadırlar.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır: ‘‘Yeni yönetim modelinde yalın, makamların azaldığı, yeniliklere hızlı adapte olan, insan kaynağının gelişmesine imkan sağlayan, yetki ve sorumluluk alanları net, dijital dönüşümü gerçekleştiren, karar alma süreçleri hızlı, küresel rekabet gücü yüksek, ortak aklı kurumsallaştıran bir yapı var’’ (aa.com.tr,2019).

Kırtasiyecilik kamu yönetiminde hantallaşmayı beraberinde getirir. 2018/13 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesinde kamu hizmetlerinin sunumunda sonuç ve vatandaş odaklı devlet anlayışıyla bürokrasinin azaltılmasının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin öncelikli

hedeflerinden olduğu belirtilmiş ve hantallığa sebep olan hususların ortadan kaldırılması gerektiğinden söz edilmiştir (dortdivan.gov.tr,2019).

Siyasallaşma; Yönetiminin siyasallaşmasının en önemli göstergelerinden birisi olan "her iktidar değişikliğinde siyasal nitelikli atamaların yaygınlık kazanması", toplumun her kesiminde tepkilere yol açmaktadır (Yılmaz ve Kılavuz, 2002:20). Liyakat dikkate alınmamakta, bulunduğu makamın hakkını veremeyen yöneticiler kamu kurumlarına atanmaktadır. İktidara gelenler mevcut politikalarını uygulayabilmek için kendisine yakın bulduğu, icraatlarını uygularken emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getireceğine inandıkları kişilerle çalışmak isterler. Siyasal iktidar değiştiğinde, devlet kurumlarında görev yapan birçok müsteşar, genel müdür, emniyet müdürü ve bürokrasinin alt ve orta kademelerinde görev yapanlar değiştirilmektedir (Akçakaya, 2016:688). Üst kademe yöneticileri gibi bürokratik pozisyonlarda siyasal kayırmacılığa karşı en etkili yöntem yeteneklilik, yansızlık ve fırsat eşitliğine dayanan yeterli ilkesinin göz önünde bulundurulmasıdır (Özsemerci, 2002:54). Merikoski “idarenin siyasallaşması” isimli çalışmasında siyasal atamaların nedenlerini şu şekilde sıralamıştır (Akt. Gökçe, Şahin ve Örselli, 2002:52).

“Parti üyesini ya da partiye yakınlık duyan kişileri istediği herhangi bir makama getirmek suretiyle ödüllendirmek, resmi mesai dışında parti faaliyetlerine aktif olarak katılabilecek bir kimsenin böyle bir mevkiye getirilme avantajını elde etme, parti vasıtasıyla bir kadroya getirilen bir kimsenin duyması gereken şükran borcundan yararlanmak, böylece kişinin getirildiği makamın imkanlarını partinin menfaatleri için kullanılmasını sağlamak, parti çevresinde varlığını kabullenemediği kişilerden kurtulmak için bunlara ret edemeyeceği makamlar teklif etmek ve o çevreden uzaklaştırmak, parti için faydalı olabilecek genç, dinamik, atılgan kimseleri parti için kendi saflarına çekmek ve onlardan fayda sağlamak”

Siyasal iktidar seçmenlerine vaatlerini yerine getirmek ve politikalarını uygulamak için siyasal iktidarın program, politika yöntemlerini benimseyen kişileri üst düzey bürokrat kadrolarına atama eğilimindedirler (Sobacı ve Köseoğlu, 2018:17). 16 Nisan 2017 referandumuyla 1982 anayasasında yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanına üst kademe yöneticileri atama yetkisi verilmiştir. Böylece yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı politikalarını kendi atadığı üst kademe yöneticiler ile daha etkili ve bütüncül şekilde gerçekleştirme imkanına kavuşacak olsa da ilerleyen dönemlerde bu uygulamanın kamu yönetimine olan olumlu ve olumsuz etkileri daha iyi bir şekilde gözlemlenecektir.

1.3.Siyasal Ve Yönetimsel Yozlaşma Türleri

Rüşvet, Zimmet, İhtilas, İrtikap, Siyasal Kayırmacılık (Partizanlık), Akraba Kayırmacılık (Nepotizm), Eş-Dost Kayırmacılık (Kronizm), Hizmet Kayırmacılık, Kamu Sırlarını Sızdırma, Rant Kollama, Lobicilik, Patronaj gibi farklı şekillerde sıralamak mümkündür. bunları kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür.

1.3.1.İrtikap

Bir yozlaşma türü olan irtikapın rüşvetten farkı tek taraflı olarak gerçekleşmesidir. Kamu görevlisinin aslında yapmakla yükümlü olduğu görevini yerine getirirken kendisinden hizmet bekleyen vatandaş rüşvet vermeye zorlamasıdır (Aktan, 2001:56).

1.3.2.Zimmet

Zimmet kendisine emanet edilen bir şeyden aşımak, göreviyle alakalı kendisine emanet edilen şeyleri kendi malı gibi kullanmak manalarına gelmektedir. Kamu görevlisi görevi nedeniyle kendi koruma ve denetimi altındaki taşınır ya da taşınmaz malı kanunun kendisine tanıdığı yetkiler çerçevesinde kullanabilir. Eğer kendi menfaati için kendisine emanet edilen para ya da malı kullanırsa zimmet suçu oluşur (Akalın, 2006:128). Rüşvette karşılıklı alışveriş söz konusu iken zimmet suçunun oluşabilmesi için sadece kamu görevlisinin söz konusu eylemi tek başına gerçekleştirmesi yeterlidir.

1.3.3.Kayırmacılık

Kayırmacılık çeşitli biçimlerde kamu kurumlarına yapılan atama ve terfilerde kendini göstermektedir. Kamu görevlisi göreviyle ilgili olarak yaptığı bütün işlemlerde herkese eşit muamele göstermelidir. Aksi durumda kayırmacılık, iltimas şimdi ki adıyla ‘torpil’ kamu idarelerindeki işleyişe hâkim olup, bulunduğu makamı hak etmeyen, liyakatsiz personeller devlet kadrolarını işgal etmektedir. Kamuda üst düzey yöneticilerin kurumlarında bulunan boş kadroları kendi yakınlarına ya da hatırını kıramayacağı kişilerin ricalarına ayırması yozlaşmaların artmasına sebep olmaktadır. Kamuda istihdamın beceri, başarı, kabiliyet, eğitim düzeyi gibi özelliklere bakılmadan, bürokratlar ve siyasetçiler tarafından verilen isimlere göre devlet kadrolarının doldurulması, çalışkan ve idealist kişilerin hevesini kırmaktadır. Çoban (1999:9) kayırmacılığın toplumu nasıl yozlaşmaya doğru sürüklediğini çok güzel bir şekilde ifade etmiştir; kayırmacılığın toplumsal açıdan en tehlikeli tarafı bunu yapan kamu görevlilerinin takdir ediliyor olmasıdır demiş ve örnek olarak da TBMM’de insanların milletvekillerinin yanlarına giderek işlerini yaptırmaya çalışmasından bahsetmiştir. AB komisyonu ilerleme raporlarında (2018:19). Türkiye’nin kamu hizmetlerinde üst düzey yönetici kadroları için liyakate dayalı ve rekabetin göz önünde bulundurulduğu işe alım sürecinin

uygulanabileceği mevzuat değişiklikleri hazırlaması gerektiğinden bahsetmektedir. Kayırmacılık; eş-dost kayırmacılık, siyasi kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı gibi şekillerde görülebilir (Aktan, 2001: 58). Hizmet kayırmacılığı kaynakların verimsiz kullanılmasına, etkinsizliğe neden olarak kamu kaynaklarının dağıtımında ihtiyaçlar dikkate alınmayıp, siyasal iktidarın daha fazla oy alabilmek için kendi seçim bölgelerine kaynakların aktarılmasıdır (Özsemerci, 2002:28).

1.3.4. Rüşvet

Bir yozlaşma türü olan rüşvet gizli olarak gerçekleştiği için ülkemizde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşme oranını tam olarak belirlemek mümkün değildir. Aynı zamanda sosyolojik araştırmalarda kullanılan gözlem, mülakat gibi teknikleri de yolsuzluk ve rüşvet araştırmalarında kullanmak zordur çünkü yolsuzluk yapan kişi ya da kişiler bunu gizli olarak el altından gerçekleştirdikleri için kendilerini ifşa etmek istemezler.

Rüşvet, kamu çalışanlarının kamusal mal ve hizmetlerin arz edilmesinde görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, kişi ve kurumlara ayrıcalıklı işlem yapmaları ve bu suretle para veya diğer şekillerde bir menfaat elde etmelerini ifade etmektedir(Aktan, 2001:53).

Türk Ceza kanunun 211. Maddesinde ise rüşvet şu şekilde tanımlanmaktadır; “Ceza Kanununun tatbikinde memur sayılanların, kanunen veya nizamden yapmaya veya yapmamaya mecbur oldukları şeyi yapmak veya yapmamak için aldıkları veya başkalarına aldıkları para, hediye ve her ne ad altında olursa olsun sağladıkları diğer menfaatler ile bu maksatla alıp sattıkları veya ihale eyledikleri taşınır ve taşınmaz malların gerçek değeri ile verilip alınan bedel arasındaki fahiş fark rüşvet sayılır”. Para, hediye, her nam altında olursa olsun sağlanan çıkarlar, alıp satılan veya ihale edilen malların gerçek değeri ile verilip alınan bedel arasındaki fahiş fark, rüşvete konu olan nesnelerdir(Şeker, 2007:90).

Toplumumuzda hediyeleşme yaygın olduğundan çoğu zaman rüşvet ve hediye birbirinden ayırma da temel ölçüt kişinin vicdanı olmaktadır şöyle ki; alan kişinin "Ben bu görevde olmasaydım hediye ismi altında bana verilen bu şey verilecek miydi?" sorusuna vereceği cevap, onun hediye mi rüşvet mi olduğunu ona söyleyecektir. Aynı şekilde veren kişi için de aynısı geçerli: “O görevde olmasaydı ben ona bunu verir miydim?” (Sökmen, 2011:237).

Toplumumuzda hediyeleşmenin yaygın olmasından dolayı kimi zaman hediyeleşme adı altında bir takım yozlaşmalar meydana gelebilmektedir. Kamu Görevlileri Etik Kurulu Hediye Alma Yasağına İlişkin Genelge yayınlamıştır.

Rüşvet alan kamu görevlilerinin neden rüşvet aldığına bakacak olursak bunun birçok sebebi olabilir. Ahlaki açıdan kendini geliştirememiş kişilerin rüşvet almaya daha yatkın olabilecekleri

söylenebilir. Verilen maaşların kamu görevlisini tatmin etmemesi ve liyakatsiz personel istihdamı da rüşvet alma sebeplerindendir. Demokrasi anlayışının zayıf ve uygulanabilirliğinin az olduğu ülkelerde yolsuzluklar hemen hemen her alanda toplumsal ve ekonomik bir sorun olarak göze batmaktadır.

1995’ ten bu yana her yıl yaptığı araştırmalar sonucu Yolsuzluk Algı Endeksi yayınlayan ve 118 ülkede faaliyet gösteren Uluslararası Şeffaflık örgütü araştırmalarına göre Türkiye 2017 yılında 1 puan gerileyerek 40 puan almıştır. Endekste 0 puan en yüksek, 100 puan en düşük yolsuzluk algısını göstermektedir(Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2018).

2016 yılında TESEV tarafından yapılan Türkiye’de yolsuzluk algısı araştırmasında Size göre, kamu sektöründe yolsuzluk ne kadar yaygındır?” sorusu yolsuzluğun yaygınlık seviyesinin nasıl algılandığını tespit etmeyi amaçlamıştır. 2016 yılında katılımcıların neredeyse yarısı (%44) “devlet çalışanlarının birçoğunun” yolsuzluğa karıştığı kanaatini belirtmiştir. “Devlet çalışanlarının çok azı” yolsuzluğa karışmıştır diyenlerin oranının ise 2016 yılında %27 seviyesinde olduğu gözlenmektedir (TESEV Yolsuzluk Raporları 2016:13). Avrupa Birliği 2018 yılı ilerleme raporlarına göre (2018:3) Türkiye yolsuzlukla mücadelede belirli bir düzeyde hazırlıklı olduğu ve Kamu kurumlarının çalışmalarında hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın artırılması konusunda ilerleme kaydedilemediği belirtilmekte ve Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesinin tam anlamıyla uygulanması gerektiğinden bahsetmektedir.

Yolsuzluğun toplumun ahlaki ve kültürel yapısına zarar verdiği aşikârdır. Ancak yolsuzluğun ekonomiye etkisi bakımından iki farklı görüş bulunmaktadır. Buna göre ilk görüş yolsuzluğun ekonomiye zarar vereceği, ikinci görüş ise yolsuzluğun ekonomiyi canlandıracağı yöndedir (Künü ve Eren, 2018:1471). Bayrakçıya göre (2000:142-145) yozlaşmaların ekonomiye olan etkileri aşağıda tablo şeklinde düzenlenmiştir;

Yozlaşmaların Ekonomiye Yönelik Etkileri

Olumlu Etkileri	Olumsuz Etkileri
Belirsizlikleri Azaltması	Devlet gelirlerini azaltması
Kötü Ekonomik politikaların uygulanmasını engellemesi	Kaynak tahsisinde dengesizlik oluşturması ve kaynakların verimsiz kullanılmasına neden olması
Bürokratik işlemleri azaltıp ekonomide verimliliği ve rekabeti artırması	Sunulan hizmetlerde vatandaşa düşen maliyeti artırması
Devletin ekonomiye olan müdahalesini azaltarak ekonomik gelişmeyi hızlandırır.	Vatandaşların devlete duydukları saygı ve güven duygusunu zedelemesi
Hükümetin ve girişimcilerin ortak noktada buluşturması	Kamu yönetiminin tıkanması Toplumu ayrıştırması, toplumsal çözülmeye sebep olması
	Ekonomik kalkınmayı engellemesi

2.YOLSUZLUĞUN ÖNLENMESİ İÇİN TÜRKİYE’ DE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR

- 2531 Sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapmayacakları İşler Hakkındaki Kanun.
- 3069 Sayılı TBMM Üyeliği ile Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun.
- 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanunu.
- 3679 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun.
- 4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun.
- 4483 Sayılı Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanmasına Dair Kanun.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu.
- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu
- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu
- 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu
- 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
- Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadeleye İlişkin Ceza Hukuku Sözleşmesi
- Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadeleye İlişkin Özel Hukuk Sözleşmesi
- OECD Uluslar arası Ticari İşlemlerde Yabancı kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi
- Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi
- Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi
- Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşme

Tüm bu yapılan yasal düzenlemelere rağmen yolsuzluk ve yozlaşmalar ortadan kalkmış değildir. Kamu görevlileri insiyatif kullanması gereken durumlarda makam düşkünlüğü ya da koltuk sevdası gibi nedenlerle kamu yararını düşünmeden kendi makamlarını korumak ya da daha üst mertebelere gelebilmek için etik davranışlardan sapma göstermektedirler (Özsemerci, 2005:8). Bu davranışlar kamunun zarara uğramasına ve yozlaşmalara sebep olmaktadır. Yolsuzluğun temelinde insanlar tarafından gerçekleştirilen eylemler yer aldığı için insanlara ahlaki ve etik değerleri aşlamak yolsuzlukların önlenmesinde daha çok etkili olur.

1980 ve 90'lı yıllarda kendini göstermeye başlayan, kamu hizmetlerinin gerçekleşmesinde ve sunulmasında etik değerlerle ilişkilerinden oluşan kamu yönetimi etik anlayışının benimsenmesinde etkili olan sebepler şöyle sıralanmıştır; güven ve yönetim açığını kapatma, halkın daha iyi hizmet beklentisi, etkinlik, verimlilik gibi kavramları barındıran iyi yönetim modeli, uluslararası örgütlerin öncülüğü, yeni kamu yönetimi reformları etik anlayışın benimsenmesinde etkili olmuştur (Akt:Öztutkan, 2011:70). Yargı, ombudsman, vesayet, kamuoyu denetimi genellikle sorunlar ortaya çıktığında devreye girdiği hâlde, etik ilke ve değerler, sorunlar ortaya çıkmadan önce muhtemel sorunları önleyici bir görev üstlenmektedir (Eryılmaz ve Biricikoğlu 2011:35).

25/5/2004 tarihli ve 5176 sayılı Kanunla kurulan“Kamu Görevlileri Etik Kurulu” Kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihlal edildiği iddiasıyla re'sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak, sonucu ilgili makama bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak, hediye alma yasağının kapsamını belirlemeye ve en az genel müdür veya eşiti seviyedeki üst düzey kamu görevlilerince alınan hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda bu görevlilerden istemeye yetkilidir (Sökmen, 2011:241). Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından “Yolsuzluğun Önlenmesi ve Etik Kültürün Geliştirilmesi” Projesi kapsamında oluşturulan eğitim materyali çerçevesinde etik eğitim ve seminerleri verilmektedir(Kamu Görevlileri Etik Kurulu 2017 yılı faaliyet Raporu, 2017:17). Ayrıca etik eğitimleri verebilmeleri amacıyla çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerine etik eğitici eğitimleri ve etik liderlik eğitimleri de verilmektedir.

Yolsuzluk ve yozlaşmaların en çok görüldüğü alanlarda kamu ihale süreçleri gelmektedir. Kamu İhale Kurumu, 2002 yılından itibaren ülkemizde faaliyet göstermekte olup, 4734 sayılı kanun ve güncel ihtiyaçlar çerçevesinde kamu alımlarında saydamlık, rekabet ve eşit muamelenin sağlanması amacıyla yönelik esasları düzenleyen ve ihale süreçlerinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları inceleyerek karara bağlayan bağımsız bir idari otoritedir (Kamu İhale Kurumu Faaliyet Raporu, 2017:13).Kamu ihalelerinde hizmet, mal alımı, yapım işleri işlerinde yaklaşık maliyetin gizli tutulması, ihale sürecinde en uygun fiyata en iyi malın, hizmetin alınabilmesi için rekabet ortamının sağlanması oldukça önemlidir. Kamu ihaleleri rekabeti, şeffaflığı, verimliliği en iyi sağlayacak yöntemlerle yapılmalıdır (Özer ve Mıynat, 2016:32).Tekliflerin elektronik ortamda alınması idarenin takdirine bırakılmış olup, 2018 yılında 309 ihale elektronik ortamda gerçekleştirilmiştir (Kamu Alımları İzleme Raporu 2018, 2019:17) E-İhale

sisteminin kamu kurumlarında yaygınlaşmaya başlamasıyla ihalelerde rekabet ve verimlilik sağlanarak yolsuzlukların önüne geçilebilir. Kamu ihalelerinde yolsuzlukların önüne geçebilmek ve kamu yararını sağlamak için uygun ihale yöntemlerinin uygulanıp uygulanmadığının titiz bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

İyi yönetim ilkelerinin Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşlar tarafından tanımlanmasıyla kamu yönetiminde yönetim odaklı hizmet verilmeye başlanmıştır. Yönetişim bağlamında Kamu İhale Kurumunun vizyonunu gerçekleştirmek amacıyla esas aldığı ilkeler; kamuoyu denetimine açıklık, etkinlik, katılımcılık, saydamlık ve güvenilirlik olarak sıralanabilir (Kamu İhale Kurumu Faaliyet Raporu, 2017:13). Saydamlık ilkesi ile ihalenin kamuoyuna ilanından, ihale sırasında tekliflerin ilgililerin huzurunda okunmasından ve ihale sonucunun ilgililere gerekçeli kararla bildirilmesi süreçlerinde işlemlerin hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlanmakta ve kamuoyunda var olan ihalelerde yolsuzluk şüphelerinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Üstün ve Çalış, 2018:117).

Bütün modern devletlerin kamu yönetiminde beklenen 3 temel görev bulunmaktadır; yolsuzluk ve yozlaşmaları önleyerek kamu yararını korumak ve yasaları kişilere ayrıcalık tanımadan, çıkar gözetmeden sadakatle uygulamak (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011:29).Tüm bunları sağlamak için hükümetler çeşitli önlemleri almakla yükümlüdür.

Kamu hizmetlerinin basitleştirilmesi, bürokrasinin azaltılması kamu kurumlarında kayırmacılık yerine liyakat ilkesi göz önünde bulundurularak personel alımı yapılması yozlaşmaların azaltılmasını sağlar. Ayrıca geleneksel kamu yönetiminin yerini alan yeni kamu yönetimi anlayışına uygun şekilde yönetim kavramı 3 temel öge üzerine kurulmuştur. Şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım bu üç temel ögeyi temsil eder.5018 sayılı Kamu yönetimi Mali kontrol Kanunun 1. Kısımının Kamu kaynağının kullanılmasının genel esasları başlıklı 3. Bölümünde mali saydamlık, hesap verme zorunluluğu, stratejik planlama ve performans esaslı bütçelemeyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Hesap verilebilirlik; idari kurumların faaliyetlerinin, eylemlerinin idare hukukunun temel ilkelerine uygunluk yönünden idari, yasal ve yargısal denetime tabi olmasının ifade eder (Karakul, 2018:29). Şeffaflık yapılan uygulamaların anlaşılabilirliğini ve ulusal güvenlik ve kişisel verilerin korunması dışında kalan her türlü bilginin kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olmasını ifade eder (Ateş ve Buyruk, 2018:85). Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesiyle Cumhurbaşkanı yaptığı tüm işlerden sorumlu hale gelmiştir. Cumhurbaşkanı Parlamenter sistemde tam olarak tanımı belli olmayan sadece vatana ihanet suçundan yargılanmakta ve resen imzaladığı kararlar, emirler aleyhine Anayasa mahkemesi de dahil olmak üzere yargı mercilerine başvuru

yapılamamaktaydı. 16 Nisan 2017 halk oylaması ile kabul edilen yeni sistemle yürütme yetkisi Cumhurbaşkanında toplanmış, başbakan ve bakanlar kurulu kaldırılmış, Devlet Denetleme Kuruluna idari soruşturma yapma ve Türk Silahlı Kuvvetlerini denetleme yetkisi verilmiştir ancak yargı organları kurulun görev alanı dışındadır (Fendoğlu, 2017:27).

Şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim için denetim oldukça önemlidir. Denetim: Fendoğluna göre (2017:17-18) denetim 7 şekilde yapılabilir. TBMM soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması yoluyla denetim yapar. Ayrıca Mecliste faaliyet gösteren araştırma komisyonlarında yürütmeden görevlilerin yer almaması ve komisyon raporlarının açık olması da meclisin denetleme yetkisini güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütme doğrudan halka karşı sorumlu olduğu için parlamenter sistemde yer alan gensoru ve güvenoyu kaldırılmıştır (Gülener ve İmiş, 2017:12). Meclis tarafından Cumhurbaşkanı yardımcılara ve bakanlara yazılı soru sorulabilmektedir. Danıştay, Sayıştay ve Devlet Denetleme Kurulu gibi kurumlar aracılığıyla ve idarelerin kendi içinde kurulan iç denetim yolları ile idare denetlenebilir. Yargı denetimi adli yargı, idari yargı ve anayasa mahkemesi tarafından yapılır. Çağdaş demokrasilerde medyanın idareyi denetlemesi oldukça önemlidir. Medyanın yolsuzlukla mücadelede, yolsuzluğun var olduğu kamu kurumlarını ve kamu görevlilerini ifşa etme, toplumsal baskı oluşturarak yolsuzluğa karışmış kişiler hakkında soruşturma açılması ve görevlerinden alınmalarına kadar gidebilecek yargısal süreçleri başlatma, yolsuzluk eylemlerinin belirlenmesi, çözüm önerilerinin ortaya konulması, yolsuzluklara karşı kamuoyu oluşturulması gibi önemli görevleri vardır (Pustu, 2017:12).

Kamuoyu idareyi denetleyebilir. Bilgi edinme hakkı ve sivil toplum kuruluşları ile idarenin denetimi sağlanabilir. Uluslararası denetimden bahsedecek olursak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yargı yetkisinin tanınması ve Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Komitesine, Avrupa Konseyi İşkenceyi önleme komitesine uluslararası anlaşmalarla ülkemiz cezaevlerinde denetim yapabilme yetkisi verilmesi uluslararası denetim kapsamındadır. Bu denetim türleri dışında birçok ülkede uygulanan Ombudsman denetimine ülkemizde de ihtiyaç duyulmuştur. Ombudsman; bağımsız, tarafsız, işlevsel anlamda özerk, yönetim dışında yer alan, bağlayıcı karar alma yetkisine sahip olmayan, hukuka aykırılık ve adaletsizliği araştırıp çözüm önerileri sunan, insan haklarının korunmasından ve geliştirilmesinden sorumlu, idarenin eylem ve davranışlarını denetleyen ve aksayan yönlerini kamuoyuna duyuran, başvuru ile ya da kendiliğinden denetim başlatabilen, denetim gücünü parlamentodan alan, parlamentoya karşı sorumlu olan yasal kuruluştur (Usta, 2014:60). Türkiye Büyük Millet Meclisine bağlı olarak görev yapan Kamu Denetçiliği Kurumu Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesiyle 703

sayılı KHK'nın 110. maddesiyle Cumhurbaşkanının idari iş ve eylemlerini denetleyebilecektir (KDK 2018 yıllık Rapor, 198).

Türkiye'de ombudsman kurumu 2012 yılından beri Kamu Denetçiliği Kurumu olarak faaliyet göstermektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu 2018 yılı raporuna göre 2018 yılında 17 bin 585 başvuru alındığını, 17 bin 615 dosyanın sonuçlandırıldığını, 946 tavsiye, 2 bin 498 dostane çözüm kararı verildiği saptandı (ombudsman.gov.tr, 2018). İdare, Kamu Denetçiliği Kurumu kararlarına %65 oranında uygun hareket etmiştir. Avrupa Birliği komisyonu tarafından yayınlanan 2018 yılı Türkiye raporunda Kamu Denetçiliği kurumunun performansının iyileştirildiğini ancak dava açma, soruşturmalara katılma ve resen soruşturma yetkisi olmadığı için insan hakları ve iyi yönetim alanlarında etkisini zayıflattığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu 2018 Türkiye Raporu, 2018:53).

SONUÇ

Türkiye'de siyasi ve yönetsel yozlaşmaya sebep olan faktörlerin bir takım kamu çalışanları tarafından kamu yararının önüne geçerek çıkar sağlama amacıyla kullanılması, etik olmayan bu davranışların maliyetini doğrudan hizmet alan vatandaş ile birlikte devlete yıkmaktadır. Etik olmayan bu davranışlar özellikle genç kesim tarafından olumsuz örnek alınarak gelecekte iş bulmadan görevde kalamaya terfi etmeye kadar pek çok aşamada başvuru yapılacak kanalları açmaktadır. Tüm bu etik olmayan sürecin adil ve nitelikli bir şekilde kontrolü devletin asli görevleri arasında yer almaktadır. Özellikle siyasal ve yönetsel alanda atılan gerçekleştirilmeye çalışılan, AB uyum süreci, bilgi edinme kanunu, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi gibi adımlar bu alanda gerçekleştirilmeye çalışılan reformlar arasında gösterilebilir. Bu kapsamda Türkiye'de merkeziyetçiliğin azaltılması, hantallaşmaya neden olan bürokrasinin azaltılması, halkın kamu yönetimine katılımının artırılması, denetimlerin etkinliğinin artırılması, denetimin bağımsızlığının sağlanması, yolsuzluk yapanlara uygulanan cezaların artırılması, memurların mali durumlarının iyileştirilmesi, yolsuzluklara karşı kamuoyu oluşturulması toplumun bilinçlendirilmesi yozlaşma ve yolsuzlukları ortadan kaldırması gibi özünü yeni kamu yönetimi yaklaşımının oluşturduğu politikalara yönetimde yer verilmesi yozlaşma sorunu ile mücadele konusunda önemli katkılar sağlayacaktır. Kamu yönetiminde, şeffaf, hesap verilebilir, sorumluluk taşıyan kamu çalışanlarının görev aldığı bir yönetim sisteminin kurulması ve adalet prensibini merkezinde bulunduran liyakat ve başarıyı önceleyen bir sistem kamu yönetiminde yozlaşmaya izin vermeyecektir.

KAYNAKÇA

- AKÇAKAYA, M. (2016) “Bürokrasi Kuramları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar” Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18/3 ss.669-694
- AKALAN, A.(2006). “Türk Kamu Yönetiminde İyi Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Tezi
- AKTAN, C. C. (Edit.) (2001). Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Yayınları,. ss.51-69
- AKTAN, C.C. (Edit.) (1994). Politik Yozlaşma ve Rant Kollama, Takav Matbaası Ankara
- ATEŞ, H., BUYRUK, G. C. (2018) “Bir İyi Yönetişim İlkesi Olarak Katılımcılık ve Türk Kamu Yönetiminde Katılımcılığın Rolü” Ombudsman Akademik Özel Sayı 1 ss.81-98
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2018). Avrupa Komisyonu Tarafından yayınlanan 2018 Türkiye Raporu
- BAYRAKÇI, B. (2000). “Siyasal Yozlaşma ve Ekonomik Gelişmeye Etkileri”Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Sayı:16 ss.133-163
- ÇEVİKBAŞ, R. (2006). “Yönetimde Etik ve Yozlaşma” İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20 Sayı:1 s.266-289
- ÇEVİKBAŞ, R. (2014). “Bürokrasi Kuramı ve Yönetimsel İşlevi” Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi Cilt:3 Sayı:2 ss.75-102
- ÇOBAN, O. (1999). “Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomiye Etkileri” İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:13 Sayı:1 ss.173-195
- ERYILMAZ, B., BİRİCİKOĞLU, H. (2011) “Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik” İş Ahlakı Dergisi Cilt:4 Sayı:7 ss.19-45
- FENDOĞLU, H. T. (2017) “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Ombudsman Denetimi: İdarenin Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Denetlenmesi” Ombudsman Akademik Dergisi yıl:3 Sayı:5 ss. 13-36
- GÖKÇE, G, ŞAHİN, A. ve ÖRSELLİ, E. (2002). “Türkiye’de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma” S. Ü. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (4), s. 45-58.
- GÜLENER, S., İMİŞ, N. (2017) “Cumhurbaşkanlığı Sistemi” Seta Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Sayı:190
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu (2017) 2017 yılı Faaliyet Raporu
- KARAKUL, S. (2018) “İyi Yönetim ve İnsan Hakları İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler” Ombudsman Akademik Dergisi Özel Sayı 1 ss.27-55

- KÖPRÜ, B. (2007). Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Türk Kamu Yönetiminde Etik Değerlerden Sapma ve Yönetimsel Yozlaşma Master Tezi
- Kamu Denetçiliği Kurumu 2018 Yıllık Raporu, Ankara (2019)
- ÖKMEN, M., CANAN, K. (2009). “Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türk Kamu Yönetimi” Yönetim ve Ekonomi Dergisi C:16 S:1 ss. 140-171
- ÖZER, B., MIYNAT, M. (2016)“Türkiye ‘de Kamu Tedarik Usullerinin Yolsuzluk Riski Açısından Analizi” Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:14 Sayı:2 ss.21-49
- ÖZSEMERÇİ, K. (2005) “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Yozlaşmanın Kültürel Alt Yapısı” Sayıştay Dergisi Sayı:58 ss.3-20
- ÖZSEMERÇİ, K. (2003) “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri” Araştırma Sayıştay Yayınları Ankara
- ÖZTUTKAN, O. (2011) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kamu Yönetiminde Yozlaşma ile Mücadele ve Etik:Türkiye Uygulaması Yüksek Lisans Tezi
- PUSTU, Y. (2017) “Yolsuzlukla Mücadele ve Medya” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:9 ss.3-23
- SÖKMEN, U. (2011) “Devlet Memuruna Hediye Rüşvet (Mi)dir” Maliye Dergisi S.161 ss.231-258
- ŞEKER, M. (2007). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansı 50. Seri
- TÜGİAD “ 2000 li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 23-Kamu Yönetiminde Yozlaşma ve Rüşvet TÜGİAD Yayını (İstanbul Nisan 1997)
- USTA, H. “Türkiye’de Ombudsman (Kamu Denetçiliği) Kurumu” Denetim Dergisi, 2014 - 14 ss.59-64
- ÜSTÜN, Ü. S., ÇALIŞ, H. S. (2018) “4734 sayılı Kamu İhale Kanununa Hakim Olan İlkelerin Değerlendirilmesi” Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.26 S.2 ss.111-147
- SOBACI, M. Z. (2005). “Türk kamu Yönetimi Sorunlarının Yeni Kamu İşletmeciliği Bağlamında Değerlendirilmesi” Liberal Düşünce Dergisi Cilt:10 No:38-39 ss. 161-174
- YILMAZ, A., KLAVUZ, R. (2002). “Türk Bürokrasisinin İşlemsel Sorunları Üzerine Notlar” Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, s.17-31

YILMAZ, A. (2015). AB'YE UYUM SÜRECİNDE TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE NOTLAR. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), . Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/dpusbe/issue/4759/65382>

SOBACI, M. Z., KÖSSEOĞLU, Ö. (2018). ‘‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Üst Kademe Yöneticiler’’ Seta Yayınları 1.Baskı Rapor

<https://www.ombudsman.gov.tr/kdk-2018-raporu-sunumu%20.html>

<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/erdogan-cumhurbaskanligi-hukumet-sistemini-anlatti/1181673> Erişim Tarihi:15.04.2019

<http://www.dortdivan.gov.tr/cumhurbaskanligi-201813-sayili-burokrasinin-azaltilmasi-genelgesi> Erişim Tarihi: 15.04.2019

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=349562 Erişim tarihi: 15.04.2019

YAYGIN EĞİTİM KURUMLARINDA ÖRGÜTSEL SİNİZMİN NEDENLERİ**THE REASONS OF ORGANIZATIONAL CYNICISM IN NON-FORMAL EDUCATION CENTERS****Doç. Dr.Ahmet GÜVEN**

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Emirhan KEFELİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Sevilay KARATEPE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ÖZET

Çalışma hayatında, bireyler örgütlerine karşı olumsuz tutumlar geliştirebilmektedirler. Modern dünyada çalışanların kontrolüne yönelik önlemler arttıkça, çalışanlar bu kontrol mekanizmalarına sinik davranışlar ile karşılık göstermektedir. Örgütsel Sinizm, örgüt içerisinde paylaşılan güvensizliktir. Bu tutumdan örgütte ayı düzeyde sorumlu olabilmektedir. Çalışma hayatındaki rol belirsizlikleri ve bireyin değerlerine karşılık örgütün değerlerinin baskınlığı, bazı mesleklerin sosyal yapısında ümitsizliğe ve sinizme neden olmaktadır. Yaygın eğitim ise, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetleridir. Milli eğitimin temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim düzeyinde hiç eğitim – öğretim faaliyetlerinde bulunamamış veya herhangi bir kademede sistemde ayrılmış bireylere, temel okuma – yazma düzeylerinden, ileri mesleki eğitim yeterliliklerine kadar hizmet sunan eğitim kurumlarıdır. Bu çalışmada, yaygın eğitim kurumlarında genel idari hizmetler ve eğitim – öğretim hizmetleri sınıflarında görev yapan personel ve öğretmenlerin örgütsel sinizm nedenlerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma bir yaygın eğitim kurumu olan halk eğitimi merkezlerinde 2016 – 2019 eğitim öğretim yılları arasında aktif görevde bulunan 14 personel ve öğretmen ile yürütülmüştür. Araştırmada verileri toplamak için görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış mülakat şeklinde hazırlanan form uygulanmıştır. Araştırmada bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlara yönelik olumsuz tutumlar benzer düzeylerde tespit edilmiştir. Örgütün adil olmadığı düşüncesi, örgüte yüklenen sorumluluğun

fazla olduğu ve iş yükünü artırdığı, mesleki tükenmişlik, etkin bir ödül, kariyer planlama ve görevde yükselme sisteminin bulunmaması, hedef kitlenin genişliğinden kaynaklı iletişim problemleri başta olmak üzere olumsuz yönde tutum ve davranışlar örgütsel sinizmin nedenleri arasında tespit edilmiştir. Yaygın eğitim kurumlarının çalışma yapısı gereği hem hedef kitlenin genişliği hem de iş yükünün fazlalığı ile diğer eğitim kurumlarından farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinizm, Örgütsel Sinizm, Yaygın Eğitim, Halk Eğitim

1. GİRİŞ

1.1 ÖRGÜTSEL SİNİZM TANIMI

Günümüzün çalışma hayatında ve toplumun her kesiminde sinikler görülmektedir. İş hayatında sinizmin farklı türlerinin görülmesi “Örgütsel Sinizm” kavramını ortaya çıkarmıştır. (Korkmaz, 2011) Modern dünyada çalışanların kontrolüne yönelik uygulamalar, çalışanlar tarafından gelişmiş sinik davranışlarla karşılık bulur. Herkes kendi çıkarlarını koruma çabasında olduğu bir güvensizlik içindedirler. (Ersoy Kart, 2015, 77)

İşyerinde çalışanın yönetimi küçük görerek eleştirmesi, bencillikle suçlaması, meslektaşlarını hor görüp aşağılaması, çalışanların örgütlerine karşı aşırı benlik duygusuna bürünerek savunma içine girmesidir. (Dean vd., 1998) Örgütte paylaşılan olumsuz tutum ve güvensizliktir. Örgüt olumsuz tutumdan sorumlu olabilir çünkü sinizm öğrenilen ve aktarılan bir tutumdur. (Eaton, 2000)

Sinik örgütler dikey hiyerarşik yapıda, klasik organizasyonlardır. Kar elde etme ve üretim ve kullanılan araçlar, insanlardan ve uzun vadeli verimlilikten önce gelmektedir. Mal ve hizmet kalitesi düşüktür. Çalışanlar olumsuz davranışlardan korunmak için saldırgan sinik davranışlar sergilemektedirler. (Mirvis & Kanter, 1991) Her örgütün, örgütsel algılayış biçimi farklı olduğundan, başarısız yenilik uygulamaları, işten çıkarmalar, performans sorunları sinizme katkıda bulunabilir. (Ersoy Kart, 2015, 77)

Örgütsel sinizm çalışmaları genel olarak iki grupta toplanmıştır. İlk grup kavramı açıklamaya ve ölçek geliştirmeye odaklanmış, ikinci grup ise bağlamsal performansı incelemiştir. (Tokgöz & Yılmaz, 2008)

Örgütsel sinizm alanında yapılmış çalışmaları değerlendiren Dean, Brandes ve Dharwadkar (1998) çalışmalarında “Örgütlerine karşı, birçok çalışan tarafından ifade edilen bu son derece olumsuz tutumun doğası nedir?” sorusuna yanıt aramışlar ve en çok karşılaşılan beş sinizm

türünü inceleyerek, üç boyut kazandırmışlardır. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlar ile kavramlaştırılmasından sonra sinizm ölçülebilir ve çalışılabilir hale gelmiştir. (Ağırdan, 2016)

1.2 ÖRGÜTSEL SINİZM TÜRLERİ

Kişilik sinizmi, Kuramsal ve sosyal sinizm, çalışan sinizmi, örgütsel değişim sinizmi ve meslek sinizmi olarak beş başlık altında incelenmiştir. (Abraham, 2000)

1.2.1 Kişilik Sinizmi

Doğuştan gelen, sabit bir kişilik özelliğidir. İnsan doğası gereği bencildir. “Toplumsal ilişkilerde dürüst ve güvenilir olmayı başaramadıklarını, insanların bencil, sahtekar ve vurdum duymaz olduklarına inanırlar.” Temelde büyük bir güvensizlik vardır. (Abraham, 2000) Yüksek ve gerçekçi olmayan beklentiler nedeni ile hayal kırıklığı sonucu, aldatılmışlık duygusuna kapılabilirler. (Guastello vd., 1991)

Sinik düşmanlık kavramı, sinizm ve düşmanlık arasındaki ilişkiye katkıda bulunmuştur. Sinik düşmanlık belirtileri gösteren kişilerin insanları “sahtekar”, “ahlaksız”, “asosyal”, “çirkin” ve “aşağılık” olarak gördükleri tespit edilmiştir. “Cook ve Medley’in araştırmasında yer alan sinik düşmanlığı, başkalarına güvensizliği içeren ancak açık bir saldırganlık içermeyen bir kavram olarak tanımlamışlardır.” (Dean vd., 1998, 343)

1.2.2 Kuramsal ve Sosyal Sinizm

Vatandaşların ülkedeki resmi kurumlara olan güvensizliği ve verilen sözlerin tutulmadığı inancını barındıran sinizm türüdür. Güçlülerden toplumsal beklentiler ve yaşanan hayal kırıklıklarıdır. (Abraham, 2000) (Metzger, 2004) (Ersoy Kart, 2015)

Toplumsal düzeyde beklentiler, birey ve toplum arasında bir sözleşmeyi beraberinde getirir. “Bireysel olarak kendilerine haksızlık yapıldığını hisseden ve sistemin güvenilirliğini kaybettiğini düşünen sinikler bu inanç kaybını çözülmesi gereken bir sorun olarak görürler.” (Abraham, 2000)

“Blau (1964) nun sosyal değişim kuramı, çalışanlar ile örgütler arasında var olan ancak açık ifade edilemeyen, ihlal edildiğinde önemli olumsuz sonuçlar doğuran karşılıklı zorunluluklar olduğunu ifade etmektedir.” (Turunç & Çelik, 2010) Blau, karşılıklı fedakarlık yerine ölçülebilir ekonomik değişimi öne çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak da örgütsel vatandaşlık kavramı ortaya çıkmıştır. (Turner & Valentine, 2001) Tüm bunların toplumsal sinizme etkisi olduğu düşünülmektedir. (Kalağan, 2009)

“Sosyal sözleşme ihlalleri, iş tatmini, örgütsel bağlılık, güven ve örgütsel vatandaşlık davranışı gibi konularla, neden ve sonuç ilişkisi bakımından bağlantılı olduğundan bahsetmek mümkündür.” (Ağırdan, 2016)

1.2.3 Çalışan Sinizmi

“Örgütte “eşitsizlik” algısının hakim olması ve psikolojik sözleşmenin ihlal edildiği düşüncesi” çalışan sinizmidir. (Ersoy Kart, 2015) Eşitsizlik duygusu çalışan sinizmini diğer sinizm türlerinden ayırmaktadır. (Korkmaz, 2011) Andersson (1996) çalışan sinizmini psikolojik sözleşme ihlalleri çerçevesinde incelediği ve Andersson ve Batemen’in (1997), psikolojik sözleşme ihlallerinin, çalışan sinizmi ile olan neden ve sonuç ilişkisini test ettiği çalışmalar, çalışan sinizmi ve örgütsel sinizm açısından önem taşımaktadır. (Ağırdan, 2016)

Andersson (1996) araştırmasında çalışan sinizmini, “bir bireye, gruba, ideolojiye, sosyal geleneğe ve örgüte karşı küçümseme ve güvensizlik durumu ile beraber hayal kırıklığı ve umutsuzluk ile şekillenen, hem genel hem de özel bir tutum” olarak tanımlamıştır. (Andersson, 1996)

1.2.4 Örgütsel Değişim Sinizmi

Ersoy Kart (2015)’ e göre örgütsel sinizm, “değişim sonucunda verilen emeklerin boşa gideceğine dair karamsar beklentilerin oluşması” dır. Örgütsel değişime karşı bir önyargı içerir, değişimi gerçekleştirecek kişilerin “tembel ve beceriksiz” olduğundan değişimin başarısız olacağı inancıdır. (Abraham, 2000)

Örgütsel değişime yönelik sinizmi azaltılması ve yönetilmesi için bir dizi öneri ortaya koyulmuştur (Reichers vd., 1997 Akt. Kabataş, 2010);

- Çalışanları kendilerini ilgilendiren kararlara dâhil etmek.
- Amirlerin iletişim adına gösterdikleri çabanın farkında olmak ve bunu ödüllendirmek .
- Devam eden değişim çalışmaları hakkında kişileri bilgilendirmek.
- Zamanlamada verimliliği artırmak .
- Sürpriz değişiklikleri en aza indirmek.
- Güvenilirliği artırmak.
- Geçmişle ilgilenmek. (hataları kabul etmek, özür dilemek, zararı telafi etmek)
- Başarılı değişim çalışmalarını ilan etmek.
- Değişikliklere çalışanlar açısından bakmaya çalışmak.
- Çalışanlara duyguların ifade etmeleri için fırsatlar sağlamak.

1.2.5 Mesleki Sinizm

Becker ve Geer’ın 1961 yılında, tıp öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmalarda mesleki hayattaki deneyimleri sonucunda büyük bir kısmının sinik olduğu görülmüştür. Sinizmin kişilik özelliği olmasının yanı sıra, öğrenilen bir davranış olduğunu göstermektedir. (Metzger, 2004)

Çalışma hayatındaki rol belirsizlikleri ve bireyin değerlerine karşılık örgütün değerlerinin baskınlığı, bazı mesleklerin sosyal yapısında ümitsizliğe ve sinizme neden olmaktadır. (Dean vd., 1998; Ersoy Kart, 2015) O'Connell ve arkadaşlarının (1986) yaptıkları çalışmada mesleki sinizmin örgüt şartlarına bağlı olduğu öne sürülmüştür. Mesleki ve örgütsel sinizm arasında bir ilişki kurulmasına karşın aynı yapı olduğunu gösteren bir ilişki bulunamamıştır. (Dean vd, 1998) (James, 2005)

1.3 ÖRGÜTSEL SINİZMİN BOYUTLARI

Örgütsel sinizm, “Bir kişinin çalıştığı örgüte yönelik geliştirdiği, biliş-duyuş-davranış boyutlarını içeren negatif bir tutumdur.” (Brandes, 1997, Akt. Tokgöz, 2008, s.300). “Örgütsel Sinizm, kişinin çalıştığı kuruma karşı, üç boyut içeren, negatif bir tutumdur: (1) örgütün dürüstlükten yoksun olduğuna dair bir inanç, (2) örgüte karşı negatif duygular ve(3) bu inançlar ve duyguyla tutarlı olarak örgüte yönelik aşağılayıcı ve eleştirel davranışlar gösterme eğilimi.” dir. (Dean, 1998, s. 345, Akt. Ağırdan, 2016).

1.3.1 Bilişsel Boyut

Örgütü samimiyetsiz bulmakta, örgütün samimiyetine inanmamaktadır. Eylemlerde art niyet arayarak, sunulan sebeplere inanmazlar ve sonucunda aldatılmışlık hissi yaşamazlar. (Dean vd., 1998)

Bilişsel boyut diğer boyutlardan farklı olarak tepki özelliği taşımaz ve daha çok düşünce olarak kalmaktadır. Bu düşünceler inançlara göre şekillendiğinden kişiden kişiye farklılaşabilmektedir. (Ağırdan, 2016) Örgütler ahlaki ilkelerden yoksundur. Resmi tebliğler iş görenler tarafından ciddiye alınmaz. Örgüt ve bireyler güvenilmez olduğundan “yalan, dolan ve hile” gibi davranışlar ortaya çıkabilir. Örgüt içi ilişkiler tamamen kişisel çıkarlara bağlıdır. (Kalağan, 2009)

1.3.2 Duygusal Boyut

Hor görme ve kızgınlık sonucunda örgütü düşündüklerinde utanç ve tiksinti oluşturan ciddi duygusal tepkilerden oluşmaktadır. (Dean vd.; 1998) “Örgütsel sinizm yaşayan bireylerin inanç boyutunu aştıktan hemen sonra örgütlerine ve çalışma ortamındaki diğer bireylere karşı olumsuz duygular hissetmeye başladıklarından bahsetmek mümkündür.” (Ağırdan, 2016)

1.3.3 Davranışsal Boyut

Bu boyutta bireyler, negatif ve aşağılayıcı tavırlar sergiler. Bunları direk olarak sözlerle ifade edip güçlü eleştiriler yönlendirebileceği gibi sözsüz davranışlarla (bilgiç görünme, gözlerini kaydırma, alaycı sırıtış) da ifade edebilmektedir. Mizah kullanır ve olumsuz tahminlerini çevre ile paylaşarak örgütü karalama yoluna gidebilirler. (Dean vd., 1998)

1.4 ÖRGÜTSEL SİNİZMİN NEDENLERİ

1.4.1 Kişisel Nedenler

İlk araştırmalar sinizmin doğuştan gelen bir özellik olduğu ve nedeninin insan doğası olduğu üzerinedir. (Dean vd., 1998) Sinizmin nedenlerinden birisi de bireylerin, kişi ve kurumlardan, gerçekçi olmayan yüksek beklentilerinin olmasıdır. Beklentileri olumsuz olan kişiler yaşadıkları hayal kırıklıkları birikimi olarak sinik tutum benimsemektedirler. (Guastello vd., 1991)

Kişilik özelliklerinden kaynaklanmasının yanında, örgütsel sinizm içinde bir öncüdür. (Korkmaz, 2011) Yapılan çalışmalarda “kişisel sinizm düzeyi arttıkça, örgütsel sinizm düzeyi de orta derecede artacaktır” sonucu görülmüştür. (Sur, 2010)

Kanter ve Mirvis’in (1991) çalışmasında 55 yaş ve üstü kişilerin daha sinik olduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi düştükçe daha sinik oldukları, hizmet tabanlı bir iş hayatı ve düşük eğitim seviyesindeki kişilerin iş bulamamasına yol açması sebep gösterilmektedir. Eğitim düzeyi ve kazanılan ücretin artması sinizm seviyesini azalttığını göstermektedir. Kadınların daha az sinik ve daha az şüpheli olduğu gözlenmiştir. Araştırmacılar sektörel olarak farklar olabileceğini belirtmişlerdir. (Mirvis & Kanter, 1991) “Ayrıca örgütsel bağlılık ile örgütsel sinizm arasındaki bağlantıyı inceleyen başka bir çalışmada da ise örgütsel sinizmin en fazla 11-15 yıl arası çalışanlarda görüldüğü tespit edilmiştir.” (Altınöz & Sığındı, 2011)

1.4.2 Örgütsel Nedenler

İş görenin örgütün adil olmadığını düşünmesi, örgütsel sinizm düzeyinin arttığı gözlemlenmektedir. Örgütsel adalet seviyesinin azalması sinizm seviyesini yükseltmektedir. (Kalağan, 2009, s. 71) Adaletsizlik algısı önemli bir neden olmakla beraber buna verilen tepkinin asıl etken olduğu görülmektedir. (Kutanis & Çetinel, 2009)

Yüksek miktarda stres, hizmete yönelik mesleklerde çalışanların sinik tutum takınmalarına sebep olmaktadır. Kişilik ve rol çatışmaları, müşteri ve tüketici iletişimi haline gelmesi ve bireyin sosyalliğini kaybetmesine sebep olmaktadır. (Abraham, 2000) “Bir çalışanın psikolojik sözleşmesinde yer alan, kuruma yüklemiş olduğu bir yada birden fazla sorumluluğun kurumu tarafından yerine getirilmemesinin, psikolojik sözleşme ihlallerine neden olduğu bilinmektedir” (Kalağan, 2009, s.75). Bu ihlallerde sinizmin nedenleri arasındadır. Psikolojik sözleşme ihlalleri işlevsel ve ilişkisel olarak ikiye ayrılmaktadır. “İşlevsel faktörler, çalışan ile örgütü arasındaki ekonomik konuları ve sorumlulukları kapsamaktadır. İlişkisel sözleşmeler ise çok daha karışık ve uzun vadeli bağlayıcılığı olan beklentilerdir. Bunlar sadakat, kariyer, eğitim, terfi” dir. (Sur, 2010)

İş garantisi ve haklar konusunda örgütlerine güvenmemesi, örgütün çalışan devir sayısının fazla olması, küçülmeye gitmesi, hakların ve kariyer basamaklarının azaltılması sinizme neden olabilmektedir. (Johnson & O'Leary-Kelly, 2003)

2. YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitim dar anlamı ile örgün eğitim imkanlarından yararlanamamış veya devam ettikleri okullarından ayrılmak durumunda kalmış kişilerin başvurdukları eğitim yöntemidir (TDK, 2019). Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği'ne göre ise yaygın eğitimin tanımı “Örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü” kapsamaktadır.

21/05/2010 tarih ve 27587 sayılı resmi Gazetede yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde ise yaygın eğitim, günümüzdeki anlamıyla, örgün eğitim sisteminden ayrılmış veya devam etmekte olan bireyler için ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim, öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümünü kapsamaktadır.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, yaygın eğitim kurumlarından olan halk eğitimi merkezlerinde görev yapan idari personel ve öğretmenlerin örgüte karşı geliştirdikleri örgütsel sinizm nedenlerini ortaya koymak amacıyla yapıldığı için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma bir yaygın eğitim kurumu olan halk eğitimi merkezlerinde 2016 – 2019 eğitim öğretim yılları arasında aktif görevde bulunan 14 personel ve öğretmen ile yürütülmüştür. Araştırmada verileri toplamak için görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış mülakat şeklinde hazırlanan form uygulanmıştır. Görüşme formları Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) geliştirdiği Örgütsel Sinizm Ölçeği temel alınarak oluşturulmuştur.

Çalışmaya katılan 14 kişiden 8'i kadın, 4'ü erkektir. 1'i 25-30, 1'i 31-35, 4 ü 36-40 ve 8'i de 41 yaş ve üzerindedir. 4'ü idari, 10'u eğitim – öğretim hizmetleri sınıfından olup, 10'u lisans, 4'ü de lisansüstü eğitim almıştır.

4. SONUÇ

Yapılan görüşmelerde,

- Örgütün adil olmadığı düşüncesi,
- Örgüte yüklenen sorumluluğun fazla olduğu ve iş yükünü artırdığı,
- Mesleki tükenmişlik,

- Etkili bir ödül, kariyer planlama ve görevde yükselme sisteminin bulunmayışı,
- Hizmet alanı ve hedef kitlenin genişliğinden kaynaklı iletişim problemleri başta olmak üzere olumsuz yönde tutum ve davranışlar örgütsel sinizmin nedenleri arasında tespit edilmiştir.

Küreselleşen ve rekabetin çok büyük boyutlara geldiği iş dünyası verimlilik artırma yollarını denemektedir. Bu süreçte karşılaşılan ve birçok kavramla neden sonuç ilişkisi bulunan örgütsel sinizm verimlilik artışı için engeldir. (Ağırdan, 2016)

Örgütsel sinizmi azaltmak ve engellemek için sunulmuş olan öneriler şunlardır; (Altınöz & Sığındı, 2011) (Helvacı & Çetin, 2012) (Kutanis & Çetinel, 2009) (Nartgün & Kartal, 2013) (Tokgöz & Yılmaz, 2008) (Yıldız vd, 2013)

- Örgüt içi adaletin sağlanması
- Örgüt içi güvenilirliği arttırmak
- Çalışanlara danışmanlık / mentorluk yapmak
- Dengeli bir iş yükü planının yapılması
- Stres faktörlerinin azaltılması
- İletişimi engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması
- İş rotasyonunun yapılması
- Örgüt içi iletişim kanallarının açık tutulması
- Çalışanların kararlara katılımının sağlanması
- Şeffaf bir yönetim anlayışının benimsenmesi
- Değişime ve önerilere açık bir yönetim anlayışının benimsenmesi
- Örgütsel destek programlarının oluşturulması
- Örgüt ikliminin iyileştirilmesi
- Çalışanlara ulaşılabilir hedefler koymak (Ağırdan, 2016)

KAYNAKÇA

- Abraham, R. (2000). Organizational Cynicism: Bases and Consequences. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 269-292.
- Ağaoğulları, M. A. (1994). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Ağırdan, Ö. (2016). Örgütsel Sinizm: Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3.
- Altınöz, M., & Sığındı, T. (2011). Algılanan Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(21), 285-315.
- Andersson, L. (1996). Employee Cynicism: An Examination Using a Contract Violation Framework. *Human Relations*, 1395-1418.
- Brandes, P. M. (1997). Organizational Cynicism: Its Nature, Antecedents and Consequences. (Doktora Tezi), *The University of Cincinnati*.
- Dean, J. W., Brandes, P., & Dharwadkar, R. (1998). Organizational Cynicism. *Academy of Management Review*, 342.
- Eaton, J. A. (2000). A Social Motivation Approach to Organizational Cynicism. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, York University.
- Ersoy Kart, M. (2015). *Örgütsel Sinizm Bağlamsal Performans ve Etik İdeoloji*. Ankara: Nobel.
- Fettahlıoğlu, Ö. O. (2015). Günümüz İşletmelerinin Temel Hastalığı: Örgütsel Sinizme Yönelik Algılamaların, Tükenmişlik Boyutları Üzerine Etkisi. *The Journal of Academic Social Science*, 180-181.
- Guastello, S., Rieke, M., Guastello, D., & Billings, S. (1991). A Study of Cynicism, Personality And Work Values. *The Journal of Psychology*, 37-48.
- Helvacı, M. A., & Çetin, A. (2012). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin Belirlenmesi (Uşak İli Örneği). *Turkish Studies*, 1475-1497.
- James, M. S. (2005). Antecedents ve Consequences Of Cynicism In Organizations: An Examination Of The Potential Positive And Negative Effects On School Systems. (Doktora Tezi), *The Florida State University*.
- Johnson, J. L., & O'Leary-Kelly, A. M. (2003). The effects of Psychological Contract Breach and Organizational Cynicism: Not All Social Exchange Violations Are Created Equal. *Journal of Organizational Behavior*, 627-647.

- Kabataş, A. (2010). Örgütsel Sinizm İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi ve Bir Araştırma. (*Yüksek Lisans Tezi*), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalağan, G. (2009). Araştırma Görevlilerinin Örgütsel Destek Algıları İle Örgütsel Sinizm Tutumları Arasındaki İlişki. (*Yüksek Lisans Tezi*), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Korkmaz, İ. C. (2011). Kişilik Sinizmi ve Algılanan Üst Yönetim Desteğinin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkisini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. (*Yüksek Lisans Tezi*), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı.
- Köktürk, G. (2008). The Cultural, Social and Moral Origins of Post-Modern Anomy: On the Path of 'Over man'. *Civilacademy Journal Of Social Sciences*.
- Kutanis, R. Ö., & Çetinel, E. (2009). Adaletsizlik Algısı Sinizmi Tetikler mi? ” Bir Örnek Olay. *17.Yönetim ve Organizasyon Kongresi Kongre Kitabı* (s. 693-699). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Metzger, M. D. (2004). A Qualitative Inquiryinto the Formation of Beliefs in A Police Organization. (*Doktora Tezi*), The George Washington University.
- Mirvis, P. H., & Kanter, D. L. (1991). Cynicism: The New America Malaise. *Business and*.
- Nartgün, Ş. S., & Kartal, V. (2013). Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Sessizlik Hakkındaki Görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 47-67.
- Reichers, Wanous, & Austin. (1997). Understanding and Managing Cynicism About Organizational Change. *The Academy of Management Executive*, 11(1), 48-59.
- Sur, Ö. (2010). Örgütsel Sinizm: Eskişehir İl Büro Çalışanları Üzerine Bir Alan Araştırması. (*Yüksek Lisans Tezi*), Gazi Üniversitesi , Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TDK. (2019, Şubat). <http://www.tdk.gov.tr/>. <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tokgöz, N., & Yılmaz, H. (2008). Örgütsel Sinizm: Eskişehir ve Alanya'daki Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 283-305.
- Turner, J. H., & Valentine, S. R. (2001). Cynicism as a Fundamental Dimension of Moral Decision-Making: A Scale Development. *Journal of Business Ethics*, 123-136.
- Turunç, Ö., & Çelik, M. (2010). Çalışanların Algıladıkları Örgütsel Destek ve İş Stresinin Örgütsel Özdeşleşme ve İş Performansına Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17(2).
- Yıldız, K., Akgün, N., & Yıldız, S. (2013). İşe Yabancılaşma ile Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki. *International Journal of Social Science*, 6(6), 1253-1284.

ÇEŞİTLİ GRUPLARIN SPOR BRANŞLARINA DUYDUKLARI İLGİ VE UYGULADIKLARI SPOR BİRANŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI (KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)

Yahya DOĞAR

İnönü Üniversitesi

Yasin KARACA

Milli Eğitim Bakanlığı

Selahattin AKPINAR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, çeşitli meslek gruplarına mensup bireylerin ilgi duydukları spor branşlarıyla yaptıkları spor branşlarını tespit etmek ve karşılaştırmaktır. Böylece spor faaliyetlerinde yaşam doyumları hakkında değerlendirmeler yapmaktır.

Araştırmaya konu olan ve her biri 20 kişiden oluşan gruplar, Kahramanmaraş ilinde görev yapan öğretim elamanları, öğretmen, memur, işçi, esnaf, öğrenci, serbest meslek, mühendis, doktor, çiftçi, avukat, şoför, idareci, ev hanımı, eczacı, çırak, din görevlisi, kapıcı ve polis olmak üzere 400 kişiden teşekkül etmektedir. Araştırmada mevcut durum ile olması gereken durum karşılaştırıldığı için metodu betimseldir.

Sonuç olarak grupların çoğunluğu futbol branşını uyguladıkları, ancak yapmak istedikleri spor branşlarında ise farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıkların, özellikle istedikleri spor branşlarını uygulayabilecekleri yeterli ve uygun spor alanlarının olmamasından kaynaklanabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spora İlgi, Halkın Spor Branşı, Halkın Yaptığı Spor Branşı

GİRİŞ

İnsanların sahip oldukları yaşam koşullarını değerlendirmeleri için en iyi yöntemlerden biri, yaşam doyumu düzeyleridir. Dünya ekonomik kalkınma ve işbirliği 2014 yılı verilerine göre, insanların yaşam doyumunda mutluluğa ulaşmalarını etkileyen faktörlerin başında sağlık durumları gelmektedir (Özkara & ark 2015).

İnsanların yapmak istedikleri ile yaptıkları arasında bir paralellik olması, onların yaşam standartlarının ve memnuniyetlerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Spor konusunda da durum benzerlik gösterir. Gerçek anlamda yapmak istedikleri spor branş ya da branşları ile yaptıkları spor branşları arasında ne kadar paralellik var ise, boş zamanlarını değerlendirme ve memnuniyet açısından da o derece doyum olacaktır.

Yaşam doyumu, bilişsel/yargısal bir süreçte işaret etmekte ve bireylerin kendi seçtikleri ölçütlere göre yaşam kalitelerinin genel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Doyumun yargısal süreci, bireyin içinde bulunduğu koşulları uygun standartlarla karşılaştırmasına dayalıdır. Bireylerin ne derece doyum sağladıkları ile ilgili yargılarının, mevcut gidişat ile bireyin kendisi için belirlemiş olduğu (dışarıdan dayatılmamış) standartların karşılaştırılmasına dayalı olduğu vurgulanır (Dağlı, A. & Baysal, N. 2016).

Patrick ve Erickson yaşam kalitesini, sosyal, psikolojik veya fiziksel sağlık hali, sosyal-kültürel dezavantajları içeren bir temel kavram olarak tanımlarken, Hoernquist yaşam kalitesini fiziksel, psikolojik, sosyal, aktivite, maddi ve yapısal alanda tatmin olma ihtiyacının derecesi olarak görmektedir. De Haes ve Van Knippenberg ve Cella ise yaşam kalitesi konusunda, fiziksel, fonksiyonel, emosyonel ve sosyal faktörlerin kombinasyonundan oluşan bir iyilik hali üzerinde durmaktadırlar (Vatansever ve ark. 2015).

Çeşitli bireysel veya grup düzeyinde spor etkinliğinin, aerobik veya anaerobik egzersizlerin, sürekli veya süreksiz etkinlikte bulunmanın, fizyolojik ve psikolojik gerginliği azalttığı, hoşlanma, haz alma duygularını geliştirdiği ortaya çıkmıştır (Karademir ve ark. 2013). Egzersizin kişinin enerjisini artırdığı ve sakinliğini desteklediği ve kişinin kendine güvenini artırdığı da gösterilmiştir (Maltby & Day, 2001). Çünkü memnuniyet ve refah, bireylerin materyal ve insansal kaynaklardan ve içinde yaşadıkları toplumsal sistemden duydukları tatmini ve mutluluğu ifade eder (Arıkan, O.N. 2006).

Yaşam doyumu yaşamın genelini ilgilendiren bir konudur. Yaşam doyumu ile ilgili motivasyon, iş doyumu, serbest zaman doyumu vb. unsurlar, yaşam doyumunun bir parçası gibidir (Gökçe 2008).

Düzenli yapılan egzersizlerin psikolojik stresin yönetilmesinde ve bireyin psikolojik olarak kendini iyi hissetmesinde, çalışma hayatındaki başarısı üzerinde olumlu etkiler bıraktığı ve hayatı anlamlı kıldığı için insan hayatında önemli olduğu açıktır (Korkutata, A & Halis, M. 2015).

Carroll ve Alexandris'e göre kişinin uyarıcılar veya güdüler yolu ile belirli bir motivasyon düzeyine ulaşması ise bireyin serbest zaman aktivitesine katılmasına veya karşılaştığı engelleri aşmasında önemli rol oynar (Lapa, TY & ark. 2012).

MATERYAL VE METOD

Bu araştırmanın amacı, Kahramanmaraş halkının ilgi duyduğu spor branşları araştırılıp, halkın spora karşı temayülü tespit edilerek, yapmak istedikleri spor branşlarıyla yaptıklarının karşılaştırmasını yapmaktır. Böylece spor faaliyetlerinde yaşam doyumları hakkında değerlendirmeler yapmaktır.

Araştırma, olması gerekenle olan karşılaştırıldığı için betimsel bir araştırmadır.

Her biri 20 kişiden ve değişik 20 meslek grubundan oluşan 400 deneğe, yapmak istedikleri ve yaptıkları spor branşları konusunda 23 kapalı uçlu soru içeren anket uygulanmıştır. Bu gruplar öğretim elamanları, öğretmen, memur, işçi, esnaf, öğrenci, serbest meslek, mühendis, doktor, çiftçi, avukat, şoför, idareci, ev hanımı, eczacı, çırak, din görevlisi, kapıcı ve polisten teşekkül etmektedir. Anket Öğretmen Evi, Tabipler Odası, Esnaf Kefalet, Kahvehaneler, Spor Tesisleri, Eczacı Odası, Polis Evi gibi meslek gruplarının uğradıkları yerlerde uygulanmıştır. Anket bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Bulgular yüzdelik sonuçlara göre tespit edilmiştir. Bu bulgular bilimsel ölçülere göre yorumlanmıştır.

Tablo 1. Deneklerin Yaş Durumları

Yaş	n	%
14-15	8	2
16-17	14	3.5
18-19	8	2
20-21	14	3.5
22-23	24	6
24-25	42	10.5
26-27	34	8.5
28-29	66	16.5
30-31	46	11.5
32-33	34	8.5
34-35	32	8,8
36-37	14	3.5
38-39	24	6
40-+	40	10
Toplam	400	100

Tablo 2. Deneklerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	n	(%)
Erkek	352	88
Kadın	48	12
Toplam	400	100

Tablo 3. Deneklerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Meslek	n	%
Öğretim Elamanı	20	5
Öğretmen	20	5
Memur	20	5
İŞÇİ	20	5
Esnaf	20	5
Öğrenci	20	5
Serbest Meslek	20	5
Mühendis	20	5
Doktor	20	5
Çiftçi	20	5
Avukat	20	5
Şoför	20	5
İdareci	20	5
Ev Hanımı	20	5
Hemşire	20	5
Eczacı	20	5
Çırak	20	5
Din Adamı	20	5
Kapıcı	20	5
Polis	20	5
Toplam	400	100

BULGULAR

Tablo 4. Deneklerin Yaş Gruplarına Göre İlgi Duydukları Spor Branşları

YAŞ GRUPLARI																
SPOR BRANŞI		14-15	16-17	18-19	20-21	22-23	24-25	25 - 26	27 - 28	30 - 31	32-33	34-35	36-37	38-39	40-+	TOPLAM
FUTBOL	N	5	4		2	9	20	21	33	19	6	10	2	2	8	141
	%	62,5	28,58		14,29	37,5	47,62	61,76	50	41,3	17,64	31,25	14,28	8,33	20	35,25
VOLEYBOL	N	1	1	2		4	2		2	8	10	9	1		4	44
	%	12,5	7,14	25		16,66	4,76		3,03	17,39	29,41	28,12	7,14		10	11
BASKETBOL	N		1	3	4				9	3						20
	%		7,14	37,5	28,58				13,63	6,52						5

	N	1			1	4	1	2								9
HENTBOL	%	12,5			7,14	16,66	2,36	5,88								2,25
	N	1	1		2				14	5	6	5	5	17	14	70
GÜREŞ	%	12,5	7,14		14,28				21,21	10,86	17,64	15,62	35,71	70,83	35	17,5
	N		1				4	1	1	1	2					10
T. OYUNLARI	%		7,14				9,52	2,94	1,51	2,17	5,88					2,5
	N					1	1	2	1		3	3	4	3	2	20
JİMNASTİK	%					4,16	2,36	5,88	1,51		8,82	9,37	28,57	12,5	5	5
	N		1			1										2
BİSİKLET	%		7,14			4,16										0,5
	N														1	1
JOGİNG	%														2,5	0,25
	N							1								1
DAĞCILIK	%							2,94								0,25
	N		1	1			2	1	1	2	1	2				11
YÜZME	%		7,14	12,5			4,76	2,94	1,51	2,35	2,94	6,25				2,75
	N										2	1	2	1	1	7
M. TENİSİ	%										5,88	3,12	14,28	4,16	2,5	1,75
	N		3		3	4	8		2	4					2	26
HALTER	%		21,42		21,42	16,66	19,04		3,03	8,7						6,5
	N		1	2	2	1	4	6	3	4	4	2		1	8	38
ATLETİZM	%		7,14	25	14,28	4,16	9,52	17,64	4,54	8,7	14,7	6,25		4,16	20	9,5
	N	8	14	8	14	24	42	34	66	46	34	32	14	24	40	400
TOPLAM	%	2	3,5	2	3,5	6	10,5	8,5	16,5	11,5	8,5	8	3,5	6	10	100

Tablo 5. Deneklerin Eğitim Durumlarına Göre İlgi Duydukları Spor Branşları

SPOR BRANŞI	EĞİTİM DURUMU										TOPLAM	
	İLKOKUL		ORTAOKU		LİSE		ÜNİVERSİTE		LİSANSÜSTÜ			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
FUTBOL	47	33,33	2	1,41	46	32,6	37	26,24	9	6,38	141	35
VOLEYBOL	8	18,18	2	4,54	15	34,1	16	36,36	3	6,81	44	11
BASKETBOL	2	10	2	10	8	40	7	35	1	5	20	5

HENTBOL	1	11,11	3	33,33	4	44,4	1	11,11			9	2,3
GÜREŞ	13	18,57	19	27,14	25	35,7	12	17,14	1	1,42	70	18
HALK OYUNLARI			2	20	4	40	3	30	1	10	10	2,5
JİMNASTİK			2	10	6	30	10	50	2	10	20	5
BİSİKLET			1	50	1	50					2	0,5
JOGİNG(YÜRÜYÜŞ)	1	100									1	0,3
DAĞCILIK									1	100	1	0,3
YÜZME	1	9,09	1	9,09	2	18,2	7	63,63			11	2,8
MASA TENİSİ					2	28,6	4	57,14	1	14,28	7	1,8
HALTER			6	23,07	9	34,6	10	38,46	1	3,84	26	6,5
ATLETİZM			1	2,63	17	44,7	16	42,1	4	10,52	38	9,5
TOPLAM	73		41		139		123		24		400	100

Tablo 6. Deneklerin Cinsiyetlerine Göre İlgi Duydukları Spor Branşları

	BAY		BAYAN		TOPLAM	
	N	%	N	%	N	%
FUTBOL	140	39,77	1	2,08	141	35,25
VOLEYBOL	32	9,09	12	25	44	11
BASKETBOL	9	2,56	11	22,92	20	5
HENTBOL	8	2,28	1	2,08	9	2,25
GÜREŞ	70	19,89			70	17,5
HALK OYUNLARI	5	1,43	5	10,42	10	2,5
JİMNASTİK	14	3,98	6	12,5	20	5
BİSİKLET	2	0,56			2	0,5
JOGİNG(YÜRÜYÜŞ)	1	0,28			1	0,25
DAĞCILIK	1	0,28			1	0,25
YÜZME	9	2,55	2	4,16	11	2,75
MASA TENİSİ	7	1,99			7	1,75
HALTER	25	7,11	1	2,08	26	6,5
ATLETİZM	29	8,23	9	18,76	38	9,5
TOPLAM	352	100	48	100	400	100

Tablo 7. Deneklerin Meslek Gruplarına Göre İlgili Duydukları Spor Branşlarının Dağılımı

SPOR BRANŞI	MESLEK GRUPLARI																				TOPLAM
	ÖĞRETİM ELAMANI	ÖĞRETMEN	MEMUR	İŞÇİ	ESNAF	ÖĞRENCİ	SERBEST MESLEK	MÜHENDİS	DOKTOR	ÇİFTÇİ	AVUKAT	ŞOFÖR	İDARECİ	EV HANIMI	HEMŞİRE	ECZACI	ÇIRAK	DİN ADAMI	KAPICI	POLİS	
FUTBOL	N	9	3	4	8	11	7	9	6	7	6	7	14	11		8	8	4	10	9	141
	%	45	15	20	40	55	34	45	30	35	30	35	70	55		40	40	20	50	45	35,25
VOLEYBOL	N	3	4	3		5	2	3	3		1	2	4	4	6	1	3				44
	%	15	20	15		25	10	15	15		5	10	20	20	30	5	15				11
BASKETBOL	N	1			1	1	1	1	1		2			2	8	2					20
	%	5			5	5	5	5	5		10			10	40	10					5
HENTBOL	N			1	2	1		1							1		3				9
	%			5	10	5		5							5		15				2,25
GÜREŞ	N	1	4	5	6	5	1	6	4	1	12	2	2	1		2	1	9	5	3	70
	%	5	20	25	30	25	5	30	20	5	60	10	10	5		10	5	45	25	15	17,5
H.OYUNLARI	N	1				1			1				2	5							10
	%	5				5			5				10	25							2,5
JİMNASTİK	N	2	2	3	1	1		1	1				2	5			1			1	20
	%	10	10	15	5	5		5	5				10	25			5			5	5
BİSİKLET	N			1													1				2
	%			15													5				0,5
JOGİNG	N											1									1
	%											5									0,25
DAĞCILIK	N	1																			1
	%	5																			0,25
YÜZME	N		3			1		1	1					1	1	2		1			11
	%		15			5		5	5					5	5	10		5			2,75
M. TENİSİ	N	1	1	2					2							1					7
	%	5	5	10					10							5					1,75
HALTER	N	1	3	1				1	1	2	3	1					3	5	4	1	26
	%	5	15	5				5	5	10	15	5					15	25	20	5	6,5

	N			1	4		3	2	2	2		5			3	4	4		1	1	6	38
ATLETİZM	%			5	20		15	10	10	10		25			15	20	20		5	5	30	9,5
	N	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	400
TOPLAM	%	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	100

Tablo 8. Deneklerin İlgi Duydukları Spor Branşları İle Yaptıkları Spor Branşları

Spor Branşları	İlgi Duyulan	%	Yapılan	%
Futbol	141	35,25	162	
Voleybol	44	11,00	58	14,50
Basketbol	20	5,00	11	2,75
Hentbol	9	2,25	1	0,25
Güreş	70	17,5	6	1,50
Halk Oyunları	10	2,50	1	0,25
Jimnastik	20	5,00	16	4,00
Bisiklet	2	0,50	1	0,25
Joging (Yürüyüş)	1	0,25	76	19,00
Dağcılık	1	0,25	-	-
Yüzme	11	2,75	16	4,00
Masa Tenis	7	1,75	48	12,00
Halter	26	6,50	2	0,50
Atletizm	38	9,50	2	0,50
Toplam	400	100,00	400	100,00

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmaya 14 yaş ile 40 yaş üstü denekler katılmıştır. Deneklerin 352'si erkek, 48'i de kadındır.

Deneklerin yaş gruplarına göre ilgi duydukları spor 24-31 yaş arası olmuştur. Bu durum voleybol branşı için 30-35 yaş aralığı olmuştur. Hentbol sporu için 30-33 yaş aralığı basketbolda 27-28, güreşte 27-28 ve 36-40 yaş üstü tercih yapılmıştır. Yaş durumuna genel olarak bakıldığı zaman, tüm spor branşları içinde 27-28 yaş grubunun spora karşı ilgisinin olduğu görülmektedir.

Eğitim durumuna göre ilkökul ve lise mezunu deneklerin futbolu tercih ettikleri, voleybolda ise lise ve üniversite mezunlarının, basketbolda en çok lise mezunlarının, güreşte ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının birbirine yakın düzeyde tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Erkeklerin ağırlıklı olarak futbol, güreş, voleybol, atletizm ve halteri tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kadınlar ise sırasıyla voleybol, basketbol ve atletizm branşlarını tercih etmektedirler.

Meslek gruplarına göre bir değerlendirme yapıldığında, futbolu en şoförler, esnaf, idareci ve kapıcıların ilgi duyduğu anlaşılmıştır. Voleybolu en çok hemşire ve öğrencilerin, basketbolu en çok hemşirelerin, hentbolu çırakların, halk oyunlarını ev hanımlarının, masa tenisini doktorların, halteri din adamlarının, atletizmi avukat ve polislerin tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Buraya kadar deneklerin ilgi duydukları diğer bir ifadeyle yapmak istedikleri spor branşları ve dağılımları verilmiştir. Deneklerin fiilen yaptıkları spor branşları ile yapmak istedikleri spor branşları karşılaştırıldığında şu sonuçlar alınmıştır:

Deneklerin %35,25'i futbola ilgi duyarken %40,50'si futbol oynamaktadır. voleybola ilgi duyma %11,00 iken, oynama oranı %14,50 dir. Basketbol oynama isteği % 5,00 iken, oynama oranı 2,25 dir. Hentbol oynama isteği %2,25 iken oynama oranı %0,25 dir. Güreşe duyulan ilgi %17,50 ike güreş yapma oranı 1,50 dir. Halk oyunlarına ilgi %2,50 iken oynama oranı % 0,25 dir. Jimnastiğe ilgi oranı % 5,00 iken yapma oranı %4,00 dür. Jogging (yürüyüş) yapmaya ilgi %0,25 iken yapma oranı %19,00 dır. Yüzmeye ilgi % 2,75 ike yapma oranı %4,00 dür.masa tenisine ilgi %1,75 iken yapma oranı %12,00 dır. Haltere ilgi %6,50 iken yapma oranı 0,50 dir. Atletizme ilgi % 9,50 iken yapma oranı %0,50 dir.

Sonuç olarak, grupların spor yapma ilgisi 14 spor branşı içinde özellikle futbol, voleybol, basketbol, halter, atletizm gibi spor branşlarında yoğunlaşmıştır. Ancak grupların ilgi duydukları spor branşları ile fiilen yaptıkları spor branşları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların özellikle yapılanların ilgi duyulandan oran olarak yüksek çıkması, deneklerin uygun tesis ve ortam bulamadıklarından kaynaklanabilir. Bu durumda insanların sevdikleri spor branşlarında sportif faaliyet göstermeleri yerine, spor yapmanın gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Eğer insanlar sevdikleri spor branşlarını istedikleri gibi yapabilme imkanı bulabilmiş olsalar, spor yapma oranının daha yüksek olacağı söylenebilir. Çünkü insanlar sevdikleri konular üzerine eğilmeleri ve yapmaları, mutlu olmaları açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Arıkan, O. N. (2006). Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Aile Kaynaklarının Kullanımına ve Yönetimine İlişkin Davranışları. Ankara.
- Dağlı, A. & Baysal, N. (2016), Yaşam Doyumu Ölçeğinden Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlilik Ve Güvenirlilik Çalışması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz-2016, Cilt:15 Sayı:59 (1250-1262)

- Gökçe, H. (2008), Serbest Zaman Doyumunun Yaşam Doyumu Ve Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkilerinin İncelenmesi, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Karademir, T., Türkçapar, Ü., Ulucan, H. & Bahadır, Z. (2013), Haltercilerde Benlik Saygısı ile Yaşam Doyum ve Vücut Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Ahi Evran Üniv. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Cilt 14, Sayı 3,
- Korkutata, A. & Halis, M. (2015), Sportif Rekreasyon İşletmelerinde Müşterinin Personel den Memnuniyetini Belirleyen Unsurlar: Private Training Studio Örneği, Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2015, Sayı:8
- Lapa, TY., Ağyarı, E. & Bahadır, Z. (2012), Yaşam Tatmini, Serbest Zaman Motivasyonu, Serbest Zaman Katılımı: Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenleri Üzerine Bir İnceleme (Kayseri İli Örneği), Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 2012, X (2) 53-59
- Maltby, J. & Day, L. (2001). The relationship between exercise motives and psychological well-being. The Journal of Psychology. 135; 651-660.
- Özkara, AB., Kalkavan, A. & Çavdar, S. (2015), Spor Bilimleri Alanında Eğitim Alan Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyum Düzeylerinin Araştırılması, International Journal Of Science Culture And Sport (Intjcs) July 2015 : Special Issue 3
- Şerife, V., Burçin, Ö., Gülsen, Ö. & Akın, Ç. (2015), Orta Yaşlılarda Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Yaşam Kalitesi İlişkisi, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi / The Journal Of International Education Science Yıl: 2, Sayı: 2, Mart 2015, S. 63-73

24 YIL ARAYLA TÜRK TELEVİZYONLARINDA ÖZELLEŞTİRME
HABERLERİ: ATV VE SHOW TV ÖRNEĞİ
PRIVATIZATION ON TURKISH TELEVISION 24 YEARS APART
NEWS: ATV AND SHOW TV EXAMPLE

ŞAHİN TUĞRUL

ÖZET

Bu çalışma 24 yıl arayla kamu mallarının özelleştirilmesine ilişkin haberlerin sunumunda farklılıkların var olup olmadığına yönelik gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 5 Nisan 1994 tarihli Ekonomik İstikrar Paketi'nde yer alan KİT'lerin özelleştirilmesi konusunu ele alan Çiler Dursun'un yaptığı çalışma örnek alınarak 2018 yılında özelleştirilen Şeker Fabrikalarının bu süreç içerisinde Show TV ve ATV kanallarındaki haberler Dursun'un yapmış olduğu çözümleme yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmada her iki televizyon kanalının aradan geçen zaman içerisinde haberlerin işlenişi ve söylemlerinde büyük farklılıklar gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Özelleştirme, Şeker Fabrikaları, Televizyon Haberi, Söylem, Eleştirel Söylem Analizi.

SUMMARY

This study was carried out 24 years ago to determine whether there are differences in the presentation of news on the privatization of public goods. As a result of this study, the news in Show TV and ATV channels of sugar factories, which were privatized in 2018, were analyzed by Dursun's analysis method. In the research, there were significant differences in the processing of news and discourse between the two television channels in the intervening time.

Key Words: Privatization, Sugar Factories, Television News, Discourse, Critical Discourse Analysis.

GİRİŞ

Haberler, geçmişten bu yana toplumu bilgilendirmek için kullanılan en önemli araçtır. Günümüzde toplumu ikna süreci medya üzerinden yürütülmektedir. Haberler ne, neden, nasıl, ne zaman, nerede ve kim sorularına eksiksiz yanıt verme görevini üstlenip tarafsız şekilde olayları anlatma özelliğine sahip olması gerekse de yayınladığı medya kuruluşunun ideolojisi ile çerçevelenir. Bu bağlamda günümüz televizyon kanallarının birçoğunda haber bültenlerinde

yoruma dayalı ve sohbet havasında bir haber sunumu gerçekleştiriliyor. Böyle bir durumda toplumun haberleri tarafsız şekilde izlemeleri de kısıtlanmış ve izlediği kanalın ideolojisinin etkisinde kalması sağlanmış oluyor. Televizyon haberleri bazı anlamları ürettiği veya ideolojilerin yeniden oluşturulduğu alanlardır.

Bu açıdan çalışmada haberde ideolojinin ne olduğu ve özelde televizyon haberlerinde ideolojinin nasıl inşa edildiği araştırılmaktadır. Çalışma Çiler Dursun'un 5 Nisan 1994 tarihli Ekonomik İstikrar Paketi'nde yer alan KİT'lerin özelleştirilmesine ilişkin yaptığı araştırma örnek alınarak 2018 yılı içerisinde özelleştirilen Şeker Fabrikalarının televizyon haberlerinde nasıl işlendiği ve bu haberlerin ideolojik çerçevelenmesinin nasıl yapıldığı ortaya çıkarılmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda aradan geçen 24 yılda çalışma kapsamına alınan Show TV ve ATV televizyon kanallarında yer alan benzer haberlerdeki ideolojik değişimi çözümlenmek amaçlanmıştır. Özelleştirme sorununa ilişkin ideolojik inşanın haber metnindeki varlığı söylem çözümlemesi metoduyla sergilenmektedir.

Çalışma kapsamında Dursun'un araştırma kapsamında aldığı Show TV, ATV, Kanal 6 ve Star TV ele alınmıştır. Ancak Kanal 6'nın şu anda yayın yapmadığı ve Star TV'nin ise çalışmanın konusunu oluşturan dönemdeki haber bültenlerine ulaşamaması nedeniyle araştırma dışında tutulmuştur. Bundan dolayı çalışmaya sadece Show TV ve ATV televizyon kanalları dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan ATV ve Show TV'nin şeker fabrikalarının özelleştirileceği söylentilerinin ortaya çıktığı ve diğer televizyon kanallarında haber olarak kendine yer bulduğu 21 Şubat 2018 ile özelleştirmeye yönelik ihalelerin devam ettiği 21 Nisan 2018 tarihleri arasındaki 2 aylık süreç içerisindeki hafta içi ve hafta sonu ana haber bültenleri incelenmiştir.

1. Haberde ideoloji ve söylem

İletişim bilimleri alanında ideoloji ve söylem konusu nitel çalışma gerçekleştirecek araştırmacılar için önemli bir yer tutmaktadır. Zira toplum içerisinde gelişen olaylar kitle iletişim araçları aracılığıyla yeniden üretilmekte ve üst sınıfın ideolojisine göre şekillendirilip kamuoyuna sunulmaktadır. Bu sebeptendir ki haber olan her olay medya aracılığıyla yeniden şekillenip farklı söylemler ile farklı anlamları içermektedir (Aydın, 2013: 38).

İdeolojilerin yeniden üretilmesi noktasında ve günlük hayatta kullandığımız sözcüklerde dahi önemli rolü bulunan söylem, bireylerin nasıl bir ideolojiye sahip olduklarını ve ideolojilerine nasıl yön verdiklerini belirlemektedir. Ayrıca söylem, dil kullanımıyla birlikte sosyal bir pratik olarak da karşımıza çıkar (vanDijk, 2003: 13). İçinde bulunduğumuz dijital çağda kitle iletişim

araçlarından en önemlisi olarak sayılan televizyonlarda aktarılan haberlerin barındırdığı söylemler de bireylerin ideolojilerinin şekillenmesinde son derece önemlidir. Haberlerde kişilerin günlük yaşamda karşılaştıkları problemler ve davranışları hakkında net fikirler, kanaatler ve ön yargılar pekiştirilir. Burada ise kişilerin ne hissetmesi ve ne şekilde fikir yürütmesi gerektiği vurgulanır (Groombridge, Akt. Aslan, 2004: 34). Bir söylem olan haber, toplum içerisinde var olan kurumlardan ve kültürel söylemlerden ayrı bir şekilde hareket edemez. Bir haberin hikâyelemesindeki evrensel kodlama şekilleri ve klişeler haberin metnini meydana getirir. Haber söylemi; bilginin seçilmesi, bilginin işlenmesi ve bilginin dolayımlanması basamaklarında kullanılan kodlamalarla ortaya çıkan aktarım şeklinin alımlama süreci göz önünde bulundurularak kurgulanmasıdır (www.dorduncukuvvetmedya.com).

Haberde verilen söylem, toplumsal iktidarın söylemini tekrar üretir ve kullanılacak olan kaynaklara, kamuya sunulacak olan aktörlere, haber başlıklarının seçilmesine, söylenecek olanlara ve söyleneceklerin ne şekilde söylenmesine karar verilerek oluşturulur (Şeker, 2009: 96). Haber üretimi, bir olayın taraflı ya da tarafsız olmasının tersine bir söylem sürecidir. Genellikle haberler, habere konu olan olaya ilişkin görgü tanıklarının söyledikleri, medya kuruluşları ve haber ajanslarından aktarılan bilgilerden oluşur. Böylece haberin oluşma sürecini mevcut söylemlerin tekrar üretilmesi oluşturur (Dijk, 2003: 20).

İçinde yaşadığımız dünyanın nasıl olduğu ve hangi şekilde işlediğine ilişkin varsayımlardan oluşan ideoloji, kendi içerisinde tutarlı bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir. Kitle iletişim araçlarından televizyon ve gazeteler de bu bakış açısıyla olayları anlamlandırdıkları için ideoloji içerirler. Haberler de birbirinden farklı olan anlamların yer aldığı bir alandır (Smith, 2000, Aktaran: Yaylagül ve Çiçek, 2012: 6).

İdeolojiler haber dilinin şekillenmesi, anlam üretilmesi ve habere konu olan olayla ilgili kendine özgü gerçekliğin üretilmesiyle medyaya yön verir. Diğer yandan da medya söz konusu olan ideolojiye ilişkin değerler bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak haber söylemi şeklinde okuyucu veya izleyicilere iletilir. Bu yapılırken de toplumun ve toplum içerisinde yaşayan insanların neyi gerçek olarak kabul etmesi, neyi hangi şekilde düşünmesi gerektiği ve olaylara hangi açılardan bakabilmesi için yönlendirmede bulunur (Selçuk ve Şeker, 2012: IV)

Haberler göstergebilimsel kodlardan meydana gelen dil aracılığıyla toplumun değerler yapısını dayatır. Herhangi bir olay farklı bir dil ve söylemle anlamlandırılabilir ama söylemi oluşturan ana etmenler ise bireyin ideolojisi, hayat tarzı,iletici aracı ve bu aracın ideolojik yapısı ile hedef kitlenin kendine has özellikleridir. Bundan dolayı haberler, içinde bulunduğumuz dünyanın

gerçeklerinin olduğundan farklı bir şekilde yansıtılarak düşünceler, inançlar, değerler ve ideolojiler olarak anlamlandırılır. Kitle iletişim araçlarından aktarılan haberlerdeki dil, kendisine yüklenen anlamları alıcıya iletirken tarafsız bir araç olmayıp inşa edici bir araçtır (Fowler, 1991: 1).

Haberde ortaya çıkan söylem bir üretim süreci sonucunda oluşmaktadır. Haberde üretilen söylem sürecinde egemenlerin ideolojisi inşa edilmektedir. İdeolojinin inşası ise haber metinlerinin düzenlenmesi ile ortaya çıkar. Haberi oluşturan metindeki egemen düşünce, yaklaşım ve anlatı ön plana çıkarılarak belirli dünya görüşlerini barındıran ideolojik metin oluşturulur (Bulut ve Yaylagül, 2004:124).

Haberi oluşturan metinler toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkiler sonucunda meydana gelir. Belirli değerler çerçevesinde üretilen haberin konusunu üzerinde oynanmadan aktarılan sade bilgiler, bazı bürokratik ve teknik işlemlerin ardından haber şeklini alır. Olayların haber şeklini alma sürecinde haberin yayınlanacağı kurum ve habercinin ideolojik tutumları önemli rol oynar. Habercinin ve yayıncının bağlı olduğu politik değerler ve yönelimler haberin inşasında etkili olurken siyasi ve ideolojik duruştan bağımsız kalinamaz. Bu durum da haberi ve haberi oluşturan muhabiri bazı sınırlamalara götürecektir. Dolayısıyla haberi oluşturma süreci ideolojik bir inşa sürecidir diyebiliriz (Mc Cullagh, 2002, Aktaran: Yaylagül ve Çiçek, 2012: 7).

2. Söylem Analizi

Söylem çözümlemesi 1970'lerin sonlarına doğru akademik alanda yaygın hale gelen bir yaklaşım olmuş ve iletişim disiplinine farklı bir yöntembilimsel alan sağlamıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda pozitivist düşüncenin hegemonyası altında olan bilim anlayışına ve dünya görüşüne kullanılabilir bakış açısı getirmiştir. İçinde yaşanmakta olan sosyal dünyanın karmaşık ilişkileri pozitivist yaklaşım açıklayabilir durumda değilken söylem çözümlemesi sayısal verilerden oluşan bilgilerden ziyade derinlemesine yorumlamalara dayanmaktadır. Bu durum sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen çalışmalarda özellikle eğitim ve psikolojide önemlidir (Çelik ve Ekşi, 2008: 15).

Dilin bir pratik olduğunu belirten ve bu yönde inceleyen söylem çözümlemesi enformasyonu, toplumsal ilişkileri ve kimliklerle ilgili niteliklerle bunların mübadelesini ortaya çıkarmayı amaçlayan önemli bir analiz çeşididir. Söylem çözümlemesinin amacı, bir pratik olarak dili araştırmak, değişik anlamlarla ortaya çıkarılan enformasyonu ve bu enformasyonun değişimini ve dönüşümünü ortaya çıkarmaktır (Wittgenstein, 1997, aktaran, Sözen, 1999: 23).

Söylem çözümlemesi, satır aralarını okuyarak ele alınan metnin ya da konuşmadaki kelimelerin diziliş şekillerini, metni veya konuşmayı oluşturan cümlelerin yapılarını, cümlelerin kullanımı ve aktarımı ile belirlenen gerçeğin ortaya 70 çıkarılmasıdır (Baş ve Akturan, 2008: 30). Söylem çözümlemesi en basit ifadeyle dilin detaylı bir şekilde incelenmesi ve dilde yer alan kalıpların ortaya çıkarılmasıdır (Taylor, 2001, Aktaran, Aygöl, 2016: 37).

Sosyal bilimler alanında her geçen gün önem kazanan söylem çözümlemesi yorumlamacı ve nitel araştırma tekniklerinden biridir. Nitel araştırmalar olguların, toplumsal gerçeklerin, kavramların ve sosyal dünyada yer alan insanlar için ifade biçimini araştırır (Parker, 1992: 6). Eleştirel söylem çözümlemesi, dilin kullanılması şeklinde ifade edilen, oluşturulan, meşru hale getirilen ve devam ettirilen sosyal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini eleştirel bir şekilde soruşturan; bu soruşturma yürütülürken yazılı ya da sözlü metinlere bir soruşturma nesnesi olarak odaklanan diğer yandan da bir metnin inşa edilmesinde neden olan sosyal süreç ve yapılarla sosyal özneler olarak şahısların veya toplulukların metinlerle etkileşimleri süresince anlam oluşturdıkları sosyal süreç ile yapıları da teorize eden; nihai amacı yalnızca bilimsel olmayan, toplumsal ve siyasal değişimde ortaya çıkarmak olan söylem çözümleme yaklaşımıdır (Fairclough ve Wodak, 1998, Aktaran: Dursun, 2013: 69).

İnsanlar herhangi bir olayı veya durumu anlatırken ayrıntıları aktarmaz, seçtiği bölümleri anlatır veya atlayabilir. Bunun yanı sıra aktarılan bilgi ve haberler aynı olsa dahi bunların dizaynı ve sunumu değişiklik gösterebilir. Bazı ayrıntıların geçilmesi ya da aynı içeriğin farklı şekillerde sunulmasının değişik nedenleri bulunur. Metni yazan kişi veya konuşmacı dinleyici/okuyucunun bildiğini varsaydığı enformasyon ve haberleri tekararlamamak için yapıyor olabilir ya da bazı bilgileri ve haberleri ön plana çıkartarak, vurgulayarak, ötekileri görmezden gelerek kendi görüşlerini ve değerlerini öne çıkararak okuyucuyu etkileme çabasında olabilir. Metinleri yazan kişiler kendi düşüncelerini ve ideolojileri metinler arasına yerleştirerek okuyucuya ya da dinleyiciye empoze edebilirler. Metni okuyan ya da dinleyen kişi yazarın aktardığı bu ideolojilerin farkına varamaz (Çakır, 2014: 81-84). Eleştirel söylem analizi de metin ve konuşma ile meşru hale getirilmiş olan söylemleri analiz eder (Aygöl, 2012: 193). Eleştirel söylem çözümlemesi bütüncüdür. Bütün olguları geniş sosyal bağlamlarında çözümleyen eleştirel söylem, statükoyu devam ettirmeye yarayan ideolojilerin saklamaya çalıştıklarını ortaya çıkarır, toplumun nasıl olduğundan ziyade nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiğini anlamayı sağlar. İçinde yaşadığımız dünyayı daha iyi bir hale getirebilmeyi hedefleyen bu söylem türü baskıyı ortadan kaldırarak bütün insanların özgürleşmesini sağlar (Hammersley, 1997, Aktaran: Atabek, 2007: 155).

Söylem çözümlemesi, herhangi bir metnin ardında gizli olan güdülere veya metnin yorumunda yer alan araştırma yönteminin seçimine dair bilgileri ortaya çıkarmayı sağlar. Eleştirel çözümlemede ise belirli bir soruyla alakalı net cevaplar vermekten ziyade ufkumuzu genişletmek, inanç, tutum ve eylemlerimizi belirleyen söylemleri tarihi ve toplumsal bir bağlam içerisinde değerlendirmemizi gerçekleştirir (Ülkü, 2004: 385).

Sonuç olarak, eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal alandaki etkileşimler, güç, kurumlar ve enformasyonun ortaya çıkış süreçlerindeki işlevlerini anlamaya çabalar. Bunu gerçekleştirirken de dilin; güç ilişkileri, fayda ve önceliğin belirlenmesinde, nasıl aracı ve zemin olduğunu araştırır (Luke, 1995; Gee, 1999, Aktaran: Gür, 2015: 192).

Eleştirel söylem çözümlemesinin en önemli isimleri Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk ve Paul Chilton'dur. Bu önemli teorisyenlerden Fairclough sistematik işlevsel dilbilimine, Teun van Dijk ise metin ve algısal dilbilimine yönelmiştir (Devran, 2010: 62).

3. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları

Özelleştirme “mülkiyeti ve yönetimi kamuya ait olan iktisadi üretim birimlerinin özel sektöre devri” olarak ifade edilmektedir. Özelleştirmede mülkiyetin kesin olarak devrinin yarısından fazlasının devredilmesi yani bir diğer ifadeyle en az yüzde 51’inin devrinin gerçekleştirilmesi ve yönetimin de bu bağlamda özel kesime devredilmesi demektir (Yılmaz, 2002: 41).

Özelleştirme kavramı, devletin yasal veya doğal yollarla oluşturduğu mala ve hizmet üretimi noktasında kamusal tekellerin kaldırılması, kamu hizmetlerinden(sosyal mallardan) mümkün olanların fiyatlandırılması, kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin finansmanının özel kesime sağlanması, KİT’lerin mülkiyet devrinin yanı sıra, özel kesime kiralanması, yönetimin özel kesime devri, deregülasyon (kurumsal serbestleşme); yani özel firmaların faaliyetlerinin düzenlenmesi ile ilgili kamu tarafından konulan kurallara son verilmesini içermektedir (Akalın, 19990: 286).

Ekonomik tıkanmalar, kaynak tahsisinde etkinsizlik, politik baskıların artması, devletin asli görevlerine yetmemeye başlaması, kamunun ekonomideki payının artması ile ekonomik etkinlik ve verimsizliğin azalması gibi nedenler kaynakların çoğunu kullanan devletin başarılı olamadığı sonucunu doğurmuştur. Bu doğrultuda kaynakları daha etkin ve verimli kullanmada başarılı olduğu ispatlanan özel kesime kamusal mal ve hizmetlerin üretiminin devredilmesi ile ekonominin daha iyi işleyeceği düşüncesi gündeme gelmektedir (Çetinkaya, 2001: 171).

Özelleştirme kararı alan bir devletin bu kararı alırken bir amacının bulunması gerekmektedir. Bu ister ekonomik isterse farklı bir amaç olsun burada öncelikli olanın uygulama sonucunda en

yüksek faydayı elde etmek olmalıdır. Ama özelleştirmenin kendisi amaç haline dönüşmemelidir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin özelleştirmeye ilişkin kararında özelleştirmenin amaçlarını Tan (1992: 27) aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

- Gelir elde etmek ve fiyatları düşürmek,
- Kıt kaynakları topluma etkin biçimde dağıtmak ve verimliliği arttırmak
- Açık veren KİT'lerin kamusal faaliyetler konusunda devletin iktisadi alanda gelir ve giderlerinin küçülmesini sağlamak,
- Kamusal alanda çalışan personelin en aza indirilmesi,
- Kamu kesiminde tekel konumunda olan kamu sendikalarının etkinliğini azaltmak.

Ülkemizde Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren devlet, ekonominin düzelmesine çok büyük önem vermiş, özel sektörü özendirirken diğer yandan sanayi alanına girerek ekonomik yapının güçlenmesi için azami derecede çaba harcamıştır. Osmanlı Döneminde sanayileşme faaliyetleri oldukça az olmakla birlikte 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilanından itibaren sanayileşmenin özel teşebbüsler eliyle gerçekleşmesini amaçlanmış fakat dönem itibari ile bu isteği pek gerçekleştirilememiştir. Bu sebeple, o dönemde devletleştirme kavramı ön planda olmuştur (Derdiman. 2003: 150).

Devletin özel teşebbüse yönelik politikası 1929 yılına gelindiğinde değiştirilmiş ve devletçilik politikası benimsenmiştir. Bunun sebebi de 1923'de alınan kararlarla ekonominin beklenen düzeyde iyileşmemesidir. Bu dönemde çok sayıda KİT kurulmuştur. 1934'de Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde devletçilik ön planda olmuş ve devlet hem üretici hem de yatırımcı konumundadır. Birçok işletme kamulaştırılmıştır. Türkiye İkinci Dünya Savaşına girmemiş fakat 1940-45 yılları arasında devletçilik politikası daha sert şekilde uygulanmaya başlamış ve hem ekonomik hem de askeri alanda bir takım tedbirler alınması için adımlar atılmıştır. Savaşın yarattığı bu kaotik ortam sanayileşmeyi ve kalkınmayı yavaşlatmıştır (Aren, 2007: 129).

1946-60 yılları arasında devletin benimsediği devletçilik anlayışı değişerek, siyasi çıkarlara ve keyfi uygulamalara hedef olmuştur. 1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti hükümet programında "Kamu hizmet niteliği taşımayan alanlarda devletin işletmecilik yapmayacağı ve temel sanayi dışındaki KİT'lerin uygun şartlarda teker teker özel sektöre devredileceği görüşü yer almıştır (Ruhi, 2003: 143). Ancak, bu dönemde yapılan uygulamalara baktığımızda özelleştirmenin aksine kamu yatırımlarının arttığı görülmektedir. 1950'li yıllarda yoğun bir kamu yatırım programı gerçekleştirilmiştir. İthal ikamesine yönelik bu yatırımlar ile üretimin artırılıp istihdam oluşturulması amaçlanmıştır. Fakat, 1950 – 1960 döneminde, Türkiye'nin

piyasa ekonomisinde kurallarını uygulamadaki başarısızlığının başlangıç dönemidir. Bu dönemde enflasyon; 1994 yılına kadar artış yönünde seyretmiş, git gide artış gösteren enflasyon rakamları altında faizlerin ve kurların sabit tutulmaya çalışılmasından fiyatlar arası dengeler tamamen bozulmuştur. Türkiye’de kahve dâhil, ekonominin her türlü ihtiyaçları ithal edemeyecek duruma geldiği, ülkenin ekonomik ve siyasal kriz yaşamasıyla sonuçlanmıştır (Ertuna, 2003: 25).

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partinin hükümet programında özelleştirme ile ilgili şu hükümlere yer verilmiştir; "Bundan sonra kamu ile ilgili olmayan alanlarda işletmeciliğe geçilmeyecek, kamu hizmeti görmeyen ve ana sanayiye ait olmayan kuruluşlar belli bir plan içinde elverişli şartlarla özel sektöre devredilecektir. Bir yandan da kamu sektörü daraltılırken özel sektör mümkün olduğu kadar genişletilecektir." Demokrat Partinin özelleştirme çalışmaları oldukça hızla sürdürülürken özelleştirmeyi yapacak ve değeri takdir edecek devir komisyonları kurulmuştur. Ancak bu devir komisyonları herhangi bir devir işlemi gerçekleştirememişlerdir. Ayrıca bütün özelleştirme çalışmalarının yürütülmesine rağmen DP iktidarı döneminde KİT’lerde azaltma yerine artış gözlenmektedir (İnal, 1988: 12’den aktaran: Tombul, 2010: 46).

Özelleştirmenin Türkiye'deki geçmişi 1985 yılına dayanır, ancak bu konudaki hukuki temelin (altyapının) eksikliği, yanı sıra ülkedeki ekonomik kriz ve siyasi istikrarsızlıklar özelleştirmenin gelişimini engellemiştir. Özelleştirmenin gelişimi 2001 yılına kadar aksamıştır. 2002 yılı parasal politikalarının öncelikli hedefi; kamu borç stokunun azaltılması, devlet gelirlerinin arttırılması ve devlet harcamalarında disiplinin ve düzenin sağlanması için kamuya ait ihtiyaç fazlalıklarının önemli bir oranda özelleştirilmesi olmuştur. 2003 yılı mali döneminde özelleştirmeden elde edilen gelir 1.27 Milyar \$ iken, 2004 yılında elde edilen gelir yine yaklaşık 1.27 Milyar \$ olmuştur. Sonraki iki senede (2005 ve 2006), özelleştirmeden elde edilen gelir eş değerli bir biçimde sırasıyla 8.20 Milyar \$ ve 8.09 Milyar \$ olmuştur. 2007 yılında özelleştirmeden elde edilen gelir 4.25 Milyar \$ iken, 2008 yılında özelleştirme gelirleri bir şekilde 2 Milyar \$ artış göstererek sene sonunda 6.29 Milyar \$'a ulaşmıştır. Özelleştirme sonucu devlet kasasına 2009 yılında 2 Milyar \$ ve 2010 yılında 3 Milyar \$ girmiştir. Türkiye'nin özelleştirme gelirler açısında düşük olarak gözüксе de, özellikle 2013 ve 2014 yıllarında oldukça büyük rakamlara ulaşılmıştır. Türkiye'nin özelleştirmeden elde ettiği en yüksek gelir 2013 yılında 12 Milyar \$ ile gerçekleşmiş, 2014 yılında 6 Milyar \$ ve 2015 yılında ise 2 Milyar \$ devlet kasasına girmiştir. Türkiye özelleştirme yöntemiyle devlete ait şirketlerin (KİT) bir kısmını elden 94 çıkarmıştır, bunların %42'si blok satışlarla, %35'i varlık satışlarıyla, %19'u

halka arz edilerek, %3'ü BIST'de hisse satışlarıyla ve %1'i ödenmiş sermaye ile gerçekleşmiştir (Ahmed, 2016: 93).

Türkiye, söz konusu son 16 yılda yaptığı özelleştirme işlemleri sonucunda toplamı kabaca 70 milyar \$ özelleştirme geliri elde etmiştir. Söz konusu kümülatif gelir, yılda ortalama 4,6 milyar \$'ın üzerinde bir özelleştirme gelirine denk gelmektedir. BÖİB'ndan alınan bilgiye göre, 2001-2018 tarihleri arasında 121 kuruluştaki kamu payları ile 11 liman, 90 elektrik santrali, 41 işletme, 11 otel-sosyal tesis, 4 bin 85 taşınmaz, 37 maden sahası, 4 gemi, 6 bin 808 makine-teçhizat, 155 isim hakkı, marka ve araç muayene hizmetleri özelleştirilmiştir (www.aydınlık.com, Erişim:11.1.2019).

2018 yılı içerisinde ise Afyon, Alpullu, Bor, Burdur, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Ilgın, Kırşehir, Muş, Turhal ve Yozgat. Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ'ye (TÜRKŞEKER) ait 25 şeker fabrikasından 13'ü özelleştirildi. Satışlar Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında onaylandı. Özelleştirilen 13 fabrikadan TÜRKŞEKER'in işlettiği Burdur, Ilgın ve Yozgat fabrikalarının toplam özelleştirmesi iptal edildi. Özelleştirilmesi iptal edilen bu şeker fabrikalarının bedeli ise 1,4 milyar lirayı buluyordu (www.dw.com, Erişim:11.1.2019).

4. Televizyon Haberlerinde İdeolojinin Çözümlemesi

Ele alınan televizyon kanallarındaki özelleştirmeye ilişkin söylemlerin belirlenebilmesi için çalışmanın sistematığını oluşturan Çiler Dursun'un 'TV Haberlerinde İdeoloji' adlı eserinde kullanmış olduğu yöntem esas alınmıştır. Dursun'a (2014: 180) göre belirli anlamların üretilebilmesi için haberin söyleminden doğan stratejileri takip ederek medyanın birincil tanımlayıcı olarak işlev gördüğünü ve özelleştirme konusunda toplumsal uzlaşımın inşa edilmesi noktasında televizyon kanallarının, birere ideolojik aygıt olarak faaliyet gösterdiğini belirlemek için metnin ideolojik çözümlemesi dokuz çözümleyici kategori ile gerçekleştirilmektedir. Bunlar;

1. Haberlerin anlatısal özellikleri
2. Haberlerin cümle yapıları ve çözümlemeleri
3. Görüntülerin ürettiği anlamlar ve simgesel inşalar
4. Tematik çözümleme
5. Karşıtlıklar ve dışlamalar
6. Eğretileme ve düzdeğişmeceler
7. İdeolojik seslenişler
8. İdeolojik öğelerin eklenmesi
9. Direnen anlamlar ve çelişkili öğeler

Bu kategoriler çözümlemeleri sadece şekilsel olarak değil, aynı zamanda görüntülerle ilgilenen göstergesel çözümlemeyle ve dilbilimsel bir çözümlemeyle sınırlı olmadığını gösterir (Dursun, 2014: 181). Bu çalışmada televizyonlarda akşam haberleri olarak adlandırılan ana haber bültenlerindeki şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin haberler 1990’larda gerçekleştirilen KİT’lerin özelleştirilmesi ile karşılaştırılarak çözümlenmektedir.

4.1. Televizyon Kanallarının Haber Anlatı Yapısı

Anlatısal çözümleme, aktarılan haberin hikâyesine odaklanmak yani haber olan bir olayın nasıl sunulduğunu belirlemektir. Anlatısal yapı çözümlemeleri içeriğe odaklanmaktan ziyade metinlerin düzenleniş biçimlerine odaklanır (Dursun, 2014: 182).

4.1.1. ATV’nin Haber Anlatısı

Türkiye’de medya alanında söz sahibi olan Çalık Holding bünyesindeki Turkuvaz Medya Grubu, medya dünyasına 2007’de Sabah-ATV grubunu tüm iştirakleriyle satın alarak girmiştir. Yazılı ve görsel medya, haber ajansı, yayıncılık ve dağıtım gibi birçok alanda faaliyet sürdüren Turkuvaz Medya Grubu, görsel medya alanında ATV ve A Haber televizyonları ile faaliyetlerini sürdürmektedir (Bulunmaz, 2011: 239).

Turkuvaz Medya Grubu’nun sahip olduğu ATV televizyon kanalında haber programları, eğlence ve yarışma programları ile diziler gibi farklı televizyon içerikleri bulunmaktadır. Kanalin haber bültenleri; kahvaltı haberleri, gün ortası, ana haber bültenleri ve hafta sonu ana haber bülteni olarak sıralanabilir. Son dönemde iktidara yakın olarak görünen kanalın hafta içi ana haber bültenini saat 19:00’da başlamakta Cem Öğretir, hafta sonu ise Şebnem Sunar Küçük sunmaktadır (Baca, 2015: 64).

Yazının hala önemli olduğu televizyon haberlerinde izleyiciler yerleri ve tarihleri tanımlamak zorundadır. Günümüz televizyon haberlerinde spiker haberi izleyiciye aktarırken altyazılar ya da bantlar ile haber desteklenmektedir. Bu yazılar haber editörü ya da muhabir tarafından haberin içinden özellikle seçilmiş cümleler olabilmekle beraber onların kendi yorumları da olabilir. Genellikle haber bülteninde yer alan haberlerden ilgi çekici olanların içerikleri kısaca alt bantta verilir. Bu sayede haber bülteninin başını izleyemeyen kişiler için bilgi verilirken bültene olan ilginin sürdürülmesi amaçlanır. Bu duruma diğer televizyonlarla birlikte ATV’nin ana haber bülteninde oldukça sık rastlanır. Bültende yayında olan haberin isminin alt kısmından geçen şeritle önemli görülen haberler vurgulanır, bunun yanı sıra da ekranın sağ ve alt kısmı kullanılır. Buradaki amaç haberin önemli olduğunu izleyiciye yansıtmaktır (Türkan, 2006: 116).

ATV'nin haber konularının geneline bakıldığında trafik kazası haberlerine daha fazla yer verilmektedir. Bu haberlerdeki aktörler incelendiğinde sıradan vatandaşların trafik kazalarına maruz kaldığı belirtilmektedir. Siyasi partilerin yer aldığı haberlere bakıldığında ise daha çok hükümet partisinin yani Ak Parti'nin daha fazla yer aldığı görülmektedir. Hükümet partisinin hemen ardından en fazla siyasi haberler Cumhuriyet Halk Partisi ile ilgili haberlerdir. Mecliste olan diğer siyasi partilerden Milliyetçi Hareket Partisi'ne ve HDP'ye bültende çok daha az yer verilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, azınlık grupları, kültürel etkinlikler ve eğitim gibi konular bültende çok az yer bulmaktadır (Özkan, 2017: 314).

Dursun'un çalışmayı gerçekleştirdiği döneme bakılacak olursa Ana haber bülteni 19.00'da yayınlanmakta ve ortalama olarak 30 dakika sürmektedir. Hafta içi ana haber bültenini sunan Ali Kırca'dır ve Kırca diğer haber kanallarının spikerlerine göre sadece sunuculuk yapmamakta aynı zamanda haberlerin sırasını belirlemekte ve haberleri yorumlamaktadır. Yani bir diğer ifadeyle Kırca anchorman kimliği oluşturmaktadır.

4.1.2. Show TV'nin Haber Anlatısı

Show TV ana haber bülteni incelendiği dönem boyunca saat 20.00'de başlayıp yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Hafta içi ana haber bültenini Gülgün Feyman sunarken hafta sonu ana haber bültenini Hamit Özaraç sunmaktadır. Show TV ana haber bülteninde yer alan haberler konu açısından daha skandallaştırılarak sunulmaktadır.

Haber bülteni başladığında sunucu masa başında yayına başlamakta ve haberlerin tümünü masada oturarak sunmaktadır. Bülten sırasında muhabirle görüntülü canlı bağlantı gerçekleştirildiğinde ekran önce ikiye bölünmekte sunucu ve muhabir bu ikiye bölünen ekranda yer almakta, daha sonra tüm ekran muhabire ayrılmaktadır. Haber bülteni sonunda ayrıca iç ve dış politika gibi konularda uzman gazeteciler haberlere ilişkin yorumlarda bulunmaktadır. Haber öyküsünün desteklenmesi açısından sunucu haberi sunarken alt bantlar ekrana gelmektedir. Haberi kategorize etmek açısından yan bantlarda habere ilişkin bir yazı yer almaktadır.

90'lı yıllardan günümüze dönülecek olursa, hafta içi ana haber bültenini Ece Üner hafta sonu ana haberi ise Pınar Erbaş sunmaktadır. Haber bülteni 18.45'te başlayıp yaklaşık 40 dakika sürmektedir. Eski gelenek devam etmekte haber sunucusu habere yorum katmamaktadır. Haberlerin çoğunu asayiş haberleri oluşturmakta ve habere ilişkin bilgiler alt bant yardımıyla izleyiciye aktarılmaktadır.

4.2. Haberlerin Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri

Haberi oluşturan cümlelerin yapıları etkin ve edilgin olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Etkin cümle yapısı, eylemi gerçekleştiren kişi veya kurumun haberin merkezine alınmasıyla kullanılır. Edilgin cümle yapısı ise eylemi gerçekleştirenin doğrudan odak haline getirilmemesi durumunda kullanılmaktadır. Etkinden edilgine dönüştürülen cümle yapıları ideolojik unsurların varlığına işaret etmektedir. Başka bir dönüştürme işlemi ise isimleştirmedir. İsimleştirme olayın faillerinin belirtilmemesi ve iktidar ilişkilerinin gizlemesi durumudur. Bu durumun etkisi olarak “gizemleştirme ve şeyleştirme” olguları ortaya çıkmaktadır.

Dursun’un çalışmayı gerçekleştirdiği 1994 yılındaki özelleştirme olayına ilişkin haberlerde devlet ekonomik alandaki görevlerini gerçekleştiremeyen ve halkın karşısında duran bir mekanizma olarak sunulmuştur.

ATV’nin 1994 yılındaki özelleştirmeye ilişkin kullandığı haber diline yönelik örnekler şu şekildedir;

“İlk aşamada hangi KİT’ler satış için piyasaya çıkacak?” (Burada KİT kuruluşları etkin bir fail olarak sunulmaktadır.)

“Bakanlar Kurulu’nda imzaya açılan özeleştirme yasa tasarısı, Soysal’ın imzalamaması yüzünden meclise gidemiyor” (İsimleştirilme yapılmıştır.)

“Özelleştirme yasa tasarısı son dakika yine meclisin çelmesine uğradı”

ATV’nin 2018 yılında devlete ait şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin kullandığı haber diline yönelik örnek şu şekildedir;

“Şeker fabrikaları özelleşecek”

“Cumhurbaşkanı sorular üzerine şeker fabrikalarının özelleştirilmesiyle ilgili kararlılığını bir kez daha ortaya koydu”

“Fabrikaların on yıldır özelleştirme kapsamında olduğunu belirten Erdoğan, özelleştirmenin gerçekleştirileceğini söyledi”

1994 yılında mevcut hükümetin KİT’lere yönelik özelleştirme kararına ilişkin ATV haber bülteninde birçok haber yer almış ve bu haberlerde özelleştirme, haber dili ile desteklenmiştir. Özellikle konuya ilişkin haberlerde kullanılan “meclisin çelmesine uğradı” ve “Soysal’ın imzalamaması yüzünden” ifadeleri kullanılmıştır. Kullanılan bu tür ifadelerle hükümetin aldığı özelleştirme kararını destekleyen bir duruş sergilenmektedir.

2018 yılında alınan kararla şeker fabrikaları hükümet tarafından özelleştirilmiştir. ATV haber bülteninde 1994 yılında birçok haber yer almasına karşın günümüzdeki özelleştirmeye ilişkin neredeyse hiç haber yer almamıştır. Konuya ilişkin haber, bültende Erdoğan’ın meclis grup toplantısında yerel seçimlerle ilgili yaptığı açıklamasının sonunda ek bir bilgi olarak

sunulmuştur. Haberde Cumhurbaşkanı'nın özelleştirme konusundaki kararlılığı vurgulanmıştır. Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ilgili başka bir habere rastlanmamıştır. Dursun'un çalışmayı yürüttüğü 1994 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde ATV'nin KİT'lere yönelik özelleştirme kararlarına bakış açısında herhangi bir değişiklik görülemediği.

SHOW TV'nin 1994 yılındaki özelleştirmeye ilişkin kullandığı haber diline yönelik örnekler şu şekildedir;

“Devlet, milli gelirini bu yolda heba edince”

“Devlet ne kazanacak, nelerden kurtulacak?”

“Başbakan Çiller, özelleştirme için ilk startı bugün verdi”

2018 yılında devlete ait şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin kullandığı haber diline yönelik örnek şu şekildedir;

“CHP'lilerden şeker ihalesine tepki”

SHOW TV haber bülteninde şeker fabrikalarının özelleştirilmesine dair bilgi ve detay içeren haberler bulunmamaktadır. Özelleştirmenin içinde bulunduğu haber doğrudan özelleştirmeye yönelik değil de bir olay üzerinden yapılmıştır. Haberde olay şu şekilde gerçekleşmektedir; Çorum ve Yozgat şeker fabrikalarının özelleştirilmesi için ihale yapılmakta ve ana muhalefet partisinin milletvekilleri özelleştirmeyi protesto etmek için ihalenin yapılacağı yere gelmektedir. Ancak bir hafta önceki ihalede salonda bulunan CHP milletvekilleri özelleştirmeleri protesto ettiği için bu ihaleye alınmamıştır. Haberde CHP'li milletvekillerinin ihale salonuna alınmamasına sebep olarak önceki protestoları gösterilmektedir. Fakat yine özelleştirmelere dair bilgiler haberde yer almamıştır. SHOW TV şeker fabrikalarının özelleştirilme kararına karşı tarafsız ve gizemleştirici bir duruş sergilemektedir.

1994 yılında gerçekleşen KİT'lerin özelleştirilmesi konusuna SHOW TV olumsuz bir tavırla haberlerinde yer vermiştir. SHOW TV'nin özelleştirmeleri savunmadığı alenen ortadadır ve konuya ilişkin birçok haber, bültende kendisine yer bulmuştur. Ancak 2018 yılında gerçekleşen şeker fabrikalarının özelleştirilmesine dair SHOW TV'de sadece iki haber yer almaktadır ve bu haberlerde kanalın tavrı açık olarak gözlenmemektedir.

4.3. Görüntülerin ürettiği anlamlar ve simgesel inşa

Haberlerde yer alan görüntüler onu oluşturan kişilerin keyfine göre değil, bazı kodlar çerçevesinde gerçekleştirilir. Kodlarla meydana gelen görüntüleri izleyiciler ise anlamakta ve çözümlemekte zorlanabilmektedir. Hall'ın “açıklayıcı kodlar” olarak ifade ettiği bu işaretlerin açılabilmesi için izleyen kişinin farklı okuma deneyiminin kapasitesine bağlıdır (Burton, 1995).

İzleyiciler televizyonda aktarılan haberleri izlerken haberlerde oluşturulan işaretlerin etkin bir şekilde meydana getirildiğini düşünmez, onları net bir bilgi ve hiçbir şekilde değişime uğramamış gösterilen olarak algılamaktadır. Oysaki haber, bilginin örgütlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örgütlenme içerisinde uzlaşımlara dayanan birçok farklı görsel stratejiler yer alır. Bu stratejilerin temelini haberde gerçeklik etkisi oluşturmaktadır (Dursun, 2014: 216).

Medyanın toplumu ilgilendiren olayları habere dönüştürürken izlediği üslup, insanların olaylara karşı verdiği tepkiler üzerinde oldukça önemlidir. Haberlerde aktarılan dost ve dost olmayan figürler, görüntüler, haberin başlığı ve gazetelerde yer alan haberlerin manşetleri bireyleri belli bir amaç doğrultusunda düşünmeye yönlendirir (Dinçyürek, 2005: 10).

Televizyonun izleyiciye aktardığı haberlerde yer alan kelimeler, kavramlar, tümceler, konular ve görüntüler birer anlam taşır. Kameranın her şeyi kayıt altına aldığı televizyonun ise dünyada yaşananları ekrana yansıttığı, gerçeğin de olduğu gibi aktarıldığı düşünceleri, kitle iletişiminde karara varmanın ideolojik boyutlarını görmezden gelinmesine neden olur. Konuların seçilmesinden görüntülerin çekim açılarına, görüntülerin kelimelerle desteklenmesine kadar birçok şey televizyonda belirli bir dünya görüşünün yansıması şeklinde ifade edilebilir (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 57).

1994 yılında KİT'lerin özelleştirilmesine ilişkin ATV ve Show TV haberlerinde yer alan görüntülerde belirli simgeler, belirli çekim kodları ve kurgusal kodlar çerçevesinde oluşturulmuştur. KİT'lere ilişkin maliyetlerin konu edildiği haberlerde maden ocaklarının, demir-çelik fabrikalarının ve rafineriler gibi büyük sanayi tesislerinin görüntüleri kullanılmıştır. Bu görüntülerde genelde fabrikaların çalışmadığı yani içi boş bir şekilde görülürken, bu görüntülerle izleyiciye fabrikanın verimsizliği, karanlık, köhne ve geri teknolojiye sahip olduğu izlenimi verilmek istenmiştir. Bu sanayi tesislerinin görüntüleri gri, renksiz, büyük yapılar olarak aktarılırken, özelleştirme söylemindeki “devletin hantallığı, verimsizliği” savı bu şekilde görsel olarak desteklenmektedir. Özel sektöre ait olan fabrikaların görüntüleri ise haberlerde oldukça aydınlık, renkli, işbaşında çalışan işçilerin yer aldığı çekimlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu görüntülerle özel sektörün üretken, verimli, modern fabrikaların bu şekilde simgeleştirilmesi, KİT'lerin aksine bir anlamlar yüküyle simgeleştirme sürecini desteklemektedir. Bu görüntülerle ekonominin ‘iyi, başarılı ve yararlı’ kesimi özel sektör, ekonominin ‘kötü, başarısız ve yararsız’ kesimi ise devlet sektörü olarak özelleştirilmiştir. 2018 yılında gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin süreçte yer alan 21 Mart 2018 tarihli ATV ana haber bülteninde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıklamalarının yer

aldığı haberde şeker fabrikalarının özelleştirilmesi noktasında Cumhurbaşkanının kararlılığı vurgulanırken görüntülerde bacası tüten, şeker pancarlarının fabrikaya yüklendiği, fabrikanın tam kapasite çalıştığı, işçilerin fabrikada işlenen şeker pancarlarının toz şeker haline getirildiği ve torbalara fabrikadaki cihazlar tarafından kolaylıkla doldurulduğu görüntüleri yer almaktadır. Show TV'deki 7 Nisan ve 9 Nisan 2018 tarihlerindeki ana haberlerde ise özelleştirilme sürecindeki herhangi bir şeker fabrika görüntüsüne yer verilmemiştir. Bunun nedeni ise konuyla ilgili ana muhalefet milletvekillerinin ihale sürecinde gerçekleştirmek istedikleri protestoya yönelik görüntüler ve ana muhalefet partisi liderinin görüntülerinden oluşmasıdır.

Bu yönleriyle bakıldığı zaman ATV'de özelleştirilmesi söz konusu olan kamu mallarının görüntülerinin aktarılması noktasında büyük bir değişiklik olmuştur. 1984 yılında KİT'lerin özelleştirilmesi ile ilgili haberlerde hantal, verimsiz, teknolojiden uzak bir fabrika görüntüsü çizilirken 2018 yılında özelleştirilen ve bu özelleştirme sürecinde fabrikaların görüntüleri modern ve hali hazırda çalışan bir yer olarak resmedilmiştir. Bu durum ise haberde yer alan söylemlerle tam tersi bir anlamın ortaya çıkmasında neden olmuştur. İzleyicide, mevcut şartlarda üretim gerçekleştiren bir fabrikanın neden özelleştirilmesi gerektiği sorusunu akıllara getirmektedir.

4.4. Tematik çözümleme

Haber anlatıları büyük ölçüde önermelerden oluşmaktadır. Bu önermeler genel anlamda temalardır. Temaların oluşumunu özelleştirme haberleri çerçevesinde inceleyecek olursak karşımıza iki ana tema olan, özelleştirmenin nedenleri ve sonucunda amaçlanan çözümler çıkacaktır. Bu iki ana tema üzerinden özelleştirme haberlerine tematik inceleme yapılmaktadır.

4.4.1. Özelleştirmeyi Gerektiren Nedenler (Sorunlar)

1994 yılındaki özelleştirme haberlerine bakacak olursak iki tv kanalı da özelleştirmenin nedenleri açısından birkaç unsurdan bahsetmektedir. KİT'lerin devlete yük olması, enflasyonun artışına neden olması gibi durumlar burada yer almaktadır. Ancak 2018 yılında gerçekleşen şeker fabrikalarının özelleşmesine yönelik haberlerde özelleştirmeyi gerektiren nedenler ATV ve SHOW TV'de de verilmemiştir.

4.4.2. Özelleştirme ile amaçlanan çözümler (Sonuçlar)

Dursun'un incelemesini yaptığı 1994 yılındaki özelleştirme yasası ile ilgili haberlerde SHOW TV ve ATV kanallarının nedenleri sıraladığı gibi sonuçlarından da bahsettiği gözlenmektedir. Devlet özelleştirme ile sırtındaki KİT kamburundan kurtulacak, enflasyonun artışı duracak ve

devlet daha önemli konulara kafa yoracak gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Fakat yine 2018 yılına baktığımızda iki TV kanalında da özelleştirmelerin sunacağı çözümlere yer verilmemektedir.

4.5. Karşıtlıklar

Haberlerde var olan karşıtlıklar, toplumsal yaşamda var olan karşıtlıklardan ayrı veya farklı karşıtlıklar değildir. Toplumsal yapı içerisindeki karşıtlıkların, dile, anlatıma yansımalarından ibarettir. Haberlerde kurulan karşıtlıklar genelde “biz” ve “onlar” şeklindedir. Burada “biz” kavramı; yurttaşı, izleyici / okuyucuyu, aileyi, haber kuruluşunu tanımlarken, “onlar” kavramı ise, dış güçleri, yabancıları, grevcileri, yani muhalif sesleri tanımlar (Beren, 2005: 8).

Popülist söylemin bir niteliği olarak kabul edilen ‘biz ve onlar’ karşıtlığının kurulması, esasında iyi ve kötü ikiliğin oluşturulmasıyla eşanlı olarak görülmektedir. Ancak bu ikilik haber hâkline getirilen konuya dair uzlaşım ve söylemsel bir kapanmadan üretilmektedir. Gerçekliğin ne olduğuna yönelik olarak gerçekleştirilen bu uzlaşım, iyi ve kötü arasındaki gerilimin hangi isimlendirme çerçevesinde oluşturulacağını belirlemesini kolay hale getirir (Dursun, 2014: 268).

1994 yılında KİT’lerin özelleştirilmesine ilişkin ATV ve Show TV ana haber bültenlerindeki haberlere bakıldığında özelleştirmenin toplumsal uzlaşım konusu olarak inşa edildiği süreçte özelleştirme karşıtlıkları her iki kanalda Mümtaz Soysal’ın kimliği ‘marjinal ve aykırı’ kişiliğin dolayımlanması ile gerçekleştirildiği, böylece ‘biz ve onlar’ karşıtlığı bütün haberlerde inşa edildiği görülmüştür. Haber metinlerinde özellikle Show TV’nin haberlerinde özelleştirmecilerin ve karşıtların bazı adlandırmalar etrafında karşıt bir ilişki içerisinde konumlanmıştır. Bu karşıtlık ifadelerini ise şu şekilde sıralayabiliriz;

Biz	Onlar
Soyal Demokrat	Emeğe Dayalı Olmayanlar
Emeğe Dayalı Mantık	Demokrasiyi Gereksiz Görenler
Demokrasi İsteyenler	Özelleştirmeyi Satış Sayanlar

2018 yılında gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin süreçte ATV ve Show TV ana haber bültenlerinde yer alan konuya ilişkin haberlerde herhangi bir karşıtlık/dışlamaya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni ise her iki kanalda konuya ilişkin haberlerin azlığı ve karşıtlık oluşturacak haberden kaçınılmasıdır.

4.6. Eğretilme ve Düzdeğişmeceler

Eğretileme, iki şey arasındaki bir ilişki benzerliğinin kullanılmasıdır. Benzerlik aracılığıyla anlayabilme sürecidir. İki şey arasında normal süreçte bir bağ mevcut değildir ancak zihin ve düşgücü ile bir metafor yaratılır. Örneğin, ‘‘sevgilim kırmızı bir güldür’’ denebilir ya da kuş tüyü ve gözlük arasında bir metafor gözlüğe yapılacak hafiflik vurgusu ile gerçekleştirilebilir. Düzdeğişmece ise bütünü küçük bir parçasının bütünü temsil etmesidir. İsimlendirmenin yerini tutan anlamına gelmektedir. Örneğin, şaha kalkmış bir at üzerinde bir general heykeli; generalin atı ve silahları kontrol eden kuvvetlerin metonimi oluşu ve aynı zamanda düzen ve cesaretin de metaforu oluşu. Kraliyetten söz ederken ‘‘taç’’ diyebiliriz (Yengin, 2012: 16).

Anlam iletmenin iki önemli biçimi olan eğretileme ve düzdeğişmece, haberin sözel ve görüntülü metinlerinde kullanılmaktadır. Eğretilemede iki şey arasındaki ilişki, benzerliğin kurulmasıyla bildirilir. Bunun niçin ise genelde ‘gibi’ ve ‘kadar’ edatları kullanılır (Berger 1993, Aktaran: Dursun, 2014: 274).

1994 yılında KİT’lerin özelleştirilmesine ilişkin ATV ve Show TV ana haber bültenlerindeki haberlere bakıldığında eğretileme örnekleri şu şekildedir;

“KİT kamburu altında inleyen Türkiye” (Show TV, 23.9.1994): Burada ‘KİT kamburu’ ifadesi “devlete yük olan, işe yaramaz” anlamındadır.

“Özelleştirmede bir arpa boyu yol alındı” (Show TV, 12.9.1994): Burada ‘bir arpa boyu yol’ ifadesi “çok az, çok yetersiz ilerlemenin olması” anlamındadır.

“Özelleştirme şimdi SHP meclis grubunun çengelinde” (ATV, 21.9.1994): Burada ‘çengelinde’ ifadesi “engelleme, bekletme” anlamındadır.

“Özelleştirme yasa tasarısı yine Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal’ın çelmesine uğradı” (ATV, 29.9.1994): Burada ‘çelmesine’ ifadesi “engelleme, düşürme” anlamındadır.

2018 yılında gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin süreçte ATV ve Show TV ana haber bültenlerinde herhangi bir şekilde eğretileme ifadesine rastlanılmamıştır.

1994 yılında KİT’lerin özelleştirilmesine ilişkin ATV ve Show TV ana haber bültenlerindeki haberlere bakıldığında gerçekçi etki için kullanılan düzdeğişmece örnekleri şu şekildedir;

“Yayın tekeli”.....işaret ettiği.....mülkiyet tekeli, devlet tekeli (8.9.1994 Show TV)

“Özelleştirme”.....işaret ettiği.....ekonomik başarı (13.9.1994 ATV)

2018 yılında gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin süreçte ATV Ana haber bülteninde düzdeğişmece yönünde herhangi bir ifade bulunmazken Show TV’nin 9 Nisan 2018 tarihli ana haber bülteninde yer alan bir haberde bu durumu rastlanmıştır. Spikerin haberi

sunumunda “İçerde şeker fabrikalarının ihalesi, dışarda CHP’li vekillerin *protestosu* vardı” ifadesinde geçen “protesto” kelimesinin işaret ettiği “bir duruma karşı aksi yönde tepki gösterme, muhalif görüş” olarak kullanılmaktadır.

4.7. İdeolojik seslenişler

İdeoloji bireyleri özne olarak çağıran bir unsurdur. Haber metinlerinde ideolojinin bireyleri nasıl çağırdığı, sesleniş tarzı gibi durumlar haberin ve haberin sunulduğu kanalın da olaya bakış açısını gözler önüne sermektedir. Özelleştirme olaylarını incelerken ortak duyunun nasıl inşa edildiği de önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Haberde ideolojinin bireye seslenişi farklı kavramlar üzerinden yapılmaktadır. “Faşist”, “Devrimci”, “Demokrat” ya da “Antidemokrat” kavramlarının kullanılması haberde ideolojik unsurların varlığına işaret etmektedir. Dursun’un çalışmasına baktığımızda 1994 yılında gerçekleşen özelleştirmeye yönelik SHOW TV’nin kullandığı haber dilinde açıkça bir ideolojik seslenme durumunun olduğunu göreceğiz. Örneğin; “Soysal, özelleştirme konusunda askeri kesimle aynı görüşleri paylaştı” ifadesiyle SHOW TV, Soysal’ın antidemokrat bir tavır olduğuna dikkat çekmiştir.

SHOW TV’nin 2018 yılında şeker fabrikalarının özelleşmesine yönelik ihalelerin yapıldığı bilgisini paylaştığı haberde, “CHP’lilerden şeker ihalesine tepki” ifadesini kullanması CHP’nin antidemokrat bir tavırla olaya yaklaştığı izlenimini vermektedir.

1994’te ATV’de yer alan haberde geçen “Bakanlar Kurulu’nda imzaya açılan özelleştirme yasa tasarısı, Soysal’ın imzalamaması yüzünden meclise gidemiyor” ifadesi tıpkı SHOW TV’de olduğu gibi ideolojik bir sesleniştir. Burada da Soysal’ın “antidemokratik” oluşuna bir vurgu yapılmaktadır.

2018’deki özelleştirme haberlerine bakıldığında ATV’de ideolojik sesleniş açısından bir unsura rastlanılamamıştır.

4.8. Direnen anlamlar ve çelişkili öğeler

Bir ideoloji her ne kadar görünmez ve sağlam bir şekilde yapılandırılrsa da toplumsal düzlemde ideolojik mücadeleyi yürüten farklı kesimlerin var olması onu çelişkili hale getirmektedir. Dursun’un 94 yılındaki KİT’lerin özelleştirilmesini konu aldığı çalışmasında, özelleştirme konusuna direnen kesimlerin varlığı ve kendi sözlerini kurabilmek için yaptığı çabalar haber metinlerinde bazı çelişkilere neden olmuştur. Haber metinlerindeki çelişkili öğelere bakıldığında zaman demokratikleşme süreci ile özelleştirme süreci arasında hangisinin ülkenin mali yapısına daha yararlı olduğunun öne çıkarılması noktasında görülmektedir.

ATV'nin 12.12.1994 tarihli ana haber bülteninde yer alan Terörle Mücadele Yasası'nı çıkarmaya çalışan SHP'nin Genel Başkanının demokratikleşmenin sadece kendi partisinin isteği olmadığı tüm vatandaşların arzuladığı bir durum olduğunu belirten *“tam demokrasiyi sağlamak SHP'nin isteği değil, Türk halkının isteği. Çağdaş uluslar ailesi içinde çağdaş ve uygar olabilmemiz, insan haklarına saygılı bir ülke olabilmemiz ve demokrasiyi tam olarak oluşturmamızla mümkün”* ifadelerinin SHP genel başkanının ağzından dile getirilmesi, haber bültenlerinde terörle mücadele yasa tasarısına ilişkin tartışmalarda direnen bir anlamın inşa edilmesine olanak sağlamaktadır.

Özelleştirme konusunda siyasiler arasında devam eden mücadelenin de bazı zamanlarda çelişkili anlamların ortaya çıkmasına neden olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede o dönemde özelleştirme karşıtı tavrı sergileyen Mümtaz Soysal'ın 27.11.1994 tarihli Show TV ana haber bülteninde yer alan bazı ifadelerinin ekrana getirilmesi direnme alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Soysal'ın o ifadeleri ise şu şekildedir: *“Belki dünya tarihinde ilk kez, düpedüz geriye gidiş olan bir hareket, şaşılacak bir çarpıtış ve beyin yıkama sonucunda insanlara devrim diye sunulup satılmaktadır. Devrimlerini sevsinler! Devrim kapsamına girmeyecek ne kadar tutum ve davranış varsa hepsi devrim adına satılmaktadır”*.

2018 yılında gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin süreçte ATV ana haber bülteninde herhangi bir bulguya rastlanmazken Show TV ana haber bülteninde yer alan haberlerde bu duruma rastlamak mümkündür. Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi konusunun bazı medya organlarında dillenmeye başladığı ve haber bültenlerine taşıdığı 21 Şubat 2018'den özelleştirme kapsamında gerçekleştirilen 9 Nisan'daki ikinci ihaleye kadar olan süreçte konuyla ilgili neredeyse hiç haber yapmaması özelleştirme karşıtı olmadığının, mevcut hükümeti ve hükümetine bu politikasını desteklediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak televizyon kanalının 9 Nisan'da yayınlanan ana haber bülteninde, ana muhalefet partisi olan CHP'nin şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin karşı açıklama yapması yönündeki haberi önce 'protesto' olarak sunarken daha sonra ise 'basın açıklaması' şeklinde vermesi ve bunun yanında da CHP'li milletvekili Veli Ağbaba'nın ihalenin gerçekleştirildiği Başbakanlık Özelleştirme İdaresi önünde gerçekleştirdiği konuşmasında yer alan *“Burası kimsenin babasının çiftliği değil. Burası herkesin malıdır. Burası devletin bir kurumudur. Kimse burayı babasının çiftliği gibi yönetemez”* ifadelerini vermesi çelişkili öğeler olarak kabul edilebilir.

Yine Show TV'nin 7 Nisan 2018 tarihli ana haber bülteninde yer alan CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Çorum'da gerçekleştirdiği Şeker Mitingi programındaki konuşmalarının yer aldığı haberde *“şeker vatandır, vatan satılmaz”* ve *“her başbakan şeker*

fabrikası açtı” sözlerini hem grafik olarak hem de perforede sunması çelişkili öğeler olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Çiler Dursun’un 1994’te gerçekleşen KİT’lerin özelleştirilmesine yönelik çalışması kaynak alınarak oluşturulan bu çalışmada, 2018 yılında özelleşen şeker fabrikalarına yönelik SHOW TV ve ATV kanallarının olaya bakış açısı haber dili üzerinden incelenmiştir. 1994 yılında çıkan özelleştirme yasasına dair bu iki tv kanalı haber bültenlerine birçok haber taşımış ve özelleştirmenin nedenlerini, amaçlanan sonuçları ve yaşanan zorlukları dile getirmiştir. Özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal’ın özelleştirme yasa tasarısına imza atmak için düşünce suçunun da suç kapsamından çıkmasına yönelik karşı adımı ele alınmıştır. 1994’te çıkarılan yasa ise KİT’ler özelleştirilmiş, bazı kesimler bu özelleştirmeye karşı çıkmıştır. ATV ve SHOW TV yer yer özelleştirmeyi eleştirirken çoğunlukla savunan nitelikte haberler yapmışlardır. ATV ve SHOW TV’nin kullandıkları kelimeler, ideolojik unsurlar ve olaya bakış açıları haber metinlerinde oldukça öne çıkmaktadır.

Araştırmanın benzeri 2018 yılında gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesi konusunun ele alınması ile oluşturulmuştur. 21 Şubat 2018 ile 21 Nisan 2018 tarihleri arasında ATV ve SHOW TV’nin haber bültenleri incelenmiş ve 2 aylık süreçte bu iki kanalın da neredeyse hiç haber yapmadıkları gözlenmiştir. SHOW TV ve ATV haber bültenlerinde toplamda 3 haber yer almıştır ancak bu haberlerde özelleştirmenin neden ve ne zaman yapılacağı bilgisi sunulmamıştır. Bu haberler doğrudan şeker fabrikalarının özelleştirilmesine yönelik yapılmamış, olaya ilişkin farklı durumlar ele alınarak oluşturulmuştur. Örneğin, ATV haber bülteninde incelenen 2 aylık süreç içinde sadece 1 haber yer almıştır. Yer alan haber doğrudan özelleştirmenin konu alındığı bir haber değildir. Haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın seçimle ilgili yaptığı konuşmasının sonunda sorular üzerine şeker fabrikalarının özelleştirilmesi konusunda karalı olduğunun vurgusu yapılmıştır.

SHOW TV’de incelenen süreç içinde 2 haber yer almış ve yine bu haberler de doğrudan özelleştirmenin konu alındığı haberler değildir. 7 Nisan 2018 tarihli haber bülteninde CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun Çorum’da şeker mitingi yapması üzerine oluşturulmuş bir haber mevcuttur. Bu haberde özelleştirmenin detaylarına rastlanılamamış, haber kurgusu Kılıçdaroğlu’nun Erdoğan’a seslenişleri üzerinden kurulmuştur. SHOW TV’nin ikinci olarak 9 Nisan 2018 tarihli bültende ise şeker ihalesinin yapıldığı bina önünde CHP’li Veli Ağbaba’nın içeri alınmaması üzerine gösterdiği tepkilere yerilmiştir.

İncelenen her iki kanalın haber bültenlerinde, özelleştirme yasasının hangi nedenlerle çıkarıldığı, yapılacak özelleştirmelerin devlete neler katacağı, bu özelleştirmelerin hangi tarihlerde ve hangi süreçlerden geçilerek yapılacağı gibi durumlara hiç yer verilmemiştir. 1994 yılındaki özelleştirme ile 2018 yılındaki özelleştirme konularına SHOW TV ve ATV'nin yıllar içerisindeki haber anlatılarının ve olaylara bakış açılarının ne derece değiştiğine bakılacak olursa, özelleştirme konusunda her iki kanalın da geçmişten bu yana hükümete haberleri ile destek olduğu görülmüştür. Ancak 24 yıllık süreçte ATV ve SHOW TV 'nin haber söylemleri değişmemiş olsa da özelleştirmeye ilişkin haber anlayışlarında değişimler gözlenmektedir. ATV ve SHOW TV'nin 2018 yılında şeker fabrikalarının özelleştirilmesine dair neredeyse hiç haber yapmaması “gizemleştirme” ve “şeyleştirme” kavramları ile açıklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Mohamed Abdi (2016), Türkiye'deki Özelleştirme Çalışmaları ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Akalın, Güneri (1990) Kit Ekonomisi, Ankara: Yeniçağ Yayınları.
- Aren, S. (2007) 100 Soruda Ekonomi El Kitabı, Ankara.
- Aslan, Kemal (2004). Haber Nasıl Okunur? İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevleri.
- Atabek, Ümit (2007). 'Söylem Çözümlemesi Başlangıç Düzeyi İçin Öneriler'- Medya Metinlerini Çözümlemek, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydın, Fatma Betül (2013). Haber Söyleminde Siyasal Etki ve İdeoloji: 2002 ve 2011 Genel Seçimleri'nin Karşılaştırmalı Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aygül, Zeynep (2016). 'Türkiyeli Erkeklerin Karşılıklı gündelik Konuşmalarında 'Erkek Olmak' Üzerine Anlam Kuruluşlarının İncelenmesi' – Söylem Araştırmaları, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Baş, Türker ve Ulun, Akturan (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi, İstanbul: Seçkin Yayınevi.
- Beren, Fatih (2005), Terör Eylemlerinin Yazılı Basında Sunumu '15-20 Kasım 2003 İstanbul Eylemleri Örnek Olayı', İstanbul: Uluslararası Demokrasi ve Küresel Güvenlik Konferansı.
- Bulunmaz, Barış (2011) Holdingleşme Ekseninde Türk Medyasında Tekelleşme Sorunu, İstanbul: Öneri Dergisi Sayı: 36.

- Bulut, Selda ve Yaylagül, Levent. (2004). Türkiye’deki Yazılı Basında Yargıtay ve Mafya İlişisine Yönelik Haberler, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Dergisi, Sayı:19.
- Çakır, Abdülhamit (2014). Söylem Analizi Ne Demek İstiyorsun?, Konya: Palet Yayınları
- Çelik, Hilal ve Ekşi, Hilal. (2013). Söylem Analizi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 27.
- Çetinkaya, Özhan (2001) Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme, Ankara: Ekin Yayınları.
- Derdiman, Ramazan Cengiz (2003) Türkiye İdaresinin Hukuksal Yönü ve Yapısı, Temel Bilgiler İdari Teşkilat Sorunları ve Çözüm Önerileri, İstanbul.
- Devran, Yusuf (2010). Haber, Söylem, İdeoloji, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Dursun, Çiler (2013). İletişim Kuram Kritik, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ertuna, Ö (2003) “Bir Kalkınma Modeli Olarak Sümerbank”, Bursa: MUFAD, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:10.
- Fowler, Roger (1991). Language in the News: Discourse and Ideology in the Press, London: Routledge.
- Gür, Tahir (2015). Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi <https://www.aydinlik.com.tr/turkiye-de-ozellestirme-ulusa-ne-yarar-saglamis-ersin-dedekoca-kose-yazilari-nisan-2018>, Erişim: 11.01.2019.
- <https://www.dw.com/tr/tatsiz-bir-ozellestirme-oykusu-seker-fabrikalari/a-46783205>, Erişim: 11.01.2019.
- Mora, Necla (2011). Haberin Sosyolojik Boyutu: Kamusal Söylemin Üretimi ve Kamuoyu Oluşumu, www.dorduncukuvvetmedya.com/medya-arastirmalari/2830-haberin-sosyolojik-boyutu-kamusal-soylemin-uretimi-ve-kamuoyu-olusumu.html, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019
- Özkan, Selfiye (2017). Gerbner’in Kültürel Göstergeler Kuramı Bağlamında Televizyon Haber İçeriklerine İlişkin Bir Araştırma, Bolu: Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi Sayı:4.
- Parker, I. (1992). Discourse Dynamics: Critical analysis for social and individual psychology, Londra: Routledge.
- Ruhi, M.E. (2003) 1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme, Ankara
- Selçuk, Ayhan ve Şeker, Mustafa (2012). Danıştay Saldırısı Haberlerinde Söylem ve İdeoloji, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sözen, Edibe (1999). Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite, İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Şeker, Mustafa (2009). Terör ve Haber Söylemi, İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Tan, Turgut (1992) “KİT’lerin Özelleştirilmesi ve Sorunları”, Ankara: Amme idaresi Dergisi, Cilt:25.
- Tombul, Mehmet Ali (2010), Özelleştirme, Türkiye Uygulamaları ve Devlet Yolları - Otoyollar Özelleştirmesine Farklı Yaklaşım, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Türkan, Turgay (2006). Televizyon Haber Yayıncılığında Tabloidleşme Olgusu: ATV ve Kanal 7 Haber Bültenlerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ülkü ,Gürel (2004). ‘Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi’ - Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi, Ankara: Elips Kitap.
- Van Dijk, Teun A (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım, (Çeviri: Nurcan ateş). İstanbul: Su Yayınları.
- Van Dijk, Teun A (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım, (Çeviri: Nurcan ateş). İstanbul: Su Yayınları.
- Yaylagül, Levent ve Çiçek, Cengiz (2012). 12 Haziran 2011 Seçimlerinin Gazetelerde Sunumu, Kayseri: Erciyes İletişim Dergisi, Sayı: 4.
- Yengin, Didem Ataman (2012) Mekanikleşen Birey: Arçelik Örneğinin R.Barthes’a Göre Çözümlemesi, TOJDAC January 2012 Volume 2 Issue 1.
- Yılmaz, Erol (2002) Ekonomik Perspektiften Kit’ler, Özelleştirme ve Uygulama, Ankara.

DIŞ BORÇ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: ORTA ASYA ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ

RELATIONSHIP BETWEEN EXTERNAL DEBT AND ECONOMIC GROWTH: PANEL
DATA ANALYSIS FOR CENTRAL ASIAN COUNTRIES

Aziza SYZDYKOVA

Ahmet Yesevi Üniversitesi, KAZAKİSTAN

ÖZET

Orta Asya ülkeleri 1991 yılında bağımsızlık sürecine sıfır borçla girmesine rağmen, günümüze kadar önemli miktarlarda dış borç ve yardım almıştır. Bu çalışma, Orta Asya ekonomilerinin en önemli sorunlarından birine, yani dış borçlara ve sistemik dönüşüm sürecindeki sürdürülebilirliğine adanmıştır. Çalışmada mevcut istatistik verilere dayanarak, dış borç yapısı ve dinamikleri analiz edilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında Orta Asya ülkelerinde 1993-2017 yıllarına ait veriler kullanılarak dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Westerlund (2007) eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Değişkenler arasındaki uzun dönem katsayılarının tahmininde panel FMOLS yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlara göre; Orta Asya ülkelerinde dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem regresyon katsayısı -0.1291'dir. Bunun anlamı söz konusu ülkelerde dış borç stoku %1 arttığında, ekonomik büyüme %0.12 azalmaktadır. Ülkeler bazında değerlendirildiğinde dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da negatif iken, Özbekistan'da pozitif bulunmuştur. Türkmenistan için bulunan sonuçlar ise anlamsızdır.

Anahtar Kelimeler:Orta Asya Ülkeleri, Dış Borç, Ekonomik Büyüme, Panel EşbütünleşmeJEL kodları:C33, E62, G15, O40

SOSYAL BİLİMLERİN METODOLOJİK FARKLILAŞMA TEMELİNE BİR BAKIŞ**Nihal ACAR****Şahin TUĞRUL****ÖZET**

Klasik bilimlerinin kullandığı yöntemlere duyulan güven sosyal bilimlerde evrensel bir yasanın somutluğunu gerekli kılmıştır. 16. yüzyıldan itibaren sosyal bilimler yasa arayan bir disiplin olarak belirginleşmeye başlamış ve 19. yüzyılın başından itibaren hızlı bir gelişme ile beraber doğasına pozitivizmi eklemiştir.

Sosyal bilimler doğa bilimleri ya da fen bilimlerinin kalıpları dışında kalan bir karakteristiğe sahiptir. Bu bilimler üzerinde uzlaşmış bir anlam kümesinin olması ortak bir değer varlığına işaret etmektedir. Sosyal bilimlerin dayanağı olan kavramlar çoğunlukla net bir anlamı karşılamamakta ya da tartışılma aralığını geniş tutmaktadır. Beklenen bir sonuç olarak da doğruluğu ya da yanlışlığı sınamak için tek bir yaklaşım, yöntem ya da metodolojinin varlığı söz konusu olmamaktadır. Kabul edilir ki bu durum sosyal bilimlerin inceleme alanlarının uzam ve zamanda olan sınırsızlığı ile ilişkilidir. Multi- disiplinler araştırmaların literatürde kabul görmesi söylemin destekleyicisi niteliğindedir.

Bilimin her alanında bütün epistemolojilerin amacı ele aldıkları konuya dair bilgi üretmek ya da kabul edilmiş bir kuramdan başka bir önerme ortaya çıkartmaktır. Doğrulanabilirliği, yanlışlamayı ya da yanılabilirliği sınarken diğer araştırmalardan farklı olarak çalışmanın doğasına uygun bir metodoloji ile ilerlemek sosyal bilimin yapısına uyum sağlandığının bir göstergesi olarak vurgulanmaktadır. Sosyal bilimler 19. yüzyıldan itibaren araştırmalardan sonuç çıkartmayı, güvenilir veriler oluşturmayı- analiz etmeyi, yöntemlere bağlı kalarak sonuçların yanlışlanabilirliğini ya da doğrulanabilirliğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Sosyal bilimlerdeki farklı yaklaşımlar; ontolojik, epistemolojik ve son olarak ise yöntembilimsel zeminde karşıt olmaktadır. Kuramsal bir açıklama getirilmeye çalışılan sosyal bilimin teklikten değil çoğul perspektiften yana olması kümelerin çeşitliliğinin bir sonucu olarak özne üzerinde çalışmayı gerektirmektedir. Sosyal bilim birey ve daha büyük insan kümeleri üzerinde tanımlanmış bir bilim dalı olarak dinamik bir yapıya ihtiyaç duymaktadır. Buradan hareketle salt bir yöntemi kabul etmek, yöntembilimin varlığını görmezden gelmek

sorunsalın açıklanmasını sınırı çizilmiş bir metodoloji söyleminden uzaklaştıracaktır. İşte bu çalışmada sosyal bilimlerin yapısı gereği farklı yaklaşım ve metodolojiler ile olan ilişkisi kavramsal bir çerçeve içerisinde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Metodoloji, Yaklaşım, Yöntem, Ekol.

GİRİŞ

Bilim, bilgiye ulaşmada geçerliliği kabul edilen paradigma ve kuram üzerine temellendirilen bir yapı olması itibari ile epistemolojiye objektif bir yaklaşım sergilemektedir (Karagöz, 2010: 84- 87). Mekanik bir kurgulanış olmayan sosyal bilim, çoklu metodolojik sistem olarak sosyal dünyaya ait bilinmezlikleri açıklama amacıyla dinamik bir inşa oluşturma çabası içinde devinimini sürdürmektedir (Della & Keating, 2015: 38).

Doğa bilimleri ampirik yükselişler sonucu kabul görmüştür (Varel, 2017; Dikmen, 2015; Arslan, 2009; Ballıkaya, 2015). Doğa bilimlerinin ontolojisinden hareketle çalışan sosyal bilimlerin tıpkı diğer bilimler gibi kabul görmesi gözlemlenebilir/ ölçülebilir olgu ve vakaların sınırı çizilmiş bir metodoloji çerçevesinde açıklanması ile olmuştur. Bilimin var oluşundan bu yana kendini yenileme potansiyeline sahip bir özgünlük içinde olması bu savın destekleyicisi olarak vurgulanmaktadır (Köroğlu & Köroğlu, 2016: 1). Bilimin kendine özgü en önemli özelliğinin hala üzerinde uzlaşmış bir çerçevenin bulunmayışı olarak nitelendirmek mümkün görünmektedir.

Bilginin açıklanmasında yöntemin gerekliliği üzerindeki hemfikirlik epistemolojinin bütün alanlarında kabul edilmektedir. Sosyal bilimlerde 19. yüzyılda belirginleşmeye başlayan bilgiyi ortaya çıkartmada yöntem sorunsalı, metodolojinin literatürde iki karşıt düşünce etrafında toplanmasına neden olmuştur (Keat, 1979; Wesfall, 2000; Benton & Craib, 2008; Gordon, 2015). Alandaki bu antileşmenin 21. yüzyılda devam ettiği bilenen bir durum olmakla beraber literatür incelendiğinde araştırmaların yapılmasında nicel ya da nitel bir yönetime mutlak surette ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Nitekim bilgi kendiliğinden var olsa idi araştırılmaya değer bir kavram olarak tanımlanmayı gerektirmezdi.

17. yüzyıldan sonra batıda Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler ve Sanayi devrimi ile başlayan sosyo- ekonomik ve siyasal yeni düzen değişiklikleri epistemoloji de dahil olmak üzere çok yönlü farklılaşmaları- çatışmaları beraberinde getirmiştir (Bilmez, 2018: 4). 19. yüzyılın ilk çeyreğinde pozitivizmin yükselişi ile beraber metafizik, güvenilir bir metodoloji olmaktan dışlanmış, epistemolojinin doğrulanması teolojiden ampirizme yönelmiştir (Russel, 1972; Sevinç, 2011; Keat, 1992; Attas, 1989).

Metafiziğe bir eleştiri olarak geliştirilen pozitivistizmin evrendeki bütün vakaları açıklayacağı savının iddiası, epistemolojik doğrulara ulaşılabilceği fikrinin ortaya çıkmasında dayanak olmuştur (Demir, 1992; Gordon, 2015). Metafiziğe getirilen eleştiriler epistemolojinin farklı perspektiflerde çalışabileceğini ortaya çıkartmış, 16. yüzyıldan itibaren sosyal bilimler metafizikten soyutlanarak, yasa arayan bir disiplin olarak belirginleşmeye başlamış, 19. yüzyılda bu arayış netlik kazanmıştır (Karagöz, 2010, 4; Dağtaşoğlu, 2016: 363). Nitekim her vakanın ölçümünde aynı metodolojiyi kullanamayan sosyal bilimlerin doğası metafiziğin, bilimsel sınır çizme sorunsalı özelinde gelişme göstermiş ve modern bilimin temelleri atılmıştır (Porte& Keating, 2015: 92).

Bilimin, doğruluğu yanlışlanabilir bir disiplin içinde çalışmaya başlaması ile bilimsel olanın ne olduğu Rönesans ve Reform dönemlerinden sonra yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Aristoteles'in mantık yürütmelerine karşın *Galileo, Kepler, Descartes ve Kopernik*, 'in 16. yüzyılda yasallaştırdığı madde ve uzam ilişkisi 19. yüzyılda tekrar yorumlanmış, doğruyu bulmada yöntemsel değişiklikler metafiziğin epistemolojik sınır çizmedeki yetersizliğini ortaya çıkartmıştır (Taslaman, 2008: 48; Köz, 2002: 370).

İşte buradan hareketle bu çalışmada sosyal bilimlerin sorunsalları açıklamada farklı yöntemleri kullanmasının nedeni ve gerekliliği kuramsal bir çerçeve içinde betimlenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışma nitel araştırma yöntemi ile inşa edilmiş ve kendi içerisinde 2 bölümden oluşturularak literatürde sıkça vurgulanan sosyal bilimlerde metodoloji sorunsalının çözümünü belirginleştirmeyi amaçlamıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlığın birinci bölümünde klasik ve modern epistemoloji- metodoloji ilişkisi, ikinci kısmında ise genelde sosyal bilimlerin metodolojiye olan gereksinimi özelde ise metodolojinin farklılaşma nedenleri teorik olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Klasik ve Modern Bilimde Metodoloji

Orta Çağ'da egemen olan klasik bilim anlayışında bilgi, kilisenin ve iktidarın otoritesinde şekil alarak mantık ile yorumlanmış ve epistemolojik bir zemine yerleştirilmeye çalışılmıştır (Nazik, 2015: 17). Kilise ve iktidar, İncil'in sorgulanamayışı karşısında bireyin aklını kullanmasına engel olmuş, kanal olarak üniversiteleri propaganda amaçlı kullanmıştır (Wesfall, 2000: 84). Orta Çağ'ın iktidar mücadeleleri dini ve İncil'i kendi çıkarları için kullanarak manevi değerleri yozlaştırmış, özneyi pasif bir konuma itmiştir (Yerinde, 2018: 27). Özne; İncil'i okuma hakkına sahip olan, yorumlama ya da araştırma olanağı bulunmayan bir

mekanizma haline getirilmiştir. Kilise dünyevi yönetimde kendisini ilahlaştırmış, İncil'in bilgi üzerine önemle eğilen kısımlarını çıkartmış ve nihayetinde peygamberlerin ya da vahiylerin bilime tepkili olduğunu vurgulamıştır (Özkan, 2015; 57).

17. yüzyılda başlayan küresel hareketler sosyo- ekonomik- siyasal değişimleri beraberinde getirmiş, bilginin sorgulanmasında ve doğrunun kabulünde klasik bilimin otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur (Bilmez, 2018: 4). 18 yüzyılın sonuna kadar bilinmeyenin açıklanmasında kullanılan metafizik bu alandan soyutlanmış, varlığın arkasındakini arama çabası yerini ampirizme bırakmış, bilim- din arasındaki çatışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Russel, 1972; Sevinç, 2011; Keat, 1992; Attas, 1989).

19. yüzyılın ilk çeyreğinde pozitivistin yükselişi ile beraber metafizik, güvenilir bir metodoloji olmaktan dışlanmış, epistemolojinin doğrulanması için yeni açıklayıcılar aranmaya başlanmıştır. Metafiziğe bir eleştiri olarak geliştirilen pozitivistin evrendeki bütün vakaları açıklayacağı savının iddiası, epistemolojik doğrulara ulaşılabilceği fikrinin ortaya çıkmasında dayanak olmuştur (Porte & Keating, 2015; Demir, 1992; Gordon, 2015; Benton & Craib, 2008). İşte bu durum batıda sosyo- kültürel değer yargılarının yanında 16. yüzyıldaki din- bilim ilişkisinin değişimine ve doğa bilimlerinde metodoloji sorunsalının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Çelik, 2006: 1- 6).

Orta Çağ düşüncesi din- bilim bağlamında otorite ile bir çatışma sorun teşkil etmiştir (Nazik, 2015: 17). Metafizik metodolojinin temeli skolâstik düşünce (İncil- Katolik inanç- Aristoteles öğretisi) doğa ya da toplumsal problemlerin çözümüne gözlemle değil tümdengelim yoluyla ulaşmayı önermesine rağmen modern bilimin ampirizmi savunuşu din ve biliminin birbirinden ayrılmasına neden olmuştur (Russel, 1992: 2). Metafiziğin bütün bilimlerin çıkış noktası kabul edilmesi üzerine bu bilimin diğer bilimlerin gelişmesine yardımcı olduğunu vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bilimin amacı bilinmeyenin anlamını saptamak, çözümlenemeyen vakaları netliğe ulaştırmak başka bir ifade ile bilinmeyi bilindir kılmaktır. İşte burada metafiziği reddetmek yerine, kavramın yetersizliği üzerine tartışmak daha gerçekçi olacaktır. Pozitivistin epistemolojide bir yöntem olarak kabul görmesinin en güçlü sebebinin din- bilim ayrışması olduğunu söylemek yerinde olacaktır fakat burada vurgulanmak istenen pozitivist yaklaşımı savunan bilim adamlarının inançsızlığı değil, maddeyi ampirizmle açıklama çabalarıdır.

Modern bilimin sistematik temelleri, Rönesans Devrimi ile 17. ve 18. yüzyılda kilisenin etkinliğinin kırılması ile atılmıştır (Bilmez 2018; 114). 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde modern bilimin savunduğu evrensel yasaların ne kadar doğru olduğu tartışılmıştır.

Modern bilimin -kabul edilen yasaların mutlak doğru olduğunu ve değiştirilemeyeceği savunulur iken- kabul ettiği görüşün aksine *Kuhn*, bilimlerin evrensel gerçeklik içinde açıklanamayacağını vurgulamıştır (Karadere, 2015: 35). *Kuhn*, mevcut paradigma tarafından çözülemeyen birtakım vakaların problemler ortaya çıkarttığını fakat bu durumun bilim için olumsuz bir durum değil aksine bilimin yeni paradigmlar içinde ilerlediğini saptamıştır (Yıldız, 2015: 226). Paradigmalar ile bilim yasalarının değişebileceği bu durumda doğrudan metodolojiyi farklılaştıracağı fikri doğmuştur (Demir, 2012: 137).

Gordon (2015) "Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi" isimli eserinde modern biliminin klasik bilimden soyutlanarak ortaya çıkışında temelde 2 etken olduğu belirtmektedir. Bilim adamlarının kilisenin otoritesinden kurtulması ve Rönesans döneminde gerçeği pozitivizm çerçevesinde açıklamak istemesi ilk neden olarak gösterilmek ile beraber *Kopernik (1473-1543)*, *Kepler (1571-1630)*, *Galileo (1564-1642)*, *Newton (1643-1727)* ve *Descartes (1596-1650)* modern bilimin öncülleri evrene şüphe ile yaklaşmış, kendilerinden önce doğruluğu mutlak bir şekilde kabul edilen epistemolojileri rasyonel, objektif bir şekilde tümdengelimsel yöntem ile ölçerek ya da gözlemleyerek matematik ve fizik özelinde tekrar açıklamaya çalışmıştır (Düzgün, 2003; Taslaman, 2008; Yanık, 2008; Sarı, 2017). İşte bu durum bilimin karakteristiği gereği birikimci ve ilerlemeci bir yapıya sahip olması, salt bir metodolojiye bağlı olmadığı ile ilişkilendirilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken nokta paradigmların uygulanması, kabul edilmesi yerleşmiş bir kuramın değişebileceğinin saptanmasıdır (Yıldız, 2015: 226). Nitekim bu saptama paradigmanın bir önceki paradigma ile çatışması klasik ve modern epistemolojide bilim yasalarının evrensel olmadığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak paradigma tabanda zıt fikirlerden meydana gelen yeni bir bilimsel düşünce birikimi ve metodolojinin farklılaşmaya başlamasında ilk gösterge olarak bilinmektedir.

1.2. İzafiyet Teorisi ve Kuantum Fiziği Özelinde Epistemolojide Metodolojinin Dönüşümü

Epistemolojik bilgi olgusal, akılcı, geçerli, nesnel ve eleştirilmeye açık bir karakteristikte kümelenmiştir. Doğa bilimleri bu savlara dayanak olarak sosyal bilimlerin öncülü konumundadır. Sosyal bilimler de kendini doğa bilimlerinin yöntemlerine senkronlamıştır. Bu bağlamda klasik- modern bilim metodolojisinde gözlem, deney ya da nitel-nicel çıkarımların süresiz olarak kullanılacağını vurgulamak yanlış olacaktır.

Bilimin teoremlerini anlamak modern ve klasik bilimin evrenini açıklamaktan ibarettir. Birbiri ile çelişen sonuçlar varsa tekrar hipotez kurulup sınanması önermelerin ilk doğruluğunu ya da ilk yanlışlığını değiştirebilmektedir. İzafiyet Teorisi ve Kuantum Fiziği bu durumun

somut bir sonucu olarak literatürde kabul görmüş ve dinamiklerin değişebileceğini göstermiştir. *Kopernik, Kepler, Galileo, Descartes'in* 15. yüzyıl boyunca ve 16. yüzyıl başında evrenselleştirdiği fizik, zaman, uzay ve uzam yasaları 20. yüzyılda yeniden yorumlanmış hem bilginin elde edilmesinde hem de yöntem olarak bilginin açıklanmasında değişiklik yaşanmıştır (Taslaman, 2008: 48; Demir, 2012: 152).

Newton, zamanın uzayda ya da evrende aynı şekilde geçtiğini ve arada bir süre farkının olmadığını belirtmiş, deneyler ve gözlemler yolu ile defalarca kanıtlamış sonuç olarak ise hareket bağlamında uzay, zaman ve maddenin varlığını 3 yasada teorileştirmiştir (Cresser, 2003: 2). Deney ve gözlemlerin her defasında aynı sonucu vermesi de kozmolojide birçok çevre tarafından güvenilirlik- geçerlik açısından kabul görmüş, çalışmalarda referans alınmış ve başka bir paradigma ortaya atılmamıştır (Bilmez, 2018: 117). 19. yüzyılının sonunda *Newton Yasaları* epistemolojide geçerli kılınmış, diğer paradigmalardan geçerliliği ve güvenilirliği son bulmuştur.

1905 yılında *Einstein*, maddenin ışık hızında kütesinin arttığını ve maddeden daha küçük parçacıkların nötron ve protonun var olduğunu kanıtlamış ve bu cisimlerin madde ile aynı anda yüksek hızla hareket edebildiğini ortaya koymuştur (Mijwel, 2018: 1). *Newton* termodinamiğin birinci yasasında -*Enerjinin Korunumu Yasası*- enerji ve maddenin hareketinin birbirinden bağımsız olduğunu belirtmiş iken *Einstein* bu tezi $E=mc^2$ (*Enerji = Kütle x Işık Hızının Karesi*) formülü çürütmüş ve enerji ile maddenin beraber yüksek hızda hareket ettiğini ortaya çıkartmıştır (Karadere, 2018: 331; Cresser, 2003:5).

Albert Einstein, 1915 yılında *Özel İzafiyet Teorisi'ni* (*Special Theory Of Relativity*) geliştirmesi ile fizik yasaların evrenselleşmediğini ve mutlak doğru olmadığını gösteren paradigmalardan kümesini ortaya çıkartmıştır (Kuhn, 1962: 74). Böylece *Newton Kanunları'nın* paradoksları matematik ve fizik temelinde açıklığa kavuşturulmuş, daha da önemlisi 15. ve 16. yüzyılın bilimdeki baskıcılığı son bulmuştur. *Thomas Kuhn'un "The Structure of Scientific Revolutions"* (1962) eserinde ifade ettiği üzere fiziğin bir paradigma içinde üretildiği ve bir paradigma içinde üretilen bilgilerin ancak o paradigma kapsamında değerlendirileceği *Einstein* tarafından saptanmıştır.

İzafiyet Teorisi, *Newton Kanunları* ile açıklanamayan birçok problemin çözümünde etkili olur iken 20. yüzyılın başında klasik fizikte mevcut yöntemler ile açıklanamayan *Siyah Cismin Enerji Soğurması, Fotoelektrik Olayı, Compton Olayı ve Hidrojen Atomunun* spektrumları bu söylemin dışında kalmıştır (Sakar & Yılmaz, 2015: 20).

Newton Kanunları'ndan İzafiyet Teorisi'ne ve ardından *Kuantum Teorisi'ne* geçişte bilim çevresi yeni bir paradigma ile çerçevelenmiştir (Kuhn, 1962: 48). *Kuantum Fiziği'nin*

öncüllerinden *Max Planck, Ernest Rutherford, Niels Bohr, Werner Heisenberg, Louis De Broglie, Paul Dirac, Wolfgang Pauli ve Erwin* uzay, madde ve hareket bağlamında salt bir gerçekliğin olmadığını, araştırmaların ancak olasılıklar ve belirsizlikler üzerine kurulabileceğini vurgulamıştır (Kaptan, 2017: 22; Sevinç, 2011: 47). *Kuantum Teorisi* tümünden olasılıklar ve belirsizlikler teorisi olarak nitelendirilmiş, evrenin hiçbir zaman tamamı ile açıklanamayacağını belirtmiştir.

Newton Kanunları ve İzafiyet Teorisi'nin aksine *Kuantum Fiziği* mekanik olmayan bir yöntem ile temellendirilmiştir. Klasik fiziğinin determinist yapısına karşın kuantum fiziğinin olasılık ve belirsizlik ilkesi üzerine kurulması paradoksların varlığını hissettirmiştir (Büyükdede & Erol, 2017: 398). *İzafiyet Teorisi'nde* kütle ve enerjinin aynı anda yüksek hızla hareket edeceği kesin olarak saptanmış iken *Kuantum Teorisi'nde* bu netlik bilimin evrenselliğine zıt bir nitelik olarak görülmüştür.

Kuantum Teorisi bilim çevresinden olasılık ve belirsizlik ilkesine yönelik eleştiri almasına ve aradan 98 yıl geçmesine rağmen kimyasal bağlanma, nükleer reaksiyonlar, süper iletkenlik ve aşırı akışkanlığı açıklayan matematiksel modeller gibi bilgiler hala aynı ilkeler ile açıklanmakta ve henüz bunları yanlışlayabilecek bir karşı oluşum da geçerlilik kazanmış statüde değildir (Kaptan, 2017: 20).

Bilim yüzyıllar boyunca paradigmlar ve paradoksların çatışması ya da eklenmesi ile ilerleyen nesnel bir yapı olarak evrende yer almıştır. Bu durumu tek bir nedene bağlamak yerine vakaların gerçekleştiği çağın sosyo- ekonomik, coğrafi ve bilimsel değerleri ile ilişkilendirmek bilimin ruhuna uygun bir davranıştır. Bilim sabit bir inşa değil; gelişmeye, ilerlemeye, yanlışlanmaya ya da doğrulanmaya açık esnek bir oluşumdur.

2.Sosyal Bilimlerde Metodoloji

Bilimin, 17. yüzyılın sonlarında doğruluğu yanlışlanabilir bir disiplin içinde çalışmaya başlaması ile doğrunun ne olduğu yeniden bilim felsefesinde değerlendirilmeye başlamıştır. *Galileo, Kepler, Descartes ve Kopernik, 'in* 16. yüzyılda yasallaştırdığı madde ve uzam ilişkisi 20. yüzyılda yeniden yorumlanmış, doğruya erişmede yöntembilimsel değişiklikler meydana gelmiştir (Taslaman, 2008: 48; Demir, 2012: 152).

İlk olarak *Simon* toplumsal vakaların doğa bilimlerinde olduğu gibi pozitivizm altında maddeleşebileceğini öne sürmüştür (Salgar, 2015: 5). *Comte*, 19. yüzyılda pozitivist yaklaşımın insanın fiziksel ve bilişsel özelliklerinin yerine olaylar karşısındaki durumunun ölçülmesinde temel yaklaşım olduğunu savunmuştur (Varel, 2017: 5).

Karl Marx, toplumsal araştırmalarda “Ben”’in derinliklerine inmek yerine öznenin vakalara verdiği fiziksel tepkilerin değişkenler üzerindeki sonuçlarını gözlemlemenin işçi-emek- burjuva arasındaki eşitsizliğin çözümünde etkili olacağı üzerinde durmuştur (Erdoğan, 2007: 258). Bilimin yanlışlanabilir doğrular kümesi olduğu düşünüldüğünde özneyi ölçmemek için bir sebep bulunmamaktadır. Nitekim *Einstein* bu durumun literatürdeki en dikkate değer örneği olarak yer almıştır. *Newton*’un “Fizik Yasası”’nın *Einstein*’in “ $E=mc^2$ ” kuramı ile çürütülmesi sosyal bilimler dışında klasik bilimlerin de yanlışlanabileceğini göstermiş, bilimde ölçülen nesneden çok ölçüm aracının geçerliliği ve güvenilirliği üzerinde durmuştur (Taslaman, 2007: 7). 18. yüzyılın başlarında felsefe ve sosyoloji alanlarında ortaya çıkan pozitivist yaklaşımın yükselmesi ve bir yöntem olarak kabul edilmesi Auguste Comte ile sağlanmıştır (Chowdhury & Ali, 2015: 216). Comte, insanın sosyal dünya içindeki eylemlerinin doğa bilimlerinde olduğu gibi belirli yöntemler ile ölçülebileceğini ve pozitivist yaklaşımın metafizik ile uğraşmadığını belirtmiştir (Ballıkaya, 2015: 89). İletişim alanında pozitivist yaklaşımda oluşturulan kuramlar Amerika Birleşik Devleti Chicago okulu akademisyenlerinden *Hebert Mead*, *Felix Lazarsfeld*, *Kurt Lewin* ve *Hovland* tarafından 1930- 1950 yılları arasında temellendirilmiştir (Karagöz, 2010: 147- 149). Sosyal dünyanın bilinmezliği nicel yöntemler ile pozitivist yaklaşımın sınırlarında açıklanmaya çalışılmıştır.

Bir yöntembilimi olan pozitivist yaklaşımın teolojik ve metafizik sınırlarına girmeyen, sosyal dünyanın fiziksel özelliklerini ölçmeye çalışan bir disiplin olarak tanımlanmaktadır (Riley, 2007: 115; Keat, 1979: 2). Tanımdan hareketle pozitivist yaklaşımın amacının gözlemlenebilir/ ölçülebilir olayları analiz etmek olduğu söylenebilmektedir.

Pozitivist yaklaşım, nesnel bilimi temsil etmekte ile beraber ölçüm metodu olarak ampirizmi kullanmaktadır (Anlı, 2013: 6). Pozitivistlere göre bir önermenin bilimsel bir geçerlilik sağlayabilmesi için ampirizme uygun olması gerekmektedir (Yalvaç, 2010: 6). Bir metodoloji olarak pozitivist yaklaşım maddeci bir gelenek anlayışı içinde şekillenmiştir.

Pozitivist yaklaşımın maddeci anlayışı, yorumlayıcı perspektifi ortaya çıkartmış, sosyal dünyayı anlamının yolunun hem bireyin manevi yapısı hem de maddi dünyanın özellikleri içerisinde analiz edilmesi üzerinde durulmuştur (Yakut, 2014: 17). Pozitivist yaklaşım vakaların sadece görünen kısmını ölçme ve açıklamaya çalışır iken yorumlayıcı yaklaşım bireyin vakalardaki tutumlarını/ değerlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır (Çıvık & Sezerel, 2018: 5). Buradan yola çıkarak yorumlayıcı yaklaşımların bütünü ile pozitivist yaklaşımı reddetmediği söylenebilmektedir. İletişim alanına yönelik yorumlayıcı yaklaşıma bakıldığında kuramcılarının

daha çok sosyal olgu ve olayların oluşturduğu mesajları değer açısından irdelediği, vakaları maddeleştirme sürecine girmediği dikkat çekmektedir (Karagöz, 2010: 179).

Aguste Comte ve *Viyana Ekolü'nün* toplumsal ilişkilerin doğa bilimlerindeki yasalar gibi açıklanabileceği fikri bir sistematik olarak, özneyi maddeleştirmiş ve pozitivist yaklaşımın temeli nicel verilere dayandırılmıştır (Varel, 2012: 93). Toplumun birden çok öznenen olduğu bilindiğine göre özneyi tek tipleştirmek geniş vaka kümelerinin analizinde tümevarımcı bir yöntem ile açıklanmayı gerekli kılmıştır (Arslan, 2007: 30).

Keat, 1979 yılında ele aldığı “*Positivism and Statistics In Social Science*” isimli eserinde bilimde doğrunun çok farklı şekillerde arandığını ve doğruya yönelik literatürde çok fazla tanının bulunduğunu, sosyal bilimler bağlamında ise doğrunun pozitivism temelinde açıklanabileceğini, şeylere ulaşmakta bu yaklaşımın kritik bir öneme sahip olduğunu savunmaktadır. İşte pozitivismin tam da bu aşamasında öznenin toplumda farklılaşması, yöntemin geçerliliğinde doğa bilimleri gibi kabul edilmiş, tekrar tekrar sınanan olaylar sonucu toplum üzerine tümevarımcı bir genelleme yapılabileceği fikri doğmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal bilimlerde pozitivism yaklaşımın özne üzerinde kullanılamayacağına yönelik eleştiriler literatürde yer almıştır (Anlı, 2013; Arslan, 2009). *Gustav Bergmann*, *Rudolf Carnap*, *Herbert Feigl*, *Philipp Frank*, *Karl Menger*, *Otto Neurath* ve *Moritz Schlick* tarafından sosyal vakaların analizinde yöntem olarak kullanılan pozitivismin bir süre sonra bilgi teorisi ile gerçeklik teorisi arasındaki ilişkiyi tam olarak açıklamadığına yönelik iddialar *David Hume* tarafından ortaya atılarak pozitivism ilk eleştiri yönlendirilmiştir (Kaboub, 2008: 343). Pozitivismin toplumu maddeleştiremeyeceğine yönelik eleştiriler 1960’larda hızlı yayılmaya başlamıştır. *Thomas Khun* öznenin doğadaki cisimler ya da gözlemlenebilir maddeler gibi olmaması ve düşüncelerinin sabit olmayışı açısından, *Karl Popper* öznenin farklı uzam/ zaman/ konumda farklı düşünebileceği ve düşüncelerin de yanlışlanabilirliği yönünden sosyal olaylarda pozitivist yaklaşımın işlevsiz kalacağını öne sürmüştür (Ok, 2015: 2).

Pozitivism getiren en büyük eleştirilerin başında sosyal dünyanın karmaşıklığı yer almış ve bilimsel yöntemler ile bu durumun açıklanamayacağı bunun yerine hermeneutik yaklaşımın kullanılması kanaati bilim çevresinde tartışma meydana getirmiştir (Bayhan, 2016: 223; Ulusoy, 2009: 54; İspir, 2015: 72). Pozitivist yaklaşım fizik alanındaki gerçekleri açıklamadaki yetkinliğinin sosyal bilimlerde geçerli olmayacağını çünkü sosyal gerçekliğin insana, yüzyıla, ekonomiye ve diğer beşerî faktörlere göre değişebileceği yönünde eleştiriler almıştır (Karagöz, 2010: 92). Weber ise pozitivismin sosyal bilimlerde nesnelliğe ulaşmada

kullanılabilecek bir yaklaşım olarak gerekli olduğunu savunmuştur (Hira, 2000: 50). Weber, sosyal analizlerde pozitivizmi bilimsel bilgiye ulaşmada bir sistem olarak görmüştür.

Riley (2007) *“The Paradox of Positivism”*, isimli eserinde pozitivizmi üç yönden eleştirmektedir. Riley (2007), pozitivizmin sosyal gerçeklik ve bilgi gerçekliğinin farklı olduğunu bilimin yasalara dayandığını fakat sosyalliğin özne konumunda yasalaştırılamayacağını, öznelerin gözlemlenebilir iken maddelerin ölçülebilir yapıda olduğunu ve sosyal bilimin anlattığı gerçekliğin bilimden bağımsız olduğunu belirtmektedir.

Başka bir çalışma incelendiğinde Max Weber’in (2000) görüşleri Riley’in (2007) iddiaları ile kesişmektedir. Weber, pozitivizmi metodoloji yönünde eleştirmekte, bilginin doğa bilimlerinde analize hazır bir olgunlukta olduğunu fakat sosyal bilimlerin özneyi ele alması açısından yöntemin ölçmede geçerlilik sağlayamayabileceğini ayrıca bilginin tarihsel bir yönünün olduğunu, geçmişin ölçüm kapsamına alınamayacağını savunmuş, yorumlayıcı yaklaşımların sosyal bilimlerde doğruya ulaşmada daha geçerli olabileceğini savunmuştur (Hira, 2000: 50).

Pozitivizme karşı yapılan eleştiriler sadece öznenin doğru bilgiye ulaşma çabasındaki yanlışlanabilirlik üzerinden yapılmamış, öznenin nesne ile olan ilişkisinin nasıl açıklanmasından çok neden açıklanmasına yönelik de olmuştur (Varel, 2017: 3). Literatür incelendiğinde siyaset, psikoloji, ekonomi, din, kültür, ahlak gibi toplumun önem atfettiği değerlere yönelik ilişkilerinin anlamlandırılmasında pozitivist yaklaşımın özneye ait toplumsal ve insani yargılar içerisinde analiz edilemediği görülmektedir (Varel, 2012; Yalvaç, 2010; Dikmen, 2015). İşte araştırma sahasına dahil edilmeyen bu değer yargıları pozitivist yaklaşımın özneyi maddeleştiren bir sistematiğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum pozitivistlerce öznenin tümevarımcı gelenekte analiz edilebileceğini, post- pozitivistlerce öznenin genelleştirilip/ maddeleştirilip ölçülenemeyeceğini ortaya koymaktadır (Salgar, 2015: 6- 11). Kuhn, Popper gibi post- pozitivistler öznenin değer yargılarını içermeyen bir analizin doğru olmadığını ayrıca her öznenin bir araştırma nesnesi olduğunu, tümdengelimci geleneğin uygunluğunu vurgulamaktadır (Ok, 2015: 2).

Son olarak ise Ted Benton ve Ian Craib’ in (2008) *“Sosyal Bilim Felsefesi”* isimli eserinde post- pozitivizmin sosyal bilimler için uygun bir analiz yöntemi olduğunu savundukları görülmektedir. Benton ve Craib pozitivizmin vakaları açıklamadaki yetersizliğine karşın post- pozitivizm tümdengelimci yönteminin uygun bir araştırma metodolojisi oluşturduğunu, öznenin bütün değer yargıları içerisinde ele alınıp önermelerin bu şekilde sınanması gerektiğini belirtmektedir. Yine de post- pozitivizmin de mutlak bir doğrular kümesi

olmadığını, bu yaklaşımın da yanlışlanabileceğini bu durumun da sosyal bilimlerin doğasına aykırı olmadığını belirtmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Toplum, araştırılma konusunda en büyük evren niteliğine sahiptir çünkü nesnesi insandır ve her insan bir başkasından soyutlanmıştır. Bu her bireyin düşünceleri salt farklıdır demek değil aksine birey üzerinde uzlaştığı konuların toplamı kadar öznedir. Toplum birbiri ile belirli sınırlarda anlaşabilen öznelardan oluşmakta ama bununla beraber her öznenin de aynı düşünmesini beklemek insanın karakteristiğine uygun bir özellik olmamaktadır. Düşünsel çeşitlilik öznenin birey olmasından ortaya çıkan en insani karakteristiktir. 16. yüzyılda başlayan sosyo- ekonomik ve toplumsal değişimlerin nesnesi insandır. Yine aynı dönemlerde başlayan bilimsel yasaların yapıcısı da insandır. Özne, kullanımında yetkinliği bulunan doğa hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. Doğa bilimleri hakkında bilginin ölçülebilme fikri bireyi toplumsal alanda epistemolojinin inşa edilebilirliği üzerine yönlendirmiştir.

Bilim, bir bütün oluşum olarak metodoloji özelinde genellenmesi doğasına uygun olmayan bir karakteristiğe sahiptir. Bu bağlamda epistemolojinin açıklanmasında farklı metodoloji kullanılması bilimin disiplinsiz ve karmaşık bir küme ile çalışan multi- disiplinler bir yapı olduğu anlamına gelmemelidir. Nihayetinde gerekçeleri ile öne sürülen her hipotezin en genel amacı doğruluğun ya da yanlışlığının sınanmasıdır. İşte burada metodolojinin sahip olduğu çeşitlilikten söz edilmekte ve bilimde mutlak bir doğrunun/ yanlışın olmadığı üzerinde durulmaktadır.

Kabul edilmektedir ki sosyal bilimlerde metodoloji doğa bilimlerine kıyasla daha karmaşık bir yapı içinde konumlandırılmıştır. Bunun en önemli nedeni sosyal bilimlerin bireyi analiz etme çabasıdır. İnsanın nasıl analiz edileceğine yönelik ilk yaklaşımlar Antik Çağ'da, Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağ'ında ilkel de olsa kendisine bilimsel bir çevre çizme sınırında olmuştur. *Kuantum Teorisi* 'nin ortaya çıkması doğruyu ölçmede mutlak bir yöntemin ve salt bir doğrunun olmadığını ortaya koymuştur. Sosyal bilimlerde de benzer şekilde bilginin elde edilmesindeki doğru yöntem arayışı Antik Yunan'dan beri tartışılan bir konu olmuştur. Bu açıdan pozitivism eleştirilerin odak noktası olarak literatürde yer edinmiştir.

Bilimde tek bir yöntemin özellikle de toplum bilimlerinde tümevarımcı yaklaşımın işlevsizleştiği ortadadır. Toplumsal ilişkilerin nesnelleştirilmesi doğruyu ölçme yönteminin maddeci çalışmasına engel olmamaktadır. Bilimlerin birbiri ile bağlantı olduğu doğru olmak ile beraber bu aynı metodoloji ile hipotezlerin sınanacağını göstermemektedir. Sosyal bilimlerin,

doğa bilimlerinin çalışma yöntemlerini benimsemesi post- pozitivistizmin çıkmasına olanak sağlamış fakat pozitivistizmin de büyük ölçüde sarsılmasına neden olmuştur.

Sosyal bilimlerin teklikten değil çoğul perspektiften yana olması kümelerin çeşitliliğinin bir sonucudur. Sosyal bilimlerde problemin belirlenmesi ile başlayan araştırma süreci her vakada ayrı işlemektedir. Kabul edilir ki bir araştırmanın en zor kısmı probleminin belirlenmesinden sonra hipotezlerin geçerliliğini uygun istatistiksel araçlarla ortaya koymaktır. Araştırma tasarımının daha önceki bir zamanda yapılması bu kısmın kolay geçirilmesi için ön tedbir olabilmektedir. Nihayetinde bir vakanın nasıl işleyeceğini belirlemek vakanın yarısını başlangıçta bitirmek olarak yorumlanmaktadır.

Şu da unutulmamalıdır ki bütün iyi çalışmalar sosyal bilimlerin daha önceki başarılı çalışmalarının sonucudur. Yine burada araştırmacının hipotezini doğrulayamaması bir başarısızlık örneği değil aksine bu durumu değerlendirmeyi bilen biri için yeni bir çalışma alanı olarak yol gösterici olabilmektedir. Başkalarının sınanmışlığından esinlenerek yapılan araştırmalar işte burada sosyal bilimlerde problemin sadece bir yöntem ile çözülemeyeceğini, her vakanın durumuna göre değişkenlik gösterebileceğinin açıklayıcısı niteliğindedir.

Sonuç olarak doğruya ulaşmada öznenin açıklanmasında öznenin analiz dışı bırakılması kanımızca sosyal bilimlerin ruhuna uygun düşen bir tutum olmayacak şekilde değerlendirilmiş ve vakaların analizinde önce öznenin değer yargılarının anlaşılması- anlamlı bir şekilde betimlenmesinin nicel araştırmanın ön koşulu olması gerektiği düşünülmüştür. Buradan hareketle sosyal bilimlerde salt bir yöntemi kabul etmek ya da metodolojinin varlığını görmezden gelmek sorunsalın açıklanmasında betimleyici bir nitelikten çok literatürde karmaşıklığa neden olabilecek yapıda görünmektedir.

KAYNAKÇA

Anlı, Ö. F. (2013). **Pozitivistizm Sonrası Karşıt- Bilim Tezleri ve XIX. Yüzyıl Bilim İmgesinin Dönüşümü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arslan, A. (2007). **Pozitivist Paradigma ile Realist ve Natüralist Yazın Arasındaki İlişki: Goriot Baba & Cesaret Madalyası**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arslan, F. (2009). **Sosyal Bilimlerin Doğa Bilimsel Temellerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Yüksek Lisans Tezi, **Cumhuriyet** Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Attas, S. M. N. (1989). **İslam ve Bilim Felsefesi**, Uluslararası İslam Bilim ve Felsefesi Sempozyumu, Açılış Bildirisi (29 Mayıs- 2 Haziran 1989, Penang- Makzzya), <http://isamveri.org>, Erişim Tarihi: 26.11.

Ballıkaya, C. (2015). **Pozitivizm Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri**, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, (33), 87-106.

Bayhan, V. (2016). **Sosyal Bilimlerde “Objektiflik” Efsanesi**, Mukaddime, 2016, 7 (2), 217-242.

Benton, T. & Craib I. (2008). **Sosyal Bilim Felsefesi**, Ankara: Sentez Yayıncılık.

Bilmez, N. (2018). **Newton Bilim Anlayışının Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Etkisi**, Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Issn:2148-1415, 5 (10). 114- 122.

Büyükdede, M. & Erol, M. (2017). **Kuantum Fizikinin Olasılıklı Yapısının Serbest Düşme Analogisi**, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (2), 398-422.

Chowdhury, F. M. & Ali, H. (2015). **Positivism in Understanding The Contemporary Social World: A Critical Dis-cussion**, Journal of Studies in Social Sciences, Volume 11, Number 2, 2015, 215-232.

Cresser, J. D. (2003). **The Special Theory Of Relativity**, Department Of Physics Macquarie University, Sydney.

Çıvık B & Sezerel H. (2018). **Araştırma Paradigmaları ve Turizm Yazını**, Turizm Akademik Dergisi, 5 (1), 1-14.

Çelik, K. (2006). **Süreç Din Felsefesinde Din-Bilim İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Dağtaşoğlu, A. E. (2016). **Sosyal Bilimlerin Epistemolojik Temelleri**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları, (32), 361-376.

Della P. & Michael K. (2015). **Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler-Çoğulcu Bir Perspektif**, İstanbul: Küre Yayınları.

Demir, N. (2012). **20. Yüzyıl Bilim Felsefelerinde Görülen Paradigmal (Açıklamsal) Esnemeler**, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, (20), 137- 179.

Düzgün, A. Ş. (2006). **Din- Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar**, Kelam Araştırmaları 4 (1), 51-62.

Dikmen, M. (2015). **Uluslararası İlişkilerde Pozitivizm Post- Pozitivizm Tartışması**, www.academia.edu, Erişim Tarihi: 13.11.2018.

Erdoğan, İ. (2017). **Karl Marx: Yöntem Sorunu**, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 25, 257-266.

Gordon, S. (2015). **Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi**, Küre Yayınları: İstanbul.

Hira, İ. (2000a). **Max Weber'in Yöntem Anlayışı**, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 45-58.

Kaboub, F. (2008). **Positivist Paradigm**, Leong Ency, Volume 2, Part 2, 343, <http://personal.denison.edu>, Erişim Tarihi: 10.11.2018.

Kaptan, K. (2017). **Kuantum Teorisinin Yorumu ve Doğanın Rolü**, MAKÜ-Uygulamalı Bilimler Dergisi, 1 (1), 19-28.

Karadere, Y. (2014). **Kişilerarası İletişim Sürecinde İzafiyet Teorisi'nin Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karagöz, E. (2010). **Sosyal Bilimlerde Kuram Oluşum Süreci ve İletişim**, İstanbul: Derin Yayınları.

Keat, R. (1979), **Positivism and Statistics in Social Science**, İn J.Irvine, I.Miles And J.Evans (Eds), Demystifying Social Statistics, London: Pluto, PP. 75.

Kuhn, T. S. (1962). **The Structure Of Scientific Revolutions**, London: Universty Of Chicago Press.

Köz, İ. (2002). **Aristoteles Mantığı İle Felsefe-Bilim İlişkisi**, AÜİFD, Cilt XI/L1 (2), 355-374.

Mijwel. M. M. (2018). **Albert Einstein The Theory of Relativity**, <https://www.researchgate.net/publication/323958676>, Erişim Tarihi: 04.11.2018.

Nazik, A. (2015). **Rönesans ve Modern Bilimin Doğuşu**, Aydınlanma Çağı (17.Yy), [www. abs.cu.edu.tr](http://www.abs.cu.edu.tr), Erişim Tarihi: 27.11.2018.

Özkan, F. (2015). **Modern Dönemde Din-Bilim İlişkisi**, Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, (6), Ekim, 55-67.

Ok, B. (2015). **Post-Pozitivist Süreçte Paul Feyerabend'in Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Riley, D. (2007). **The Paradox Of Positivism**, www.cambridge.org, Erişim Tarihi: 11.11.2018.

Russell, B. (1972). **Bilim ve Din, Yüzyıllardır Süren Savaş**, İstanbul: Varlık Yayınları.

Sarı, M. A. (2017). **Mantıkçı Pozitivizmden Sofistike Yanlışlamacılığa Sınır Çizme Sorununun Kavranışı**, Beytul Hikme, 7, 1- 21.

Salgar, E. (2015). **Doğa Bilimlerinde "İlerleme" Kavramının Pozitivist ve Post-Pozitivist Düşüncelerdeki Yeri Üzerine Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sakar, M. F. & Yılmaz, A. (2015). **Matematik ve Kuantum Fiziği**, Batman Üniversitesi Batman Üniversitesi, Yaşam Bilimleri Dergisi, 5 (2), 19- 32.

Sevinç, K. (2011). **Kuantum Fiziği Bağlamında Din – Bilim İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi,

Sönmez, V. (2011). **Pozitivizme Yöneltilen Eleştiriler**, DEUHYO, 4 (1), 54.

Taslaman, C. (2008). **Modern Bilim- Tanrı ve Felsefe**, İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Ulusoy, K. (2009). **Tarih Eğitiminde Hermeneutik Yaklaşım**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, 11 (1), 51- 68.

Varel, A. (2017). **Pozitivizm ve Siyaset: Yöntembilimsel Bir Eleştiri**, AİD, 50 (3), Eylül, 1- 25.

Wesfall, S. R. (2000). **Modern Bilimin Oluşumu**, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Yanık, A. (2008). **Pozitivist Modern Bilimsel Yaklaşımın Eleştirisi**, <https://www.researchgate.net/publication/267959328>, Erişim Tarihi: 04.11.2018.

Yalvaç, F. (2010). **Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama**, Uluslararası İlişkiler, 6 (4), 3-32.

Yakut, İ. (2014). **Yorumlayıcı Paradigma Yaklaşımı Kavramlarıyla Sinema Sanatı Üretimine Bakış**, Ulak Bilge, 2 (4), 15- 29.

Yerinde, A. (2018), **Kur’ân-I Kerim’e Göre Bilimsel Düşüncenin Temelleri**, Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), (2), 17-28.

Yıldız, C. M. & Aydemir, C. (2016). **Sosyal Bilimlerde / Sosyolojide Sosyal Kuram-Sosyal Pratik İlişkisi ve Uygulamalı Araştırma Bulgularının Yorumlanmasına İlişkin Bazı Problemler**, Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek [Ulusal] Sempozyumu, Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (10), 1-15.

SİYASİ EYLEMLERİN YENİ KURUMSAL SİYASET EKOLLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NDE ÖZKENİN SOKAĞA ÇIKMA DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Nihal ACAR

ÖZET

Toplumların siyasal, sosyo- ekonomik yapılarında meydana gelen değişimlerinin açıklanmasında yer alan kuramlar, sosyal bilimlerin sorunsalları açıklama konusunda belirleyici rol oynamaktadır. 1970'ler ile beraber siyaset bilimi kuramsal değişim sürecine girmiş ve siyasal eylemlerin betimlenmesi yeni siyasal kurumsalcılık bağlamında gerçekleştirmiştir. Bu yaklaşımın toplumdaki her vakayı karşılayamaması sonucunda alt ekollerin varlığı literatürde yer edinmiştir. Bu araştırma yeni siyasal kurumsalcılık ışığında 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde öznenin sokağa çıkma motivasyonlarını saptamak üzere İstanbul-Ankara illerinde ikamet eden ve eylemlerde yer alan 587 kişinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Açıklayıcı (explanatory) bir tasarıma sahip olan bu çalışmada katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarında en yüksek doyumu vatan sevgisi $\bar{X} = 2,90$; en düşük motivasyonu ise zaman geçirme $\bar{X} = 1,83$ alt boyutunda yaşadıkları ve buradan yola çıkarak davranışların betimleyicisinin rasyonel kurumsalcılık olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak katılımcıların demografik niteliklerini içeren soru formu aracılığı ile de bağımlı değişken arasındaki ilişkinin varlığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularında 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde öznenin sokağa çıkma motivasyonları ile demografik niteliklerden olan yaş ve il arasında pozitif anlamlı ilişki saptanmış iken; cinsiyet ve eğitim düzeyleri arasında önemli bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Yeni Siyasal Kurumsalcılık, Rasyonel Kurumsalcılık, Sosyolojik Kurumsalcılık, Tarihsel Kurumsalcılık.

GİRİŞ

Siyaset bilimi multidisipliner bir yapı içerisinde işlemektedir (Kalkan, 2015: 560). Siyaset kavramının diğer bilimlerle ilişkisi Aristoteles ve Platon ile başlamış, Cicero, Machiavelli, Hobbes, Locke, Montesquieu, Laswell, Madison'un siyasal kavramın ne olduğunu, nasıl işlerlik kazandığını, ülkelerin ve devletlerin nasıl olması gerektiğini açıklama çabaları ile devam etmiştir (Hix & Whiting, 2012: 13). Bilimin mantıksal ve tutarlı bir inşaa oluşu siyaset

epistemolojisinde gerçeklik kavramının aranmasında doğa vakalarının betimlenmesinde kullanılan metodolojinin farklılaşmasını gerekli kılmaktadır (Demir, 1998: 1). Bu gereklilik, gerçeğin açıklanmasında farklı alt parametrelerin oluşumunu beraberinde getirmiştir. İşte siyaset biliminin araştırma alanı içerisinde bulunan öznenin ya da aktörlerin davranış nedenlerini saptamaya çalışırken tek bir parametreden yararlanması gerçeklikten uzaklaşmaya neden olacaktır (Sarı, 2016; Hall & Taylor, 2016; Özyurt, 2017; Meşe, 2016).

1970'lere kadar siyaset biliminin metodolojik temeli Laswell'in öznenin gözlemlenebilir eylemlerini betimlemeye yönelik olan davranışçı yaklaşım üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır (Keskin, 2017: 42). Davranışçı yaklaşımın 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren başta siyaset bilimi olmak üzere sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde aktörlerin, kurumların ve öznenin davranışlarını açıklayamaması farklı bir siyasal davranış açıklayıcısı olan kurumsal yaklaşımın temellerini atmıştır (Fidan, 2017: 3).

Kurumsal yaklaşım, 1950'lilerde siyasal vakalarda bireyin davranışlarını öngöremediği ve kullanılan metodolojinin sorunsalı açıklamadaki yetersizliğine getirilen eleştiriler sonucunda alt ekollere ayrılmıştır (Kalkan, 2015: 562). Farklı parametreler altında sıralanmaya başlanan yeni kurumsal siyaset yaklaşımı; rasyonel seçim, sosyolojik ve tarihsel kurumsalcılık başlıklarında kabul görmüş, genelde ayrı olmak ile beraber özelde farklı tutumları açıklamak üzere siyasal iletişim çalışmalarında aktörlerin, siyasi liderlerin, kurumların, seçmenlerin ya da örgütlenmelere katılan kitlelerin eylemlerini açıklanmak üzere betimlenmiştir (Şeyşane, 2018: 84; Hall & Taylor, 1996: 5).

Yeni kurumsalcı yaklaşımlar, makro ve mikro ölçekte sadece siyasal değil ekonomik, sosyal ve toplumsal dönüşümleri saptamakta birlikte çalışan önemli bir disiplin olarak vurgulanmaktadır (Katznelson & Weingast, 2015: 2). İşte buradan yola çıkarak bu araştırma siyasal eylemlerde öznenin sokağa çıkma motivasyonlarını 15 Temmuz Darbe Girişimi özelinde betimlemek ve sosyo- demografik değişkenler ile olan ilişkisini saptamak üzere ele alınmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında siyaset bilimi, siyasal iletişim çalışmaları ve iletişim bilimi özelinde yeni bir kurum olan sosyal medya ağları ile olan ilişkisi, 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne giden süreç son olarak ise çalışmanın çıkış noktası rasyonel seçim, sosyolojik ve tarihsel kurumsalcılığın kuramsal çerçevesi açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Siyaset Bilimi

Sosyal bilimlerin bir çeşitliliği olan siyaset; devletlerin özneyi kontrol altında tutmayı amaçladığı, eylemlerin makro ve mikro düzeyde ele alındığı bir bilimdir (deLespinasse, 2008: 4). Siyaset biliminin tarihi Eski Mısır, Mezopotamya ve Taş Devri'ne kadar uzanmak ile beraber ilk olarak Antik Yunan'da kavramsallaştığı bilinmektedir (Arnhart, 2004: 25).

“Siyasal Sistem Teorisi”nin geliştiricisi olarak bilinen Davit Easton “An Approach To The Analysis Of Political Systems” (1957) isimli çalışmasında siyaset kavramını; özneye ve topluma ait maddi- manevi değerlerin otorite tarafından belirlendiği bir sistematik yapı olarak tanımlamaktadır.

Siyaset bilimci Van Dyke siyaseti; kitleleri ilgilendiren konularda öznenin tercihini gerçekleştirmek, kendinden başka bireyin düşüncelerini gerçekleştirmesine karşı çıkmak üzere aktörlerin yürüttükleri bir çarpışma olarak tanımlamaktadır (Özgün, 2013: 8).

Etzioni, “What is political?” (2003) isimli çalışmasında siyaseti üzerinde hala uzlaşma sağlanamamış bir yapı olmak ile beraber özne- hükümet arasındaki ilişkiyi yürüten bir yönetici olarak tanımlamaktadır.

Stoker, “Theories and Methods in Political Science” (1995) isimli eserinde farklı perspektifte bulunan kuramcı öznelerin siyaset kavramını birbirinden değişik olarak açıkladıklarını vurgulamaktadır (2002 aktaran, Samuel ark., 2003: 10). Stoker'e (1995) göre siyaset kavramını;

- Davranışçılık Akımı: ana akım- politika ve süreç,
- Rasyonel Seçim Teoricileri: iş birliğine dayanan eylem,
- Kuramsal Akım: kuramsal düzenleme
- Feminist Akım: özne,
- Anti- Temelci Akım: farklı uzamlarda gelişen bir anlatı rekabeti,

-Marksizm akımını benimseyenler ise, bu ekolü çarpışma- savaş olarak tanımlamak mümkündür.

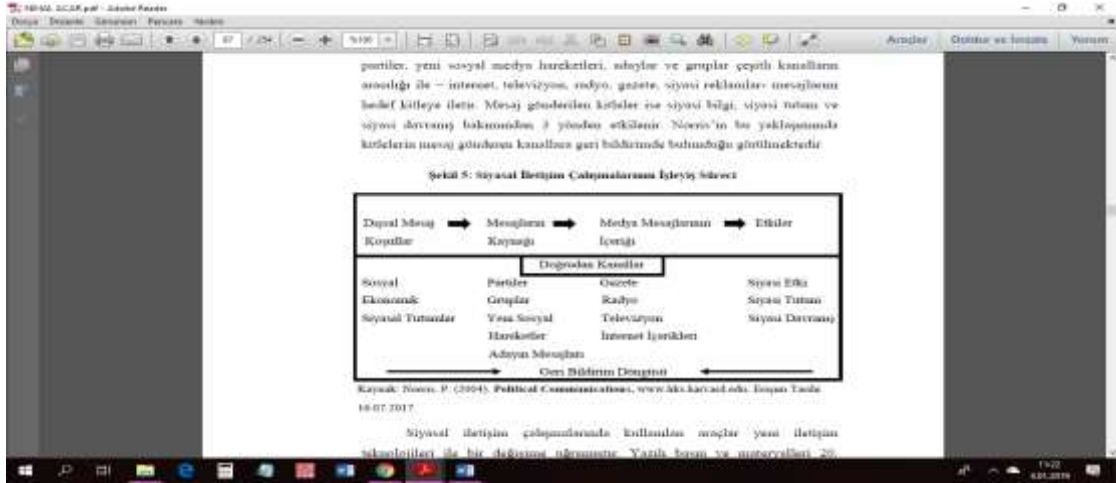
Siyaset kavramı teorik açıdan ele alındığında, otoritenin -hükümetlerin- belirli normlar sınırlılığında özneyi yönetmesi ve kitlesel düzeni sağlamayı hedeflediği bütünsel bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Siyaset bilimi, karakteristiği gereği multi-disipliner çizgide sistematik bir şekilde çalışmaktadır. İletişim bilimleri, psikoloji, sosyoloji, ekonomi olmadan siyaset kavramının; sınırlarının, özne ve aktör ilişkisinin açıklanması gerçekçi olmamaktadır. Çalışmanın özü itibari ile bundan sonraki kısımda siyasal iletişim çalışmalarının, iletişim bilimi ile arasındaki ilişki 21.yüzyılın iletişim aracı olan sosyal medya platformları özelinde betimlenmeye çalışılacaktır.

1.2. Siyasal İletişim Çalışmalarında Yeni Bir Kurum: Sosyal Medya Platformları

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerin siyasal düzenlerini yeniden kurma çabaları ve öznenin düşüncelerini kontrol altında tutma isteği, siyasal iletişim çalışmalarının ortaya çıkmasındaki etken olarak vurgulanmaktadır (Gökgül, 2016: 11). Siyasal iletişim çalışmalarının kökeni hakkında farklı yorumlar bulunmak ile beraber 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında ortaya çıktığını vurgulayan iki farklı taraf bulunmaktadır. Siyasal iletişim çalışmaları, Gürbüz'e göre (2014: 46) geçmişteki ilk demokratik seçimlere; Akman'a göre (2012: 38) insanlığın ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Farklı fakat uzlaşmacı bir diğer görüşte ise Kenterelidou (2005: 4) ve Gökgül (2016: 12) siyasal iletişim çalışmalarının, 21. yüzyılın başında başlayan çağdaş iletişim araştırmalarının alt türü olmak ile beraber Antik Yunan'da siyaset bilimi üzerine yapılan akademik çalışmalarda ilk kez başladığını savunmaktadır.

Kaid'e (2014) göre siyasal iletişimi; kurumların ve öznenin birbiri ile etkileşime girdiği ve siyasi etkileri harekete geçirdiği bir etki dönemi olarak tanımlamak mümkündür (2004 aktaran Kenterelidou, 2005: 4). Norris, (2004: 1) ise siyasal iletişimi; yöneten (aktör) ve yönetilen (özne) arasındaki ilişkiyi iletişim araçları ile sağlayan interaktif bir sistem olarak betimlemektedir. Norris, "Political Communications" (2004) isimli eserinde siyasal iletişim çalışmalarında öznenin aktöre bağlanma sürecini 3 ana başlık altında mesaj, içerik ve etki olarak sınıflandırmıştır. Norris'in (2004) çizelgesine göre siyasal iletişim çalışmalarında mesajlar kurum olarak atfedilen; siyasi partiler, yeni sosyal medya hareketleri, adaylar ve gruplar çeşitli kanalların aracılığı ile – internet, televizyon, radyo, gazete, siyasi reklamlar- tarafından hedef kitleye gönderilmekte ve öznenin davranışını üzerinde bir kontrol gücü oluşturulmaktadır. Süreç öznenin; siyasi bilgi, siyasi tutum ve siyasi davranış bakımından 3 yönden etkilenmesini beraberinde getirmektedir. Norris'in (2004) bu yaklaşımında öznenin aktöre ya da kuruma - mesaj gönderen kanal/ araç- geri bildirimde bulunduğu bariz şekilde anlaşılmaktadır.

Norris'in (2004) çizelgesinden hareketle internet içeriklerinin birçok parti ya da grup tarafından artık sosyal medya platformları tabanında kullanıldığını söylemek yerinde olacaktır. Lilleker ve Negrine (2002: 306) "The Professionalization of Political Communication" isimli makalelerinde, siyasi partilerin ve aktörlerin kullandıkları siyasal iletişim araçları ile bu kişilerin profesyonelleştiğini gözlemlenmiştir. Aktörler rakibi zayıflatmak, kurumunun tanıtımını yapmak, öznenin düşüncelerini değiştirmek ya da sağlamlaştırmak, seçmen davranışını ve sayısını artırmak amacı ile sosyal medya platformlarını kullanmaktadır (Okmeydan, 2013: 20).

Şekil 1: Siyasal İletişim Çalışmalarının İşleyiş Sürecinde Özne, Aktör ve Kurum

Kaynak: Norris, P. (2004). **Political Communications**, www.hks.harvard.edu, Erişim Tarihi: 16.07.2017.

Siyasal iletişim çalışmalarında kullanılan araçlar 21. yüzyıl ile beraber bir değişime uğramıştır. 20. yüzyılın sonlarına kadar siyasal iletişim çalışmalarında yazılı basın ve materyalleri, I. Dünya Savaşı'nda afiş, II. Dünya Savaşı'nda radyo, 1950'lilerin sonuna doğru ise televizyon siyasal iletişim çalışmalarında kurum olarak kullanılmıştır. Geleneksel medyanın bu alandaki etkisinin sosyal medya platformları ve internet ağları tarafından kırıldığı literatürde yer edinmiştir (Acar, 2018; Flammini vd., 2013; Orhan, 2013; Özgünay, 2013; Vasi & Suh, 2013; Hira vd., 2011).

Akman (2012) "Siyaset- Sosyal Medya İlişkisi: Türkiye ve Dünya Örnekleri Üzerine Bir İnceleme", isimli analizinde aktörlerin sosyal medya ağlarını kullanma motivasyonlarını;

- Aktörlerin mesaj iletiminde zamansal kar sağlaması,
- Etki ve tepkinin ölçümü,
- Genç seçmenin ağlardaki çokluğu,
- Çift yönlü iletişim,
- Kullanım ücretinin düşük olması,
- Aktörlerin sosyal medya kullanan kitlelerce tanınması şeklinde sıralamıştır.

Siyasal iletişim çalışmalarında sosyal medya ağlarının genel olarak sadece seçim zamanlarında aktörler tarafından kullanıldığını vurgulamak yanlış olmak ile beraber literatür incelendiğinde artık motivasyonların farklılaştığı görülmektedir. Barack Obama'nın 4 Kasım 2008 seçimlerinde sosyal medya platformlarını seçmen davranışını etkilemek amaçlı kullanmasına

karşın bu ağlar “15 Temmuz Darbe Girişi” esnasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından halkı örgütlenme kurumu olarak kullanılmış ve siyasal iletişim çalışmalarında öznenin davranışının etkileneceği konunun sadece seçmen davranışı ile sınırlı olmadığı vurgulanmıştır (Göçoğlu, 2014: 59; Acar, 2018: 170).

1.3. 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Sosyo- Ekonomik Etkileri

Fethullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) temelleri, Gülen’in 1966 yılında İzmir’de din memurluğu yaptığı dönemde atılmış, yapılanma din üzerinden sistematik bir şekilde çalışmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017: 9; Çakır, 2000: 19; TBMM, 2016: 45). FETÖ, yapılanmasının ilk faaliyetini dersane ayakları oluşturmuş, üniversite öğrenimi gören öğrencileri oluşumun içine çekmek amacı ile “Işık Evleri” adı verilen düşük ücretli ya da burslu meskenler açmıştır (Yücel vd., 2017: 12).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile FETÖ’nün okullaşma hızı artmış, kazanılan ekonomik güç yakın siyasi ilişkilerin doğmasını sağlamıştır (Çetinkaya, 1999: 222). ANAP iktidarı ile liberal politikaların uygulanması, teknolojik gelişmişlik düzeyinin artmaya başlaması FETÖ’nün “liberalizme uygun, çağdaş hoca” kimliğine sarılmasını sağlamıştır (Kışlalı, 1998: 187). Bu durum 1990’lardan itibaren yapılanmanın yurt dışında eğitim faaliyetlerine başlamasını beraberinde getirmiştir (Yüksel, 2000: 298- 301). Bunun yanında tıp, bilişim, ekonomi, nakliye, kitle iletişim gibi alanlarda pazar oluşturulmuştur (TBMM, 2016: 44; Turan 1998: 19).

FETÖ, ekonomik ve siyasi güçlenmenin ardından küreselleşme modellerine uygun “Dinler Arası Diyalog”, “Evrensel İnsan Hakları” gibi söylemler üretmeye başlayarak dış siyasetin gündeminde yer alma çabasına girmiştir (Çakır, 2014: 16; Çelik, 2000: 15). FETÖ, 12 Eylül- 28 Şubat dönemleri başta olmak üzere her zaman sosyo-politik koşullara uyum sağlamış, iktidar- güç dengelerini korumuş, siyasi partilerin tümünden uzak bir görünüm sergilemiş fakat bir yandan da yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmış, böylece “Altın Nesil” dönemine girmiştir (Turan, 1998: 19; Feridunoğlu, 2016: 334).

1950’ye kadar siyasiler ile olan yakınlaşma resmi olarak dönemin iktidarlardan tarafından kabul görmüştür (Demirci, 2016: 3). Çok partili siyasal yapının ilk grubu Demokrat Parti’nin genel olarak cemaatlerin faaliyetlerini serbest bırakması FETÖ yapılanmasının eylemlerine zemin hazırlamıştır (Zorbay, 2009: 92). Cemaatlerin iktidar ile yakın ilişkiler geliştirmesi gerektiğini ilk olarak vurgulayan Milli Selamet Partisinin (MSP) lideri Necmettin Erbakan, yönetim içinde FETÖ’ nün etkin olmasını meşru kılmış, partiler bu söylemden güç alarak 1950- 1980 arasındaki dönemde İslamcı sağ tarafta olduğunu bariz şekilde vurgulamıştır (Şık, 2014: 61).

Cemaatlerin devlet içinde asıl etkinlik kazandığı süreç 1980'ler ile Turgut Özal dönemi olmuştur (Çakır, 2000: 20; Öztürk, 200: 43; Demirci, 2016: 3). Siyasi kimlikler ile her dönem yakın ilişkiler kurmayı başaran örgüt, 2002 yılında iktidarlığa geçen AKP hükümetine de diğer dönemlerdeki tutumunu sergilemiştir (Şık, 2014: 154). AKP, muhafazakâr kimliği ile yola çıkarken davasının aynı olduğunu düşündüğü destekçilerinden, Gülen Cemaati'nden oy bağlamında destek almıştır (Toruk & Olkun, 2014: 377). 2013 yılından itibaren AKP ve cemaat arasında KPSS'de torpil iddiaları, 7 Şubat 2012'de İstanbul Cumhuriyet Savcısı Sadrettin Sarıkaya'nın MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı ifade vermeye çağırması ve son olarak 3 Temmuz 2013'de, Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı'nın dershanelerin kapatılacağını açıklaması ile FETÖ ve hükümet arasındaki gerilim başlamış, ilişkiler toplumsal alana zarar verdiği gerekçesi ile açılmaya başlamıştır (Akın, 2016: 52- 75; TBMM, 2016: 311; Gümüş, 2014: 3).

Örgüt, ilk olarak 17- 25 Aralık operasyonları ile ülkenin bütünlüğüne zarar vermeyi amaçlamış fakat bu girişim başarısız olunca 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni uygulamaya koymaya çalışmıştır (Aydın vd., 2017: 49). 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılmaya çalışılan ve sadece bir girişim çabası olan bu hareket Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde, bütün siyasi partiler, kurum çalışanları, tüm medya ve sivil toplum kuruluşları mücadele için direniş gösteren Türk milleti ile bastırılmıştır (Yılmaz, 2016: 30).

1.4. Yeni Kurumsalcılığın Siyasal Açidan Tanımlanması

Weber (2008) kurumsalcılığı, kurumlar ve kurumlar arası etkileşimlerin düzenli- sistematik işlemler kanalı ile iş bölümü, hiyerarşi, nesnellik ve yekteliğe sahip ideal bürokrasi tarafından yönetimi olarak tanımlamaktadır (Fidan, 2017: 2). Kurumsalcılık, alt bilim alanlarına göre farklılık göstermek ile beraber kesiştiği yer aktörlerin özneler üzerinde etki meydana getirmesidir (Sarı, 2016: 12). Siyaset bilimi özelinde siyasi kurumsalcılığı şu şekilde tanımlamak mümkündür;

Meyer ve Rowan'a (1991) göre siyasi kurumsalcılık, sosyal akışın, sorumlulukların veya eylemlerin bir norma ulaştığı süreç olarak açıklanabilmektedir (Kalaycı, 2006: 60- 61). Siyasi kurumsalcılık, bütün politik süreçte katılımcıların kuralları anlamış ve kabullenmiş olmalarını gerektirmektedir fakat bu yaklaşım özellikle 1950'lerden sonra neo- Marksist, rasyonel ile davranışsalci perspektif tarafından öznenin yerine getirmesi gereken eylemi öngöremediği için eleştirilmiş ve 1970'lerde antropoloji hariç sosyal bilimlerin diğer bütün türleri bu alanda yerini diğer yaklaşıma tezat oluşturan yeni kurumsal siyaset yaklaşımına bırakmıştır (Meyer, 2007: 788- 790; Kalkan, 2015: 559).

Yeni kurumsalcılık sosyolojide ortaya çıkan bir paradigmanın parçası olarak başta siyaset bilimi olmak üzere disiplinler arasındaki gelişmeleri özne ve aktör perspektifinden anlama ve açıklamaya yönelik siyasi bir analiz olarak tanımlanabilmektedir (Nee, 1998; 1). Amerikalı iktisatçılar Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons ve Clarence Edwin Ayres tarafından ilk olarak 19. yüzyılın sonlarında iktisat bilim dalında yapılan çalışmalar ile ortaya çıkan kurumsalcılık, siyaset bilimi alanında 20. yüzyılın başlarında John Burgess, Woodrow Wilson ve Westel W. Willoughby aracılığı ile siyasal ve ahlâk felsefesi alanındaki araştırmalar ile belirginleşmeye başlamıştır (Bolat & Seymen, 2006: 230).

Yeni kurumsal siyaset yaklaşımı, 1949'a kadar kullanılan eski kurumsal siyaset yaklaşımının davranışçılar, rasyonel tercihçiler ve neo- Marksistciler tarafından eleştirilmesi üzerine siyasal çalışmaların merkezinden uzaklaştırılması ile ortaya çıkan, kurumların direnme gücüne, sembolik yapılarına ve otoriteye verilen öneme gönderme yapan bir perspektif olarak literatürde yer almaktadır (Kalaycı, 2006: 60- 62; Kalkan, 2015: 559; Hall & Taylor, 1996: 5).

Hall ve Taylor "Political Science and The Three New Institutionalisms" (1996) isimli eserinde yeni kurumsalcılığın tek bir yaklaşım olarak siyaset biliminde ele alınmasının imkansızlığına dikkat çekmekte ve yaklaşımı kendi içinde;

- Rasyonel Tercihli Kurumsalcılık,
- Tarihsel Kurumsalcılık,
- Sosyolojik Kurumsalcılık olarak 3 ekole ayırmaktadır.

Bu ekollerin her biri arasındaki farklılık kurum- özne arasındaki ilişkinin doğasından kaynaklanmakta bundan dolayı eylemlerin açıklanması farklı ekollerin varlığını gerektirmektedir (Sarı, 2016: 15).

1.4.1. Rasyonel Tercihli Kurumsalcılık

Hoey, "Rational Choice Theory" (2013) isimli eserinde rasyonel seçim teorisini; toplumsal olaylarda öznenin eyleminin sonuçlarını açıklayan yeni kurumsalcılık yaklaşımının bir ekolu olarak tanımlamaktadır. Hoey, (2013: 688) rasyonel seçim teorisinin temel unsurlarını bireysel tercihler, inançlar ve kısıtlamalar olarak 3'e ayırmaktadır. Hoey (2013: 688) öznenin eylemlerdeki davranışının;

Bireysel Tercihler: Öznenin eyleminin olası sonuçlarına ekledikleri olumlu veya olumsuz değerlendirmeleri belirten unsurdur. Tercihlerin temeli kişisel alışkanlıklara bağlı olmak ile beraber sosyo- kültürel ve coğrafi değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin;

öznenin avukat olmasında dolayı avukat kökenli bir lideri desteklemesi bireysel tercihler üzerinde etkili olan bir unsur olarak söylenebilmektedir.

İnanç: Öznelere eylemlerinin farklı sonuçlar ortaya çıkarabileceği olasılığı üzerine algılanan neden- etki ilişkilerine gönderme yapmaktadır. Örneğin, A siyasi partisine saldırı yapmanın, B siyasi partisine saldırı yapmaktan daha yüksek başarı olasılığına sahip olduğuna inanılması öznenin davranışını etkileyebilmektedir.

Kısıtlama: Davranışların yapılabilir eylemler kümesindeki sınırlılıkları belirten unsur üzerinden açıklanabileceğini savunan varsayım olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin, bir araba satın almayı düşünenler için bir bütçe kısıtlaması ile alınabilecek kredi miktarı öznenin eyleminde kısıtlama meydana getirmektedir.

Ekonomi ve siyaset bilimine ait olan rasyonel kurumsalcılığı Paternotte “Rational Choice Theory” (2011) isimli çalışmasında öznenin davranışını açıklamaya yönelik, eylemlerin seçimindeki kriterlerin neler olduğu ve eylemlerin nasıl yorumlanması soruları üzerine bireyin davranışlarını inceleyen bir ekol olarak açıklamaktadır. Sorunsalların açıklanmasında Hoey (2013) gibi bireysel tercihler, inançlar, kısıtlamalar ve ek olarak ise optimalite ve egoist davranış belirleyici unsurlardan olmaktadır (Paternotte, 2011: 1- 4).

Afşar “Rasyonel Kurumsalcılık ve Sosyolojik Kurumsalcılık Açısından Avrupalılaşma Yaklaşımı” (2017), isimli eserinde rasyonel seçim kuramını aktör açısından değerlendirmiştir. Afşar (2017: 73- 74), bu teorinin aktörlerin kararlarını kendi güçlerini en yüksek seviyeye çıkartmak için fayda- kar dengesi bağlamında hesaplayarak stratejik bir şekilde davrandıklarını belirtmektedir.

Rasyonel seçim özne ve aktörün sistematik çalışması ile pozitivizm temellinde ortaya çıkan bir ekol olarak kabul görmüş ve sadece siyaset bilimi ile sınırlandırılmamış, nitekim literatür incelendiğinde bu ekolün sosyoloji, ekonomi, psikoloji ve toplumsal olaylar ile bir kombin oluşturulduğu vurgulanmaktadır (Vik, 2013: 2). Rasyonel seçim teorisi öznenin akılcı ve tutarlı davranışlarına gönderme yapan bir yaklaşım olmak ile beraber yaklaşımın yönlendiricisi olan aktörler sosyo- toplumsal ve siyasal olaylarda öznenin davranışını önceden kestirebilmek amacı ile sonuç mantığına yönelen ve bireyin potansiyeline uygun olacak mantıklı söylemlerde bulunmaktadır (Sato, 2013: 1; Lovett: 2006: 237; Afşar, 2017: 74).

1.4.2. Tarihsel Kurumsalcılık

Devletlerin kalkınma sürecindeki görevlerini özne- aktör- kurum açısından karşılaştırmalı bir değerlendirme ile inceleyen tarihsel kurumsalcılık ekolünün kökenleri, Theda Skocpol, Peter Evans ve Dietrich Rueschemeyer’in 1985’de yazdığı “Devleti Yeniden Gündeme Getirmek”

adlı esere kadar gittiği ve eski devlet kuramlarının sadece devletin toplum tarafından nasıl şekillendirdiğini açıkladığı, toplumun devlet tarafından şekillenmesi gerektiğinin ihmal edilişi üzerine ele alındığı bilinmektedir (Oğuz, 2013: 109).

Demircioğlu, “Kuramsal Bir Gelenek Olarak Tarihsel Kurumsalcılık ve Uluslararası İlişkiler” (2018) isimli eserinde tarihsel kurumsalcılığı, sosyal bilimlerde her şeyin yasa bulma eğilimine karşı geçmişteki vakaların şimdiye genelleştirilemeyeceğini ve özne- kurumların değişebileceğini vurgulamak üzere kullanılan bir ekol olarak tanımlamaktadır.

Pierson & Skocpol “Historical Institutionalism In Contemporary Political Science” (2002) isimli çalışmalarında hükümetlerin seçmen davranışlarını şekillendirmek ve etkileşim sürecinde olası davranışlarını öngörmek amacı ile geçmişte olan organizasyonları analiz etmesi olarak açıklamaktadır.

Tarihsel kurumsalcılığın temel savı belirli bir dönemde alınan kararların bundan önce alınan kararların etkisinde şekillendiği ve geçmişte alınan kararların sorunsallarda alınacak kararların üzerinde otorite kurma olması yönündedir (Kesgin, 2017: 57).

Tarihsel kurumsalcılık aktörlerin hangi motivasyona göre hareket ettiklerine ve hangisinin o siyasal sonuç üzerinde etkili olduğunu anlamaya çalışmaktadır (Şeyşane, 2018: 109). Tarihsel kurumsalcılık, siyasal iletişim çalışmalarının ampirik kısmını oluşturmakta fakat rasyonel seçim/ sosyolojik kurumsalcılar tarafından organizasyonlarda aktörlerin, konuların, uzamların ve vakaların aynı olmadığı gerekçesi ve yine tarihsel kurumsalcılığın neliği üzerine yukarıda vurgulanan durumdan dolayı literatürden eleştiri almaktadır (Lockwood vd, 2016; 11- 14). Skocpol (1985) devleti “fiziksel gücü elinde bulunduran topluluk” olarak açıklayan Weber’ i eleştirir iken devletin, “yönetim- polis- ordu” kurumlarından oluştuğunu ve gücünün toplumdan değil kendi kurumlarından geldiğini iddia etmektedir (Oğuz, 2013: 109). Bu eleştirileri destekleyecek şekilde Steinmo “Historical Institutionalism” (2008) isimli eserinde tarihsel kuramsalcılığın diğer bilimlerden farklı olarak en iyi siyaset bilminde kullanılabileceğini fakat kesin belirlenmiş bir teori ya da kuram olmadığını, eleştiriye açık bir ekol olduğunu vurgulamaktadır.

Tarihsel kurumsalcılık öznenin davranışını tahmin etmeye çalışırken bir hipotezi test etme ya da doğrulama amacı gütmemekte sadece olayların karmaşıklık ya da zamansallıklarına bağlı olarak geçmişteki benzer vakalar ile karşılaştırma daha net bir ifade ile genelleştirmeye gitmektedir (Şeyşane, 2018: 106; Thelen, 1999: 372).

1.4.3. Sosyolojik Kurumsalcılık

Meyer, 2007 yılında “Reflections on Institutional Theories of Organizations” isimli eseri ile 1970’lerde çağdaş sosyoloji ve siyaset bilimi literatürüne sosyolojik kurumsalcılığın girmesini sağlamıştır. Meyer (2007: 792) sosyolojik kurumsalcılığı, aktörlerin büyük ölçüde kurumlar tarafından güçlendirildiği ve yine aktörlerin ulus- devlet yapılanmasında zorlayıcı süreçten etkilendiği karmaşık bir yapı olarak tanımlamaktadır.

Jepperson, “The Development and Application Of Sociological Neoinstitutionalism” (2001) isimli eserinde sosyolojik kurumsalcılığı, toplum- ulus- devlet- birey- örgüt yapıları hakkında kapsamlı bir analiz teorisi olarak tanımlamaktadır.

Schofer vd., “Sociological Institutionalism and World Society” (2012) isimli çalışmasında sosyolojik kurumsalcılığın temellerinin artık devlet- birey ilişkisinin yanında Meyer ve arkadaşlarının çalışmaları sonucunda araştırmaların kollektif kimlik, cinsiyet, hukuk gibi küresel alanlarda bir dizi analiz programlarına dayandığını vurgulamaktadır.

Kurumların kendilerine ait bir norm ve kültürleri olduğu düşüncesine dayanan sosyolojik kurumsalcılığın rasyonel ve tarihsel ekollerden ayrılan özelliklerini Hall ve Toyler “Political Science and the Three New Institutionalisms” (1996) isimli eserinde şu şekilde sıralamıştır;

- Kurumları siyaset bilimcilerden farklı olarak daha geniş incelerler.
- Kurumları sadece resmi kurallar, süreçler ve normlar olarak değerlendirmezler,
- Özneye ait olan ahlaki değerler ve kültür öğelerini kurumların en önemli ayakları olarak değerlendirilmektedir.
- Kurum ile öznenin ilişkisi karşılıklı ve etkileyicidir.
- Örgütün ve katılımcının toplumsal meşruiyetini artırmak için yeni kurumsalcı bir eylem mantığı içinde kurumlarını değiştirebilirler.

Sosyolojik kurumsalcılık, sosyoloji disiplini içinde ortaya çıkmasına rağmen kuramsal önermeleri ve kavramsal araçları ile siyaset bilimi ile daha yakın ilişkilerde bulunmuş ve özneye ait değer yargılarını -kültür ve normları- ifade etmiştir (Şeyşane, 2018: 94).

Aktörlerin sosyal ve siyasal ilişkilerini betimlemeye çalışan ve buna uygun olarak hareket etmelerine zemin hazırlayan bilişsel araçları sağlayan sosyolojik kurumsalcılık bağlamında sosyal medya ağlarının yeni kurum olarak atfedilmesi yanlış olmayacaktır. Nitekim Arap Baharı ile sosyo- toplumsal ve siyasal organizasyonların örgütlenme biçimleri araç yönünden değişikliğe uğramış, Occupy Wall Strett, Gezi Parkı ve son olarak ise 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın sosyal medya ağlarını kullanarak halkı direnişe karşı durması için meydanlara davet etmesi bir kurum olarak kullanılan geleneksel kitle

iletişim araçlarının yerini sosyal medya ağlarına bırakmıştır (Türkmen, 2012; Gençler, 2015; Demir, 2016; Acar, 2018). Çalışmanın sınırlılığı nedeni ile bu konu başka bir araştırmaya ışık tutabilecek niteliktedir.

Yeni siyasi kurumsalcılık yaklaşımının ekolleri doğrultusunda 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde vatandaşların meydanlara çıkma davranışlarını betimlemek üzere ele alınan bu çalışmada ilgili literatür ışığında aşağıda yer alan araştırma soruları yazılmıştır;

1. Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonları nelerdir?
2. Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonları onların sosyo- demografik özelliklerine göre farklılık göstermekte midir?
3. Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonları yeni siyasi kurumsalcılık yaklaşım açısından değerlendirildiğinde hangi ekol içinde yer almaktadır?

2. METODOLOJİ

Araştırma 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde direnişe katılan vatandaşların sokağa çıkma motivasyonlarını betimlemek ve onların davranışlarını yeni siyasi kurumsalcı yaklaşım perspektifi üzerinden saptamayı hedefleyen “açıklayıcı (explanatory)” bir karaktere sahiptir. Bu ana amacın yanı sıra katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarını belirleyen demografik değişkenler de belirlenmeye çalışılacaktır. Bu amaçlara ulaşabilmek için betimleyici analizler (frekans analizi, merkezi eğilim istatistikleri), bağımsız örneklem t testi, korelasyon ile tek faktörlü varyans (ANOVA) analizi uygulanmıştır.

2.1. Araştırmanın Uygulanması ve Örneklem Seçimi

Çalışma, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkan vatandaşları temsil etme amacı güttüğü için parametrik bir yapıda çalışmaktadır. Araştırmanın uygulanma aşaması 15 Eylül 2017- 15 Ekim 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, basit tesadüfi (rastlantılı) örneklem yöntemi ile Ankara'dan 206, İstanbul'dan 380 ve 1 kişinin il sorusunu cevaplamadığı da saptanarak genel toplamda 587 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcıların %38,80'i kadın, %61,20'i ise erkeklerden oluşmak ile beraber %64,95'inin İstanbul, %35, 05'inin ise Ankara ilinde araştırmaya dahil olduğu saptanmıştır. En küçük yaştaki katılımcının 18, en büyük yaştaki katılımcının 70 yaşında olduğu ve örneklemin yaş ortalamasının ise $\bar{X} = 20,55$; aylık gelir ortalamasının ise $\bar{X} = 1.451$ TL olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan katılımcıların mesleki dağılımları incelendiğinde %5,8'inin memur, %39,1'inin özel sektör çalışanı, %33,0 'ünün ise öğrenci olduğu anlaşılmıştır.

2.2. Soru Formu ve Ölçüm Araçları

Katılımcıların 15 Temmuz olaylarında sokağa çıkma motivasyonlarını betimlemek amacı ile danışman hoca ve araştırmacı tarafından 5'li likert formatında anket formu hazırlanmıştır (1= Hiç Katılmıyorum, 5= Tamamen Katılıyorum). Ölçek toplamda 49 maddeden oluşmak ile beraber maddelerin; 10 tanesi kullanıcıların vatan sevgisini, 15 tanesi kişisel sunumlarını/ tercihlerini, 9 tanesi bilgi arama/ vermeyi, 9 tanesi siyasi lider etkisini ve 6 tanesi ise zaman geçirme/ merak duygularını ölçmeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Ölçeğin 15 Temmuz olaylarında sokağa çıkma alt motivasyonlarına ait güvenilirliği; vatan sevgisi, (α) = .953; kişisel sunum/ tercih, (α) = .949; bilgi arama/ verme, (α) = .949; siyasi lider etkisi, (α) = .962; zaman geçirme/ merak, (α) = .968'tir. Ölçeğin toplam güvenilirliği alt boyutun grupta birleştirilmiş güvenilirlik analizinin yanında 49 maddenin genel güvenilirlik alfa değeri (α) = .988 mükemmel aralıkta güvenilir çıkmış, kullanıcıların sokağa çıkma motivasyonlarını belirleme ölçeğinin alt boyutları ile ilgili grupta birleştirilmiş 5 alt boyuta korelasyon analizi uygulanmıştır. Katılımcıların vatan sevgisi motivasyonları ($r= 1$, $p < .01$); kişisel sunum/ tercih motivasyonları ($r= .922$, $p < .01$); bilgi alma- verme motivasyonları ($r= .928$, $p < .01$); siyasi lider etkisi ($r= .882$, $p < .01$); zaman geçirme motivasyonları ($r= .773$, $p < .01$) arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmış, pozitif korelasyonlar ile ölçeğin yapı geçerliliği sağlanmıştır.

Anket formunun 2. kısmında ise katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, il gibi bireysel farklılıklarına ilişkin sorulara yer verilmiştir.

2.3. Uygulanan Analizler ve İstatistiksel Testler

Katılımcılardan elde edilen verilerin girişi, SPSS 17.0 adlı analiz programına girilmiş, araştırma sorularını betimlemek için uygun istatistiksel yöntemler uygulanmıştır. Çalışma kapsamında katılımcıların 15 Temmuz olaylarında sokağa çıkma motivasyonlarını açıklamak üzere merkezi eğilim istatistikleri, değişkenin bireysel niteliklere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için de bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve korelasyon analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bulgular kısmı kendi içerisinde 3 alt başlığı barındırmaktadır. Bu başlıklar (1) katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının betimlenmesi, (2) katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonları ve sosyo- demografik farklılıkları ve (3) katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının yeni siyasi kurumsalcı yaklaşım ekolleri açısından değerlendirilmesidir.

3.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonları

Katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının incelenmesi için ölçeğe ait 5 alt boyutun aritmetik ortalaması hesaplanmıştır. Tablo 1'e göre;

Tablo 1: 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonlarına Ait Merkezi Eğilim İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma
Vatan Sevgisi	587	2,9040	1,86692
Siyasi Lidere Etkisi	587	2,5217	1,83626
Bilgi Alma /Verme	587	2,3541	1,54576
Kişisel Sunum / Tercih	587	2,2234	1,43440
Zaman Geçirme	587	1,8394	1,31226
Valid N	587		

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarında vatan sevgisi ($\bar{X} = 2,90$) boyutunun ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Siyasi lider etkisinde katılımcıların, 2. sırada motivasyona sahip oldukları ölçülmüştür ($\bar{X} = 2,52$). Katılımcıların, bilgi alıp- vermede ($\bar{X} = 2,35$); kişisel sunum- tercih boyutunda ($\bar{X} = 2,22$) ve son olarak ise zaman geçirme boyutunda ($\bar{X} = 1,83$) motivasyon yaşadıkları saptanmıştır.

Katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarını daha detaylı betimlemek için verilere merkezi eğilim analizi uygulanmıştır. Tablo 2'ye göre; darbe girişimine karşı durmak için $\bar{X} = 3,14$; darbe girişimi anayasaya aykırı bir davranış olduğu için $\bar{X} = 3,01$; hükümet yanlısı olmasam da vatanımın yanında olduğumu göstermek için $\bar{X} = 2,97$; milli birlik- kardeşlik duygularım uyandığı için $\bar{X} = 2,97$; şehit/ gazi olmak için $\bar{X} = 2,93$ maddelerinin en yüksek aritmetik ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların vatan, devlet bütünlüğü ve anayasanın korunmasına ait maddelerde diğer maddelere oranla daha yüksek motivasyona sahip olduğu gözlenmiştir.

Ölçeğin diğer maddelerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında haber edinme, bilgi arama, gelecek endişesi, merak, ikna etme, dış güçlere mesaj verme maddelerinin yukarıda verilen aritmetik ortalamalardan daha düşük olduğu başka bir deyişle katılımcıların bu maddelerde daha düşük motivasyona sahip olduğu söylenebilir.

Ölçeğin Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili olan maddelerinin aritmetik ortalamaları incelendiğinde ise; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişimini bastıracağına inandığım için $\bar{X} = 2,61$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderlik otoritesinden etkilendiğim için $\bar{X} = 2,59$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı sevdiğim için $\bar{X} = 2,48$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'a güvendiğim için $\bar{X} = 2,47$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı desteklemek için $\bar{X} = 2,43$ olduğu görülmektedir. Ölçekte bulunan son 21 maddenin aritmetik ortalamaları diğer maddelerin aritmetik ortalamalarına oranla düşük çıkmıştır. Olağan bir girişimin sonuçları ele alındığında, bu maddelerde aritmetik ortalamasının diğer maddelere oranlara yüksek çıkması anormal bir sonuç olarak değerlendirilmektedir fakat örnekleme alınan katılımcılardan bu maddelerin aritmetik ortalamasının yükselmesini sağlayacak şekilde cevap vermeleri bu bireylerin vatanlarını sevmedikleri ya da darbe girişiminin gerçekleşmesini istedikleri anlamını ortaya çıkartmamaktadır.

Tablo 2: 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonlarına Ait Merkezi Eğilim İstatistikler		Ortalama	S. S.
Darbe girişimine karşı durmak için		3,1410	2,13696
Darbe girişimi anayasaya aykırı bir davranış olduğu için		3,0152	2,03025
Hükümet yanlısı olmasam da vatanımın yanında olduğumu göstermek için		2,9720	2,08697
Milli birlik- kardeşlik duygularım uyandığı için		2,9708	2,04788
Şehit/ gazi olmak için		2,9352	2,03084
Fikirlerimi özgürce dile getirebilmek için		2,9276	2,02179
Ülkenin siyasal durumu hakkında bilgi sahibi olmak için		2,9034	2,04860
Asker ve polis güçlerine yardım etmek için		2,8844	2,24699
Halkın gücünden başka güç olmadığını darbecilere göstermek için		2,8564	2,06349
Olaylar ile ilgili gerçek bilgileri vermek için		2,8234	2,03045
Olayların içinde yer almak için		2,8030	2,04232
Gelecek hakkındaki beklentilerimi tehlikeye atmamak için		2,7535	2,04285
Benimle aynı şeyleri düşünen insanlar olduğu için		2,7332	1,99744
Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısından etkilendiğim için		2,7319	2,09459
Yabancı ülkelere güç mesajı vermek için		2,7103	2,05396
Demokrasi ile seçilen hükümeti desteklemek için		2,6785	2,04020
Örgütlenmedeki insanlar ile fikir alışverişinde bulunmak için		2,6734	1,97538
Olayları merak ettiğim için		2,6671	2,04117
Başka direnişçilere destek vermek için		2,6506	1,98945
Direnişe katılmayan diğer insanları etkilemek için		2,6417	2,03373

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişimini bastıracağına inandığım için	2,6163	2,04719
Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderlik otoritesinden etkilendiğim için	2,5959	2,02764
Direnişçiler hakkında bilgi sahibi olmak için	2,5578	1,98215
Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı sevdiğim için	2,4841	2,01222
Cumhurbaşkanı Erdoğan'a güvendiğim için	2,4765	1,98285
İnsanlar ile siyaset sohbetleri yapmak için	2,4435	1,94395
Mevcut hükümetin yanlısı olduğum için	2,4422	1,99622
Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı desteklemek için	2,4371	1,99797
Daha önce hiç darbe girişimi görmediğim için	2,4079	1,97892
İnsanların benim siyasal fikirlerim hakkında bilgi sahibi olması için	2,3609	1,88658
Belirli bir gruba ait olduğumu göstermek için	2,2325	1,92296
Dünyadaki pozisyonumu değiştirmek için	2,1957	1,83196
Günlük yaşamdaki rutin eylemlerden farklı olduğu için	2,0813	1,85779
Kendi kişilik özelliklerimi sunabilmek için	2,0623	1,78128
İnsanlar hakkında kanaat oluşturmama yardımcı olduğu için	2,0521	1,77517
Geleneksel kitle iletişim araçlarına göre daha çok insana ulaştığı için	2,0368	1,75029
Geleneksel kitle iletişim araçlarından daha güvenilir olduğu için	2,0254	1,75159
Arkadaşlarımın paylaşımlarından etkilendiğim için	1,9797	1,73780
Olayları izlemek için	1,9593	1,67556
Günlük yaşamdan daha ilginç insanlar tanımak için	1,9441	1,68421
Başkalarından beğeni almak, övülmek için	1,8247	1,62980
Olaylar ile ilgili fotoğraf paylaşmak için	1,7408	1,52799
Olaylar ile ilgili video yüklemek için	1,7395	1,52152
Yapacak daha iyi bir işim olmadığı için	1,7382	1,57674
İnsanların gözünde hoş bir izlenim oluşturmak için	1,7332	1,57508
Gün içinde zaman geçirmeme yardımcı olduğu için	1,6861	1,55619
Sosyal medya ağlarının kitleleri nasıl etkilediğini görebilmek için	1,6544	1,47412
Tanıdığım insanlarla temasa geçmek için	1,6531	1,50669
Toplumdan dışlanmamak için	1,5972	1,51805

Son olarak ise 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden vatandaşların sokağa çıkma motivasyonlarına ait ölçeğin genel ortalaması alınmıştır. Tablo 2' ye göre vatandaşların sokağa çıkma motivasyonları genel olarak $\bar{X} = 2,79$ olarak saptanmıştır. Buradan yola çıkarak 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde vatandaşların sokağa çıkma motivasyonlarının "orta" aralıkta olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3. Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde Sokağa Çıkma Motivasyonlarına İlişkin Merkezi Eğilim İstatistikleri

	N	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	S.S.
Sokağa Çıkma Motivasyonu	587	1.00	5.00	2.79	1.51

3.2. 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Demografik Nitelikler

Araştırmanın bu alt başlığında çalışmanın önceki kısmında ortalaması alınan 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde sokağa çıkma motivasyonlarına ait alt boyutların, katılımcıların demografik özellikleri ile olan ilişkileri incelenmiştir.

3.2.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Cinsiyet

Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde sokağa çıkma motivasyonlarının cinsiyetlerine göre anlamlı biçimde farklılık gösterip göstermediğini ortaya koyabilmek amacıyla, sürekli ölçüm düzeyindeki motivasyon ortalamalarının kategorik (isimsel) ölçüm düzeyindeki cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t testi aracılığıyla ortaya konmuştur.

Tablo 4’ün sonuçlarına göre sırası ile kadın katılımcıların vatan sevgisi $\bar{X} = 3,89$; siyasi lider etkisi $\bar{X} = 3,42$; bilgi alıp/ verme $\bar{X} = 3,19$; kişisel sunum/ tercih $\bar{X} = 3,03$ madde puanlarının ortalamaları erkek katılımcılara göre ($\bar{X} = 3,83$), ($\bar{X} = 3,35$), ($\bar{X} = 3,13$), ($\bar{X} = 2,94$) daha yüksek motivasyona sahip oldukları fakat cinsiyet grupları arasında anlamlı farklılaşma olmadığı (sig., .440, $p > .005$; sig., .516, $p > .005$; sig., .438, $p > .005$; sig., .127, $p > .005$) saptanmıştır.

Tablo 4: 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Cinsiyet Bağımsız Örneklem t Testi Analizi

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	t Testi	Sig.
Vatan Sevgisi	Kadın	227	3,89	.772	.440
	Erkek	358	3,83		
Siyasi Lider Etkisi	Kadın	227	3,42	.651	.516
	Erkek	358	3,35		
Bilgi Alıp/ Verme	Kadın	227	3,19	.775	.438

	Erkek	358	3,13		
Kişisel Sunum/ Tercih	Kadın	227	3,03	1.52	.127
	Erkek	358	2,94		
Zaman Geçirme	Kadın	227	2,36	-3.10	.002
	Erkek	358	2,59		

Tablo 4'te dikkat çekici olan zaman geçirme alt boyutunun erkek katılımcılarda $\bar{X} = 2,59$; kadın katılımcılarda ise $\bar{X} = 2,36$ olmasıdır. Buradan yola çıkarak erkek katılımcıların sadece zaman geçirme alt boyutunda kadın katılımcılardan daha yüksek sokağa çıkma motivasyonu yaşadığını söylemek mümkündür. Ayrıca sadece zaman boyutunun (sig., .002, $p > .005$) olarak ölçülmesi kadın ve erkek katılımcılar arasında sokağa çıkma motivasyonlarında bir farklılığın olduğunu gösterse de diğer 4 alt boyutta anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

3.2.2. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Yaş

Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının yaşlarına göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını açıklamak için korelasyon analizi uygulanmıştır.

Tablo 5: 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Yaş Korelasyon Analizi

YAŞ			
Alt Boyutlar	Katılımcı Sayısı	R	Sig.
Vatan Sevgisi	587	.725	.000
Siyasi Lider Etkisi	587	.648	.000
Bilgi Alıp/ Verme	587	.719	.000
Kişisel Tercih/ Sunum	587	.728	.000
Zaman Geçirme	587	.689	.000

Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarına ait alt boyutların korelasyon düzeyleri incelendiğinde; vatan sevgisi ($r = .725$, $p > .01$); bilgi alıp/ verme ($r = .719$, $p > .01$); kişisel tercih/ sunum ($r = .728$, $p > .01$); siyasi lider etkisi ($r = .648$, $p > .01$); zaman geçirme ($r = .689$, $p > .01$); motivasyonlarında pozitif yönde kuvvetli ilişkili bulunmaktadır. r değerinin pozitif olarak çıkması, kullanıcıların yaşları arttıkça 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının da arttığını ve aralarında pozitif yönde doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.2.3. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Eğitim Düzeyi

Katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının, eğitim durumlarına göre farklılık gösterip göstermeyeceğini saptamak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 6'nın sonuçlarına göre; katılımcıların sokağa çıkma motivasyonları ile eğitim düzeyleri arasında zaman geçirme boyutunda bir farklılaşma olduğu ($F= 6,87$; sig.; .000 $p<.05$); katılımcıların vatan sevgisi, siyasi lider etkisi, bilgi alıp verme, kişisel sunum, motivasyonlarının onların eğitimlerine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı saptanmıştır ($F= 2,36$; sig.; .070; 1,50; sig.; .214; 3,14; sig.; .025; 3,35; sig.; .019; $p<.05$).

Tablo 6: 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve Eğitim Durumu ANOVA Analizi

Alt Boyutlar	Eğitim	N	Ortalama	F Testi	Sig.
Vatan Sevgisi	Okur- yazar	24	3,95	2,36	.070
	Ortaöğretim	196	3,72		
	Lisans	343	3,93		
	Lisansüstü	20	3,83		
Siyasi Lider Etkisi	Okur- yazar	24	3,75	1,50	.214
	Ortaöğretim	196	3,27		
	Lisans	343	3,58		
	Lisansüstü	20	3,42		
Bilgi Alıp/ Verme	Okur- yazar	24	3,17	3,14	.025
	Ortaöğretim	196	3,05		
	Lisans	343	3,21		
	Lisansüstü	20	2,89		
Kişisel Sunum/ Tercih	Okur- yazar	24	3,18	3,35	.019
	Ortaöğretim	196	2,90		
	Lisans	343	3,02		
	Lisansüstü	20	2,66		
Zaman Geçirme	Okur- yazar	24	3,21	7,51	.000
	Ortaöğretim	196	2,25		
	Lisans	343	2,45		
	Lisansüstü	20	2,50		

Zaman alt boyutunda çıkan farklılaşmanın hangi eğitim grubu arasında olduğunu test etmek için çoklu karşılaştırma analizlerinden Bonferroni testi uygulanmıştır.

Bonferroni testine göre zaman alt boyutunda; okur- yazar grubunda olan katılımcılar ile ortaöğretim öğrencileri ($\bar{X} = ,65405$) ve lisansüstünü işaretleyen katılımcılar ($\bar{X} = 1,08194$) arasında, lisans öncülünü işaretleyen katılımcılar ile orta öğretim grubunda olan katılımcılar

arasında ($\bar{X} = -,76533$) ve son olarak ise lisansüstü eğitim öncülünü işaretleyen katılımcılar ile orta öğretim grubunda olan katılımcılar arasında ($\bar{X} = -1,08194$) arasında farklılaşma ortaya çıkmıştır.

3.2.4. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve İl

Katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının bulundukları ile göre farklılık gösterip göstermeyeceğini ortaya çıkartmak için bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır.

Tablo 7'nin sonuçlarına göre sırası ile İstanbul ilinde bulunan katılımcıların; vatan sevgisi $\bar{X} = 4,00$; siyasi lider etkisi $\bar{X} = 3,66$; kişisel sunum/ tercih $\bar{X} = 3,16$; zaman geçirme $\bar{X} = 2,64$ ait madde puanları Ankara ilinden katılan kullanıcılara göre ($\bar{X} = 3,59$); ($\bar{X} = 3,66$); ($\bar{X} = 2,64$); ($\bar{X} = 2,25$) daha yüksektir (sig., .000; $p > .05$). Tablo 7 incelendiğinde bilgi alıp/ verme alt boyutunda Ankara ilinde yaşayan katılımcıların İstanbul ilinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek motivasyon sağladıkları saptanmıştır ($\bar{X} = 3,70$).

Tablo 7: 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonları ve İl Bağımsız Örneklem t Testi

Alt Boyutlar	İl	N	Ortalama	t Testi	Sig.
Vatan Sevgisi	İstanbul	380	4,00	5,41	.000
	Ankara	206	3,59		
Siyasi Lider Etkisi	İstanbul	380	3,66	7,05	.000
	Ankara	206	2,89		
Bilgi Alıp/ Verme	İstanbul	380	3,39	10,62	.000
	Ankara	206	3,70		
Kişisel Sunum/ Tercih	İstanbul	380	3,16	8,94	.000
	Ankara	206	2,64		
Zaman Geçirme	İstanbul	380	2,64	5,26	.000
	Ankara	206	2,25		

3.3. Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Sokağa Çıkma Motivasyonlarının Yeni Siyasal Kurumsalcılık Ekolleri Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu başlık altında 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkan vatandaşların motivasyonları, yeni siyasal kurumsalcılık açısından araştırmanın verileri baz alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri rasyonel, sosyolojik ve tarihsel kurumsalcılık ekolleri bağlamında incelendiğinde 15 Temmuz'da öznenin sokağa çıkma eyleminin rasyonel

kurumsalcılığın varsayımlarına dayandığı, araştırmada elde edilen verilerin çalışmanın literatür kısmında aktarılan savları destekler nitelikte olduğu gözlemlenmiştir.

Rasyonel kurumsalcılığı aktör ve öznenin karşılıklı- birbirine bağımlı şartlar doğasında yapılan seçimleri ve kurumsal olarak stratejik davranışları olarak tanımlamak mümkündür (Vik, 2013; Kalkan, 2015; Pettit, 2000; Lovett, 2006; Sato, 2013). Nitekim rasyonel kurumsalcılık öznenin eylemler ya da siyasi katılım sürecinde mantıklı ve kişisel çıkarlarına uygun davranmasını, örgütlenme esnasında aktör yönlendirmesi ile katılımcıların organizasyona nasıl dahil olacaklarını, aktör tarafından eylemlerinin yönetimini, eylemlerin aktör tarafından mantıklı bir şekilde yürütülmesini ve son olarak ise sebep ile eylem arasında bir denge kurulmasını gerektirmektedir (Paternotte, 2011: 1- 4; Afşar, 2017: 73- 74).

Rasyonel seçim teorisi aktörlerin ve öznenin sosyo- toplumsal sorunsallarda verdikleri kararları betimlemeye ve analiz etmeye yarayacak bir karar alma süreci olarak sistematik bir şekilde işlemektedir (Sato, 2013: 1; Lovett: 2006: 237). Bu teoriye göre aktörler farklı davranışları, planları ve bunların sonuçları ile ilgili öngöründe bulunmada yeterli bilgiye sahiptirler. İşte buradan hareketle bu çalışmanın doğasının araştırmada elde edilen bulgular sonucunda rasyonel kurumsalcılık teorisine dayandığını söylemek yerinde olacaktır.

Araştırma sonuçları rasyonel kurumsalcılık bağlamında değerlendirildiğinde katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının 5 farklı alt boyuta dayandığı ortaya çıkmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde vatandaşların sokağa çıkma motivasyonlarını saptamaya çalışmak için 49 maddeden oluşturulan ölçeğe ait alt boyutların ortalamalarında en yüksek motivasyonun vatan sevgisi, $\bar{X} = 2,90$; en düşük motivasyonunun ise zaman geçirme alt boyutunda $\bar{X} = 1,83$ yaşandığı saptanmıştır. Yine ölçeğe ait diğer alt boyutlar ele alındığında Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan etkilenecek sokağa çıkan kullanıcıların motivasyonu, vatan sevgisi alt boyutundan sonra yer almaktadır. Siyasi lider etkisi; $\bar{X} = 2,52$; bilgi arama /verme $\bar{X} = 2,35$; kişisel tercih/ sunum $\bar{X} = 2,22$ olarak ölçülmüştür. Buradan yola çıkarak 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde vatandaşların sokağa çıkma motivasyonlarının “orta” seviyede olduğunu söylemek mümkündür.

Rasyonel kurumsalcılık, eylemler sırasında öznenin mantıklı ve gerçekçi hareket etme olasılığını öne sürerek etkiye verilen tepkinin aynı ekonomik disiplinde olduğu gibi kar- fayda- çıkar açısından çalıştığını savunmaktadır (Afşar 2017: 73- 74). Bu bağlamda katılımcıların 15 Temmuz'da sokağa çıkma motivasyonlarında en yüksek ortalamanın vatan sevgisi alt boyutunda olduğu saptanmıştır. İlgili madde puanlarının ortalaması; darbe girişimine karşı

durmak için $\bar{X} = 3,14$; darbe girişimi anayasaya aykırı bir davranış olduğu için $\bar{X} = 3,01$; hükümet yanlısı olmasam da vatanımın yanında olduğumu göstermek için $\bar{X} = 2,97$; milli birlik- kardeşlik duygularım uyandığı için $\bar{X} = 2,97$ olarak ölçülmüştür.

Katılımcıların vatan, devlet bütünlüğü ve anayasanın korunmasına ait maddelerde diğer maddelere oranla daha yüksek motivasyona sahip olduğu diğer bir deyişle 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde öncelikli olarak sosyal, siyasal yaşamlarını ve değer yargılarını korumak için sokağa çıktıkları vurgulanmaktadır. Burada asıl belirtilmesi gereken nokta 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde eylemlere katılan bireylerin siyasal partiye olan bağlılıklarının dışında sokağa çıkma davranışlarının temelinde önce vatanın bölünmezliğine verilen değer dikkat çekmektedir. Nitekim bu bağlılığı devlet- vatandaş ilişkisi doğasında kar- fayda- çıkar davranışı içinde açıklamak mümkündür.

Rasyonel kurumsalcılık organizasyonlarda bir aktörün etkin bir şekilde öznenin davranışları üzerinde etkili olduğu savını öne sürmektedir (Lovett: 2006: 237). Ölçeğin Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili olan maddelerinin aritmetik ortalamaları incelendiğinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişimini bastıracağına inandığım için $\bar{X} = 2,61$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderlik otoritesinden etkilendiğim için $\bar{X} = 2,59$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı sevdiğim için $\bar{X} = 2,48$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'a güvendiğim için $\bar{X} = 2,47$; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı desteklemek için $\bar{X} = 2,43$ olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen bu ortalamalar rasyonel kurumsalcılığın, organizasyonlarda bir liderin vatandaşları etkileme yetisine sahip olduğu savını destekler niteliktedir.

Hoey, (2013: 688) rasyonel kurumsalcılıkta eylemler sırasında öznenin etkiye tepki vermesinde bireysel tercihlerin yönlendirici olabileceğini savunmaktadır. Hoey'in (2013) varsayımından yola çıkarak katılımcıların bireysel tercihlerine ait madde puanlarının ortalamaları; kendi kişilik özelliklerini sunabilmek için $\bar{X} = 2,06$; insanlar hakkında kanaat oluşturmama yardımcı olduğu için; $\bar{X} = 2,06$; olayları izlemek için $\bar{X} = 2,06$; başkalarından beğeni almak, övülmek için $\bar{X} = 1,82$; olaylar ile ilgili fotoğraf paylaşmak için $\bar{X} = 1,74$; olaylar ile ilgili video yüklemek için $\bar{X} = 1,73$; yapacak daha iyi bir işim olmadığı için $\bar{X} = 1,7382$; insanların gözünde hoş bir izlenim oluşturmak için $\bar{X} = 1,73$; gün içinde zaman geçirmeme yardımcı olduğu için $\bar{X} = 1,68$; sosyal medya ağlarının kitleleri nasıl etkilediğini görebilmek için $\bar{X} = 1,65$; $\bar{X} =$ tanıdığım insanlarla temasa geçmek için $\bar{X} = 1,65$; toplumdan dışlanmamak için $\bar{X} = 1,59$ olarak

saptanmış ve öznenin kişisel tercihlerinde dolayı da organizasyonlara katılabileceği doğrulanmıştır.

SONUÇ

Bir bilim teorisi olan rasyonel seçim, öznenin tamamen akli ile hareket ettiğini ve öznenin kendisine fayda sağlayacak davranışları ya da sonuçlarının analiz edilebileceğini savunan bir görüş olarak siyaset bilimi başta olmak üzere sosyal disiplinlerde kullanılan bir ekoldür.

Arap Baharı ile başlayan devlet- özne çatışmalarının doğasını rasyonel seçim teorisi üzerinden değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu çalışmada olduğu gibi Arap Baharı olaylarında öznenin sokağa çıkma eylemi mantıkçı bir inşa içinde hükümete karşıt olarak gerçekleştirilmiştir. Arap Baharı ve 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin birbirinden farklılaşan en büyük yanı olayların hükümet ve bireyler tarafından yürütülüş şekli olmuştur. Arap Bahar'ında meydana gelen vakaların çıkış noktası hükümetin otoriter tutumları iken 15 Temmuz Darbe Girişimi FETÖ tarafından başta hükümet ve Türkiye Cumhuriyeti devleti vatandaşlarını yok etmek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Buradan hareketle Arap Bahar'ında öznenin sokağa çıkma davranışı değerlendirildiğinde rasyonel seçim teorisi sınırlarında gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Açıklayıcı bir tasarıma sahip olan ve evrenini İstanbul- Ankara illerinin oluşturduğu bu araştırmanın örnekleme %38,80 kadın ve %61, 20 erkek olmak üzere 587 katılımcıdan oluşturulmuştur.

Araştırmanın soru formunda katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarını saptamak için danışman hoca ve araştırmacı tarafından 49 maddeden meydana gelen bir ölçek hazırlanmış ve gerekli görülen yerlerde düzeltmeler yapılmış, direnişe katılan kişiler ve Facebookta açılan 15 Temmuz gruplarına üye kullanıcılar ile yine bu gruplarda bulunan ve darbe girişiminde gazi olan kullanıcılar ile ön görüşmeler yapılmıştır. Bunlara ek olarak Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı (SETA) ve Kamuoyu Araştırma Şirketi (KONDA) tarafından yapılan 15 Temmuz Darbe Girişimi araştırmalarında sosyal medyanın olaylarda örgütlenme fonksiyonu üstlendiğinin açıkça ortaya konulması maddelerin oluşturulmasında yol gösterici olmuştur. Katılımcıların sahip olduğu en yüksek motivasyon beklendiği üzere vatan sevgisi, en düşük motivasyonu ise zaman geçirme alt boyutunda ölçülmüştür. Alt boyutlar ele alındığında Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan etkilenecek katılan kullanıcıların motivasyonu vatan sevgisi alt boyutundan sonra yer almaktadır. Bilgi arama /verme motivasyon aralığı 3. kişisel tercih/ sunum motivasyonları ise 4. sırada yer

almaktadır. Buradan yola çıkarak 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde vatandaşların sokağa çıkma motivasyonlarının “orta” seviyede olduğunu saptanmıştır.

Çalışmanın bağımlı değişkeni olan 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının kullanıcıların bireysel niteliklerine göre farklılık gösterip göstermeyeceğini ortaya koymak araştırmanın başka bir sorunsalını teşkil etmiştir. İlk olarak bu motivasyon düzeyinin katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Kadın katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonu erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğu fakat cinsiyet bağlamında zaman geçirme alt boyutu dışında diğer motivasyonlarda anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır (sig., .440, $p > .005$; sig., .516, $p > .005$; sig., .438, $p > .005$; sig., .127, $p > .005$); (sig., .002, $p > .005$).

Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarına yönelik araştırılan bir başka soru ise yaş bağımsız değişkeni olmuştur. Katılımcıların yaşları 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonlarının arttığını ve aralarında pozitif yönde doğrusal bir ilişki olduğunu saptanmıştır ($r = .725$, $p > .01$); ($r = .719$, $p > .01$); ($r = .728$, $p > .01$); ($r = .648$, $p > .01$); ($r = .689$, $p > .01$).

Katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma davranışlarına ait bir başka araştırma ise motivasyonlarının eğitim durumlarına göre farklılık gösterip göstermeyeceğine yönelik olarak yapılmıştır. Katılımcıların örgütlenme motivasyonları eğitim durumlarına göre farklılık göstermemiştir. Katılımcıların sokağa çıkma motivasyonları ile eğitim düzeyleri arasında sadece zaman geçirme boyutunda bir farklılaşma olduğu, vatan sevgisi, siyasi lider etkisi, bilgi alıp verme, kişisel sunum, motivasyonlarının onların eğitimlerine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı saptanmıştır ($F = 2,36$; sig., .070; 1,50; sig., .214; 3,14; sig., .025; 3,35; sig., .019; $p < .05$). Zaman alt boyutunda çıkan farklılaşmanın hangi eğitim grubu arasında olduğunu test etmek için çoklu karşılaştırma analizlerinden Bonferroni testi uygulanmıştır. Bonferroni testine göre zaman alt boyutunda; okur- yazar grubunda olan katılımcılar ile ortaöğretim öğrencileri ($\bar{X} = ,65405$) ve lisansüstünü işaretleyen katılımcılar ($\bar{X} = 1,08194$) arasında; lisans öncülünü işaretleyen katılımcılar ile orta öğretim grubunda olan katılımcılar arasında ($\bar{X} = -,76533$) ve son olarak ise lisansüstü eğitim öncülünü işaretleyen katılımcılar ile orta öğretim grubunda olan katılımcılar arasında ($\bar{X} = - 1,08194$) arasında farklılaşma ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde sokağa çıkma motivasyonları, katıldıkları şehre göre analiz edildiğinde İstanbul ilinde yaşayan katılımcıların Ankara ilinde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek motivasyona sahip oldukları ve bunun farklılaşmada anlamlı bir

değer ortaya çıkarttığı anlaşılmıştır. ($\bar{X}$ =3,59); ($\bar{X}$ =3,66); ($\bar{X}$ =2,64); ($\bar{X}$ =2,25); (sig., .000; $p>.05$).

İşte araştırmada elde edilen bu bulgulara dayanarak 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde öznenin sokağa çıkma davranışını rasyonel siyasi kurumsalcılık özelinde değerlendirmek mümkün görünmektedir. İlgili literatürde konunun eksikliği araştırmacının birtakım zorluklar yaşamasına neden olmuştur. Bu çalışma ile beraber bu eksikliğin kısmen doldurulacağı düşünülmekte fakat konunun sosyo- ekonomik ve siyasal önem atfetmesi nedeni ile yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, N. (2018). **Siyasi Eylemlerde Sosyal Medya Örgütlenmesi: 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Demokrasi Nöbetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akman, S. (2012). **Siyaset- Sosyal Medya İlişkisi: Türkiye ve Dünya Örnekleri Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Afşar, Ö. A. (2017). **Rasyonel Kurumsalcılık ve Sosyolojik Kurumsalcılık Açısından Avrupalılaşma Yaklaşımı**, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17 (30), 65- 84.

Akın, H. M. (2016). **15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Sosyolojik Değerlendirilmesi**, SADAM Analiz, www.sadam.org.tr, Erişim Tarihi: 13.11.2017.

Arnhart, L. (2004). **Platon'dan Rawls'a Siyasî Düşünce Tarihi, Political Questions: Political Philosophy From Plato To Rawls**, Çeviren: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları: Ankara.

Bolat, T. & Seymen, O. A. (2006). **Yönetim ve Örgüt Düşüncesinde Kurumsalcılık, Yeni Kurumsalcılık ve Kurumsal Esbiçimlilik**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1), 223-254.

Çakır, H. (2015). **Disiplinler Arası Etkileşim Bağlamında Çağdaş Siyaset Teorisindeki Alternatif Yeni Toplumsal Hareket Açıklamalarının Sosyolojik Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Çelik, T. (2000). **Fethullah Gülen'in 'Gizli' Tarihi Bir Zamanlar Nur Talebesiydi, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü, İstihbarat ve Analiz Dergisi, (8), 14- 18.**

Delespinasse, P. (2008). **Basic Political Concepts**, Global Text, 2- 36.

Demir, A. (2008). **Rasyonel Seçim Teorisi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirci, A. H. (2016). **15 Temmuz Siyasî ve Sivil Depreminin Ardından Tespit ve Gözlemler**, Türkiye Günlüğü, (127), 93-108.

Demircioğlu, F. (2018). **Kuramsal Bir Gelenek Olarak Tarihsel Kurumsalcılık ve Uluslararası İlişkiler**, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (1), 179-199.

Diyanet İşleri Bakanlığı (2017). **Kendi Dilinden FETÖ Örtülü Bir Din İstismarı**, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı, Ankara.

Easton, D. (1957). **An Approach To Analysis Of Political Systemes**, World Politics, 9 (3), 383- 400.

Feridunoğlu, İ. C. (2016). **Hürriyet Gazetesi'nin, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreçlerine Bakışının Analizi**, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 324- 343.

Fidan, T. (2017). **Kurumsalcılık Yaklaşımları ve Yeni Kurumsalcılık Perspektifinden Eğitim Örgütleri**, Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 1-16.

Flammini, A. & Ark. (2013). **The Digital Evolution Of Occupy Wall Street**, Plos One, 8 (5), 1- 5.

Gençer, Y. (2015). **Sosyal Medya Ağlarında Örgütlenme: Dijital Aktivizmin Toplumsal Dönüşüme Yansımaları**, E-Journal Of Intermedia, 2 (2), 505-522.

Göçoğlu, V. (2014). **Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gökğül, N. A. (2016). **Sosyal Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımı: 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Twitter Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gümüş, A. (2014). **Dershane Düzenlemesi Tartışmalarına Eğitsel Bir Bakış**, İlmi Etütler Derneği, İLEM Politika Notu, (3), 3- 38.

Gürbüz, G. (2014). **Sosyal Medya ve Demokrasi İlişkisi: Türkiye’de Sosyal Medyanın Katılımcı Demokrasiye Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Hall, P. A. & Taylor, R. C. R. (1996). **Political Science and The Three New Institutionalisms**, Harvard University: USA.

Hira, İ. & Ark. (2011). **Sosyal Medya ve Arap Baharı**, Akademik İncelemeler Dergisi, 6 (2), 63- 92.

Hix, S. & Whiting, M. (2012). **Introduction To Political Science**, University Of London International Programmes In Economics, Management, Finance And The Social Sciences, United Kingdom.

Hoey, B. A. (2013). **Rational Choice Theory**, E- Book Academic Collection, www.rafaelwittek.eu, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

Işık, G. (2013). **Yeni Toplumsal Hareketler ve Sanal Gerçeklik Boyutunda Gezi Parkı Eylemleri**, Selçuk İletişim, 8 (1), 19- 33.

Jepperson, R. L. (2001). **The Development and Application Of Sociological Neoinstitutionalism**, Working Paper 2001/5, 2 (54), Robert Schuman Centre, European University Institute, Florence.

Kaid, L. (2004). **“Handbook Of Political Communication Research”**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.

Kalaycı, S. (2006). **Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılanması ve Kurumsallaşma, Yüksek Lisans Tezi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kalkan, B. (2015). **Yeni Kurumsal Siyaset**, Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 14 (3), 559- 583.

Katznelson, I. & Weingast, B. (2005). **‘Intersections Between Historical and Rational Choice Institutionalism’**, Cambridge University Press, Pp. 1–26.

Kenterelidou, C. (2005). **Public Political Communication and Media: The Case Of Contemporary Greece**, Phd. Candidate Department Of Journalism And Mass Communication, Aristotle University Of Thessaloniki & Special Laborational Didactic Staff, Department Of Journalism & Mass Communication, Aristotle University Of Thessal.

Keskin, S. S. (2017). **Türk Kamu Yönetiminde Uluslararası Göç Yönetimi ve Politikaları**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.

Kışlalı, A. T. (1998). **Fethullah Dosyası, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü**, İstihbarat ve Analiz Dergisi, 2016 (8), 187- 188.

Lilleker, G. D. & Negrine, R. (2002). **The Professionalization Of Political Communication, Continuities And Change In Media Practices**, Sage Publications, European Journal Of Communication, 17 (3): 305–323.

Lockwood, M. & Ark. (2016). **Historical Institutionalism and The Politics Of Sustainable Energy Transitions: A Research Agenda**, Environment and Planning C: Government And Policy, 1- 22.

Lovett, F. (2006). **Rational Choice Theory and Explanation**, www.researchgate.net, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

Meyer, J. V. (2007). **Reflections On Institutional Theories Of Organizations**, www.researchgate.net, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

Meşe, O. (2016). **Sivil-Asker İlişkilerinin Demokratikleşmesi: Türk Sivil-Asker İlişkilerinde Demokratik Kontrol-Askeri Etkililik**, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Nee, V. (1998). **Sources Of The New Institutionalism**, www.researchgate.net, Erişim Tarihi: 03.01.2019.

Norris, P. (2004). **Political Communications**, www.hks.harvard.edu, Erişim Tarihi: 16.07.2017.

Oğuz, Ş. (2013). **Kurumsalcı Bir Kurgu Olarak Kalkınmacı Devlet: Tarihsel ve Kuramsal Bir Eleştiri**, *Amme İdaresi Dergisi*, 46 (4), 107-128.

Okmeydan, C. K. (2013). **Türkiye’deki Siyasi Partilerin Halkla İlişkiler Çalışmalarında Sosyal Medya Kullanımı**, Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Orhan, D. D. (2013). **Ortadoğu’nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği**, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (1-2), 17-29.

Özgünay, M.İ. (2013). **Sosyal Medya ve Arap Baharındaki Rolü: Suriye Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özyurt, G. G. (2017). **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nin Örgütsel Alanının ve Tarihsel Gelişiminin Yeni Kurumsalcılık Kuramı Yoluyla Çözümlemesi**, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Öztürk, S. (2009). **Müfettişlerin Fethullah Raporu, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü**, *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016 (8), 31- 42.

Paternotte, C. (2011). **Rational Choice Theory**, www.researchgate.net, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

Pierson, P. & Skocpol, T. (2002). **Historical Institutionalism In Contemporary Political Science**, scholar.harvard.edu, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

Samuel, S. A. & Ark. (2003). **“Towards A New Politics Of Health”**, University Of Liverpool, Politics Of Health Group Discussion Paper,1, Egland.

Sarı, Ö. F. (2016). **Yeni Kurumsalcılık Çerçevesinde Enerji Topluluğu**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sato, Y. (2013). **Rational Choice Theory**, <http://www.sagepub.net>, Erişim Tarihi: 02.01.2019.

Schofer, E. & Ark. (2012). **Sociological Institutionalism and World Society**, University Of California, Irvine.

Steinmo, S. (2013). **Historical Institutionalism**, Cambridge Uk: Cambridge University Press.

Stoker, G. (2002). **Introduction In: Stoker, Gerry And Marsh David, Eds Theories And Methods In Political Science**, London, Palgrave.

Şeyşane, V. (2018). **Yeni Kurumsalcılık Teorileri Bağlamında Liberal Barış İnşası ve Hakikat Komisyonları**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TBMM. (2016). **15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fethullahçı Terör Örgütü**, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları.

Thelen, K. (1999). **Historical Institutionalism In Comparative Politics**, Anne. Rev. Polit. Sci. 1999. 2:369.404.

Turan, A. (1998). **Sait Nursi ve Nurculuk**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, (10), 15-24.

Toruk, İ. & Olkun. E. O. (2014). **Ekonomi-Politik Bağlamda Yaşanan Ak Parti- Cemaat Olaylarının Türk Basınına Yansımaları: Yeni Şafak, Star, Zaman, Bugün ve Milliyet Gazeteleri Örneği**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 377- 400.

Türkmen, S. (2012). **Sosyal Medyanın Politik Yaşama Etkisi: Arap Baharı Çerçevesinde Mısır ve Libya Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Vasi, B. I. & Suh, S. C. (2013). **Protest In The Internet Age: Public Attention, Social Media, and The Spread Of “Occupy” Protests In The United States**, [Http://Politicsandprotest.Ws.Gc.Cuny.Edu](http://Politicsandprotest.Ws.Gc.Cuny.Edu), Erişim Tarihi 22.07.2017.

Yücel, H. & Ark. (2017). **İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ**, SETA Analiz, 1. Baskı, (87), Ankara: Seta Yayınları.

Yüksel, M. N. (2000). **Fethullah Gülen Davası İddianamesi, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü**, İstihbarat Ve Analiz Dergisi, 2016 (8), 289- 336.

Vik, O. (2013). **Electoral Implications Of The Rational Choice Theory**, University Of Bergen Department Of Economics, Bachelor Essay In Political Economy, Spring 2013.

Zorbay, T. (2009). **Demokrat Parti Döneminde Din ve Devlet İlişkileri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ KAZANIMLARINDAN BİRİSİ OLAN CİMER KURUMU

CIMER INSTITUTION THAT HAS BEEN ONE OF THE ACQUISITIONS OF THE NEW
PUBLIC ADMINISTRATION APPROACH

Doç. Dr. Ahmet GÜVEN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Ahmet KUTLU

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Ömer Faruk DEMİRCİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ÖZET

21. yüzyılın birçok alanda yarattığı devrimsel nitelikteki değişimlerden payını alan Türk Kamu Yönetimi Sistemi, hâlihazırda kabuk değiştirmeye, kendini yenilemeye ve çağın gerekliliklerine uygun sunmaya çalıştığı hizmetleri iyileştirme çabalarına devam etmektedir. Osmanlı Devleti’nden miras almış olduğu “geleneksel kamu yönetimi anlayışı” yerini vatandaşın esas alan, şeffaf, hızlı ve kalite odaklı “yeni kamu yönetimi anlayışına” bırakmaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı, bürokrasi alanında öne çıkan kavramlardan “yönetişimi” olmazsa olmaz olarak gören bir anlayışın eseridir. Yönetişim ise geleneksel anlayışa karşıt olarak doğmuş ve devletin sunacağı hizmetin karar alma sürecinden hizmetin veriliş biçimine ve uygulanışına kadar vatandaşın katılımını ve onayını arayan yönetim çabasının sonucudur. Bu anlayış çerçevesinde devletimiz yeni kamu yönetimi anlayışına uygun olarak elektronik ortamda vatandaşların yönetim ve hizmet alma sürecine dâhil edilmesi, daha etkin ve daha hızlı hizmet sunma, dilek, istek veya şikâyetlerini doğrudan doğruya muhatabı olduğu devlet kurumlarına ulaştırabilmeleri adına 2003 yılında “e-dönüşüm Türkiye Projesini” başlatmıştır. Projenin ruhuna, hedefine uygun hizmetlerin başında gelen ve günümüzde her geçen gün kullanımı yaygınlaşan, kısa adı “CİMER” olan “Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi” uygulaması yönetim odaklı kamu yönetimi anlayışının eseridir. CİMER uygulaması bürokraside, vatandaşın günlük yaşamında ve devletin sunduğu hizmetlerin niteliğinde pozitif birçok değişikliğe neden olmuş ve olmaya devam etmektedir. Fakat bürokrasinin geleneksel

kamu yönetimi anlayışından miras kalan, hantal, şeffaf olmayan, buyurgan tavra sahip ve “bugün git, yarın gel” anlayışına uygun hareket eden devlet görevlisi profili ile CİMER uygulamasını, devlet kurumlarını ve devlet görevlisini doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı’na şikâyet etmekle tehdit eden vatandaş profili üzerinden okunan çatışmacı tavır uygulamanın özüne tezat oluşturmakta ve kamu hizmetlerinin sunulmasında şeffaf, hızlı ve katılımcı kamu yönetimi hedefinden sapılmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada CİMER uygulamasının ne olduğu, işleyiş biçimi ve etkinliği konuları üzerinde durularak yeni kamu yönetimi anlayışına ne şekilde hizmet ettiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: E-devlet, CİMER, Geleneksel Kamu Yönetimi Anlayışı, Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı

ABSTRACT

The Turkish Public Administration System, which has taken its share from the revolutionary changes created in many fields of the 21st century, it tries to change its crust, to renew itself and to meet the requirements of the age in continues its efforts to improve the services. The “traditional concept of public administration” inherited from the Ottoman Empire leaves its place to “a new public management approach” that is transparent, fast and quality oriented. The new understanding of public administration is the work of an understanding that sees "governance" as a sine qua non of the prominent concepts in the field of bureaucracy. Governance is the result of a management effort that is born against the traditional approach and seeks the participation and approval of the citizen from the decision-making process of the state to the form and implementation of the service. Within the framework of this understanding, our state, in accordance with the new public administration concept, citizens has included to management and service in electronic environment; providing more efficient and faster service, delivering their requests, wishes and complaints directly to the state agency in 2003 “e-transformation Turkey Project” was launched. The application of “CİMER” (Presidential Communication Center), which is one of the leading services in the spirit of the project and which is becoming more and more widespread nowadays, is the work of public management approach focused on governance. The application of CİMER has caused many positive changes in the bureaucracy, in the daily life of the citizen and in the quality of the services provided by the state and has continued to cause changes. However, through the citizen profile who has inherited the traditional application of public administration from the bureaucracy, who has a cumbersome, non-transparent, imperious attitude and who acts in

accordance with the concept of “today is not okay, come tomorrow” imposes on the citizen profile, which threatens state officials to directly complain to the President through CIMER, create contrast with the essence of the application and in the provision of public services, it leads to a deviation from the transparent, rapid and participatory public management target. In this study the content of CIMER application, its way of operation and effectiveness based on how it serves the new public management approach will be discussed.

Key Words: E-government, CIMER, Traditional Public Administration Approach, New Public Administration Approach

1. GİRİŞ

Medeniyetin doğuşundan günümüze dek insanlık, düzenin sağlanması ve başta güvenlik olmak üzere sağlık, eğitim, adalet, bürokrasi, sistemli üretim faaliyetleri vb. birçok toplumsal ihtiyacının karşılanabilmesi için asgari düzeyde dahi olsa bu hizmetleri kendisine sunabilecek bir üst yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. Bu üst yapılanmanın, örgütsel organizasyonun adı devlettir. Devletler, bireylerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri kamusal nitelikte olan hizmetleri sunarken örgütsel bir yapı halinde hareket etmeye mecburdur. Bu örgütlenmeye verilen ad ise bürokrasidir.

Bürokrasi, işbölümünü ve hiyerarşik yapıyı esas alan örgütlenme biçimidir. Bürokrasi, hemen hemen herkesin olumsuz kanaatler içeren yargı cümleleriyle eleştirilse de yerine daha ideal ve kullanışlı bir örgütlenme yapılanması ortaya konulamadığı için dünya üzerindeki tüm kamu yönetimlerinde az ya da çok etkisini sürdürmektedir. Örgütlenme sorununa çözüm teşkil etmesine rağmen hakkında oluşan olumsuz düşünceler büyüyüp gelişmeye devam etmektedir. Max Weber’e göre en iyi şekilde işleyen, rasyonel olan ve kamu yönetiminde görülen sorunlara çözüm adresi olarak gösterilen bürokrasi yine Max Weber’e göre en üst örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir. Ancak bürokrasinin, kamu yönetimlerine getirdiği çözümlere rağmen yol açtığı sorunlar da hala irdelenmekte ve bu sorunlara çözüm arayışları da devam etmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bürokrasinin yerine daha ideal ve kullanışlı bir örgütlenme biçimi sunulamadığı için tüm eleştirilere rağmen günümüzde bürokrasiyi tamamen yok etmek yerine bürokrasinin yol açtığı sorunlara çözüm arayışları sürmektedir. Hatta kamu yönetiminde reform adlı çalışmaların temelinde yatan neden bürokratik işlemlerin asgari düzeye indirilmesi çalışması olduğunu söyleyebiliriz. Bürokrasinin neden olduğu veya kendi içinde barındırdığı birtakım sorunlar gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçları ile aşılmaya çalışılmaktadır. Bu

minvalde Türk kamu yönetimi de çalışmalardan payına düşeni almış ve inovatif gelişmeler ışığında CİMER gibi uygulamalar vatandaşlarımızın hizmetine sunulmuştur.

Birçok gelişmiş ülkede kamu sektörü reformları bağlamında kamu yönetimi yaklaşımları farklı şekillerde sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bunların birçoğu özellikle 1980-1990'lı yıllarda geleneksel ve yeni kamu yönetimi adı altında düzenlenmiştir. Ancak 2000'li yıllardan itibaren ise sınıflandırmalar yeni kamu hizmeti, yeni kamu yönetişi ve post yeni kamu yönetimi adı altında yapılmıştır (Robinson, 2015; Dunleavy and Hood, 1994; Denhardt and Denhardt, 2000; Osborne, 2006).

Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı yukarıdan aşağıya ve kamu çalışanlarının hiyerarşi, bağımsızlık ve dürüstlük ilkeleriyle donanmış ve siyasetçiler ile vatandaşlardan izole olmuş bir yapının bulunduğu elitist bir yaklaşıma dayalıdır. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı ise kamu çalışanlarının bireysel faydalarını maksimize etme eğilimini kısıtlamak üzere gözetim ve denetim altında olduğu, yolsuzlukların önleendiği ve temelinin kamu tercihi teorisi ile asil vekil yaklaşımına dayalı olduğu bir yaklaşımdır. Yeni kamu hizmeti yaklaşımı ise aktif ve katılımcı vatandaş öngören demokrasi teorisine dayalı olup, kamu çalışanlarının vatandaşa hesap verdiği ve böylece vatandaşların beklentilerine dayalı hizmet sunduğu bir yaklaşım olup, bu yaklaşımda kamu çalışanlarının toplumsal faydayı artırma yönünde eğilime ve erdeme sahip olduğu varsayılmaktadır (Robinson, 2015: 4-5).

Günümüzde şeffaf, hesap verebilir bir yönetim oluşturma temelinde bireylerin yönetime ilişkin tüm aşamalarda bilgi sahibi olma hakkının tanınması yatmaktadır. Bu nedenle, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek üzere yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun bir yandan yönetimde şeffaflığın sağlanması suretiyle devletin demokratik karakterini güçlendireceği diğer yandan da temel hak ve özgürlüklerin kullanımında ileri bir adım oluşturacağı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte Bilgi Edinme Kanunu, çeşitli yasal düzenlemelerle kural haline getirilen yönetimin gizlilik eğilimine ve yasal zeminine yönelik bir değişimi başlatmıştır (Eken, 2005: 97).

Yeni kamu yönetimi yaklaşımının öngördüğü aktif ve katılımcı vatandaşın devletle olan ilişkilerinde hesap verebilir kamu yönetimi modeline yardımcı olacak unsurlar da bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında yeniden düzenlenmeye devam etmektedir. Bu çalışmalar ise Türk kamu yönetiminde 2003 yılında hayata geçirilen “e-dönüşüm Türkiye projesi” ile ileri boyuta taşınarak “e-devlet”in doğuşuna neden olmuştur. E-devletin gelişimiyle beraber birer anayasal hak olan “bilgi edinme hakkı ve dilekçe hakkını” vatandaş elektronik

kanallarla kamu kurumlarında talep etmekte ve kamu yönetiminde oluşturulan üst denetim mekanizmasıyla bu talebin hızlı ve zamanında karşılanması sağlanmaya çalışılmaktadır.

2. Kamu Yönetiminde ve Kamu Hizmeti Sunumunda Reform Çabaları: Yeni Kamu Yönetimi Ve Yönetişim

Tarih serüveni, avcı toplayıcılıkla başlayıp sırayla feodal dönemi, çok uluslu imparatorlukları ve nihayetinde ulus devlet tecrübesini yaşamış olan devlet yapılanmaları günümüze dek çok fazla değişim ve dönüşüm geçirmiş ve modern biçimlerine ulaşmışlardır. Bu modern yapı, kamusal nitelikte devlet tarafından verilen hizmetlerin klasik bürokratik örgütlenme yapısıyla etkin, verimli, hızlı ve rasyonel bir biçimde verilemeyeceğini de ön görmüş ve geleneksel kamu yönetimi anlayışı değişime direnç göstermesine rağmen hayata geçirilen reformlarla dönüşüme uğramıştır. Genellikle aynı anlamda kullanılan bürokrasi ve kamu yönetimi kavramları, insanların akıllarında pek de olumlu izlenimler bırakmamıştır. Bu iki kavram akıllara, şeffaflıktan uzak, bilgi paylaşımına ve yönetişime direnç gösteren, devletin kamu yararını öne sürerek her alanda egemen olduğu ve vatandaşlardan bu düzene kayıtsız şartsız teslim olmasının beklendiği bir yapılanmanın adı olarak akıllara gelmektedir. Tabi ki devletin bu tavrı, kamu görevlisini de olumsuz etkilemiş; vatandaşa karşı hesap vermeyi reddeden, bilgi paylaşımından oldukça uzak ve her şeyi devletin kapalı kapıları ardında halleden ve burada olan burada kalır mantığıyla hareket eden bir memur profilinin oluşmasını tetiklemiştir. Bu anlayış yerini vatandaşı önemseyen ve onu kamu yönetimine katan, bireyin hakkını aradığı, bilgi istediği ve hesap sorduğu, daha rasyonel ve insancıl bir anlayışa bırakmaya başlamıştır.

Vatandaşlık tanımının tekrar yapıldığı ve sivil toplum örgütlerinin kamu yönetiminde birer paydaş olarak değerlendirilmeye başlandığı günümüzde ise vatandaş artık edilgen bir değerlendirilmeye tabi tutulmamakta, kamu yönetimi; yeni kamu yönetimi anlayışıyla beraber vatandaşa hizmeti esas alan, kamu yararını olmazsa olmaz gören, hızlı karar alarak alınan kararları aynı hızla uygulamaya koyan, sorumluluk almaktan kaçınmayan kamu görevlisi modelini öngören bir yapıya bürünmeye çalışmaktadır. Hem yeni kamu yönetimi hem de yönetişim anlayışları yalnızca devletin rolünü ve yapısını değiştirmekle kalmamış, kamusal hizmet sunumunda ciddi değişimlere yol açmıştır. Birçok kamusal sorunun kökeni olan ve geleneksel kamu yönetiminin bir hastalığı olan “gizlilik” ve “dışa kapalılık” gibi yönetimin yapısal eksiklikleri konusunda, sözü edilen yaklaşımlar sayesinde gittikçe artan iyileşmeler kaydedildiği görülmektedir. Bunun sebebi geleneksel kamu yönetimi anlayışının gizlilik ve denetimden uzak yapısının aksine, son dönemde öne çıkan yeni kamu yönetimi ve yönetişim

yaklaşımlarının bilgi edinme konusunu; vatandaşlar açısından bir hak, kamu yönetimi açısından ise bir ödev olarak görmektedir (Yağmurlu, 2007: 63-79).

Birlikte yönetme anlamına gelen “yönetişim”, dönüşüm sürecini hâlihazırda yaşayan devletin ve bürokratik örgütlenmenin kabuk değişiminde ve geleneksel kamu yönetimi anlayışını terk etmesinde öne çıkan kavramların başında gelmektedir. Yönetişim kavramı 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış ve özellikle 90’lı yılların sonuna doğru ağırlığını iyiden iyiye hissettirmiştir. Yönetişim kavramının üzerinde uzlaşılmış ve genel geçer bir kavramı hâlihazırda bulunmamaktadır. Yönetişimin uygulanış biçiminde yer alan değişkenlikler ve belirsizlikler kavramın kullanımını da etkilemektedir. Ancak kavram genel olarak, yönetim sürecinde rol oynayan kurum, aktör ve örgütler arasındaki etkileşimi, resmi ya da sivil kişi-grup ve kuruluşların idari faaliyetlere katılımını, hükümet dışı aktörlerin de etkin bir şekilde yönetim faaliyetlerinde yer almasını ifade eder (Yüksel, 2000: 145-160). Bu tanımdan yola çıkarak yönetişim yeni kamu yönetimi anlayışına göre, devletin kamu politikaları konusundaki karar alma ve uygulama sürecinde vatandaşla, sivil toplum örgütleri, baskı gruplarıyla ve özel sektörle olan ilişkisini amir konumundan paydaş konumuna tahvil etmiştir. Kamu yönetiminde görülen bu yeni anlayış, dünyada ve ülkemizdeki bürokrasi sisteminin yeni bir çehreye bürünmesine, devletin vatandaşına sunmuş olduğu hizmetin niteliğinde ve kalitesinde ciddi bir iyileşme ve kalite artışını da beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde uzun yıllar geleneksel kamu yönetimine ve Weberyen bürokrasiye sınıksız bağlı olan kamu yönetimi, vatandaştan devlete kayıtsız, şartsız itaat etmesini, onu kutsal sayarak sorgulanamayan, kolay kolay hesap vermeyen, gizli ve kapalı kapılar ardında yapılan karar alma sürecini tabi bir ön şart olarak görmüştür. Bu da devletin sunmuş olduğu hizmetlerin kalitesiz, verimsiz ve ekonomik rasyonaliteden uzak kalmasına neden olmuştur. Geçmişte vatandaşın, kamu kurumlarıyla olan ilişkilerinin olumsuzluğu dilimize ve günlük konuşmaya bile yansımış; “Bugün git, yarın gel!”, “Allah’tan sağlık, devletten aylık”, hakkını arayan vatandaşa istihzalı bir şekilde “Müdür bu, buna konuş!” gibi ifadeler durumun ne olduğu konusunda bizlere ipuçlarını vermektedir. İş yaşamında olması gereken profesyonellikten uzak, yakışsız ve seviyesiz bu durum, yeni kamu yönetimi ve yönetişim kavramlarıyla beraber devlet görevlisinin amirine, üst birimlerine olduğu kadar vatandaş da hesap vermesi gerektiği anlayışıyla daha rasyonel ve insancıl bir kimliğe bürünmeye başlamıştır. Yönetimin fonksiyonlarının artması, yönetimdeki hizmet kalitesinin artırılması gereğini zorunlu kıldığı kadar, yönetilenlerin devlete karşı korunmasını da kaçınılmaz bir zorunluluk haline getirmektedir. Yönetilenlerin yönetimin faaliyetlerinden haberdar olmaları, bilgi ve belgelere

kolayca ulaşabilmeleri, yönetime karşı duydukları güvenin artmasını sağlayabileceği gibi, yönetilenlerin yönetime katılması ile denetim daha etkin bir hale gelebilmektedir. İdarenin gerçekleştirdiği kamusal faaliyetlerin ilgililerinin, gerçekleştirilen uygulamalar hakkında bilgi sahibi olmaları en doğal haklarıdır. İdarenin tek yanlı irade açıklamaları ile kişisel durumlar ve haklar üzerinde değişiklikler yapabilme gücü karşısında bireylerin, gereksinim duyacakları bilgi ve belgeye ulaşma hakkına sahip olmaları da gerekli ve zorunludur. Yürütülen kamusal faaliyetlerle ilgili olarak idareden bilgi ve belge talep etme hakkına sahip kişiler, idarenin gerçekleştirdiği faaliyetlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen kişilerdir (Koçak, 2010: 116).

3. Bilgi Edinme Hakkında Yeni Bir Soluk: E-Devlet

Geleneksel kamu yönetimi anlayışına göre vatandaş; kamu kurumlarından isteyecekleri bilgi, belgeyi ve kamu kurumlarına yöneltecekleri görüş, istek ve şikâyetleri yazılı bir dilekçe ile ilgili kamu kurumundan istemekte ve vatandaşın muhatabı olan kurum en geç 15(on beş) iş günü içerisinde dilekçeye cevap vermek durumundaydı. Bu uygulama, zaman kaybı ve kırtasiyeciliği beraberinde getirmekte ve insanların haklarını aramak konusunda genelde pek de istekli davranmamasına neden olmaktaydı. 2003 yılında uygulamaya konulan "E-Dönüşüm Türkiye Projesi" ile yeni kamu yönetimi anlayışına uygun olarak tüm kamu kurumlarını elektronik ortamda tek çatı altında toplamanın hedeflendiği "e-devlet Türkiye" portalı oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Vatandaşların daha önce zahmetli, hantal ve verimsiz bir biçimde, denetimden uzak olarak aramak zorunda kaldıkları bilgi edinme hakkı, e-dönüşüm Türkiye projesinin hedefleri arasında yer alan hızlı, verimli ve katılımcı kamu hizmeti sunma hedefine paralel olarak verilmeye başlanmıştır.

E-devlet projesi, devletin vatandaşlarının kullanımına sunmuş olduğu kamu hizmetlerin çok daha kolay ve çok daha etkili bir biçimde elektronik ortamda vatandaşlara sunulma biçimidir. Elektronik ortamda sunulacak olan kamu hizmetleri, hem vatandaşın günlük hayatını etkilemeden birçok hizmeti oturduğu yerden hızlı ve güvenli biçimde almasını sağlamış hem de devletin bu hizmetleri sunarken yaşayacağı zaman ve iş kaybının önüne engel teşkil etmektedir. Geleneksel kamu yönetimi anlayışı vatandaşlara ve kurumlara şikâyet, istek vb. konularda yüz yüze görüşme ve dilekçe, form doldurma gibi çağın gerisinde kalmış uygulamaları ön görmekteyken; e-devlet ile bu süreç tamamen elektronik ortama aktarılabilmiş ve zaman, mekân mefhumu olmadan vatandaşlar istedikleri konuda kamu kurumlarından bilgi ve belge talep edebilmekte, istek ve şikâyetlerini iletebilmektedir.

E-Devlet temelde dört aşamada gerçekleştirilmektedir. Birinci aşama, oluşturulan web sayfalarında bilgi sunulması; ikinci aşama, bazı hizmetlerin devlet tarafından çevrimiçi sağlanması; üçüncü aşama tek bir devlet ana kapısı, portalı oluşturarak hizmetlerin hepsinin burada toplanarak tek kaynaktan sunulması ve dördüncü aşamada ise yeni hizmetlerin ortaya çıkmasıdır (Odabaş, Ç. (2002). Stratejik yönetim ve e-devlet. *Sayıştay Dergisi*, 55, 83-94.[<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der55m5.pdf>], Erişim tarihi: 25.03.2019).

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 24 Nisan 2004'de yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'de de açıklık, şeffaflık ve demokratik yönetim konularında önemli bir adım atılmıştır. Kapalılık ve gizlilik üzerine kurulu klasik yönetim anlayışında, yönetim yönetilenlerle olan ilişkilerinin çerçevesini bizzat kendisi belirlemektedir. Şeffaf yönetim anlayışı ise, klasik yönetim anlayışını yönetilenlerin bilgilendirilmesi yoluyla katılımına olanak verecek şekilde dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile amaçlanan, gizlilik üzerine kurulu Türk kamu yönetiminin işleyişini kökten değiştirmektir. Yönetilenlerden bilgileri gizleyen, yönetsel diyalogdan kaçınan anlayıştan, yönetilenlerle bilgileri paylaşan, onları katılımcı olarak gören ve faaliyetlerini herkesin gözü önünde gerçekleştiren anlayışa geçmeyi amaçlamaktadır (Şengül, 2005: 215-234).

E-devlet projesi ile tüm kamu kurumlarını aynı çatı altında toplamak ve sunulması ön görülen kamu hizmetlerini çok daha hızlı, etkili ve verimli bir biçimde sunabilmek için oluşturulan uygulama ise önce 2006/3 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle yürürlüğe giren BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi), daha sonra ise 2017 yılında yapılan ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi sağlayan referandumla Başbakanlık ve ona bağlı kurumların bazılarını yürürlükten kaldıran, bazılarını ise doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlayarak BİMER'in yerini alacak CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) olmuştur.

4. Cumhurbaşkanlığı ve Halk Arasında Köprü Oluşturan Dijital Kanal: CİMER

Yeni kamu yönetimi ve yönetim kavramlarını kendine ilke edinmiş bürokratik anlayışı, hedeflediği katılımcı, şeffaf, hızlı, etkili ve verimli kamu hizmeti sunma ülküsüne ulaşmak adına 2003 yılında başlatılan e-dönüşüm Türkiye Projesinin en olgun meyvesini CİMER olarak tüm vatandaşlarına sunmuştur. 2017 Referandumu sonrası Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte BİMER alt yapısını tamamen devralan CİMER, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı uhdesinde hizmet vermektedir.

CİMER uygulamasının hedef kitleleri hem vatandaş hem de devlettir. Devlet penceresinden görünüm; sunulan kamu hizmetlerini çok daha etkin, kaliteli ve daha düşük maliyetle

sunabilmek, kamu görevlilerinin keyfi tutum ve davranışlarını asgari düzeye indirebilmek ve performanslarını artırmak olarak arz etmekteyken, meseleye vatandaş zaviyesinden baktığımızdaysa kamu politikalarının karar alma sürecinde kendini paydaş olarak görme, devletle arasında yaşadığı güven ve aidiyet problemlerini aşmak için bir fırsat olarak algılanması söz konusudur. CİMER, elektronik ortamda vatandaşların yönetime katılmasını mümkün kılan bir inovatif uygulama olması hasebiyle Türk Kamu Yönetimi'nin elektronik ortamda güçlü bir şekilde var olmasını temin etmekte ve vatandaşların kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik istek, şikâyet ve görüşlerini zaman-mekân gözetmeksizin ilgili kamu birimlerine ulaştırmalarına imkân sağlayan bir dijital platform olarak öne çıkmaktadır.

CİMER uygulamasının yasal dayanaklarına bakacak olursak dilekçe hakkı ve bilgi edinme hakkına değinmeden geçmemek gerekir. 1982 Anayasası'nın 74. maddesine göre dilekçe hakkı şu şekilde tarif edilmektedir: *"Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamuyla ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir."* Ayrıca maddenin devamında bu hakkın kullanılma biçiminin kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür. 3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'a göre *"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye'de ikamet eden yabancıların istek ve şikâyetlerini yetkili makamlara yazı ile bildirme hakkına sahiptir."* Ayrıca 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu göre *"Türk vatandaşları ile Türkiye'de ikamet eden yabancıların "Bilgi Edinme Hakkı" bulunmaktadır."* (25.03.2019, www.mevzuat.gov.tr).

Bilgi edinme hakkını düzenleyen ve 2003 yılında çıkarılan 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile Türk kamu yönetiminde halkla ilişkiler birimleri ve personelinin yaygınlaşmasını sağladı. Zira bu kanunun çıkarılmasından sonra kamu yönetiminde halkla ilişkilere verilen önem artmıştır (Aydın ve Taş, 2013: 176). Bilgi edinme hakkı kanununda herkesin bilgi edinme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla kanuna göre, kamu kurumları Bilgi Edinme Hakkı Kanununda sayılan istisnalar dışındaki her türlü bilgiyi başvuranlara temin etmelidir (25.03.2019, www.mevzuat.gov.tr).

Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 11. Maddesinde, *"Kurum ve kuruluşlar, başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi on beş iş günü içinde sağlarlar."* denilmektedir. Ayrıca, kanunun 6. Maddesinde *"Bilgi edinme başvurusu, başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçe ile istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa yapılır. Bu başvuru, kişinin kimliğinin ve imzasının veya yazının kimden"*

neşet ettiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.” (25.03.2019, www.mevzuat.gov.tr). Bu madde sayesinde vatandaşların kamu kurumlarına elektronik ortamda başvurabilmelerinin önü açılmıştır ve böylece BİMER’le başlayan dijital platform üzerinden vatandaşın devletle doğrudan iletişim kurma olanağı CİMER’le artarak devam etmektedir.

CİMER’in nasıl çalıştığına bakacak olursak eğer; vatandaşlar CİMER uygulamasını kullanarak bilgi edinme, dilek, şikâyet taleplerini ve ihbarlarını farklı şekillerde iletebilmektedir. Bunlar: Alo 150 telefon hattı, şahsi müracaat, mektup/faks ve <https://www.cimer.gov.tr> adresidir. Aynı zamanda <https://www.turkiye.gov.tr> adresine sahip e-devlet kapısı üzerinden de sisteme erişim mümkündür. İlgili telefon numarası ve internet sitesi üzerinden kişisel bilgiler ve başvuruya kaynak teşkil eden konunun ne olduğu not alındıktan sonra konuyla ilgili olan kuruma sistem üzerinden iletilmekte, ilgili kurum konuyu inceledikten sonra cevabı hem elektronik ortamda mail olarak hem de iadeli-taahhütlü olarak posta yoluyla ilgili başvuru sahibine iletmektedir. Tabi ki kurumun vermiş olduğu cevap sisteme kaydedilmekte ve hem ilgili kurum yetkilisi, hem vatandaş, hem de başvuruya muhatap olan kurumun faaliyet gösterdiği ilin valiliği konuya ilişkin bilgilere erişebilmektedir.

CİMER kurulduğu günden bugüne dek artan başvuru sayısı ve muhataplarına verilen cevapların sayısı her geçen yıl artmaktadır. CİMER’e 2018 yılında 2 milyon 870 bin 879 adet başvuru yapılmıştır. Bu sayı 2017 yılında yapılan başvuru sayısının üzerinde ve 2017 yılına göre yaklaşık yüzde 7.5 artış anlamına gelmektedir. Başvurulara verilen cevap sayısı ise 2 milyon 959 bin 895 olarak kaydedilmiştir. 2019 yılı Şubat ayında ise başvuru sayısı 460 bin’e ulaşmıştır. (<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cimere-2018-yilinda-2-milyon-870-bin-879-basvuru/1396083>, Erişim tarihi: 25.03.2019). Bu veriler halkın CİMER’i sahiplendiği ve bilgi edinme hakkının elektronik ortamda çok daha rahat bir şekilde arandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak yapılan bunca olumlamaya rağmen sistemin, vatandaş ve devlet memuru tarafından zaman zaman anlaşılamadığı, uygulamanın amacı ve ruhuna tezat oluşturabilecek olayların da zaman zaman haberlere ve köşe yazılarına konu olması söz konusudur. Vatandaşlar ve devlet memurları, aralarında yaşamış oldukları en küçük problemlerde dahi birbirini CİMER’e şikâyet etmekle tehdit etmeye ve kendini temize çıkarmanın arayışına da girmektedirler. İşte bir örnek: *Yani CİMER aslında tehditkâr cümlelerin de odağında yer buluyor son zamanlarda... Bir memurla arasında geçen şu diyalogu aktardı bir arkadaşı:*

Yalan söylüyorsunuz. Burası devlet dairesi. Öyle bir olay yok.

Bana yalancı diyemezsiniz. Elimizde e-postalar var. Hepsi açıkça görülüyor.

Bir devlet memuru olarak görüyorum ki e-postalar montaj!

İftira atmak ciddi suçtur! Sizi şikâyet ederim!

Beni CİMER'e şikâyet etmekle tehdit mi ediyorsun? Cumhurbaşkanı'nı mı kullanıyorsun? Ben şimdi seni CİMER'e şikâyet ediyorum! Gör bak neler oluyor!

Oysa devlet memuruyla tartışanın ağzından CİMER kelimesi hiç çıkmamış durumda fark ettiyseniz. "Şikâyet ediyorum" denilince memurun aklına CİMER gelmiş anında... Ben şikâyet edilmeden asıl şikâyet eden ben olayım demiş... Erken şikâyet eden kazanır misali...(http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/vedat-aslan-52/derdini-cimer-e-anlat-10359.html, Erişim tarihi: 26.03.2019)

5. SONUÇ

Kamu Yönetimi ve bürokratik örgütlenme biçiminin 21.yüzyılda geçirmiş olduğu değişim süreci günümüzde tüm hızıyla sürmektedir. Weberyen anlayışa uygun, katı kurallara sınırlıya bağlı, değişime ve gelişime kapalı olan geleneksel kamu yönetimi anlayışı yerini daha rasyonel ve daha insancıl olan, vatandaş merkezli bir kamu yönetimi sistemine doğru evrilmektedir. Yönetişim ve yeni kamu yönetimi anlayışı gibi kavramlar bürokrasiyi değişime zorlayan olgular olarak karşımıza çıkmakta ve vatandaş-devlet arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmektedir. Geleneksel kamu yönetiminin olumsuz çıktıları olan kırtasiyecilik ve aşırı bürokratik yapılanma aşılmaya çalışılmakta ve bu reform çabası günümüzde teknolojinin gelişimine paralel olarak kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmelerle desteklenmektedir.

E-devlet dönüşüm projesiyle beraber inovasyon çalışmaları sonucunda vatandaşların devletle olan ilişkileri CİMER gibi dijital platformlar üzerinden daha sağlıklı olarak yürütülmekte ve daha etkin, verimli, hızlı ve daha düşük maliyetle kamu hizmeti sunumu verilmeye çalışılmaktadır. Uygulama aksayan yönlerine rağmen çok kısa sürede büyük ilgi görmüş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle beraber devlet-millet bütünleşmesini de sağlamaya yönelik bir amacı da yerine getirmektedir. Vatandaşlar doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından muhatap alındığını düşünerek yaşanan her türlü olumsuz durum karşısında CİMER'i bir çözüm mercii olarak görmekte ve istek, şikâyet, talep ve ihbarlarını 7 gün 24 saat zaman mekân mefhumu olmadan dile getirmekte ve geri dönüşler alabilmektedir.

CİMER uygulamasının işlevsel bir uygulama olması önünde birtakım tehlikeler görülmektedir. Her geçen yıl artan talebe cevap verebilmek eğitilmiş ve konusunda uzmanlaşmış teknik bilgiye

sahip personel istihdamını gerektirmekte ve işe alınacak olan personelin düzenli olarak eğitimlerinin uzman kişilerce verilmesi önünde engel bulunmamalıdır gerekirse konu hakkında devlet-özel sektör işbirliğine gidilmeli profesyonel destek alınmalıdır. Kamu kurumlarında CİMER konusunda görev alan personel, konusunda uzman kişilerce eğitimlerle desteklenmeli ve vatandaşa çok daha hızlı ve tatmin edici geri dönüşler sağlanmalıdır. CİMER, devletle vatandaş arasındaki karşılıklı güveni tesis etmeye yardımcı olurken bu kez de devlet görevlisi ile vatandaş arasında güven bunalımı doğuracak bir niteliğe bürünmemelidir. Bunu sağlamanın yolu da kamu görevlisini ve vatandaşını uygulama hakkında sağlıklı olarak bilgilendirmek ve uygulamanın ruhuna uygun hareket etmeyenlere karşı yaptırım uygulamaktan geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, A.H. ve Taş, İ.E. (2013). *Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dunleavy, P. and Hood, C. (1994). “From Old Public Administration to New Public Management”. *Public Money & Management*, 14(3), 9-16.
- Denhardt, R.B. and Denhardt, J.V. (2000). “The New Public Service: Serving Rather Than Steering”. *Public Administration Review*, 60(6), 549–559.
- Eken, M. (2005). *Yönetimde Şeffaflık*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Koçak, S.Y. (2010). “Kamu Yönetiminde Açıklık İçin Bilgi Edinme Hakkı”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 115-125.
- Odabaş, Ç. (2002). “Stratejik yönetim ve e-devlet”. *Sayıştay Dergisi*, 55, 83-94. [<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der55m5.pdf>], Erişim tarihi: 25.03.2019.
- Osborn, S.P. and McLaughlin, K. (2002). *The New Public Management in Context*, (Ed.) MCLAUGHLIN, K., OSBORNE, S.P. ve FERLIE, E., *New Public Management: Current Trends and Future Prospects*. London: Routledge.
- Robinson, M. (2015). *From The Old Public Administration to The New Public Service*. Singapore: UNDP Global Centre for Public Service.

https://www.undp.org/content/dam/undp/library/capacity-development/English/Singapore%20Centre/PS-Reform_Paper.pdf (12.04.2019)

Şengül, R. (2005). “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Türk Kamu Yönetimini Camdan Eve Dönüştürür Mü?”. *A.Ü.S.B.F.Dergisi*, 60(3), 215-234.

Yağmurlu, A. (2007). “Bilgi Edinme Kanunu ve Halkla İlişkiler”. *Amme İdaresi Dergisi*, 40(4), 63-79.

Yüksel, M. (2000). “Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine”. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 145-160.

<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cimere-2018-yilinda-2-milyon-870-bin-879-basvuru/1396083>, (Erişim tarihi: 25.03.2019)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3071.pdf>.(Erişim Tarihi: 25.03.2019)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>.(Erişim Tarihi: 25.03.2019)

<http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/vedat-aslan-52/derdini-cimer-e-anlat-10359.html>, (Erişim Tarihi: 26.03.2019)

CRITICAL ANALYSIS OF NOVEL ME BEFORE YOU WITH REFERENCE TO EUTHANASIA

Lareeb GULL

Eraj JAMAL

Erum EHSAN

National University of Modern Languages, Pakistan

ABSTRACT

The world is divided into blocks on different issues where emotional prosperity and dynamic life of an individual is one of the core matters. Qualitative way of living has always been in precedence over a less improvised lifestyle. Sometimes, resistance towards fate leads people to choose irredeemable paths, visible one of which is assisted suicide, also known as Euthanasia. Euthanasia is a practice of intentionally and painlessly killing a human being for humane reasons especially in order to end great suffering or poor quality of life. Disability can be a possible way to live; however, being bedridden has a no way either to live or die. The current study focuses upon the pain of humanity which has no limit and no healing at the same time. It analyses the celebrated work of its time *Me Before You* by Jojo Moyes where Will, a wealthy young quadriplegic, is unable to sustain the miseries of life in the physical world without having a critical sight upon prognosis, although Lousia tries to give him the affectionate company. In order to end his suffering he commits assisted suicide before natural death. The study reflects its findings at two different extremes. It might be ethical to kill someone before they die naturally by challenging the morality of artificial death and it also focuses upon inevitability of search of peace in cumbersome situations.

KEY WORDS: Dynamic life, quadriplegia, resistance, Euthanasia, morality of artificial death, search for peace .

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YOLSUZLUK SORUNU VE ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

THE CORRUPTION PROBLEM IN TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION AND RECOMMENDATIONS FOR PREVENTION

Doç. Dr. Ahmet GÜVEN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Ahmet KUTLU

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

YL.Öğr. Ömer Faruk DEMİRCİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ÖZET

Yolsuzluk, devlet veya kamu gücünün ve kamu kaynaklarının özel fayda kazanmak için kötü maksat ile kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunları arasında yer almaktadır. Yolsuzluk genel olarak bürokrasinin aksayan bir sorunu olarak görülse de birçok unsurdan meydana gelmektedir. Unsurların birleşimi ve etkileşimi sonucunda ülkelerin kronikleşen yarası olmaktadır. Yolsuzlukla mücadele başta olmak üzere ülkelerin bu alana ayırdıkları kaynak ve mücadele çabaları yolsuzluğun önlenmesi ve önüne geçilmesi için oldukça önemlidir. Yolsuzluğun sebeplerinin doğru saptanması yolsuzlukla mücadelede en önemli adımı oluşturmaktadır. Etkin bir yolsuzlukla mücadele için devletin tüm faaliyetlerinin şeffaf bir şekilde yapılması ve ilgililerin hesap verebilmesi gerekmektedir. Gizlilik, sır gibi kavramlar arkasına saklanılarak yapılan işlemlerde yolsuzluğun olmadığını iddia etmek gerçekçi olmamaktadır. Toplumun tüm kesimlerinin yolsuzluk ile mücadelede etkin rol oynamaları ve bu mücadeleyi ciddiye almaları gerekmektedir. Türk kamu yönetiminin de başlıca problemleri arasında yer alan yolsuzluk için devlet ve toplumun işbirliği esas olmalıdır. Bu doğrultuda Türk devlet ve toplum yapısında zaman içerisinde gelenekselleşen yahut zorunluluk olarak görülen yozlaşmış fiil ve düşüncelere çözüm bulunmalıdır. Eğitim, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, devlet ve bürokrasi mekanizmalarının alacağı tedbirler, akademik camianın bu alanda etkin çalışmalar yürütmesi ile yozlaşmanın önüne geçilmeli, şahsi fayda ve çıkar yerine toplumsal fayda ve çıkarın gözetilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle muhtemel yolsuzluklar engellenebilir ve yolsuzluklardan

etkilenen kamu süreçleri, kamu görevlileri ve vatandaşların sayısı asgariye indirilebilecektir. Ancak yolsuzluğun tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Kamu yönetimi sürecinin tabi bir elemanı ve neticesi olan yolsuzluk kontrol altına alınabilir ve belirli bir seviyenin altına düşürülebilir. Yolsuzluğun mümkün olan en alt seviyeye indirilmesi bile büyük bir başarı olarak kabul edilmelidir. İlerleyen süreçte ise devletin sağlayacağı şeffaflık ve görev sorumluluğu ve toplumun yolsuzluklara karşı göstereceği tepkiler veyahut yolsuzluğa karışan şahıslara karşı toplumun cezalandırıcı tutumu otokontrol mekanizmasının oluşmasını sağlayacaktır. Böylelikle yolsuzluk zaman içerisinde hedeflenen düzeyin de altında seyredecektir. Bu çalışmada; yolsuzluğun muhtevası, Türkiye’de yolsuzluk, yolsuzluğun sonuçları ile yolsuzluğun engellenmesi için alınması gereken genel tedbirlerden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, kamu yönetimi, bürokrasi, toplum, mücadele

ABSTRACT

Corruption is defined as the use of state or public power and public resources with bad intent to gain private benefits. It is one of the main problems of underdeveloped and developing countries. Although corruption is generally seen as a problem of bureaucracy, it consists of many elements. As a result of the combination and interaction of the elements, it is the chronic wounds of the countries. The resources and struggle efforts of the countries, especially the fight against corruption, are very important for preventing and preventing corruption. Correct determination of the causes of corruption is the most important step in the fight against corruption. An effective fight against corruption depends on the transparency of all activities of the state and their accountability. It is not realistic to argue that there is no corruption in the transactions carried out under the terms of secrecy and secret. All segments of society must play an active role in the fight against corruption and take this struggle seriously. Cooperation between the state and society should be the basis for corruption, which is among the main problems of Turkish public administration. In this direction, a solution should be found in the Turkish state and society in the course of time, which is seen as a traditional or a necessity. Corruption should be prevented by education, activities of non-governmental organizations, measures to be taken by the state and bureaucracy mechanisms, the academic community that work effectively in this area. Social benefit and interest should be observed instead of personal benefit and interest. Thus, possible corruption can be prevented and the number of public processes, public officials and citizens affected by corruption can be minimized. However, it is not possible to eliminate corruption completely. Corruption, which is a necessary element and

result of public administration process, can be controlled and reduced to a certain level. Even reducing corruption to the lowest possible level should be considered as great success. In the following process, the transparency and duty responsibility of the state and the reactions of the society against the degeneration or the punitive attitude of the society against the persons who are involved in the corruption will provide an autocontrol mechanism. Thus, corruption will remain below the targeted level in time. In this study the content of the corruption, corruption in Turkey, results of corruption and general measures to prevent corruption are mentioned.

Key Words: Corruption, public administration, bureaucracy, society, struggle

1. Giriş

Yolsuzluk, devlet teşkilatının en eski, en büyük ve kronik hastalığıdır. Tarih boyunca kurulan ve yıkılan bütün devletler bu hastalıktan nasiplerini almıştır. Kimisi bu hastalığın etkilerini aldığı önlemler ile en aza indirmiş ve sağlıklı bir hayat sürdürmüş, kimisi ise tamamen bu hastalığın eline düşerek kısa ömürlü olmuş veyahut tarihten tamamen silinmiştir.

Devletler, vatandaşları ile bir sözleşme usulüne göre birbirlerine bağlanmaktadır. Ancak sözleşmenin gereklieleri içerisinde yer alan belirli süreçler ve hizmetler, usulüne uygun biçimde yerine getirilmediği takdirde yolsuzluk ortaya çıkmaktadır. Vatandaşların kendilerini ait hissettikleri devlet kurumunun bu tarz bir sıkıntı içerisinde olması devletin bütün yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel kamusal problemlerinden olan yolsuzluk, ülkemizde de gündemi çok fazla meşgul eden olaylardandır. Gazeteler, televizyonlar ve sosyal medyada her gün yeni yolsuzluk olayları haber olmakta, halkın belirli bir kısmı sürekli yolsuzluktan dem vurmaktadır. TESEV tarafından Şubat 2016 yılında yapılan ankette, Türkiye'deki sorunlar arasında “yolsuzluk” önem sırasına göre dördüncü sırada yer almıştır (Kirmanoğlu ve Miscioğlu, 2016: 10).

Ülkenin maddi ve manevi kaynaklarına ket vuran, vatandaşın devlete olan güvenini sarsan, hakkaniyetli çalışmayı engelleyen bu olay önlenmedikçe, devletlerin herhangi bir konu hakkında ilerlemesi ve kalkınması mümkün olmayacaktır. Vatandaşlar tarafından kamu hizmetleri karşılığında ödenen paralar, vergiler ve benzeri nakdi ödemeler, yolsuzluk olayları içerisinde kaybolarak hedeflenen amaç doğrultusunda harcanamamaktadır. Bu sebepler neticesinde, ülkemizin kalkınma ve gelişme hedeflerine ulaşması için devletlerin acil iyileştirmesi gereken sorunların başında gelen yolsuzluk sorununa bir an önce önlemler alınmalı ve yolsuzluğun temel dayanakları tek tek bertaraf edilmelidir. Böylelikle yolsuzluk sorunu ülke

gündeminden çıkmalı ve memleket yoğunlaşması gereken diğer konular üzerinde enerjisini tüketmelidir.

Yolsuzluğun önlenmesi ve çözülmesi için öncelikle yolsuzluk kavramı ve beraberinde ilişkisi bulunan yapıların toplum tarafından bilinir olması gerekmektedir. Bu kapsamda yolsuzluğun sebepleri ve sonuçları ortaya koyularak toplum içinde bir farkındalık oluşturulmalıdır. Tarihsel süreç içinde Türkiye’de yolsuzluğa sebep olan durumlar incelenmeli, bu yolsuzluk kaynaklarını kurutacak veya en aza indirecek durumlarla alakalı toplum bilinçlendirilmelidir. Devlet ve toplumun birlikte yürüteceği süreç neticesinde çoğu zaman bürokratik yapı tarafından göz ardı edilen ancak devlet teşkilatında büyük sıkıntılara sebep olan yolsuzluk, bir dert olmaktan çıkacak ve devlet tam performansına yakın bir biçimde işleyecektir.

2. Yolsuzluğun Tanımı

Yolsuzluk ile karşılaşanlar mutlak bir şekli ile değil, onlarca hatta yüzlerce şekliyle karşılaşmışlardır. Bu sebeple yolsuzluğu tanımlarken keskin çizgiler ile belirlemek söz konusu değildir. Bugüne kadar yolsuzluk çok farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Yolsuzluğun en temel, bilinen ve yaygın tanımıysa “kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılması” şeklindedir. Dünya Bankası ve birçok uluslararası kuruluş da bu tanıma kabul etmekte ve kullanmaktadır. Yozlaşma, rüşvet ve iltimas kavramları ile iç içe geçmiş manalar ihtiva eden yolsuzluk olayı, yolsuzluğu meydana getiren faktörlerin değişik miktarlarda değerlendirilmesiyle, farklı biçimlerde tanımlanmaya çalışılmıştır (Özsemerci, 2003: 9).

Yolsuzluk, idari kamu gücünün yasadışı ve gayri ahlaki olarak şahsi menfaat kazanmak adına kullanılması olarak tanımlanabilir. Ayrıca bir kişinin maddi gücünü kullanarak, kamu görevlisini şekli vazifelerinden saptırarak herhangi bir kazanç elde etmesidir (Mutuwafhethu, 1997: 191). Diğer bir tanım ise maddi kazanç sağlamak için (rüşvet) ya da nakdi olmayan şahsi amaçlara (kayıрма) yönelik kamusal yetkilerin kural dışı kullanımını ihtiva eden fiil ve tavırlardır (Yavuziğit, 1996: 16). Daha geniş anlatımla ise kamu görevlilerinin görev sınırları içerisinde olmayan fiil ve vazifeleri yapmaları, görev sınırlarında olan görevlerini yapmamaları veya sınırlar içindeki görevlerini daha hızlı yapmaları için maddi veya maddi olmayan fayda elde etmelerine “yolsuzluk” denmektedir. Bu genel tabir “rüşvet”, “zimmete para geçirme”, “irtikâp”, “memuriyet ve mevkiin nüfuzunu suiistimal” ve “memuriyet vazifelerini yapmama” gibi ahlak ve iş etiğine aykırı fiillerin tamamı için kullanılmaktadır (Çulpan, 1980: 34).

Genel olarak yapılan tanımlar ve açıklamalar, yolsuzluğun karşılıklı yapılan bir fiil olduğunu belirtmektedir. Bu fiil çerçevesinde bir alışveriş durumu söz konusudur. Alışveriş olayı maddi veya maddi olmayan manada olabilir. Devlet organı tarafından görevlendirilen veya kendisine

bir kamu gücü verilenlerin; bu gücü herhangi bir makam, mevki, siyasi çıkar, itibar elde etme veyahut maddi manada para, taşınır veya taşınmaz mal gibi değişik şekillerde şahsi kazanç uğrunda kanun dışı şekilde karşı taraf lehine kullanmasıdır.

Bahsi geçen bu tanımlarda yolsuzluk fiilleri kamu gücünü elinde bulunduranlar esas alınarak yapılmıştır. Bunun ile birlikte bazı akademisyenler de kamu gücü kullanmayan ancak iktisadi güce sahip olan kişilerin yolsuzluk olarak adlandırılacak fiillerinin de bulunabileceğini söyleyerek; “Yolsuzluk, bir kişinin sahip olduğu idari gücü kendinin veya bir başkasına şahsi çıkarları için kullanmasıdır.” şeklinde tanımlama yapmışlardır. Bu tanıma örnek olarak, 90’ların sonu ve 2000’lerin başında Türkiye’yi çok fazla meşgul eden ve sıkıntı veren “banka hortumlamaları” örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte, esasen üzerinde durulması gereken, tartışılan ve çözümü aranan yolsuzluklar kamu gücünün kullanılmasıyla meydana gelenlerdir (Özsemerci, 2003: 10).

Yolsuzluğun tanımlarını artırmak mümkündür ancak yolsuzluğun genel olarak üç temel ögesi vardır. Bu ögeler kamuya ait görev veya yetkiye haiz bir şahsın bulunması, görev veya yetkinin kanun veya kurallara aykırı kullanılması ve bu fiil sonucunda bir menfaat elde edilmesidir. Yolsuzluk fiilleri genellikle kanunlara ve kurallara karşı olarak değil, onların muhtevasında bulunan farklı açıklık veya eksiklerin kullanılması ile gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise yolsuzlukların tespiti ve önlenmesi büyük sıkıntı oluşturmaktadır. Elde edilen bu menfaat daha öncede belirtildiği gibi maddi veya maddi olmayan biçimlerde olabilir.

Maddi olarak çıkar sağlayan türden yolsuzluklar rüşvet, haraç, rant ve zimmettir. Bu türler içerisinde en yaygın olanı rüşvettir. Rüşvet, bir kamu görevlisine, herhangi bir kişi tarafından toplumun usul ve kabullerine aykırı bir biçimde belirli bir ayni veya nakdi karşılık verilerek kamu yönetimi süreçlerinde şahsi fayda sağlamak veya şahsi fayda yoluyla iş yaptırmaktır. Haraç ise bu durumun tersine idari işlemleri için kamu görevlisi tarafından muhataptan zorla herhangi bir maddi fayda temin edilmesidir. Rant, menfaat ve tahakküm odaklarının, devlet tarafından meydana getirilmiş bir iktisadi menfaati elde etme faaliyetleri olarak adlandırılmaktadır (Aktan, 1993: 121). Zimmet, kamuya ait herhangi bir mal ya da emtianın kamu görevlisi tarafından şahsi çıkar sağlamak maksadıyla kullanılması, harcanması veya el konulmasıdır.

Maddi olmayan türden yolsuzluklar ise kayırmacılık, lobicilik, patronajdır. Kayırmacılık, kamu görevlilerinin akraba ve hısımlarına kanunlara aykırı biçimde kayırması ve fayda sağlamasıdır. İltimas veya torpil olarak da adlandırılan kayırmacılık, maddi olmayan yolsuzluklardan en yaygın olanıdır. Lobicilik, belirli zümreleri siyasi karar süreçlerine müdahil olarak kendi

çıkarları doğrultusunda kararların çıkmasını sağlamasıdır. Patronaj ise siyasi partilerin iktidara sahip olmaları ile birlikte liyakat sahibi bürokratlar yerine kendilerine yakın isimleri değişik mevkilere yerleştirmeleridir.

3. Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluk

Türkiye, 1946 yılında demokrasiye geçiş süreci ile birlikte çok partili hayata adım atmıştır. Bu tarih itibarıyla devlet idaresi ve siyasi hayatı partiler tarafından şekillendirmiştir. Devlet idaresinin bir parti elinde olması, muhalefet partilerinin güçlü konumda olmamaları, siyasetin ve idari süreçlerin gerektiği gibi denetlenmemesi veya denetlenememesi yolsuzluklara büyük bir zemin oluşturmuştur. Bu gibi durumlarda siyasetçiler ve kamu görevlilerinin birlikte veya şahsi olarak yolsuzluk suçunu bulaşmaları çok büyük bir olasılık meydana getirmiştir. İktidara çok uzun süre sahip olan bir siyasi parti, bu süreçte yorgunluk, yozlaşma ve yolsuzluğa sebep olabilmektedir. Diğer yandan çok kısa ve belirsiz süreler için iktidarı eline geçiren siyasi partiler de bu kısa süreçte maddi menfaat sağlamak adına yolsuzluklara başvurabilmektedir. Bunun yanı sıra oturmamış bir demokratik sistem ve düzen içerisindeki sıkıntılar da yolsuzlukların sebeplerindendir (Ergun, 1978: 26). Türk siyasi tarihi de birçok tek parti iktidarına ve kısa hayatlı koalisyon hükümetlerine tanıklık etmiştir. Bu süreç içerisinde siyasal iktidarlar, yaptığı atamalar ve düzenlemeler ile bürokrasiyi siyasallaştırarak kendi çıkarlarını kamu yararının önüne koyabilmektedir (Akçakaya, 2012: 688). Bu gibi bir durum Türk siyasi ve idari hayatında yolsuzluğun önemli bir problem olmasına neden olmuştur. Diğer yandan demokrasiye geçişin ardından neredeyse on yıllık dönemlerde gerçekleşen askeri darbeler de yolsuzluk vakıasının Türkiye'nin büyük problemleri arasına girmesine önemli ölçüde desteklemiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin idari ve siyasi kurumları, padişahlığın kaldırılmasıyla, birkaç senede meydana getirilen inkılâplar ile tesis edilmiştir. İnkılâpların meydana getirildiği kısa zamanda siyasi kurumlar çeşitli sebeplerle halk tarafından kabul görmemiş ve özellikle çok partili hayata geçilmesi ile bu siyasi yapılarda bozulma ve yozlaşmalar meydana gelmiştir. Demokrasi ve cumhuriyet rejiminin temel öğelerinden olan seçme ve seçilme hakkı, Türk toplum yapısında her zaman güçlü bir yer işgal eden hısım, akraba, eş-dost, mezhep, cemaat ilişkileri içerisinde amacından sapıtılmıştır. Halk kendi ağırları içerisindeki kişilerin devlet idaresini elde etmeleri için demokrasiyi oyuncak olarak kullanmış ve bunun dönütü olarak da idareciler kendi ağırlarındaki insanları kamu görevlerinde yer vermişler veya kamu ile alakalı süreçlerden faydalanmaları konusunda yolsuzluk suçuna dâhil etmişlerdir. Bu karşılıklı çıkar ilişkisinde

arada kalan bürokratlar olmuştur. Bu sıkıntılı siyasi yapı içinde bürokratik sistem de zamanla bozularak, olması gereken düzeninden uzaklaşmıştır (Özsemerci, 2003: 52-53).

Türk bürokratik sisteminde memur ve bürokratların, görev ve sorumlulukları tam manası ile belirlenmemiştir. Bu da bürokratik sistemin sağlam ayaklar üzerine oturmamasına neden olmuştur. Sistemdeki bu bozukluk nedeni ile iktidara sahip olan siyasetçiler genellikle bu açıklardan faydalanmak adına kendilerine yakın isimlere mevki vererek sistem açıklıklarından istifade etmek istemişlerdir. Bu nedenle bürokrasi oturmuş bir düzen yerine siyasi tahakküm üzerine kurulmuştur. Bürokrasinin siyaset tahakkümüne girmesi ise yolsuzluklar için ayrı ve uygun bir zemin meydana getirmiştir. İktidara gelen her siyasi parti, kendi bürokratik kadrosunu oluşturmuş; bu kişilerde kendi siyasi partilerine veya düşüncelerine yakın kimselerle çalışmıştır (Çulpan, 1980: 36).

İktidara sahip olan siyasi partilerin, siyaset üretebilmeleri için elbette kendi kadrolarını bürokratik yapıda kurmaları gerekmektedir. Bunun için kendi siyasi görüşlerine yakın insanları bu kadrolara atama ihtiyacı duyarlar ancak bu durumun herhangi bir sınırı veya şekli olmadığı takdirde her iktidar değişikliği devlet işlerinde büyük aksaklık ve sıkıntılar doğuracaktır (Çevikbaş, 2010: 282).

Bürokratik sistemde siyasi kayırmacılığı engellemek için alınabilecek en etkili önlem, her kamu görevi için o işi en iyi yapabilecek olanların atanması, liyakat ve istihkakın belirleyici olmasıdır. Kamu çalışanlarının vazifelerinde liyakatle görevde yükselme ihtimallerinin olmaması da yolsuzluğu artıracaktır. Vazifelerinde liyakatle mevki kazanmaları, büyük teşkilatların ve sistemlerin ayakta kalmalarının temel şartlarında birisidir. Ehliyet ve liyakat şartları dikkate alınmadan insanların yüksek mevkilere atanması, ehliyet sahibi kişileri bürokratik sisteme ve devlete karşı olumsuz düşüncelere sevk edecektir ve liyakatsiz kişilerin mevki ve kadroları işgal ederek sistemi bozmalarına sebep olacaktır (Işık, 1999: 29).

İktidar değişiklikleri ile yüksek makamlardaki bürokratların değiştirilmesi normal bir durumdur. Ancak bu değişiklikler gerçekleştirilirken bürokratik sistemin devamlılığı için kilit pozisyonda bulunan görevlilerin bir anda görevlerinden alınması devamlılığı olumsuz yönde etkileyecektir. Yeni iktidar mevcutta bulunan idarecileri müşavirlik ve danışmanlık gibi daha pasif vazifelere atamakta; taraftarlarını ise boşalan makamlara atamaktadır. Bu şekilde hem maddi hem insani kaynaklar israf edilmektedir. Hem tecrübeli personel görevlerine devam edememekte hem de yeni atanan idarecilerin görevlerini tam manasıyla öğrenene kadar zaman ve kaynak israfı yaşanmaktadır.

Kanunlarda kamu yönetimi genellikle merkezi idare şeklide tarif edilmiştir. Yerel birçok meseleye merkezi idarenin dâhil olması yerel yönetimlerin işleyişini kısıtlanmıştır. Taşranın merkezden idare edilmeye çalışılması verim ve istikrarı olumsuz etkilemiştir. Türkiye idari açıdan merkeziyetçi şekilde yönetilmesi problemleri meydana getirmiştir. Bakanlıklar, genel müdürlükler ve idari teşkilatların sayısı hayli fazla, vazifeleri belirsiz ve verimlilikleri düşüktür. Türk kamu idaresinde birçok birim bilimsel olarak değil iktidarların kendi görüş ve istekleri doğrultusunda meydana getirilmiştir. Bu durum ise kişiler ve kurumlar arasında gereksiz ve yersiz rekabet ve sıkıntılar doğurmaktadır. Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği, kamu görevlileri ve görev arasındaki uyumsuzluk, teşkilat içinde ve teşkilatlar arasında birlikte çalışma alışkanlığının olmaması Türk kamu yönetiminin yozlaşması ve aksamasına sebep olmaktadır. (Çulpan, 1980: 36). Koordinasyon eksikliğine neden olan sebep teşkilat yapılarında tüm birimlerin görev ve sorumluluklarının belirlenmemiş olmasıdır. Yalnızca ismen zikredilen birimlerin işleyiş, idare ve kaynak kullanımı hakkında herhangi bir düzenlemenin bulunmayışı, zamanın ve kaynakların israf edilmesine neden olmaktadır. İsrar ve düzensizlik yolsuzluğu beraberinde getirmektedir (Devlet Denetleme Kurulu, 2001).

Bu aksaklıklara ve sıkıntılara rağmen kamu görevlileri birçok ülkede itibar sahibi kişilerdir. Ülkemizde de kamu görevlileri halk tarafından saygı duyulan ve ulaşılmak istenen insanlar olarak görülmektedir. Halk kamu yönetimi süreçlerinden yararlanmayı bir lütuf olarak görmektedir. Türk milleti devletine kutsallık atfetmektedir. Bu sebeple devlet memurlarını da bu kutsallık nedeniyle vazifeli olarak değil bir üst sınıf olarak görmüştür. Vatandaşlar devlet ve memurlarının fiillerini sorgulamamış, “bir bildikleri vardır” diyerek kabullenmiştir. Eğitim ve statü farkı sebebiyle efendi olarak gördüğü memurlara daha yakın olabilmek adına yolsuzluk ve rüşvet gibi hukuk dışılıklara meyletmiştir.

Bunun en önemli sebebi vatandaşların temel hak ve özgürlükleri bilmemesi ve kamu yönetimi süreçleri ile ilgili gerekli bilgiye sahip olmamasıdır. Türk kamu yönetim sistemi genel olarak farklı ülkelerin kamu yönetim sistemlerinin birleştirilmesi ile meydana getirilmiş bir teşkilat yapısına sahip olduğundan, halk bu sisteme adapte olamamış, siyasi otorite ile halk arasında tam manası ile bir bağ kurulamamıştır. Halkın resmi süreçlere olan yabancılığı ve yapılan muamele ile ilgili bilgisi de yeterli olmadığından işinin aksamaması endişesini taşımaktadır. Bu gibi nedenlerle rüşvet yolu ile memurla iyi ilişki kurarak işinin daha çabuk ve eksiksiz halledilmesini istemekte ve yolsuzluk süreçlerine dâhil olmaktadır (Özsemerci, 2003: 62-63). Bürokraside ve kamu yönetimi süreçlerinde görevli ile vatandaş arasındaki ilişkiler resmidir. Resmi ilişkiler ikinci derece ilişki olarak adlandırılmaktadır. Daha samimi ve gayri resmi

ilişkiler ise birinci derece ilişkilerdir. Türk toplumu birinci derece ilişkilere alışkın olması hasebiyle, devlet ile alakalı her türlü diyalogunda bu tarz bir muameleyi görmeyi beklemektedir. Ancak resmi süreçlerin tabiatına aykırı olan bu tutum ülkemizde çok yaygın bir şekilde görülmektedir. Teşkilat yapıları genel olarak akraba ve hemşehricilik üzerine kurulduğu için bürokratik süreçler de bu durumdan etkilenmektedir. Eş, dost, hısım, hemşehri ve akrabaya yönelik iltimas ve kayırma kamu yönetimi süreçlerini olumsuz etkilemekte ve yolsuzluklara giden yolda büyük bir rol oynamaktadır. (Özsemerci, 2003: 61).

Genellikle gelişmemiş ülkelerde toplum teşkilatları ve ilişkiler; aile, akraba, aşiret, mezhep, din ve hemşehricilik şeklinde meydana gelmektedir. Devlette ve millete olan aidiyet ise daha geri plandadır. Kamu görevlileri bu tarz bir ağın içerisinde olmamalarına rağmen amirleri veyahut genel atmosfer sebebiyle bu tarz bir tahakküm altında görevlerini gerçekleştirmektedirler. Türkiye’de de geçerli olan bu durum kamu görevlilerinin hısım, akraba ve hemşehrilerine kamu yönetimi süreçlerinde farklı muamelede bulunmalarına sebep olmaktadır. Bu farklı muameleler halk arasında iltimas ve kayırmacılığı ifade etmek için “torpil” olarak adlandırılmaktadır (Özsemerci, 2003: 62).

4. Yolsuzluğun Sonuçları

Yönetilenlerin güveni ve refahı açısından devletin bir hukuk devleti olması gerekmektedir. Hukuk devleti, idarecilerin ve görevlilerin bütün fiillerinde kanuna bağlı olarak iş yaptığı devlet demektir. Yolsuzluğun var olduğu toplumlarda ise hukuksuzluk ve kanunsuzluk bulunmaktadır. Bu durum halkın devlete olan güvenini ve toplumsal huzuru olumsuz etkileyecektir. Halkın devlete olan güveni sarsıldığında ise toplumsal barış ve düzeni sağlamak zorlaşacaktır.

Türkiye’de yolsuzluğun boyutlarını görmek için 1990’lı yılları dikkatlice incelemek önem arz etmektedir. Bu dönemde bürokraside var olan parti taraftarlığı birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. Kamu kurumlarının çiftlik olarak adlandırılması, patronaj tipi yolsuzluğun yani ehliyet ve liyakat sahibi olmayanların çeşitli makamları işgal etmeleri, siyasi iktidarların icraatlarında açık ve şeffaf olmayışları, menfaat ve tahakküm odaklarının siyasi iktidar üzerindeki etkisi, iktidarın şahsi görülmesi ile ortaya dökülen rüşvet ve yolsuzluk olayları yozlaşmanın ne denli büyük olduğunu göstermektedir (Özer, 2000: 97).

Yolsuzluklar ile kamuya ait hizmet ve imtiyazlar şahsi çıkarlar için kullanılmaktadır. Bu tarz hukuk dışı durumlar ile adalet, eşitlik, hakkaniyet, umumi fayda gibi devlet işlerinde yer alması gereken özellikler zarar görmektedir. Bu olayların sonucunda ise halk devlete karşı güven duygusunu yitirmekte, siyasal ve toplumsal olumsuzluk ve keşmekeş meydana gelmektedir. Türkiye’de yolsuzluklar bir yandan siyasal ve toplumsal sıkıntılara neden olurken, diğer yandan

da bu sıkıntıların önlenmesi için baskıcı idareleri farklı uygulama ve rejimleri beraberinde getirecektir. Bu minvalde askeri darbelerde de yolsuzluk bir sebep olarak ileri sürülmüştür.

Devlet idaresinde öncelikle belirli hedefler ve programlar doğrultusunda idari süreçler gerçekleştirilmektedir. Ancak idari süreçler içerisinde meydana gelecek olan yolsuzluk olayları bu tarz işlemlerde kamu yararından çok şahsi veya belirli grupların çıkarlarına hizmet edeceğinden ülke olarak alınacak verim asgari seviyede olacaktır. Bu durum vatandaşlarca kamu yararının terk edildiği şeklinde anlaşılabacaktır.

Bürokratik süreçlerin sonucunda kamu yararı ve verimlilik sağlanması gerekirken, yolsuzluklar nedeni ile bu süreçler adeta kalkınma önünde birer engel teşkil etmektedir. Yolsuzlukların önüne geçilememesi nedeniyle bürokratlar da kendilerinde çalışmaya teşvik edici sebepleri bulamayacaklardır. Zaman içerisinde onlarda bu bozuk sistemin bir parçası haline gelerek bozulmuş çarkın bir dişlisi olacaklardır (Özsemerci, 2003: 82-83).

Zamanla, kamu faydası ve kar elde etmek adına açılmış olan KİT'ler ve diğer kamu teşebbüsleri yozlaşmış bürokrasi ve bürokratlar tarafından çeşitli menfaatler uğrunda heba edilecektir. Devletin vatandaşlarına daha iyi hizmet sunabilmesi ve ekonomik açıdan yarar getirmesi için kurduğu bu tarz kurumlar birkaç kişinin tekelinde birer rantiyeye dönüşecektir. Kamu kaynaklarına tahakküm eden bu insanlar halkın tepkisine neden olacak ve toplumsal açıdan huzursuzluklar ve kargaşalar bu durumu takip edecektir.

5. Yolsuzluğa Karşı Alınacak Önlemler

Yolsuzluk ile mücadele edilirken öncelikle bilinmesi gereken önemli bir husus vardır. Yolsuzluk aşikâr olarak işlenen bir suç olmadığından tespiti genellikle çok zordur. Bu sebepten dolayı yolsuzluğu tamamen ortadan kaldırmak hiçbir devlet veya teşkilat için mümkün değildir. Ancak devletlerin ve teşkilatların kısa ve uzun vadede alacakları farklı tedbirler ile yolsuzluğun ortaya çıkması veya yolsuzluk sonucu örgütlerin uğrayacağı zararlar asgari seviyeye düşürülebilir. Asgari seviyeye düşürülen yolsuzluk kurumların işleyişinde herhangi bir aksaklığa sebep olamayacaktır. Fakat kısa vadede etkisi azaltılan yolsuzluk alınacak uzun vadeli tedbirler ile bu seviyede tutulabilir. Böylelikle sistem gerektiği gibi işleyecek ve yolsuzluk devletlerin veya kurumların problemi olmaktan çıkacaktır.

Yolsuzluğun önlenmesinde kısa vadede alınacak tedbirler birkaç başlıkta toplanabilir. Başlıkların temel niteliği ise ekonomiktir. İnsanları yolsuzluğa iten en önemli şey maddi çıkardır. Eğer yolsuzluk en aza indirilmek isteniyorsa öncelikle bürokrasi içerisinde bulunan görevlilerin ekonomik açıdan kendilerini tatmin edecek bir refah seviyesine ulaştırılması gerekmektedir. Kişilerin veya kurumların ortaya konan her iş ve işlemleri açık ve şeffaf

gerçekleştirmeleri, kamuoyunu bu süreçlerden haberdar etmeleri gerekmektedir. Bunun ile birlikte devlet teşkilatı içerisinde yer alan bütün süreçlerin, özellikle de ekonomik süreçlerin tamamının çok iyi şekilde denetlenmesi elzemdir. Denetim mekanizmasının varlığı kanunsuz işlere meyiletmenin önüne geçecek en önemli engelleyicidir. Ancak denetim sonrası ortaya konulan suçlara uygulanan cezalar ağırlaştırılmalı, denetim mekanizmasının varlığının caydırıcı olamadığı kişilerde ağır cezaların yaptırımından faydalanılmalıdır. En son olarak da yolsuzluk ile mücadelede devletin kurumsallaşması gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele için her devlet kendine has stratejiler oluşturmaktadır. Bu stratejilerin oluşturulması ve işletilmesi bir yolsuzlukla mücadele teşkilatı çatısı altında yürütülmelidir. Farklı ülkeler ve onların teşkilatları ile koordinasyon sağlayacak ve birlikte çalışacak bir teşkilatın varlığı ile yolsuzluklarla mücadele daha kapsamlı ve süratli olarak gerçekleştirilebilmektedir (Devlet Denetleme Kurulu, 2001).

Kısa vadede alınacak önlemler, yolsuzluğun devlet teşkilatı içerisindeki organlarını kapsamaktadır. Ancak yolsuzluktan en çok etkilenen kesim olan halk, uzun vadede gerçekleştirilecek bazı toplumsal gayretler sonucunda bilinçlendirilmeli ve halk nezdinde bir otokontrol mekanizması meydana getirilmelidir. Bu otokontrol mekanizmasının oluşması adına vatandaşlara, sivil toplum kuruluşlarına, medyaya, eğitim kurumlarına ve akademik camiaya farklı görevler düşmektedir.

Yolsuzluk herhangi bir ülkeden tamamen yok edilemez. Önemli olan yolsuzlukları önleyici bilincin oluşturulmasıdır. Yolsuzluk yapanların adli ve idari bakımdan cezalandırılması yanında toplum tarafından da tepki görmesi ve dışlanması yolsuzluk yapmayı düşünenleri caydıracak en önemli tedbirlerin başında gelmektedir. Yolsuzluk ancak sosyal manada engellenirse asgari düzeye indirilebilir (Işık, 1999: 31). Toplumun yolsuzluklara karşı göstereceği tepkinin görevliler tarafından bilinmesi engelleyici yönünü ortaya çıkaracaktır. Bunun ile birlikte sosyal ve siyasal hayatta sivil toplum kuruluşlarının daha etkin olması ve denetim mekanizması oluşturmaları, siyasal süreçlerin işletilmesinde bir gören gözün varlığı kamu görevlilerini de otokontrol noktasına itecektir (Uğur, 2012: 332). Medyanın gücü ve etki alanı da yolsuzluk ile mücadelede önemli rol oynamaktadır. Günümüzde sosyal medya ile etki alanı daha da genişleyen medya kavramı, yolsuzluk sorunu ve bu sorun ile mücadelede toplumun bilinçlendirilmesinde büyük katkı sağlamaktadır. Daha sonrasında ise eğitim alanında yolsuzluğun nitelikleri ve zararları örgün eğitim süreçlerinden akademik süreçlere kadar öğrencilere ve vatandaşlara öğretilmelidir. Ülkemizde akademik anlamda pek fazla

rağbet görmeyen ve üzerinde çok fazla çalışma yapılmayan yolsuzluk vakıası daha fazla irdelenmeli, çeşitli disiplinlerin işbirliği ile bu alanda daha fazla çalışma ortaya konulmalıdır.

6. Sonuç

Genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk yaygın olarak görülmektedir. Türkiye, gelişmekte olan ülkeler içerisinde ve yolsuzluk için uygun ortamı oluşturan farklı etkenlere sahiptir. Bürokratik teşkilatımızın siyasete alet olması, siyasi kayırmacılık, üst düzey idarecilerin her iktidar ve seçimden sonra değiştirilmesi, kamu idaremizdeki teşkilatlanma eksiklikleri gibi nedenler devletin siyasi temelinde yolsuzluklar için uygun bir ortam meydana getirmektedir. Toplumdaki birinci derece ilişkilerin güçlü olması ve bu güçlü ilişkilerin resmi süreçlere de aksettirilmesi, devletin merkeziyetçi politikaları sonucu denetimden uzak idari yapısı, ehliyet ve liyakat sahibi kişilerin kamu görevlerinde fazla görev alamaması, hızlı nüfus atışı, çarpık kentleşme, işsizlik ve ekonomik sıkıntılar yolsuzluklara zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan devletin bazı iktisadi teşebbüslerinin rant kapısı olarak görülmesi de yolsuzlukların meydana gelmesinde başrol oynamaktadır.

Bu sebeplerin sonucu olarak yolsuzluk, Türkiye’de engellenmesi ve azaltılması çok büyük önem arz eden çok mühim bir sorundur. Yolsuzluğun tamamen yok edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle yolsuzluğun engellenip azaltılması için birbiri ile alakalı önlemler alınmalıdır. Mali idare sisteminde şeffaflık ve açıklık politikası uygulanmalı, yolsuzluğa sebep olabilecek durumlar gözden geçirilmeli, bürokratik işler ve işlemler basitleştirilmeli, yolsuzluğu yapılmadan engelleyici ve caydırıcı kanunlar ve kurallar konulmalı, yolsuzluk suçunun cezası ağırlaştırılmalı ve yolsuzluğu önlemeye yönelik teşkilat ve kurullar kurularak memurlar ve halk daha bilinçli ve tedbirli hale getirilmelidir.

Devlet teşkilatı tarafından alınacak önlemlerin yanı sıra halka da büyük sorumluluklar düşmektedir. Toplumsal, siyasi, ekonomik ve eğitim boyutunda birçok önlem yolsuzluğun kaynağında engellenmesi adına alınmalıdır. Halkın bilinçlenmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artması ile mümkün olacaktır. Medya gücünün de azımsanmaması gerekmektedir. Eğer medya doğru ve tarafsız haber verebilme özelliğine sahip olursa yolsuzluklarla ilgili haberler halkı bilinçlendirecektir (Pustu, 2017: 19). Eğitim ise bu süreçler içerisinde büyük rol oynamaktadır. Bunlara eklenebilecek diğer bir tedbir ise akademik camiada yolsuzluk ile ilgili farklı bilim branşları arasında yürütülecek çalışmalar ile yolsuzluğun ilmi açıdan da önüne geçmek olacaktır. Bu husus hukuk, kamu yönetimi, siyaset bilimi, sosyoloji, kriminoloji, psikoloji, etik, din ve benzeri alanların ortak çalışmaları ile sağlanabilir. Ancak yolsuzluğun araştırılmasındaki birtakım engeller bu konu üzerinde yapılan çalışmaların sayısını

kısıtlamaktadır. Türk kamu yönetimin genel olarak incelenmesi ve diğer bütün aksayan yönleri ile birlikte yolsuzluk konusu üzerinde de çeşitli çalışmaların ve araştırmaların yapılması Türkiye'nin her alanda gelişmesi önündeki engellerin bertaraf edilmesi için öncelik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. (2016). “Bürokrasi Kurumları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar”. *Gazi İİBF Dergisi*, 18(3), 669-694.
- Aktan, C. (1993). “Politikada Rant Kollama”. *Amme İdaresi Dergisi*, 26(4), 123.
- Çulpan, R. (1980). “Bürokratik Sistemin Yozlaşması”. *Amme İdaresi Dergisi*, 13, 34-36.
- Çevikbaş, R. (2010). “Yönetimde Etik ve Yozlaşma”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 265-289.
- Devlet Denetleme Kurulu. (2001). *Yolsuzluklarla Müdahaleye Yardımcı Olmak Maksadıyla Alınması Gereken Tedbirlere İlişkin İnceleme Raporu*. Ankara: DDK Yayını No:2.
- Ergun, T. (1978). “Yönetimde Yozlaşma Olgusu Üzerine”. *Amme İdaresi Dergisi*, 11(1), 26.
- Işık, H. (1999). “Yolsuzluk Olgusunun Kamu Çalışanları ve Bireyler”. *Maliye Yazıları Dergisi*, 67, 29-31.
- Kirmanoglu, H. ve Miscioglu, İ. (2016). *Yolsuzluk Raporlar 2016: Türkiye’de Yolsuzluk Algısı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Mutuwaftethu, J. (1997). *Developing A Work Ethic in the Public Sector” Political and Administrative Corruption*. Ankara: IIAS and TODAİE (Seminar).
- Özsemerci, K. (2003). *Kamu Yönetiminde Yolsuzluk, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Sayıştay Yayınları.
- Pustu, Y. (2017). “Yolsuzlukla Mücadele ve Medya”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 19.
- Uğur, H. (2012). “Türkiye’nin Yolsuzlukla Mücadele Enstrümanları”. *TBB Dergisi*, 98, 332.
- Yavuziyigit, M. (1996) “Türkiye’de Rüşvet ve Yolsuzluklar”. *Sayıştay Dergisi*, 23, 16.

UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİNDE MÜSABAKALARI KAZANAN VE KAYBEDEN TAKIMLARIN TOPLAM KAT ETTİKLERİ MESAFELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Oğuz GÜRKAN

Yozgat Bozok Üniversitesi

Göktaş ERTETİK

Kastamonu Üniversitesi

ÖZET

Futbol Antrenörlerinin maç analizi alanında ilerleme kaydedebilmeleri için hareket analizine önem vermeleri yadsınamaz bir gerçekliktir. Hareket analizi jog, sprint, geri geri koşu, yürüme gibi değişkenleri kapsayan ve yoğunluklarına göre bu parametreleri sınıflandırma yöntemidir.(Harley ve ark., 2002). Bu yöntem maç sırasında meydana gelen hareketleri tarafsız bir şekilde değerlendirmemize olanak sağlar (Erith ve Curneen, 2016). Hareket analizi ile futbol müsabakasının 1. ve 2. devreleri ayrı bir şekilde değerlendirilebilir, tüm futbolcuların fiziksel performansları takip edilebilir, koşu mesafeleri tespit edilebilir ve birçok farklı parametreye bakılabilir (Harley ve ark., 2002).

Bu çalışma UEFA Şampiyonlar Ligi gruplarında müsabakaları kazanan ve kaybeden takımların toplam kat ettikleri mesafeleri karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. 2018-2019 sezonunda Şampiyonlar Ligindeki grup maçlarının analizi yapılmış ve toplam 72 müsabaka değerlendirmeye alınmıştır. Beraberlikle sonuçlanan müsabakalar skor anlamında bir farklılık oluşturmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Futbolda takımsal bazda kat edilen mesafe değişkeni incelenerek, bu değişkenin maç sonucuna bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın verileri UEFA'nın resmi web sayfasından (www.uefa.com) elde edilmiş ve SPSS programına kaydedilmiştir. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek için Kolmogorov Smirnov testi uygulanmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Normal dağılım gösteren verilerde parametrik testlerden independent sample t testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$). Müsabakaları kazanan takımların takımsal bazda toplam kat ettikleri mesafelerin ortalaması 110,03 km.'iken, müsabakaları kaybeden takımların ortalamasının 109,68 km. olduğu gözlemlenmiştir.

Bu parametreden yola çıkarak futbolda toplam kat edilen mesafenin maç sonucuna pozitif yönde bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiş ve futbolda kat edilen mesafeler ile ilgili daha fazla değişkene ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Futbolda yüksek hızda ve çok yüksek hızda yapılan koşuların hem takım bazında hem de mevkilere göre de incelenmesinin gerekli olduğunu, yine toplu ve topsuz yapılan koşuların da bölgelere göre detaylandırılarak araştırılmasının futbol oyununa daha ayrıntılı bir katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Şampiyonlar Ligi, Maç Analizi, Hareket Analizi, Kat Edilen Mesafe

UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİNDE YARI FİNAL OYNAYAN TAKIMLARIN İÇ SAHA VE DIŞ SAHADA YAPTIKLARI MAÇLARIN TEKNİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Göktuğ ERTETİK

Kastamonu Üniversitesi

Oğuz GÜRKAN

Yozgat Bozok Üniversitesi

Amaç: Günümüzde futbolda müsabaka analizi oldukça popüler bir çalışma konusu haline gelmiştir. Futbol oyunun analiz edilmesi ve gözlem yapılmasının amacı maç ve antrenmanlar esnasındaki verilerin objektif olarak kayıt altına alınması ve bunun sonucunda istatistiksel veriler elde edilmesidir (Müniroğlu, 2009). Bu çalışmanın amacı, UEFA Avrupa Şampiyonlar Liginde 2017/2018 sezonunda yarı final oynayan dört takımın maçlarının bazı teknik yönlerden incelenmesidir.

Yöntem: Bu çalışma kapsamında, Şampiyonlar Liginde 2017/2018 sezonunda yarı final oynayan dört takımın oynadıkları 48 müsabaka analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Avrupa Futbol Federasyonları Birliği internet sitesinden(www.uefa.com) elde edilmiştir.

Bulgular: Yapılan tanımlayıcı istatistik çalışması sonucunda, takımların iç sahada dış sahaya göre topa daha fazla sahip oldukları belirlenmiştir. İç sahada topla oynama yüzdeleri %56.25 iken bu rakam dış sahada %53'e düşmüştür. Başarılı pas sayıları parametresi incelendiğinde, takımların iç sahada 499,2 ortalama başarılı pas yaptığı görülürken, dış sahada oynanan maçlarda ortalama 467 başarılı pas yaptığı tespit edilmiştir. Çalışmada kaleye çekilen şut sayıları da incelenmiş ve iç sahada kaleye çekilen şut sayısı ortalama 18.5 olurken dış sahada bu rakam 14,25 olmuştur. Atılan gollere bakıldığında ise dört takım iç sahada 62 gol atarken, dış sahada 57 gol attığı tespit edilmiştir. İç sahada atılan 62 gol 15'er dakikalık zaman dilimlerine ayrılarak incelendiğinde 0-15 ve 46-60. Dakikalar arasında 14'er gol atıldığı ve en çok bu aralıklarda gol atıldığı görülmüştür. Deplasmanlarda atılan gollere bakıldığında ise en fazla golün 76-90. Dakikalar arasında atıldığı belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç: Sonuç olarak literatüre bakıldığında, başarılı takımların başarısız takımlara göre müsabakalarda daha fazla olumlu pas yaptıkları görülmektedir (Rampinini ve ark., 2009). Lago Penas ve arkadaşlarının 2011 yılında yaptıkları ve yine Şampiyonlar Liginin inceleyen bir çalışmada başarılı takımların başarısız takımlara göre daha fazla topa sahip

oldukları tespit edilmiştir. Tucker ve arkadaşlarının 2005 yılında yaptığı bir başka çalışmada da, İngiltere milli takımının, kendi sahasında oynadığı maçlarda daha fazla korner kullandığı, pas yaptığı ve şut çektiği ancak dış sahada oynadığı müsabakalarda, daha fazla top kaybettiği, aut atışı kullandığı ve savunmadan topu uzaklaştırdığı belirlenmiştir. Topa sahip olma süresi parametresi daha çok teknik becerisi yüksek oyunculardan oluşan takımlarda daha yüksek olmakla beraber, maç içi skor değişimi ve tur atlama için gereken skoru alma gereksinimi gibi faktörler sonucunda farklılık gösterebilir. Gollerin zaman dilimleriyle ilgili literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle müsabakaların son 15 dakikalık bölümünde gollerin atıldığı görülmektedir (Mitrotasios ve Armatas, 2014).

Anahtar Kelimeler: Futbol, Maç Analizi, Şampiyonlar Ligi, Teknik Analiz

EVLİLİK ÖNCESİ CİNSEL İLİŞKİYE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Vezir AKTAŞ

Jönköping University

ÖZET

Cinsellik bir çok kültürde olduğu gibi kültürümüzde de toplumsal kurallarla şekillendirilen, bazen de baskılanan bir konu olmuştur. Toplumsal normlar haline gelen bu kurallar zaman içinde aile ve evlilik kurumları ile bağlantılı bir gelişim sürecine girerek cinsel yaşamı kişisel kontrolden çıkarıp toplumsal kontrol mekanizmalarının içine sokmuştur. Değişen toplumsal değerlerle beraber bireyin evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutumları da değişmiştir. Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi değerlendiren araştırmalar incelendiğinde sıklıkla anket yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Bu araştırmada öğrencilerin evlilik öncesi cinsel ilişkiye tutumlarını belirleyebilmek amacıyla Evlilik Öncesi Cinsel İlişki Ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. İlk önce üniversite öğrencileriyle yapılan yapılandırılmış ön görüşme sonucunda bu konuda farklı tutum alanlarını kapsayan on iki maddesi ters puanlanan seksen maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu madde havuzu Cumhuriyet Üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan 337 katılımcıya (172'si kız, 165'i erkek) uygulanmıştır. Madde bırakma tekniği ve uç grupların karşılaştırılmasına dayanan madde analizi sonucunda belirlenen on maddeye yapı geçerliğini sınamak için faktör analizi yapılmıştır. Verilerin ve örneklem büyüklüğünün analiz için uygunluğunu sınamak amacıyla hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin .93 olduğu görülmüştür. Varimax rotasyonu kullanılarak yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip

olduğu, tüm maddelerin madde yüklerinin .32'den yüksek olduğu ve maddelerin toplam varyansın %44.97'sini açıkladığı belirlenmiştir. Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Yönelik Tutum Ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Tüm bu analizler Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Yönelik Tutum Ölçeğinin 4 maddesi ters puanlanmak üzere 10 maddeden oluştuğunu ve tek boyutlu olarak kullanılabileceğini göstermiştir (örnek madde: “Evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamış bir kişiyle evlenmeyi düşünmem”). Ölçeğin yetişkin örnekleme için geçerli ve güvenilir olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Evlilik öncesi cinsel ilişki, geçerlik, güvenilirlik

EVLİLİK ÖNCESİ CİNSEL İLİŞKİYE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2010) cinselliği fiziksel, duygusal, entelektüel ve sosyal yönlerin kişiliği, iletişimi ve aşkı zenginleştirici etkilerinin birleşiminden oluşur şeklinde tanımlamıştır. Sakallı Karakurt ve Uğurlu (2001) cinselliği, insanlık tarihinde kültürel farklılığın ötesinde kalarak tüm insan toplulukları tarafından fiziksel olarak aynı şekilde algılanıp; toplumsal anlamda ise birbirinden farklı birçok yargı ve tutumla karşı karşıya kalan bir konu olarak tanımlamaktadırlar. Cinsellik bir çok kültürde olduğu gibi bizim kültürümüzde de toplumsal kurallarla şekillendirilen, bazen de baskılanan bir konu olmuştur. Toplumsal normlar haline gelen bu kurallar zaman içinde aile ve evlilik kurumları ile bağlantılı bir gelişim sürecine girerek cinsel yaşamı kişisel kontrolden çıkarıp toplumsal kontrol mekanizmalarının içine sokmuştur. Evlilik ve cinsellik arasında zaman içinde meydana gelen bu bağımlılık şekli evlilik öncesi cinsel ilişki gibi bir ifadenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkinin, evlilikte yaşanan cinsel ilişkiden farklı bir durum olarak yansıtılması ise bireylerin ve toplumların bu konudaki fikirlerinde ve tutumlarında farklılığa yol açmıştır (Sakallı ve ark., 2001). Evlilik öncesi cinsel ilişki, bekaret kavramı vb. çoğunlukla

gençlerimizin karşısına birer tabu olarak çıkmakta ve ileriki hayatını da uzun süre etkileyebilmektedir. Özellikle genç kızlar bu baskıyı yoğun şekilde yaşamakta, dolaylı da olsa bu durumdan genç erkeklerde etkilenmekte ve cinselliklerini gizlilik içerisinde, farklı yollarla yaşamaktadır. Yeterli düzeyde bilgi alamayan gençler, cinsel konularda yanlış bilgiler edinebilmekte, farklı davranışlara yönelebilmektedir. Oysa cinsel konulardaki bilgi ve tutumları; gençlerin gelecekteki cinsel yaşamlarını, aile hayatlarını ve doğurganlık davranışlarını yakından etkilemektedir (bkz., Civil ve Yıldız, 2010). Dolayısıyla bu araştırmada gençlerin evlilik öncesindeki cinsel ilişkiye yönelik tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Toplumda kadın ve erkeğe farklı roller biçilmekte ve bu roller cinsellik konusunda da cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Duyan (2004) ve İnanç'a (2003) göre toplumumuzda erkek çocuk cinsellik konusunda özgür ve kadına göre daha fazla imtiyazlara sahip olarak yetiştirilirken, kız çocuğu genelde baskı ve kontrol altında olup daha tutucu, geleneksel rol beklentisine uygun, evlilik öncesi cinsel ilişki yasağı (bekâret) gibi cinsellikle ilgili baskılarla büyütülmektedir. Dolayısıyla bu durum çoğunlukla gençlerimizin karşısına birer tabu olarak çıkmakta ve ileriki hayatlarını da uzun süre etkileyebilmektedir. Genç kızlarda evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik ülkemizi yansıtan yeterli veri olmamakla birlikte oran oldukça düşüktür. Yıldız ve Civil (2010) tarafından yapılan bir araştırmada erkekte evlilik öncesi cinselliğe olumlu bakma oranının (%64.8), kadında evlilik öncesi cinselliğe olumlu bakma oranından (%39.8) yüksek olduğu görülmüştür.

Türkiye'de bu ilk cinsel ilişkinin yaşanma yaşıyla ilgili oldukça sınırlı araştırma bulunmaktadır. Üniversite gençlerinde yapılan bir çalışmada ilk cinsel ilişki yaşı yaklaşık 18 olarak belirlenmiştir (Giray ve Kılıç, 2004). Üniversite öğrencilerinde yapılan bir başka araştırmada ilk cinsel ilişki yaş ortalamasını 18,3 olarak bulmuştur (Pınar, Doğan, Ökdem, Algier ve Öksüz, 2009). Bir başka araştırmada ise kız öğrencilerin %4,7'sinin, erkek öğrencilerin %25,3'ünün cinsel deneyimi olduğunu ve %99,2'sinin ilk cinsel deneyimlerini 16-

19 yaşları arasında yaşadıklarını tespit etmiştir (Kaya, Serin, ve Genç, 2007). Ulu ve Uğurlu'nun (1999) cinsel ilişki deneyimi konusunda üniversite öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada katılımcıların yarısından fazlasının cinsel ilişki deneyimi olduğu gösterilmiştir. Bir başka çalışmada katılımcıların %41.8'inin daha önce cinsel ilişki yaşadığı; cinsel ilişkiye girme yaşının 13 ile 25 arasında değiştiği; erkeklerin kadınlara göre evlilik öncesi cinsel ilişkiye daha olumsuz tutum sergiledikleri bulunmuştur (Sakallı ve ark., 2001). Yine üniversite öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada öğrencilerin %31.0'inin aktif cinsel yaşamlarının olduğu görülmüştür (Civil ve Yıldız, 2010). Tüm bu araştırmalar ülkemizde gençlerin giderek artan sayıda, erken yaşta ve evlilik dışı cinsellikle aktif olduklarını göstermektedir. Genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde geçmiş yıllara göre cinsel ilişki deneyiminde artışın olması gençlere yönelik cinsel eğitimin, danışmanlığın ve konuya ilişkin doğru bilgi verilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır (Pınar ve ark. 2009).

Evlilik öncesi cinsel deneyime ilişkin tutumu belirleme araştırmalarının üniversitede öğrencilerinde ve sıklıkla sağlık fakültesine bağlı bölümlerde okuyan öğrencilerle yapıldığı görülmektedir (Civil ve Yıldız, 2010; Ergün ve Çakır, 2015; Evcili ve Gölbaşı, 2017; Evcili ve ark., 2013; Kaya, Serin ve Genç, 2007). Türkiye'de cinsellik konusunda kullanılan ölçme araçları incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlıkla ilişkili bilgi düzeylerini değerlendirmeyi sağlamak amacıyla "Cinsel Sağlık Bilgi Testi'nin" kullanıldığı (Evcili ve Gölbaşı, 2017), Evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutumları belirlemek için Karakurt (2000) tarafından geliştirilen "Evlilik Öncesi Cinselliğe Bakış Ölçeği"nin kullanıldığı ve daha da sıklıkla anket sorularının kullanıldığı görülmektedir (Ergün ve Çakır, 2015; Pınar ve ark., 2009). Buraya kadar özetlenen bilgilerden hareketle üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi cinsel deneyime yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla bir ölçme aracına ihtiyaç olduğu açıktır. Bu nedenle çalışmada bilimsel kriterlere uygun bir ölçek geliştirmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmaya Sivas Cumhuriyet Üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan ve yaşları 18-29 arasında değişen ($M = 21.65$, $S = 1.96$), 172'si kadın (% 51), 165'i erkek (% 49) toplam 337 kişi katılmıştır. Yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer olarak katılımcıların % 16.3'ü ($n = 55$) köy, %11.6'si ($n = 39$) kasaba, %56.7'si ($n = 191$) şehir, %11.9'u ($n = 40$) İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropoller, % 3.3'ü ise ($n = 11$) diğer yerler olarak belirtmiştir. Katılımcıların % 96.1'i ($n = 324$) dini inancını İslam, % 0.9'u ($n = 3$) Ateizm ve % 2.1'i ($n = 7$) diğer şeklinde ifade ederken 3 katılımcı (% 0.9) bu soruya cevap vermemiştir. Politik görüşler açısından ise katılımcıların % 25.2'si ($n = 85$) kendilerini sosyalist, % 15.7'si ($n = 53$) sosyal demokrat, %14.8'i ($n=50$) muhafazakar, % 2.7'i ($n = 9$) liberal, % 22.3'ü ($n=75$) milliyetçi, % 10.1'i ($n = 34$) diğer olarak tanımlarken, 31 katılımcı (% 9.2) bu soruya cevap vermemiştir. Katılımcıların ebeveyn eğitim düzeylerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur. Kız çocukları söz konusu olduğunda katılımcıların % 76.9'u ($n = 259$) ileride çocuğunun reşit olsa bile evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamasını istemediğini ifade ederken, erkek çocukları söz konusu olduğunda ise katılımcıların % 68.8'i ($n = 232$) evlilik öncesi cinsel ilişki yaşanmasını istemediklerini belirtmişlerdir. Üç katılımcı ise (% 0.9) bu soruya cevap vermemiştir. Katılımcıların ebeveyn eğitim düzeyleri incelendiğinde annelerinin 251'inin (% 74.5) ilkokul, 40'nın (%11.9) ortaokul, 33'nün (%9.8) lise, 12'sinin (%3.6) üniversite ve 2'sinin (%0.3) lisansüstü mezuniyete sahip olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutumlar ölçeği: Araştırmada uzman görüşleri alınarak ve pek çok kişi ile yapılan ön görüşmeler sonucunda bireylerin evlilik öncesi cinsel deneyime yönelik duygu, düşünce ve davranış boyutlarını temsil eden seksen maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri 5'li Likert (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) şeklinde puanlanmıştır. Yüksek puan evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı

olumsuz tutumları yansıtırken, düşük puan olumlu tutumları yansıtmaktadır. Katılımcılarda oluşabilecek tepki yanlılığını önleyebilmek amacıyla toplam 12 madde olumsuz yönde ifade edilerek ters puanlama yapılmıştır. Yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan faktör analizi ve güvenirlik çalışmaları sonuçları, evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutum ölçeğinin 10 maddeden oluştuğunu ve tek boyutlu olarak ele kullanılabileceğini göstermiştir (örnek madde: “Evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamış bir kişiyle evlenmeyi düşünmem”). Ölçek aşağıdaki yönergeyle kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı olan tutumunu belirlemektir. Bu sebeple sizden istediğimiz hazırlamış olduğumuz soruları içtenlikle yanıtlamanızdır. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Çalışmanın sonuçlarının güvenilirliği açısından sorulara içtenlikle cevap vermeniz bizim için çok önemlidir.

İşlem ve Etik

Araştırma Cumhuriyet üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan kişilerle yapılmış, katılımcılara kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Veriler toplanmadan önce, araştırmanın amacı hakkında katılımcılar genel olarak bilgilendirilip, uygulama ile ilgili gerekli açıklamalar, kimliklerinin gizli kalacağı ve gönüllülüğün esas alındığı araştırmacılarca tarafından ifade edilmiştir. Uygulamalar yaklaşık 20 dakikada tamamlanmıştır.

Bulgular

Araştırmada madde seçme işlemi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak öncelikle maddelerin madde bırakma tekniği ile madde-toplam puan korelasyonu hesaplanmıştır. Buna göre toplam puanla korelasyon göstermeyen 9 madde analiz dışı bırakılmıştır. Kalan maddelerin korelasyonlarının .13 ile .71 değerleri arasında değiştiği görülmüştür. Madde bırakma tekniği sonucunda madde toplam korelasyonu .60 üzerinde olan 10 madde seçilmiştir. Analizlerin sonraki aşamasında söz konusu 10 maddeye, yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla, temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Analizlerin üçüncü aşamasında ise ölçek maddelerinin uç gruplarındaki puanların ortalamasının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını

belirlemek için bağımsız gruplar için *t* testi yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda uç gruplar belirlenmiştir. Her maddenin toplam puanı üzerinden örneklemin üst % 27'sine giren grupla ('tutumu olumsuz olanlar') ($n = 62$) alt % 27'sine giren grubu ('tutumu olumlu olanlar'), ($n = 58$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ayırt edip etmediği incelenmiştir. Analiz sonucunda seçilen maddelerin *t* değerlerinin 8.99 ile 24.03 arasında değiştiği görülmüştür. Son aşamada ise evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutum ölçeğinin yapı geçerliği ve birleştirici/ölçüt geçerliği test edilmiştir.

Geçerlik Analizleri

Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Yönelik Tutum Ölçeği'nin faktör yapısı temel bileşenler analiziyle değerlendirilmiştir. Verilerin ve örneklem büyüklüğünün analiz için uygunluğunu sınamak amacıyla hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin .93 olduğu görülmüştür. Ayrıca verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmek için kullanılan Barlett Küresellik testine bakılmış ve anlamlı bulunmuştur ($\chi^2 = 4011.45$; $p < .001$). Varimax rotasyonu kullanılarak yapılan temel bileşenler analizi sonucunda öz değeri 1'den büyük olan üç faktör elde edilmiştir. Bu faktörlerin öz değerleri sırasıyla 9.21, 2.56 ve 1.2'dir. Analizlerin sonraki aşamasında, kuramsal olarak ölçek tek faktörlü düşünüldüğü için, maddeler Varimax rotasyonu kullanılarak tek faktöre zorlanmıştır. Söz konusu ölçeğin madde faktör yüklerinin yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde tüm maddelerin madde yüklerinin .32'den yüksek olduğu, ölçek maddelerinin tek bir faktörde temsil edildiği ve açıklanan toplam varyansın % 44.97 olduğu görülmektedir. Maddelerin güçlülük değerlerinin yer aldığı Communalities incelendiğinde iki maddenin güçlülük değerlerinin .40'ın altında olduğu görülmektedir. Bu durum söz konusu iki maddenin analizde yer alan diğer maddelerle korelasyonunun düşük olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte KMO ve Bartlett's Test of Sphericity testlerinin her ikisi de analizde yer alan maddeler arasındaki korelasyonların faktör analizi için yeterli

olduğunu göstermektedir. Ölçekte 4 madde olumsuz yönde ifade edilerek ters puanlama yapılmıştır.

Tablo 1. *Evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutum ölçeğinin 'in faktör örüntüsü*

No	Maddeler	Faktör	Communalities
1	İlk cinsel ilişki evlendikten sonra yaşanmalıdır.	.76	.58
2	Evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşıyım	.76	.57
3	Evlilik öncesi cinsel deneyim yaşasaydım kendimden utanırdım.	.723	.53
4	Kişilerin evlilik öncesi cinsel ilişki yaşaması toplumda doğal karşılanmalıdır. (R)	.69	.48
5	Evlilik öncesi cinsel ilişkinin hiç bir şekilde yaşanmaması gerektiğini düşünüyorum.	.69	.48
6	Çok sevsem bile evlilik öncesinde cinsel ilişki yaşamam.	.69	.47
7	Kişiler evlenmeden önce birbirlerini cinsel yönden tanımalıdır. (R)	.67	.45
8	Evlilik öncesi bir birliktelikte cinsellik olması gerektiğini düşünüyorum. (R)	.63	.40
9	Evlilik öncesi cinsel deneyim yaşayan bireyler bu durumdan utanç duymamalıdır. (R)	.55	.30
10	Evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamış bir kişiyle evlenmeyi düşünmem.	.48	.23
Öz değer		4.50	
Açıklanan Varyans		44.97	
Cronbach's Alpha		.86	

Güvenirlilik: Bu araştırma kapsamında geliştirilen Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Yönelik Tutum Ölçeği'nin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Alanyazını incelendiğinde evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutumların inceleyen araştırmaların görece sınırlı olduğu ve sıklıkla cinsellikle ilgili bilgilerin ve deneyimin araştırıldığı görülmektedir. Alandaki bu eksikliği gidermek için üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutumların belirlemek amacıyla kültürümüze uygun bir tutum ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda farklı kişilerle yapılan görüşmelerde sorulan açık uçlu sorular yardımıyla ve uzman görüşü alınarak öncesi evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tutumlar konusundaki kapsam belirlenmeye çalışılmış ve bu konudaki duygu, düşünce ve davranışları temsil eden seksen maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bulgular bölümünde ayrıntılarıyla anlatıldığı gibi madde bırakma tekniği uygulanarak madde toplam korelasyonu .60'dan yüksek olan 10 madde seçilmiştir. Ölçeğin yapı

geçerliği faktör analizi ile incelenmiş ve sonuçta tüm maddelerin faktör yüklerinin .48'den yüksek olduğu ve %45'lik bir varyans açıkladığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar çalışmada seçilen maddelerin tek boyutlu bir yapıyı temsil ettiğini göstermiştir.

Araştırmanın sonucunda geliştirilen EÖCDÖ'nin geçerli ve güvenilir olduğu gösterilmiştir. Ancak araştırmanın sonuçları üniversite öğrencilerine genellenebilmektedir. Bu nedenle ileriki araştırmalarda farklı örneklem gruplarında ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik bilgilerinin tekrar edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Yine daha sonraki araştırmalarda EÖCDÖ'nin belirleyen farklı öncüllerin belirlenmesinin bu konuda geliştirilecek sosyal politikalara yol göstereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bertan, M., Özcebe, H., Doğan, B.G., Haznedaroğlu, D., Kırçalıoğlu, N. ve Bülbül, S.H. (2007) Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Adolesan Dönem Konusundaki Bilgi ve Yaşam Tarzlarının Belirlenmesi Araştırması Raporu. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Bozdemir, N. ve Özcan, S. (2011). Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 5(4).
- Civil, B., ve Yıldız H. (2010). Erkek öğrencilerin cinsel deneyimleri ve toplumdaki cinsel tabulara yönelik görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu elektronik Dergisi*, 3, 58-64.
- Çetin S. K., Bildik T., Erermiş S., Demiral N., Özbaran B., Tamar M. ve Aydın C. (2008). Erkek Ergenlerde Cinsel Davranış ve Cinsel Bilgi Kaynakları: Sekiz Yıl Arayla Değerlendirme *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4):390-397.
- Duyan, V. (2004). Cinsel tutum ölçeği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu. (ss, 2-12). Ankara: ABC Matbaacılık.
- Ergün, G., & Çakır, C. (2015). Sağlık Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencilerinin Cinsel Sağlıkla İlgili Bilgi, Tutum ve Davranış Özelliklerinin İncelenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 99-104.

- Evcili F., Cesur B., Altun A., Güçtaş Z. ve Sümer H. (2013). Evlilik öncesi cinsel deneyim: Ebelik bölümü öğrencilerinin görüş ve tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi /Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 2(4).
- Evcili, F., ve Gölbaşı, Z. (2017). Cinsel Sağlık Bilgi Testi: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.
- Giray, H. ve Kılıç B. (2004). Bekar kadınlar ve üreme sağlığı. *Sted*, 13(8), 286-289.
- Gölbaşı, A. G. D. Z. (2003). Sağlıklı gençlik ve toplum için bir adım: cinsel sağlık eğitimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6).
- İnanç, N. (2003). Toplumsal cinsiyet. 3.Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi (Kongre Kitabı). Ankara. 20–23 Nisan 2003, 123-125.
- Karakurt, G. (2000). Development of a suitable premarital sexual permissiveness scale for Turkish culture. Attitude measurement and scale development, ODTÜ-Psikoloji.
- Kaya, F., Serin, Ö., & Genç, A. (2007). Eğitim fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin cinsel yaşamlarına ilişkin yaklaşımlarının belirlenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(6), 441-448.
- Pınar G, Doğan N, Ökdem Ş, Algier L, ve Öksüz E. (2009). Özel bir üniversitede okuyan öğrencilerin cinsel sağlıkla ilgili bilgi tutum ve davranışları. *Tıp Araştırmaları Dergisi*, 7 (2),105 -13
- Sakallı N., Karakurt G. ve Uğurlu O., (2001). Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkiye ve kadınların evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmasına karşı tutumlar. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 22, 15-29.
- Ulu, S., ve Uğurlu, O. (1998). ODTÜ öğrencilerinin ilk cinsel ilişkileri: Betimsel bir çalışma. *Katarsis*, 1, 8-9.
- World Health Organization. Developing sexual health programmes. WHO/RHR/HRP/10.22, 2010.

SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMUN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

DOÇ. DR.Yeliz KINDAP TEPE

Mihriban CANER

Rojbin DEMİREL

Cansu KANAT

Kezban GÜRE

Emin YEŞİLDAĞ

Öğr. Üyesi. Vezir AKTAŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun dindarlık ve yurtseverlik değişkenleri ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde farklı bölümlerde okuyan öğrencilerden, 18-32 yaş arasındaki 400 lisans öğrencisi (187 erkek, 213 kadın) seçkisiz olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği, Dini Yönelim Ölçeği ve Yurtseverlik Tutum ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada ele alınan değişkenlerin (Suriyeli mültecilere yönelik tutum, dini yönelim ve yurtseverlik) cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA uygulanmıştır. Sonuçta erkeklerin dışsal kişisel dini yönelimlerinin kadınlardan yüksek olduğu; buna karşı kadınların yapıcı yurtseverlik alt boyutundaki erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur. Kişilerin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumunu öncelikli yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda dışsal kişisel dini yönelimin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumu ilk sırada ve pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Diğer değişkenlerden sırasıyla kör yurtseverliğin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumu pozitif yönde yordadığı; içsel dini yönelim ise Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumu negatif yönde

yordadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar dışsal kişisel dini yönelimin kör yurtseverliğin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun artmasında; buna karşı içsel dini yönelim olumsuz tutumun azalmasında önemli belirleyiciler olduğunu görülmüştür. Tüm bu sonuçlar ilgili literatür bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli mülteciler, dindarlık, yurtseverlik

Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumun Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Mülteci kavramı ile ilgili çeşitli tanımlara yer verilmiş olsa da en kısa tanımı ile mülteci; savaşlar, siyasi baskı, afetler, etnik çatışmalar gibi nedenlerle ülkelerini zorunlu terk eden kişilerdir (Önen ve ark., 2014). Türkiye de komşu olduğu Suriye’den iç karışıklıklar nedeniyle göç almaktadır ve bu göç yıllara göre artış göstermektedir. Göç İdaresi Genel müdürlüğünün verilerine göre Türkiye’ye göç eden Suriyeli mültecilerin sayısı 2012’de 14.237 iken, 2018’de 3.567.130 kişidir. Resmi kaynaklarda yer alan sayıların haricinde ülkeye kaçak yollarla giren birçok Suriyeli mültecinin varlığı bilinmektedir. Bu da işsizlik, ucuz iş gücü, çocuk işçiliği gibi birçok toplumsal sorunun yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sorunlar halkın mültecilere yönelik olumsuz tutumlarının artmasına neden olabilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Türkiye’deki halkın Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumlarının belirlenmesidir. Suriyelilerin düşük ücretle çalışmaları ve sigorta primlerinin olmamasından dolayı birçok yerde çalışmaya başlamaları bölge halkının işlerine son verilmesine neden olduğu belirlenmiştir. Bunun dışında gittikleri yerlerde var olan düzeni ve asayiş bozdukları, dilencilik yaygınlaştırdıkları, sükûneti bozdukları, halka saldırdıkları yönünde yerel halkın geri bildirimleri de söz konusudur (Güney ve Konak, 2016). Her ne kadar toplumun büyük bir kısmı Suriyeli mültecileri bir sorun olarak görse de bir kesim Suriyeli mültecileri “misafir” olarak

değerlendirmektedir. Bunun temelinde halkın Suriyeli mültecilerle aynı dine mensup olmalarının yattığı düşünülmektedir.

Dindarlık kavramı genellikle, Tanrı'ya saygı ya da itaat anlamına gelir. Toplamların yaşamına yön veren dindarlık, sosyal olay ve olgulara karşı insanların tutumunu da etkilemektedir. Dindarlık iki boyuttan oluşmaktadır. Bunlardan biri olan dışsal dini yönelimi gösteren insanlar dini; güvenlik, avuntu, oyalanma, sosyallik, statü ve kendini ifade etmeyi sağlama yönlerinden dolayı faydalı görürler (Özdoğan, 2005). Bir diğer alt boyut olan içsel dini yönelime sahip bireyler Allport ve Ross'a göre (1967) dini inançlarına bütünüyle bağlı olarak adlandırılır ve dinin etkisi yaşamlarının tüm yönlerinde görülür.

Yurtseverlik genel olarak yaşadığı toprak parçasına bağlılık ve aynı toprak parçasında yaşayıp benzer olanların birlikte yaşamasını savunan bir görüş olarak tanımlanabilir. Yurtseverlik tanımı ikiye ayrılmaktadır: Yapıcı yurtseverlik ve Kır yurtseverlik. "Yapıcı yurtseverlik, bireylerin ülkelerine bağlı olmakla birlikte ülkelerinde olumlu bir değişim yaratma isteği yolunda eleştirel bir tutum sergileme olarak tanımlanabilir (Yazıcı, 2010; 907). Kır yurtseverlik ise bireylerin bağlı olduğu ülkeyi sorgusuz desteklemesini ve ülkesine karşı eleştiriye kapalılığını ifade eder (Yazıcı, 2010; 907-908). Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun dindarlık ve yurtseverlik değişkenleri ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmaya Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde farklı bölümlerde okuyan öğrencilerden, 18-32 yaş arasındaki 400 lisans öğrencisi (187 erkek, 213 kadın) seçkisiz olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların %44.5'i milliyetçi/muhafazakar, %9.8'i merkez sağ, %8.5'i sosyal demokrat, %7'si sosyal komünist, %4.3'ü merkez sol, %3.3'ü liberal, %16'sı diğer

politik görüşe sahipken, %6.8'i ise bu kısmı yanıtsız bırakmıştır. Katılımcılardan 381 (%95.5) kişi İslamiyet dini inancına sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği. Doğan, Erdoğan, Yunus ve Kındap Tepe (2016) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Var olan ölçek ifadelerinin önüne Suriyeli mülteci ifadesi eklenerek yeniden düzenlenmiştir. Toplam 28 maddeden oluşan ölçek maddeleri (“Suriyeliler toplum düzenimizi bozuyor”) ve 5 dereceli Likert üzerinden puanlanmaktadır (1- kesinlikle katılmıyorum, 5- tamamen katılıyorum). Bu ölçekten alınan yüksek puan mültecilere karşı olan olumsuz tutumu yansıtmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .95’tir. Bu çalışmada ise Cronbach alfa katsayısı .96 bulunmuştur.

Dini Yönelim Ölçeği. Katılımcıların düşünce, davranış ve duygularında dinin ne ölçüde yer ettiğini belirlemek için Allport ve Ross (1967) tarafından hazırlanmış olan Dini Yönelim Ölçeği, Cırhinlioğlu (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Toplam 22 madde olan ölçekte katılımcıların her bir maddeye ne derece katıldıkları 5 dereceli ölçek üzerinden (1-hiç katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) değerlendirilmektedir. Ölçek 3 boyuttan oluşmaktadır; içsel dini yönelim, dışsal-sosyal dini yönelim, dışsal-kişisel dini yönelim. Bu ölçekte yüksek puan alma din taraftarı olma eğilimini ve düşük puan alma ise din karşıtı olma eğilimini gösterir. Çalışmada kullanılan Dini Yönelim Ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı .88’dir.

Yurtseverlik Tutum Ölçeği. Katılımcıların kör ve yapıcı yurtseverlik arasındaki ayrımı ve diğer sosyal olgularla ilişkisini belirlemek için Schatz, Staub, Lavine, (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasını Yazıcı (2009) tarafından yapılmıştır. Yapıcı ve kör yurtseverlik olarak iki boyuttan oluşan ölçek 20 maddeden oluşmaktadır (“Türkiye’yi tüm kalbiyle desteklemeyen insanlar başka bir yerde yaşamalıdır”). Katılımcıların ölçekte yer alan her bir maddeye ne derece katıldıkları 5 dereceli ölçek üzerinden (1-hiç katılmıyorum, 5-

kuvvetle katılıyorum) değerlendirilmektedir. Çalışmada kullanılan Yurtseverlik Tutum Ölçeği Cronbach alfa katsayısı .80 bulunmuştur.

İşlem

Araştırmanın uygulanabilmesi için Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra araştırmaya alınacak katılımcılar tesadüfi olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde yapılmıştır. Ölçekler katılımcılara kampüs içerisinde veya toplu uygulama şeklinde sınıf ortamında uygulanmıştır. Öncelikle öğrencilere araştırmanın kapsamıyla ilgili bilgi verildikten sonra kimlik bilgilerinin gizli kalacağı, araştırmada gönüllülüğün esas alındığı ve anket bilgilerinin sadece bilimsel araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilmiştir. Testlerin uygulanması yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

BULGULAR

Araştırmada ele alınan değişkenlerin (Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutum, dini yönelim ve yurtseverlik) cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA uygulanmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet temel etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir [Wilks' $\lambda = .95$; $F(6, 392) = 3.70$, $p < .001$]. Telem etkinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda erkeklerin dışsal kişisel dini yönelimlerinin kadınlardan yüksek olduğu $F(1, 397) = 10.99$, $p < .001$; buna karşı kadınların yapıcı yurtseverlik alt boyutu erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur $F(1, 397) = 3.98$, $p < .05$.

Tablo 1. Araştırmada Ele Alınan Değişkenlerin Cinsiyete Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler		Ort.	S	N
Suriyeli mültecilere yönelik tutum	Kadın	2.73	0.74	213
	Erkek	2.72	0.94	186
	Toplam	2.73	0.84	399

Kör yurtseverlik	Kadın	2.93	0.70	213
	Erkek	3.03	0.78	186
	Toplam	2.98	0.74	399
Yapıcı yurtseverlik	Kadın	4.17	0.70	213
	Erkek	4.03	0.74	186
	Toplam	4.10	0.72	399
İçsel dini yönelim	Kadın	3.58	0.71	213
	Erkek	3.47	0.80	186
	Toplam	3.53	0.76	399
Dışsal kişisel dini yönelim	Kadın	2.34	0.80	213
	Erkek	2.60	0.79	186
	Toplam	2.46	0.81	399
Dışsal sosyal dini yönelim	Kadın	3.00	0.77	213
	Erkek	3.10	0.86	186
	Toplam	3.05	0.82	399

Katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik tutumunu öncelikli yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla araştırmada ele alınan tüm değişkenlerin analize alındığı aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi dışsal kişisel dini yönelimin en yüksek korelasyona sahip olup Suriyeli mültecilere yönelik tutumu pozitif yönde yordadığı ($\beta = .21, p < .001$) görülmüştür. İkinci aşamada kör yurtseverliğin Suriyeli mültecilere yönelik tutumu pozitif yönde yordadığı görülmüştür ($\beta = .14, p < .001$). Üçüncü aşamada ise içsel dini yönelim ($\beta = -.25, p < .001$) Suriyeli mültecilere yönelik tutumu negatif yönde yordadığı görülmüştür.

Tablo 2.Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumların Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcılar	R	R ²	F	B	t
1	Dışsal -kişisel dini yönelim	.21	.04	18.02***	.21	4.24***
2	Dışsal -kişisel dini yönelim	.25	.06	7.95***	.18	3.70***
	Kör yurtseverlik				.14	2.82***
3	Dışsal -kişisel dini yönelim	.33	.11	21.72***	.17	3.59***
	Kör yurtseverlik				.25	4.66***
	İçsel dini yönelim				-.25	-4.66***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmada elde edilen sonuçlar sırasıyla tartışılmıştır. Bu araştırmada kadınların yapıcı yurtseverlik alt boyutundan aldıkları puanların erkeklerden yüksek olduğu

bulunmuştur Ülkemizde üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada erkek öğrencilerin kör yurtseverlik puanlarının kadınlardan yüksek olduğu; buna karşı yapıcı yurtseverlik puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur (Çimen, 2017). Bir diğer çalışmada tarih öğretmenlerinin yurtseverlik puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı gösterilmiştir (Yazıcı, Pamuk ve Yıldırım, 2016). Buna karşın kızların erkeklerden daha çok yurtsever olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Baş, 2016; Gömleksiz ve Cüro, 2011; Soule ve Nairne, 2006; Mousavi ve Roshan, 2010).

Erkeklerin dışsal-kişil dini yönelim düzeyleri kadınlara göre daha fazla olduğu literatür tarafından desteklenmekle beraber (Voltan-Acar, Yıldırım ve Ergene, 1996) yapılan bazı çalışmalarda tersi yönde bulgular da mevcuttur (Cirhinlioğlu, 2006). Dışsal kişisel dini yönelime sahip kişiler Suriyeli mültecilere de fayda sağlamayan ve zarar veren kişiler gözüyle bakabilmektedir. Yani dinin araçsal bir kabulü söz konusudur. Araştırmanın bir diğer bulgusunda içsel dini yönelimin mültecilere yönelik olumsuz tutumla negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bulgu Müslüman ülkelerden gelen Müslüman sığınmacılara özellikle dindar olan yerleşik halk din kardeşliği temelinde yaklaştığı yönündeki bulguyla tutarlık göstermektedir (Güney ve Konak, 2016). Ancak bu araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin Suriyeli mültecileri ne düzeyde misafir olarak algıladığı bilinmemektedir. İleriki araştırmalarda Suriyeli mültecilere yönelik misafirlik ve din kardeşliği algılarının da incelenmesinde fayda vardır. Araştırmanın bir diğer değişkeni olan yurtseverliğin alt boyutlarından kör yurtseverlik arttıkça Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutum artmaktadır. Nitekim bu bulgu ülkemizde üniversite öğrencileriyle yapılan diğer çalışmalarla (Aktaş ve ark, 2018; Doğan ve ark., 2017) ve Batıda yapılan araştırmalarla da benzerlik göstermektedir (Ariely, 2012; Parker, 2010; Schatz ve Staub, 1997; Schatz ve ark., 1999; Spry ve Hornsey, 2007).

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırma örneklemini Sivas'ta okuyan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Suriyeli mültecilerin daha yoğunlukta yaşadığı şehirlerdeki yerel halkın tutumlarının ve bu tutumları şekillendiren öncüllerin belirlenmesinde fayda vardır. Bu çalışmada Cumhuriyet Üniversitesinde okuyan gençler oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları bu gruba genellenebilir niteliktedir. İleriki çalışmalarda farklı gelişimsel dönemdeki kişilerin Suriyeli mültecilere yönelik ele alınmasında yarar vardır. Değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyonel olarak incelendiğinden neden sonuç ilişkisi kurulamaz. İleriki çalışmalarda bu konuda yapılacak boylamsal çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, V., Kındap-Tepe, Y., & Persson, R. S. (2018). Investigation of Attitudes of University Students towards Refugees. *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9971-y>
- Allport, G. W., ve Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-433.
- Ariely, G. (2012). Globalisation and the decline of national identity? An exploration across sixty-three countries, *Journal of the Association for the Study of Ethnicity and Nationalism*, 18(3), 461-482.
- Bas, M. (2016). The valuation Of The University Students Patriotism Levels According To Gender, Age, Family Structure And Sports Activities. *European Journal of Education Studies*. Doi: 10.5281/zenodo.59800.
- Cirhinlioğlu, F. (2006). *Üniversite öğrencilerinde utanç eğilimi, dini yönelimler, benlik kurguları ve psikolojik iyi hali arasındaki ilişkiler(Doktora tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Dini yönelimler ve önyargı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1366-1384.

- Çimen, L. K. (2017). Investigation of the relationship between the patriotism attitudes of university students and their relational-individualist-collectivist identities. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1950-1975.
- Doğan, M., Erdoğan, S., Yunus, S. & Kındap Tepe, Y. (2017). Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. Aydemir, L. (Ed.,) Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Berlin Konferansı, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları tam metin kitapçığı içinde (254-266), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Gömlüksiz, M. ve Ciro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1).
- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu’da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: milliyetçilik, erilik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika Dergisi*, 8(3), 505-535.
- Hornsey, M. ve Spry, C. (2007). The influence of blind and constructive patriotism on attitudes toward multiculturalism and immigration. *Australian Journal of Psychology*, 59(3), 151-158.
- Önen, C., Güneş, G., Türeme, A. ve Ağaç, P. (2014). Bir mülteci kampında yaşayan Suriyelilerde depresyon ve anksiyete durumu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 223-230.
- Özdoğan, Ö. (2005). Ruhsal yaklaşım ve insan Türkiye’de bir uygulama örneği. *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(15), 137-152.
- Mousavi, R. ve Roshana, R. (2010). Investigating different aspects of identity among the students of Tehran Universities: the role of sex differences. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1884-1889.
- Schatz, R. T. ve Staub, E. (1997). Kör ve yapıcı yurtseverliğin tezahürleri: Kişilik ilişkileri ve bireysel grup ilişkileri, D. Bar- Tal ve E. Staub (Eds.), *Psikoloji alanında Nelson Hall*

serisi. *Yurtseverlik: Bireylerin ve milletlerin hayatında*, 229-245. Chicago, IL, ABD: Nelson-Hall Publishers.

Voltan- Acar, N., Yıldırım, İ. ve Ergene, T., (1996), Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, s.45-56.

Yazıcı, F. (2009). Yurtseverlik eğitimi: *Sosyal bilgiler ve Tarih öğretmenlerinin tutum ve algılarına yönelik bir çalışma (Tokat ili örneği)*. (Yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Yazıcı, F., Pamuk, A. ve Yıldırım, T. (2016). Tarih öğretmen adaylarının çok kültürlülük ve yurtseverlik tutumları arasındaki ilişki. *Electronic Turkish Studies*, 11(9).

Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010). Yurtseverlik tutum ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 901-918.

TÜRKİYE’DE İLLERİN EKONOMİK VE SOSYAL İSTATİSTİKLERE GÖRE KÜMELEME ANALİZİ İLE SINIFLANDIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Engin KARAKIŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Türkiye’de bölgeler ve iller üretim alanları, coğrafi konumları, coğrafi özellikleri, beşeri kaynakları gibi birçok faktöre bağlı olarak farklı sosyoekonomik gelişme düzeyine sahiptirler. İllerin gelişme farklılıkları ülke içindeki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri arttırmakta, refahın dengesiz dağılmasına ve gelişmiş bölgelere ve şehirlere doğru göçe neden olmaktadır. Göç olgusu ile birlikte iller, kalkınmada önemli bir faktör olan insan kaynağını kaybedebilmektedir. İllerin gelişmişlik düzeylerini artırmak ve iller arasındaki ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarını en aza indirerek dengeli bir kalkınmanın sağlanması ekonomik ve sosyal politikaların temel amaçları arasındadır. Bu amaçla iller arasında dengeli kalkınma sağlanabilmesi için bölgelerin ve illerin benzer ve farklı özelliklerinin belirlenerek, ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulması sürecinde bu bilgilerden yararlanılması çok önemlidir. Bu çalışmada iller, TÜİK tarafından derlenen 13 ekonomik ve sosyal değişkene göre çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden kümeleme analizi ile incelenerek sınıflandırılmıştır. Kıyı ve batı bölgelerinde, sanayi ve hizmet ağırlıklı üretim görülen iller kendi aralarında kümeler oluşturduğu görülmüştür. Tarım ağırlıklı üretim yapan illerin de kendi aralarında kümeler oluşturduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Çok Değişkenli Analiz, Kümeleme Analizi, İllerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri.

ABSTRACT

Cities and regions in Turkey, production areas, geographical position, geographical characteristics, depending on many factors such as human resources have different levels of socioeconomic development. Development differences of cities increase economic and social imbalances within the country, cause uneven distribution of welfare and cause migration towards developed regions and cities. With the migration phenomenon, cities can lose their

human resources, which is an important source of development. The main objectives of economic and social policies are to increase the development level of the cities and to ensure a balanced development by minimizing the economic and social development differences between the cities. For this purpose, it is very important to utilize this information in the process of establishing economic and social policies by determining the similar and different characteristics of the regions and cities in order to achieve balanced development among the cities. In this study, the cities in Turkey were classified and analyzed with clustering analysis according to 13 economic and social variables compiled by TUIK. In the coastal and western regions, industrial and service-oriented production cities have formed clusters among themselves. It is observed that the cities which are mainly agricultural production also constitute clusters among themselves.

Key Words: Multivariate Analysis, Clustering Analysis, Economic and social development level of city.

GİRİŞ

Türkiye’de İller coğrafi, ekonomik sosyal ve daha birçok faktöre bağlı olarak farklı gelişim seviyesine sahiptir. İller arasındaki dengesiz ekonomik ve sosyal gelişme sonucunda çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Genellikle tarımsal üretimin hâkim olduğu bölge ve illerden sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmiş olduğu ve kentleşmenin daha yüksek olduğu bölge ve illere göç olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda göç veren iller ve bölgelerin gelişimi yavaşlarken göç edilen yerlerde başta işsizlik, konut, ulaşım, marjinal sektörlerin oluşması gibi pek çok alanda çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. İller ve bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişim farklarının azaltılarak dengeli kalkınmanın sağlanması ekonomik ve sosyal politikaların öncelikli amaçları arasında yer almaktadır. Bölgelere ve illere yönelik ekonomik kalkınma politikaları ve sosyal politikalar belirlenirken illerin göstermiş olduğu özellikler ve benzerliklerden yararlanarak politika oluşturulması son derece önemlidir.

1. KÜMELEME ANALİZİ

Kümeleme analizi çok değişkenli istatistik yöntemleri içinde çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Kümeleme analizi n sayıda özelliğe sahip m sayıdaki nesneyi benzerliklerine göre kendi içinde homojen alt kümelere ayırma yöntemidir(Özdamar, 2004;279, Tatlıdil, 2002; 252, Andergerg, 1973; 11). Kümeleme analizinde gözlenen birey veya nesnelerin ölçülen tüm değişkenler üzerindeki değerlerini hesaplayarak, aralarındaki

benzerlikleri saptamak amacıyla uzaklık ölçüleri, korelasyon ölçüleri veya kategorik verilerin benzerlik ölçüleri kullanılmaktadır. (Turanlı vd, 2006:97). Kümeleme analizinde verilerin normal dağılımlı olması gerektiği varsayımı olmakla birlikte normallik varsayımı uzaklık değerlerinin normallliği sağlandığında yeterli olmaktadır(Talıdil, 2002:252). Kümeleme analizi doğa bilimlerinde ve sosyal bilimlerde çok sayıda verinin yapısının anlaşılması ve ayrıştırılmasında kullanılan çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemidir. Kümeleme analizi belirlenen kriterlere göre birimleri benzerliklerine göre kümelere ayırır. Kümelenen nesnelerin birbirlerine benzerlikleri ne kadar yüksek ise analiz o derece başarılı sayılacaktır.

Kümeleme yöntemleri “hiyerarşik kümeleme yöntemleri” ve “hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemleri” şeklinde iki grupta toplanmaktadır. Kümeleme analizinde değişkenler aynı ölçek düzeyinde ölçülürken standardizasyona gerek duyulmazken farklı ölçek düzeyinde ölçüldüğünde standardizasyona ihtiyaç duyulmaktadır(Everitt vd, 2011;67). En çok uygulanan standartlaştırma yöntemi z puanı yöntemidir(Çokluk vd, 2016;148). Kümeleme analizinde amaçlarını Özdamar(2004) genel olarak aşağıdaki gibi belirtir;

- n sayıdaki nesneyi p değişkene ilişkin özelliklerine göre kendi içinde homojen, kendi aralarında heterojen alt kümelere ayırmak,
- p sayıdaki değişkeni, n sayıdaki nesnede saptanan değerlere göre ortak özellikleri açıkladığı düşünülen alt kümelere ayırmak ve ortak faktörler elde etmek,
- p değişkene göre saptanan değerler bakımından nesneleri sınıflandırmak.

Kümeleme analizinde izlenen aşamalar, Veri matrisinin hazırlanması, Benzerlik veya uzaklık matrislerinin elde edilmesi, Kümeleme yönteminin belirlenerek kümelerin oluşturulması ve Sonuçların yorumlanması aşamalarıdır. Kümeleme analizinde nesnelerin ve birimlerin benzerlik ve benzeşmezlik ölçülerine uzaklık ölçüsü denilmektedir ve yöntem bu ölçünün hesaplanması ile uygulanmaktadır. Kümeleme Analizinde uzaklık ölçüleri çok çeşitli yöntemlerle hesaplanabilmektedir(Everitt vd, 2011;50). Yaygın olarak kullanılan uzaklık ölçüm yöntemleri Öklid, Karesi alınmış Öklid Uzaklığı, Manhattan Uzaklığı, Minkowski Uzaklığıdır. Kümeleme analizinde ayrıntılı bilgi için Tatlıdil(1992), Çokluk vd.(2016), Özdamar(2004), Everitt vd(2011), Anderberg(1973) incelenebilir.

Literatüre bakıldığında kümeleme analizi ile yapılmış pek çok çalışma görülür. İllerin kümeleme analizi ile incelenmesini içeren çalışmalardan bazıları şunlardır; Erilli(2014) düzey-2 ve düzey-3 bölgeleri, bulanık kümeleme analizi ile mali değişkenlere göre sınıflandırmış, Yılcı(2010) Türkiye’deki 81 ili 11 sosyoekonomik değişkenlere göre bulanık kümeleme yöntemi ile sınıflamış, Çakmak, Uzgören ve Keçek (2015) Kümeleme analizi ile illerin kültürel yapılarına göre sınıflandırmış

ve analiz etmiş, Uysal vd(2017) Türkiye’de yaşam endeksi değerlerine göre illeri sınıflandırmış, Tekin(2015) temel sağlık göstergeleri bakımından Türkiye’deki illeri analiz etmiş, Çılan ve Demirhan(2002) İlleri sosyoekonomik yapısına göre kümeleme analizi ile ve çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile incelemiş, Albayrak ve Erkut (2010) Türkiye’deki ile ve bölgeleri rekabet gücü bakımından kümeleme analizi ile incelemiştir.

2. İLLERİN SOSYO EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

TÜİK’in derlediği 2017 yılına ait ekonomik ve sosyal istatistiklerden içinden belirlenen 13 adet değişken kümeleme analizinde kullanılmıştır. İllerin ekonomik ve sosyal değişkenlere göre kümeleme analizini yapmak için SPSS 25. programı kullanılmıştır. Tablo 1’de gösterilen 81 il için Tablo 2’de belirtilen 13 adet ekonomik ve sosyal değişken kullanılarak kümeleme analizi ile incelenmiştir.

Tablo 1. Türkiye’deki iller

Adana	Çankırı	İzmir	Ordu	Bayburt
Adıyaman	Çorum	Kars	Rize	Karaman
Afyon	Denizli	Kastamonu	Sakarya	Kırıkkale
Ağrı	Diyarbakır	Kayseri	Samsun	Batman
Amasya	Edirne	Kırklareli	Siirt	Şırnak
Ankara	Elazığ	Kırşehir	Sinop	Bartın
Antalya	Erzincan	Kocaeli	Sivas	Ardahan
Artvin	Erzurum	Konya	Tekirdağ	Iğdır
Aydın	Eskişehir	Kütahya	Tokat	Yalova
Balıkesir	Gaziantep	Malatya	Trabzon	Karabük
Bilecik	Giresun	Manisa	Tunceli	Kilis
Bingöl	Gümüşhane	Kahramanmaraş	Şanlıurfa	Osmaniye
Bitlis	Hakkari	Mardin	Uşak	Düzce
Bolu	Hatay	Muğla	Van	
Burdur	Isparta	Muş	Yozgat	
Bursa	Mersin	Nevşehir	Zonguldak	
Çanakkale	İstanbul	Niğde	Aksaray	

Tablo 2. Analizde Kullanılan Göstergeler

1	5 yaş altı ölüm hızı (binde)	7	Okuma yazma bilen oranı (%)
2	Bebek ölüm hızı (binde)	8	Ortalama hanehalkı büyüklüğü
3	Bin kişi başına düşen toplam hekim sayısı	9	Ortaöğretim okullaşma oranı 2012 ve sonrası (kadın)-net (%)
4	Kişi başına GSYH (TL)	10	Ortaöğretim okullaşma oranı 2012 ve sonrası-net (%)
5	Kişi başına tarımsal üretim değeri (TL)	11	Toplam yaş bağımlılık oranı (%)
6	Kişi başına toplam elektrik tüketimi (kWh)	12	Yüzbin kişi başına toplam hastane yatak sayısı
13	Sanayi sektörü işyeri sayısı		

Analiz için hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden k-ortalama yöntemi kullanılmıştır. En uygun küme sayısını tespit edebilmek için dendogram, yığışım tablosu ve farklı küme sayıları için yapılan atama sonuçları kullanılmıştır. Önce küme sayısı girilmeden kümeleme analizi yapılmış ve yığışım tablosu sonuçları incelenmiştir. Küme sayısını belirlemek üzere yığışım tablosundaki katsayılar sütunundaki değerlerin değişimi göz önüne alınmıştır. Ayrıca dendogramdan çıkan anlamlı sonuçlar dikkate alınmıştır. Yığışım tablosundaki katsayıların büyük değişim gösterdiği sıçramalar ve dendogram dikkate alınarak küme sayısı 6 ve 7 olarak denenmiştir. Analiz sonucunda illerin 6 ve 7 kümeye ayrılmış ve kümeleme analizi sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 3. 6 Küme sayısı için Kümeleme Tablosu

Küme Numarası	Kümeye Yer Alan İller
Birinci Küme	Adana, Antalya, Denizli, Mersin, Kayseri, Manisa, Tekirdağ.
İkinci Küme	Afyonkarahisar, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş, Muğla, Sakarya, Samsun, Trabzon, Şanlıurfa, Uşak.
Üçüncü Küme	İstanbul.
Dördüncü Küme	Adıyaman, Ağrı, Amasya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, Isparta, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Kütahya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Siirt, Sinop, Sivas, Tokat, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye, Düzce.
Beşinci Küme	Gaziantep, Kocaeli, Konya.
Altıncı Küme	Ankara, Bursa, İzmir.

Tablo 4. 7 Küme sayısı için Kümeleme Tablosu

Küme Numarası	Kümeye Yer Alan İller
Birinci Küme	Kocaeli, Konya, Gaziantep.
İkinci Küme	İstanbul
Üçüncü Küme	Afyonkarahisar, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş, Muğla, Sakarya, Samsun, Uşak, Şanlıurfa.
Dördüncü Küme	Ağrı, Amasya, Artvin, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Erzincan, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Muş, Niğde, Siirt, Sinop, Tunceli, Yozgat, Bayburt, Karaman, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis,
Beşinci Küme	Adıyaman, Bilecik, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Giresun, Isparta, Kastamonu, Kırklareli, Kütahya, Mardin, Nevşehir, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Aksaray, Zonguldak, Kırıkkale, Osmaniye, Düzce.
Altıncı Küme	Ankara, Bursa, İzmir.
Yedinci Küme	Adana, Antalya, Denizli, Mersin, Kayseri, Manisa, Tekirdağ.

SONUÇ

Ülkelerin içinde bölgeler ve illerin coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok nedene bağlı olarak farklı düzeylerde ekonomik ve sosyal gelişim gösterdikleri görülmektedir. Ülke yönetimleri dengesiz ekonomik ve sosyal gelişmenin neden olduğu sorunları çözmek amacıyla yavaş gelişme gösteren illeri ve bölgeleri ekonomi ve maliye politikaları ile destekleyerek refahın ülke içinde dengeli dağılmasını sağlamaya dönük kararlar almaktadırlar. Karar alıcılar dengeli ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak, bölgesel düzeydeki ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm bulmak amacıyla kararlar alırken başta bölge ve illerin benzerlik ve benzeşmezlik özellikleri gibi çeşitli bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu amaçla kümeleme analizi sonuçlarının karar mekanizmalarına faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kümeleme analizi sonuçlarına göre İstanbul beklendiği gibi uç değerler nedeni ile ayrı bir küme oluşturmuştur. Kümelerde yer alan illerin bir araya gelmesinde en önemli değişkenin sanayileşme düzeyine bağlı olarak nüfus, eğitim, kentleşme olduğu görülmüştür. Yedi küme sayısı için bakıldığında dördüncü ve beşinci kümelerde yer alan illerin tarımsal üretimin yoğun olduğu görülürken birinci beşinci ve altıncı kümedeki illerin nüfusun yoğun olduğu ve sanayi üretiminin yoğun olduğu illeri kapsadığı görülmektedir.

İllerin gelişmişlik seviyelerinin ülke içinde dengeli olması gerekli ve önemlidir. Ekonomik ve sosyal değişkenlere birlikte değerlendirildiğinde İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, illerinin ekonomik ve sosyal özellikleri bakımından Türkiye'nin en gelişmiş illeri olduğu görülürken doğuya doğru illerin daha az gelişme gösterdikleri görülmektedir. Kümeleme analizinde kullanılan değişkenlerin değiştirilmesi durumunda oluşan kümelerin değişebileceği göz önünde tutulmalıdır. Kümeleme analizi yapılırken kullanılan değişkenler önemli ve ayırıcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Albayrak, A. N., Erkut, G. (2010), "Türkiye' de İl Ve Bölgelerin Rekabet Gücü Analizi" itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım Cilt: 9, Sayı: 2, 155-165.

Anderberg, M. R., (1973), Cluster Analysis for Applications, New York, Academic Press.

Çılan Arıcıgil, Ç. ve Demirhan A. (2002), "Türkiye'nin illere Göre Sosyoekonomik yapısının Çok Boyutlu Ölçekleme ve Kümeleme Analizi İle İncelenmesi" Yönetim, Sayı 42, s. 39-50

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. Ve Büyüköztürk, Ş. ,(2016), Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, Pegem Akademi, Ankara.
- Erilli, N. A.,(2014), “Bulanık Kümeleme Analizi İle İstatistiki Bölge Birimlerinin (İbbs) Mali Değişkenlere Göre Sınıflandırılması” Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, sayı 2, s.149-165.
- Everitt , B. S., Landau, S, Morven, L. And Daniel, S., (2011), Cluster Analysis, 5th Edition, London, Wiley.
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-2, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Tatlıdil H., 1992. Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Akademi Matbaası, Ankara.
- Tekin, B.(2015), “ Temel Sağlık Göstergeleri Açısından Türkiye’deki İllerin Gruplandırılması: Bir Kümeleme Analizi Uygulaması” Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, ss.389-416.
- TUİK(2018) Bölgesel İstatistikler, 2017 yılı istatistikleri. (01.04.2019)
- Turanlı, M., Özden, Ü. H. ve Türedi, S. (2006). “Avrupa Birliği’ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:5 Sayı:9 Bahar 2006/1 s.95-108.
- Uysal, F , Ersöz, T , Ersöz, F . (2017). “Türkiye’deki İllerin Yaşam Endeksinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi”. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 9 (1), 49-65.
- Yılcı, V.,(2010). “Bulanık Kümeleme Analizi İle Türkiye’deki İllerin Sosyoekonomik Açısından Sınıflandırılması”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yıl:2010 C.15 S.3 s.453-470.

CAM HACI KAPLARI**Amaneh MANAFIDIZAJI**

Tebriz İslami Sanatlar Üniversitesi

ÖZET

Uygarılıkların kalıntılarında çok tanrılık döneminde ve daha sonra tek tanrılar, kutsal kabul edilen yerlere yolculuk ve ziyaret törenlerinin izleri bulunmaktadır. Eski çağda bulunan kutsal mekanlardan: Delfi Tapınağı , Zeus Mabedi , Amon Tapınağı , Ganj Nehri , Gaya Kudüs Meryemana , Sion Dağı , Zeytin Dağı , ... Kudüs , mekke vb. yerleri görebiliriz. Her dönemde bu mekanlara ziyarete gidenler yani "Hacılar " giderken ve ya dönerken özel törenler yaptıklarını görüyoruz ve bu törenlere özel ve törenin kutsallığını simgeleyen eşyaların kullanıldığı görünmektedir. Eski çağlarda özellikle Roma döneminde cam sanatının gelişiminde, kalıba üfleme tekniklerinin bulunması ile uzun yolculuklar için kulplu ve taşınabilir özel şişeler, altıgen ve sekizgen gövdeli, İbrani ve Hıristiyan sembolleriyle bezeli "Pilgrim Vessels adlı kaplar " üretilmeye başlamıştır. Bu şişeler boyutlarına göre hac seferlerinde farklı amaçlarda, su veya kutsal bilinen sıvıları taşımak için kullanılmıştır. Cam sanatının ülkelerde gelişmesi ile sonraki dönemlerde bu tarz şişelerin yapılması çoğu kültürlerde devam etti. Örneğin: 16.yy'da "Pilgrim flask" diye şişeler yapılmıştır.

Bu çalışmada Hacı kaplarının işlevi, formu ve desenleri incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Cam sanatı, Hacı kapları, kutsal simgeler, cam şişeler,

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN ARACI KURUMLARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ENTROPİ VE COPRAS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Engin KARAKIŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren finansal kurumların önemi, finansal piyasaların gelişmesiyle birlikte artmaktadır. Finansal piyasaların gelişmesi, finansal yatırımların çeşitlenmesi ve finansal yatırımcıların artmasıyla birlikte finansal analiz ve finansal performans ölçümü finansal yatırımcılar açısından önemli hale gelmektedir. Finansal performans ölçümü çok sayıda kriter içeren bir karar problemidir. Bu çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören aracı kurumların finansal performanslarının çok kriterli karar verme yöntemlerinden Entropi ve Complex Proportional Assessment (COPRAS) yöntemleri ile incelenmiştir. Aracı kurumların finansal tablo verilerinden yararlanarak hesaplanan kârlılık, mali yapı, likidite, faaliyet oranı gibi finansal oranları kullanılarak performans analizi yapılmıştır. Firmaların rasyoları zaman zaman birbirleriyle çelişen karar kriteri niteliği göstermektedir. Çalışmada öncelikle Entropi yöntemi ile kriter olarak kullanılan finansal oranların önem ağırlıkları belirlenmiş, daha sonra COPRAS yöntemi ile firmaların performansları incelenerek analiz edilmiştir. Çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanıldığı analizde kullanılan kriterlerin ve kriter ağırlıklarının değişmesi durumunda analiz sonuçlarının da değişebileceği dikkate alınmalıdır. Çalışmanın sonuçlardan finansal kurumlar, yatırımcılar ve diğer karar birimleri yararlanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme, Entropi, COPRAS, Finansal Performans Analizi.

ABSTRACT

Importance of financial institutions operating in financial markets have been increasing with the development of financial markets. Financial analysis and financial performance measurement become important for financial investors with the development of financial markets, diversification of financial investments and the increase of financial investment alternatives. Financial performance measurement is a decision problem with many criteria. In

this study, the financial performances of the brokerage houses traded on the Borsa Istanbul were analyzed using the multi-criteria decision-making methods, Entropy and Complex Proportional Assessment (COPRAS). Performance analysis is performed by using financial ratios such as profitability, financial structure, liquidity and activity rate calculated from financial statements of stock brokerage firms. The ratios of the firms show the nature of the decision criteria that contradict each other from time to time. In the study, firstly the weight ratios of financial ratios which are used as criterion by Entropy method were determined and then the performances of firms were analyzed by COPRAS method. If the criteria and criteria weight used in the analysis change, the results of the analysis may change. The results of the study will benefit financial institutions, investors and other decision-makers.

Key Words: Multi-Criteria Decision Making, Entropy, COPRAS, Financial Performance Analysis.

GİRİŞ

Finansal piyasaların gelişme göstermesi ile birlikte yatırım araçlarının çeşitlenmesi, borsa aracı kurumlarının ve borsanın gelişmesi, finansal yatırımcı sayısının artması finansal yatırım kararlarının ve finansal performans ölçümünün önemini arttırmaktadır. Finansal performans ölçümü pek çok karar kriterini içinde barındıran ve bu kriterlerin birbirleriyle çeliştiği çok kriterli karar problemi niteliği göstermektedir. Bu nedenle çok kriterli karar analizinden firmaların finansal performans ölçümünde yararlanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da Borsa İstanbul'da kayıtlı olan ve finansal sektörde faaliyet gösteren borsa aracı kurumlarının finansal performans ölçümü çok kriterli karar yöntemlerinde Entropi ve COPRAS ile incelenmiştir. Çalışmada Kamuyu aydınlatma Platformundan alınan ve firmalara ait 2017-2018 yıllarına ait finansal tablolar kullanılmıştır. Firmaların mali tablolarında hesaplanan ve daha önceden belirlenmiş finansal rasyolar karar kriteri olarak kullanılmıştır. Karar kriteri olarak kullanılan finansal rasyoların önem ağırlıkları Entropi yöntemi ile belirlendikten sonra COPRAS yöntemi ile firmalar analiz edilerek sıralanmıştır.

Literatürde çok kriterli karar yöntemleri kullanılarak finansal performans ölçüme yapılan pek çok çalışma görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Akçakanat, Eren, Aksoy ve Ömürbek(2017) Bankacılık sektöründe Entropi ve WASPAS yöntemleri ile, Ural, Demireli ve Özçalık(2017) Kamu bankalarının finansal performans ölçümünü Entropi ve WASPAS yöntemi ile, Özden, Başar ve Kalkan(2012) borsada işlem gören çimento sektöründeki şirketlerin finansal performanslarını VIKOR yöntemi ile, Ertuğrul ve

Karakaşaoğlu (2009) banka şube performanslarını VIKOR yöntemi ile, Aytekin ve Karamaşa (2017) borsada faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin finansal performanslarının bulanık shannon entropi tabanlı bulanık TOPSIS yöntemiyle, Uygurtürk ve Soylu (2016) girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının likidite ve karlılık performanslarını COPRAS yöntemi ile, Esbouei, Ghadikolaei ve Antucheviciene (2014) İmalat sektöründeki firmaları finansal performanslarına göre bulanık ANP ve VIKOR yöntemi ile analiz etmişlerdir.

1. ÇOK KRİTERLİ KARAR YÖNTEMLERİ

Çok kriterli karar yöntemleri çok sayıda ve genellikle çelişen karar kriterlerinin olduğu karar problemlerinde en uygun alternatifin seçiminde ya da alternatiflerin sıralanmasında kullanılan karar yöntemleridir. Çok kriterli karar yöntemlerinden bazıları şunlardır; AHP (Analytic Hierarchy Process), ANP (Analytic Network Process), GRA (Grey Relational Analysis), MAUT (Multiple Attribute Utility Theory), PROMETHEE (The Preference Ranking Organization Methods for Enrichment Evaluation), DEA (Data Envelopment Analysis), ELECTRE (Elimination and Choice Translating Reality), MOORA (Multi-Objective Optimazition on basis of Ratio Analysis), ENTROPİ, COPRAS (Complex Proportional Assessment).

1.1. ENTROPİ

Entropi kavramı Shannon (1948) tarafından bilgi teknolojilerinde kullanılması amacıyla geliştirilmiştir. Yöntem bir yapının bütününe uygulanabilir ve nesnel bir niteliktedir. (Demireli, Mert ve Çalık, 2017:129). Entropi kaos ve belirsizliği ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Belirsizlik arttıkça Entropi değeri de yüksek olmaktadır. Çok kriterli karar matrisindeki değerleri kullanarak Entropi yöntemi ile ağırlıklandırma yapılmakta diğer bir ifadeyle kriterlerin önem dereceleri hesaplanmaktadır. Entropi yönteminde öncelikle fayda ve maliyet nitelikleri dikkate alınarak karar matrisi normalize edilir ve daha sonra entropi değeri hesaplanarak kriterlerin önem dereceleri bulunur.

1.2.COPRAS

Karar analizi, karar vericinin bulunduğu durumla ilgili olarak ortak nitelik kümesinin dikkate alınmasıyla çeşitli alternatifler arasında seçim yapmaktır. Fayda ve Maliyet kriterlerini dikkate alarak çözüm sunar. (Ömürbek ve Balcı, 2017:16). Zavadskas ve Kaklauskas tarafından 1996 yılında geliştirilen COPRAS hem nicel hem nitel kriterleri değerlendirebilen çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde kullanılmaktadır. (Özbek, 2017:245). COPRAS

yönteminde karar alternatifleri performanslarına göre sıralar. Yöntem hem nicel hem nitel verileri değerlendirme imkânı sunar. (Zavadskas, Kaklauskas, ve Vilotienė, 2009:323-324).

2. ARACI KURUMLARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ENTROPİ VE COPRAS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Mali tablola kalemleri arasındaki basit matematiksel ilişkilere oran denir(Akgüç, 1995:345) Oranlar firmaların mali analizinde en çok kullanılan tekniktir. Mali tablolardan firma ile ilgili çok sayıda oran hesaplamak mümkündür. Ancak uygulamada temel ilişkileri ifade eden oranları kullanmak önemlidir.

Borsada finansal sektörde faaliyet gösteren 5 aracı kurum firmalarının 2017-2018 yıllarına ait finansal tablolarına ilişkin veriler Kamuyu Aydınlatma Platformundan alınmıştır. Firmaların temel finansal tablolarından yararlanarak hesaplanan ve Tablo 1’de gösterilen oranlar karar kriteri olarak kullanılmıştır. Hesaplanan başlıca ve önemli olduğu düşünülen finansal oranlar bir bütün olarak değerlendirilmek üzere çok kriterli karar yöntemlerinden Entropi ve COPRAS yöntemleri ile analiz edilmiştir. Kriter olarak kullanılan finansal oranların önem ağırlıkları Entropi yöntemi ile hesaplanarak Tablo 1’de ifade edilmiştir. Entropi ile önem ağırlıkları belirlenirken yıllar itibariyle veri matrisi değiştiğinden incelenen 2017 ve 2018 yılları için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 1. Karar kriteri olarak kullanılan finansal oranlar ve önem ağırlıkları

Kod	Finansal Oranlar	Önem ağırlığı (2017)	Önem ağırlığı (2018)	Kod	Finansal Oranlar	Önem ağırlığı (2017)	Önem ağırlığı (2018)
L1	Cari Oran (Dönen varlık/Kısa Vadeli Borçlar)	0,149	0,146	KO1	Dönem Net Karı/ Net Satışlar	0,195	0,199
FY1	Toplam Borçlar/Toplam Pasifler	0,150	0,145	KO2	Dönem Net Karı/Özkaynaklar	0,154	0,167
FO1	Net Satışlar/Toplam Aktifler	0,190	0,184	KO3	Dönem Net Karı/ Toplam Aktifler	0,159	0,156

Önem ağırlıkları bulunan karar kriterleri ile firmaların mali tablolarından hareketle hesaplanan finansal oranlarda oluşan 2017 ve 2018 yıllarına ait veri matrisi Tablo 2 ve Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 2. Firmaların finansal oranları hesaplanarak oluşturulan karar matrisi (2017 yılı)

		L1	FY1	FO1	KO1	KO2	KO3
F1	İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,207	0,830	7,086	0,005	0,216	0,037
F2	Osmanlı Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,992	0,494	10,080	0,000	0,005	0,002
F3	İnfo Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	2,339	0,415	0,584	0,051	0,051	0,030
F4	Global Menkul Değerler A.Ş.	1,298	0,736	43,476	0,000	0,081	0,021
F5	Gedik Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,197	0,814	3,577	0,012	0,240	0,045

Tablo 3. Firmaların finansal oranları hesaplanarak oluşturulan karar matrisi (2018 yılı)

		L1	FY1	FO1	KO1	KO2	KO3
F1	İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,143	0,873	6,412	0,003	0,159	0,020
F2	Osmanlı Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,869	0,528	5,922	0,014	0,178	0,084
F3	İnfo Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,908	0,495	71,549	0,000	0,045	0,023
F4	Global Menkul Değerler A.Ş.	1,425	0,654	67,232	0,001	0,118	0,041
F5	Gedik Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1,122	0,870	0,869	0,028	0,190	0,025

COPRAS yöntemi ile firmaların finansal performans sıralaması yapılarak 2017 yılı için Tablo 4 ve 2018 yılı için Tablo 5’te gösterilmiştir. Finansal Performans analizi yapılırken yıllar itibariyle veri matrisinin değişmesi nedeniyle kriterlerin önem ağırlıkları 2017 ve 2018 yılları için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 4. Firmaların 2017 yılı performans sıralaması

	S_{+i}	S_{-i}	$S_{-i \min}$	$S_{-i \text{ Toplam}}$	$S_{-i \min}/S_{-i \text{ Toplam}}$	$S_{-i \min}/S_{-i \text{ Toplam}}$	Q_i	N_i	Sıra
F1	0,134	0,022	0,022	0,156	1,000	3,690	0,176	0,616	5
F2	0,237	0,040			0,543		0,260	0,910	2
F3	0,179	0,041			0,532		0,201	0,703	4
F4	0,203	0,030			0,712		0,233	0,814	3
F5	0,248	0,024			0,904		0,286	1,000	1

2017 yılı finansal performans sıralamasına bakıldığında İnfo Yatırım Menkul Değerler A.Ş. en başarılı firma olurken onu sırasıyla Osmanlı Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ve Global Menkul Değerler A.Ş. izlemiştir.

Tablo 5. Firmaların 2018 yılı performans sıralaması

	S_{+i}	S_{-i}	S_{-i} min	S_{-i} Toplam	S_{-i} min/ S_{-i} Toplam	S_{-min}/S_{-i} Toplam	Q_i	N_i	Sıra
F1	0,196	0,024	0,023	0,156	0,992	4,027	0,235	0,840	4
F2	0,094	0,039			0,601		0,117	0,420	5
F3	0,259	0,046			0,512		0,279	1,000	1
F4	0,229	0,025			0,922		0,265	0,949	2
F5	0,221	0,023			1,000		0,260	0,932	3

2018 yılı finansal performans sıralamasına bakıldığında Gedik Yatırım Menkul Değerler A.Ş. en başarılı firma olurken onu sırasıyla Global Menkul Değerler A.Ş. ve Gedik Yatırım Menkul Değerler A.Ş. izlemiştir.

SONUÇ

2018 yılı finansal performanslarına bakıldığında en iyi finansal performansı gösteren firmanın İfo Yatırım Menkul Değerler A.Ş. firmasının olduğu onu Global Menkul Değerler A.Ş. nin izlediği ve finansal performansı incelen firmalar arasında en zayıf finansal performansı gösteren firmanın ise Osmanlı Yatırım Menkul Değerler A.Ş. olduğu görülmektedir.

2017 yılına bakıldığında sırasıyla Gedik Yatırım Menkul Değerler A.Ş., Osmanlı Yatırım Menkul Değerler A.Ş., Global Menkul Değerler A.Ş., İfo Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ve İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. firmalarının finansal performanslarına göre sırlandığı görülür.

Entropi yöntemi ile bulunan önem ağırlıklarının karar matrisinden hareketle elde edildiği dikkate alındığında nesnel bir yaklaşım olarak ifade edilebilir. Entropi yöntemi ile finansal performans için önem ağırlığı hesaplanırken veri matrisinin değişmesi ile birlikte her yıl için ayrıca hesaplama yapılmalıdır. Entropi ile önem dereceleri bulunurken COPRAS yöntemi finansal performans ölçümünde sıralama ve sınıflandırmada kullanılmıştır. Bu yöntemlerin birlikte kullanılabilir ve uygulanabilir olduğu görülmüştür. Ancak kriter sayısı ve kriterlerin önem ağırlıkları değiştiğinde sıralamanın değişebileceği göz önünde tutulmalıdır.

KAYNAKÇA

Akçakanat, Ö., Eren, H., Aksoy, E., ve Ömürbek, V. (2017). “Bankacılık Sektöründe Entropi ve WASPAS Yöntemleri İle Performans Değerlendirmesi”. Süleyman Demirel University Journal of Faculty Of Economics & Administrative Sciences, 22(2).

Akgüç, Ö. (1995), Mali Tablolar Analizi, Genişletilmiş 9. Baskı, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını No:16, İstanbul.

Aytekin, A., Karamaşa, Ç. (2017). “BIST’te Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketlerinin Finansal Performanslarının Bulanık Shannon Entropi Tabanlı Bulanık TOPSIS Yöntemiyle İncelenmesi”. The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems Volume 5, Issue 1, p, 71-84.

Uygurtürk, H., & Soylu, N. (2016). “Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarının Likidite Ve Karlılık Performanslarının COPRAS Yöntemi İle Analizi”. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 637-650.

Özden, Ü. H. Başar, Ö. D. ve Kalkan B. S., (2012). “İMKB’de İşlem Gören Çimento Sektöründeki Şirketlerin Finansal Performanslarının VIKOR Yöntemi ile Sıralanması” İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri ve İstatistik Sayı:17, s.23-44.

Ertuğrul, İ., ve Karakaşaoğlu, N. (2009). “Banka Şube Performanslarının Vikor Yöntemi İle Değerlendirilmesi”. Journal of Industrial Engineering (Turkish Chamber of Mechanical Engineers), 20(1).s. 19-28.

Esbouei, S. K., Ghadikolaei, A. S., & Antucheviciene, J. (2014). “Using FANP and fuzzy VIKOR for ranking manufacturing companies based on their financial performance.” Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research, 48(3), 141-162.

Demireli, E., Mert, U. ve Çalık, S. G. (2017). “Kamu Bankalarında Performans Analizi: Entropi ve WASPAS Yöntemleri İle Bir Uygulama”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 129-141.

Ömürbek, N ve Balcı, H. F. (2017),” Entropi temelli COPRAS yöntemi ile Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’nin Havayolu taşımacılığının değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Yıl: 2017, Cilt: 8, Sayı: 18, ss.13-25.

Özbek, A. (2017), Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Zavadskas, E. K., Kaklauskas, A., Turskis, Z. and Tamošaitienė, J. (2007). “Multi-Attribute Decision-Making Model by Applying Grey Numbers”, *Informatica*, 2009, Vol. 20, No. 2, 305–320.

Zavadskas, E. K., Kaklauskas, A. And Vilutienė T. (2009) “Multicriteria Evaluation Of Apartment Blocks Maintenance Contractors: Lithuanian Case Study” *International Journal of Strategic Property Management* 13, 319–338.

PROBLEM DAYALI ÖĞRENME YÖNTEMİ HAKKINDA FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan BAKIRCI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Matematik Öğretmeni Veysel PALANDÖKEN

Milli Eğitim Bakanlığı

Doç. Dr. Hüseyin ARTUN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Murat OKUR

Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Öğrenmeyi etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerden birisinin de öğretmenlerin öğrenme ortamında kullanmış oldukları öğretim yöntem ve tekniklerin olduğu söylenebilir. Fen ve matematik öğretmenlerinin derslerde kullandığı öğretim yöntemlerinden birisinin Probleme Dayalı Öğrenme Yöntemi (PDÖY) olduğu bilinmektedir. PDÖY, gerçek yaşamda öğrencilerin karşılaştığı karmaşık problemlerin sınıf ortamına taşınarak çözümlemesini temel almaktadır. Bu öğrenme yöntemi, öğrencilerin neyi ve niçin öğrendikleri konusunda farkında olmalarını sağlamaktadır. Fen ve matematik dersleri günlük hayatla doğrudan ilişkili dersler olduğu için, Fen ve matematik öğretmenleri derslerinde sıkça PDÖ' başvurmaktadır. Öğretmenlerin sıkça derslerinde yer vurdukları bu öğretim yöntemi hakkında düşünceleri önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Fen ve matematik öğretmenlerinin PDÖY hakkında düşüncelerini araştırmaktır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarında özel durum yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, belirli bir konuda sınırlı sayıda kişilerin görüşlerini derinlemesine inceleme imkânı vermektedir. Katılımcılar, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Siirt ilinin farklı ortaokullarında görev yapan 5'er fen ve matematik olmak üzere 10 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, içerik ve betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda fen ve matematik öğretmenleri, probleme dayalı öğrenme yönteminin öğretmenlerin derslerde kullanılmaları gerektiğine belirtmişlerdir. Öğretmenler, PDÖY öğrencilere, okunduğunu anlama, problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri katkı sağladıklarını

belirtmişlerdir. Öğrencilere günlük hayatta karşılaştıkları problemi çözmeye yardımcı olduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca, öğretmenler PDÖY öğrencilere farklı bakış açısı kazandırdığı, muhakeme becerisini geliştirdiği ve konuları günlük hayatla ilişkilendirdiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra PDÖY aracılığıyla öğrencilerin konuyu etkili ve kalıcı öğrendikleri tespit edilmiştir. Çalışmada öğretmenlerden elde edilen bulgular ışığında; ortaokulda yer alan tüm derslerde öğretmenlerin PDÖY'ü kullanılmaları durumunda öğrencilerde 21.yüzyıl becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Probleme dayalı öğrenme, fen bilimleri ve matematik öğretmeni, görüş.

GİRİŞ

Öğrencilerin var olan yeteneklerini geliştirmek ve topluma faydalı olmalarını sağlamak eğitimin temel amaçlarındadır. Öğretim programları, karşılaştığı sorunlara karşı yaratıcı, üretken ve problem çözme becerisine sahip bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Öğrencilere okul öncesinden itibaren bu beceriler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Erken yaştan bu becerilerin kazandırılması öğrenci merkezli çağdaş öğrenme yöntemleriyle kazandırılabilir. Çünkü öğrenciler, verilen etkinliklere ve problemlere karşı başarılı olduklarında daha iyi bir şekilde öğrenmektedirler. Dolayısıyla öğrencilere temel becerilerin kazandırılabilmesi için kullanılabilecek yöntemlerden birinin de Probleme Dayalı Öğrenme Yöntemi (PDÖY) olduğu söylenebilir.

PDÖY, gerçek yaşam sorunlarının araştırılmasını, ortaya çıkarılması ve çözümlenmesi temel alan bir öğretim yöntemidir (Torp ve Sage, 2002). Bu yöntemde, öğrenilecek konu ile beynin öğrenme bölgesi arasında ilişki tam olarak ortaya koyulduğu için etkili öğrenmenin gerçekleştiği söylenebilir (Ronis, 2001). PDÖY'ye dayalı öğrenme ortamlarında öğretmenler küçük gruplar oluşturarak, öğrencilerin problemi birlikte anlamaya ve çözmeye yönlendirmektedir (Hendry, Ryan ve Haris, 2003). Böylece öğrenciler, neyi, nasıl ve niçin öğrendiklerini konusunda bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır (Chin ve Chia, 2004). Probleme dayalı öğrenme, öğrencilerin problem çözme becerilerini, öğrenme ihtiyaçlarını belirleyebilmelerini, elde ettiği verileri kullanabilmelerini ve bu bağlamda konuların derinlemesine öğrenilmesini sağlayan bir öğrenme biçimidir. Bu yöntemde öğrencilere kazandırılması istenen davranışlar, problem şeklinde aşama aşama verilir. Öğrenciler ise karşılaştıkları problemi belli aşamalara bağlı kalarak çözmeye çalışır.

PDÖY, öğrencilerin hem konuları etkili öğrenmelerine hem de ileri düzeydeki yetenekleri kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin derste öğrendiği bilgileri günlük hayata transfer etmelerinde önemli rol oynamaktadır (Murray ve Savin-Baden, 2000). Bunun yanı sıra PDÖY'ün derslerde öğretmenler tarafından kullanılması, öğrencilerin bilgiyi akılda uzun süre tutmalarını ve yaşam boyu öğrenmelerini, sosyalleşmelerini, derslere motive olmalarını ve deneyim kazanmalarını sağladığını belirtmişlerdir (Greening, 1998). Başka bir çalışmada PDÖY'ün, öğrencilerin gruplar halinde çalışmasını sağlayarak, öğrencilerin derste aktif katılımını sağladığını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmektedir (Hastings, 2003).

Alan yazın incelendiğinde farklı öğretim kademesinde öğrenim gören öğrenciler üzerinde olumlu etkilerin olduğu söylenebilir. Bu çalışmaların daha çok farklı öğretim kademesi öğrencilerin akademik başarı ve derse karşı olan tutumlarla ilgili olduğu görülmektedir (Greening, 1998; Günhan ve Başer, 2008; Korucu, 2007). Ancak öğretmen görüşleri bağlamında PDÖY'e ilişkin derinlemesine bir araştırmaya rastlanmamış olması böyle bir araştırmanın yapılmasını zorunlu bir hale getirmiştir. PDÖY'ün, ortaokul kademesinde birçok derste kullanılmasına rağmen, fen Bilimleri ve matematik dersinde öğretmenlerin bu yöntemi daha çok kullanılmaları bu yöntemin öğrencilere sağladığı faydalarının neler olduğunun ortaya koyulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca PDÖY'ye ilişkin fen ve matematik öğretmen görüşlerinin daha derinlemesine ve daha detaylı bir şekilde incelenmesine imkân sağlayarak alan yazına katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırmanın temel amacı, PDÖY hakkında fen ve matematik öğretmenlerinin görüşlerini ortaya çıkarmaktır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Betimsel tarama modelindeki bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden bir olan özel durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Özel durum çalışması, özel bir durum üzerine yoğunlaşmayı sağlayarak; çok ince ayrıntıların, sebep-sonuç ve değişkenlerin karşılıklı ilişkiler türünden açıklanmasıdır (Çepni, 2011). Bu çalışmada özel durum yönteminin seçilmesinde; katılımcı sayısının az olması, derinlemesine veri elde edilmesi ve özel durum olarak PDÖY hakkında öğretmen görüşünün olması etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcılar

Bu çalışma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Siirt ilinin farklı ortaokullarında görev yapan beş fen ve beş matematik olmak üzere toplam 10 öğretmeni ile yürütülmüştür. Katılımcılar ulaşılabilir örnekleme yöntemi esasına dayalı olarak seçilmiştir. Bu örnekleme yönteminin kullanılması araştırmacıya pratiklik kazandırmıştır. Ayrıca kolay ulaşılabilirlik sağlama, yakın çevredeki katılımcıları belirleme ve zamandan tasarruf etme gibi avantajları da bulunmaktadır. Bu avantajlar, çalışmanın katılımcı seçiminde etkili olmuştur. Çalışmada etik ilkesine bağlı olarak öğretmenlerin isimleri kullanılmamıştır. Fen bilimleri öğretmenleri F₁, F₂, F₃, F₄ ve F₅ şeklinde kodlanırken, matematik öğretmenleri M₁, M₂, M₃, M₄ ve M₅ şeklinde kodlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış mülakat formu ile toplanmıştır. Mülakat formu, uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Araştırmacılar tarafından başlangıçta altı soru belirlenmiş olup, bu sorular fen eğitiminde iki öğretim üyesinin ve matematik anabilim dalında üç öğretim üyesinin görüşlerine sunulurken alınan dönütler doğrultusunda üç soruya indirilmiştir. Mülakatlar, öğretmenlerinin uygun olduğu bir zamanda okulda gerçekleştirilmiştir. Mülakat her bir öğretmen ile yaklaşık olarak 10-15 dakika sürmüştür. Mülakatta yer alan sorular aşağıda verilmiştir:

- ✓ PDÖY'ün öğrencilere sağlamış olduğu faydaların neler olduğunu düşünüyorsunuz?
- ✓ PDÖY'nin fen ve matematik dersindeki önemi hakkında düşünceleriniz nelerdir?
- ✓ PDÖY'ün öğrencilerin günlük hayatta problem çözme becerileri üzerindeki önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Geçerliliği ve Güvenirliği Çalışmaları

Çalışmanın inanırlılığını sağlamak için uzman görüşüne ve araştırmacı üçgenlemesine başvurulmuştur. Sonrasında verileri katılımcıya iletip, kontrol etmesine, düzeltme yapmasına imkân verilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde farklı araştırmacıların da görüşleri alınmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için araştırma soruları açık, net ve süreçle uyumlu olacak şekilde seçilmiş olup bütün uygulamalar mülakat şeklinde yapılmıştır. Ayrıca bireysel görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın gerekçesi, amacı ve önemine ilişkin bilgiler verilmiş, araştırma sonucunda toplanacak verilerin bilimsel amaçlarla kullanılacağı, kimlik bilgilerinin hiçbir şekilde ifşa edilmeyeceği, araştırmada risk taşıyan bir durumun olmadığı belirtilmiştir. Araştırmaya yönelik yapılan bütün görüşmeler doküman haline getirilmiş,

anlaşılabilir bir dil kullanılmasına özen gösterilmiş ve gereken yerlerde doğrudan alıntılar yapılmıştır. Doğrudan alıntılarda temaya uygunluk, açıklayıcılık ve çarpıcılık gibi ölçütler göz önünde bulundurulmuştur (Ünver, Bümen ve Başbay, 2010).

Verilerin Çözümlemesi

Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına araştırmacılar tarafından alınmıştır. Elde edilen veriler, öncelikli olarak düz yazıya çevrilmiş daha sonra veri indirgemesi yapılmıştır. Araştırmacılar, içerik ve betimsel analiz temelinde verileri temalandırma ve kodlama işlemi tabii tutmuşlardır. Araştırmacılar, yapmış oldukları analiz üzerinde gerekli tartışmaları yapmışlardır. Son olarak araştırmacılar elde edilen bulguları okuyucuların anlayacağı şekilde düzenleyerek tablo halinde vermişlerdir.

Bulgular

Fen ve matematik öğretmenlerinin PDÖY hakkında görüşleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Fen ve matematik öğretmenlerinin “PDÖY hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturulan tema ve kodlar

		Katılımcılar									
Tema	Kodlar	F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
PDÖY Faydaları	Üst düzey zihinsel becerileri geliştirmesi	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
	Gerçek hayatta olan problemlerle yüzleşmeyi sağlama	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+
	Sosyal becerilerin geliştirme imkânı sağlama	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-
	Düşünme gerektiren sorular sormayı sağlama	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-
	Farklı disiplinleri bir araya getirme	+	-	+	-	-	-	+	-	-	+
	Sorunlara çözüm üretebilme yeteneğini geliştirme	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-
	Okuduğunu anlama becerisi kazandırma	+	+	-	+	-	+	-	-	+	+

Tablo 1 incelendiğinde fen ve matematik öğretmenleri PDÖY öğrencilerin üst düzey becerilerini geliştirdiğini, gerçek hayatta problemlerle yüzleşmeyi sağladığını ve sosyal becerilerini geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda öğretmenlerden F₁; “*Problem dayalı öğrenme yöntemi, öğrencilerin eleştirel, yaratıcı ve girişimcilik gibi üst düzey becerilerini geliştirdiğini ve okuduğunu anlama becerisini geliştirdiğini düşünüyorum.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Bunun yan sıra M₂; “*Öğrenciler bu yöntem sayesinde problem çözme becerilerinin geliştiği ve günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözmede yardımcı olacağından bu*

yöntemi derste kullanımının önemli olduğunu düşünüyorum. Derste problem çözme becerisi öğrencilere kazandırılmalıdır.” şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Diğer yandan fen ve matematik öğretmenleri derslerde PDÖY kullanılmasının, öğrencilerin düşünme gerektiren sorular üretmelerine, farklı disiplinleri bir araya getirmeye, kişinin deneyimini arttırmaya, sorunlara çözüm üretebilme yeteneğini geliştirmeyi katkı sağladığını dile getirmişlerdir.

Fen ve matematik öğretmenlerinin mülakatın ikinci sorusuna vermiş oldukları cevaplardan elde edilen kodlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Fen ve matematik öğretmenlerinin “PDÖY’nin fen ve Matematik dersindeki önemi hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturulan tema ve kodlar

Tema		Katılımcılar									
PDÖY Fen ve Matematik Dersindeki Önemi	Kodlar	F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
	Okuduğunu anlama yeteneğini geliştirmesi	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-
	İşlemsel öğrenmeyi etkili kılması	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+
	Problem çözme becerisini geliştirmesi	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+
	Farklı bakış açısı kazandırması	+	-	+	+	-	-	+	-	+	+
	Fen ve matematiğin günlük hayatta kullanımına yardımcı olması	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-
	Muhakeme becerisini geliştirmesi	-	-	+	+	+	-	+	-	+	-
	Problemlerin sonucunun daha hızlı ulaşılmasını sağlama	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+
	Öğrencilere problem çözümünde pratiklik kazandırması	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-

Tablo 2 incelendiğinde, fen ve matematik öğretmenleri PDÖY’ün dersteki önemini öğrencilerin okuduğunu anlamalarını geliştirdiği, işlemsel öğrenmelerini kolaylaştırdığı, ürün ve süreç odaklı değerlendirmeye imkân vermesi kodları ile açıklama yapmışlardır. Bu konuda F₂ kodlu öğretmen; “Öğrencilerin fen dersinde verilen bir problemi çözebilmeleri okuduklarını anlama yeteneklerine bağlıdır. Öncelikle okuduğunu anlamalı ve anladıklarını işleme dökabilmelidir. Bu aşamadan sonra problem çözme becerisi fen dersinde önemlidir.” öte yandan M₄ kodlu “Düşünme bir problem ile başlar. Problem çözümü bireyi amacına ulaştırır. Burada asıl yapılması istenen öğrencinin işlemsel öğrenmeyi kavramasıdır. Matematiğin yapısı gereği sorunun akıl yürütme bilgileri kullanılarak ve işlem yaparak problem çözme becerisini geliştirmesidir.” şeklinde görüş bildirerek problem çözme becerisinin matematik dersinde aktif şekilde kullanılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Fen ve matematik öğretmenleri, PDÖY’ün öğrencilere farklı bakış açısı kazandırdığı, fen ve matematiğin günlük hayatta kullanımına yardımcı olduğunu, muhakeme becerilerinin gelişmesine ve problemin çözümünde pratik sağladığını belirtmişlerdir.

Matematik öğretmenlerinin mülakatın üçüncü sorusuna verdikleri cevaplarla oluşturulan kodlar Tabla 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Fen ve Matematik öğretmenlerinin “PDÖY’ün öğrencilerin günlük hayatta problem çözme becerileri üzerindeki önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturulan tema ve kodlar

Tema	Kodlar	Katılımcılar									
		F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
Problem Çözme Becerisi Üzerindeki Etkisi	Günlük sorunları çözmede yardımcı olma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Günlük hayatta pratiklik kazandırma	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-
	Mantıklı düşünebilmeyi sağlama	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
	Günlük hayattaki olaylara eleştirel bakabilme	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+
	Öğrencilerin çözüm odaklı olmalarını sağlama	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-
	Akıl yürütme tekniklerini kullanmayı sağlama	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-
	Hayatı anlamlı kılması	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+

Tablo 3 incelendiğinde, fen ve matematik öğretmenlerinin üçüncü soruya vermiş oldukları cevapların, günlük sorunları çözmede yardımcı olması, günlük hayatta pratiklik kazandırması ve mantıklı düşünmeyi sağlaması olduğu görülmektedir. Bu soruya F₁ kodlu öğretmen; “*Probleme dayalı öğrenme yönteminin derste kullanılması öğrencilerin günlük hayatta karşılaştığı sorunları çözmede yardımcı olmaktadır.*” şeklinde cevap vermiştir. Bu soruya M₄ kodlu öğretmen; “*Problem çözme becerisinin günlük hayatta kullanımı kavramı yanlış, çünkü problem çözme zaten günlük hayat demek. Yani bütün problemler günlük hayat yaşantıları ile ilgilidir. Dolayısıyla problem çözme daha büyük bir kapsama sahiptir.*” görüşünü beyan etmiştir. Öte yandan M₅ “*Günlük hayatta her gün yeni bilgiler öğreniriz. Yeni olaylar yeni zorluklarla karşılaşırız. Problem çözme becerisi gelişmiş insanlar, zorlukları aşmada da iyi başarı örneği sergilerler. Bu durum hayatı anlamlı, güzel ve başarılı sağlar.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Öğretmenler, PDÖY’ün günlük hayatta problem çözme becerisi üzerindeki etkisini, öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlara eleştirel bakabilmeyi sağladığını ve akıl yürütme teknikleri ile bakabilmeyi sağladığını belirtmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Fen ve matematik öğretmenleri, PDÖY’ün öğrencilerin üst düzey zihinsel becerilerini geliştirdiğini, gerçek problemlerle karşılaşmalarını sağladığı ve sosyal becerilerini geliştiğini belirtmişlerdir. Bunun yanında öğretmenler, öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları çözebilme yeteneklerinin geliştirdiğini, öğrencileri düşünmeye iten sorular

sormalarını ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirdiğini vurgulamışlardır. Öğretmenlerin bu düşüncelerinde, PDÖY'ü derslerde kullanmış olmaları ve öğrencilerinde meydana gelen davranış değişikliğini gözlemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmenlerin, PDÖY'e yönelik görüşlerinin olumlu olması dikkate değer bir bulgudur. Bilimsel yöntemlerin öğrencilere kazandırılması açısından önemli bir sonuç olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan öğretmenlerin, PDÖY'ün öğrencilerde düşünmeyi sağladığını ifade etmesi de öğrencilerin sorgulayıcı düşünmelerine sağladığı katkıdan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Yapılan birçok çalışmada, PDÖY'ün öğrencilerin problem çözme becerilerini geliştirdiğine dikkat çekmişlerdir (Chin ve Chia, 2004; Hendry ve diğ., 2003). Bu konuda Cantürk-Günhan ve Başer (2009) öğretmenler ile yürütmüş olduğu çalışmada, öğretmenlerin probleme dayalı öğrenme yönteminin, öğrenciler üzerinde birçok olumlu yönü olduğunu tespit etmişlerdir. Alan yazında PDÖY ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmanın sonuçları benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Fen ve matematik öğretmenlerinin PDÖY'in fen ve matematik dersinde kullanımının önemi ilişkin görüşleri mülakatın ikinci sorusuyla irdelenmiştir. Öğretmenler, PDÖY'ün öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini geliştirdiğini, işlemsel öğrenmeyi kullanmalarını sağladığını, problem çözme becerilerini geliştirdiğini ve sorunlara farklı açıdan bakabilmeyi sağlama gibi katkılarının olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenler PDÖY'ün, öğrencilerin konuları günlük hayatla ilişkilendirmelerine yardımcı olduğunu, öğrencilerin muhakeme becerilerini geliştirdiğini ve öğrencilere problem çözümünde pratiklik sağladığını ifade etmişlerdir. Bu sonuç öğrencilere problem çözme becerisinin kazandırılmasının fen ve matematik dersinin önemli bir sorunu olan işleme dökme becerisini geliştirmesi bakımından öğrencilerin akademik başarılarına da olumlu yansımaları olacağına işaret etmektedir. Çünkü problem çözme becerisini kazanan öğrencilerin, fen ve matematikte karşılaştıkları sorunlara daha sistematik yaklaşımlarını sağlayacaktır. Korucu (2007) yapmış olduğu çalışmada, probleme dayalı öğretimin yedinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarını artırdığını ve fen dersine karşı tutum üzerinde etkili olmadığını bulmuştur. Yapılan başka bir çalışmada Günhan ve Başer (2008), geometri öğretiminde kullanılan probleme dayalı öğretimin, ortaokul öğrencilerinin matematik başarılarını ve matematik dersine karşı tutumunu artırdığını tespit etmişlerdir.

Mülakatın üçüncü sorusu ile fen ve matematik öğretmenlerinin PDÖY'ün öğrencilerin günlük hayatta problem çözme becerileri üzerindeki düşünceleri irdelenmiştir. Öğretmenler, PDÖY'ün öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları çözmeye yardımcı olduğunu,

günlük hayatta pratik olmalarını sağladığını, mantıklı düşünebilmeyi öğrettiğini ve problemlere eleştirel bakış açısı ile bakabilmeyi sağladığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, öğrencilerin çözüm odaklı düşünmeyi sağladığını ve problem karşısında akıl yürütme tekniklerini kullandıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin bu düşüncelerinde, günümüz eğitim sistemlerinin temel amacının öğretmenler tarafından anlaşılmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmenler, öğrencileri gündelik yaşamda karşılaşılan sorunları farklı ve özgün yollarla çözebilme yeterliliği ulaştırmanın farkında oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda, öğrencilerin problem çözme becerisinin kilit bir konumda olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü problem çözme becerisi tek bir çözüme odaklanmadan birden fazla çözüm alternatiflerini görmeyi sağlamaktadır. Farklı çözüm yolları geliştirmenin temel koşulunun öğrencilerin problem çözme becerisine sahip olmalarıyla ilintili olması, öğretmenlerin problem çözmenin günlük hayattaki işlevine yönelik düşüncelerini etkilemiş olabileceği sanılmaktadır (Aksoy, 2003; Chin ve Chia, 2004; Günhan ve Başer, 2008).

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. (2003). Problem çözme yönteminin çevre eğitiminde uygulanması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 83-98.
- Cantürk-Günhan, B. ve Başer, N. (2009). Probleme dayalı öğrenmeye ilişkin öğrenci, öğretmen ve öğretim üyelerinin görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 3(1), 134-155.
- Chin C., & Chia, L., (2004). Problem-based learning: Using students' questions to drive knowledge construction. *Science Education*, 88, 707-727.
- Çepni, S. (2011). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Günhan, B. C. ve Başer, N. (2008). Probleme dayalı öğrenme yönteminin öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarına ve başarılarına etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 119-134.
- Greening, T. (1998). Scaffolding for success in problem-based learning. *Medical Education Online*, 3(1), 4297.
- Hastings, D. (2003). Case study: Problem based learning and the active classroom. Retrieved 25/02/2019 from <http://www.tag.ubc.ca/facdev/services/newsletter/97/active.html>.
- Hendry, G. D., Ryan, G., & Haris, J. (2003). Group problems in problem-based learning. *Medical Teacher*, 25(6), 609-616.

- Korucu, E. N. (2007). *Probleme dayalı öğretim ve işbirlikli öğrenme yöntemlerinin ilköğretim öğrencilerinin başarıları üzerine etkileri*. Doktora tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Basım Evi.
- Murray, I., & Savin-Baden, M. (2000). Staff development in problem based learning. *Teaching in Higher Education*, 5(1), 107-126.
- Ronis, D. (2001). *Problem-based learning for math and science: Integrating inquiry and the internet*. Sky light training and publishing Inc. United States of America.
- Torp, L., & Sage, S. (2002). *Problem as possibilities: Problem-based learning for k-16 education*. Alexandria, VA, USA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Ünver, G., Bümen, N. T. ve Başbay, M. (2010). Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans derslerine öğretim elemanı bakışı: Ege üniversitesi örneği. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(155), 63-77.

FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ FETEMM EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan BAKIRCI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Fen Bilimleri Öğretmeni, Jiyan ZENGİN

Milli Eğitim Bakanlığı

Doç. Dr. Hüseyin ARTUN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Murat OKUR

Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (FeTeMM) eğitimi, güncellenen ders programıyla birlikte 2017 yılından itibaren Fen Bilimleri ve Matematik ders programında yer almaya başlamıştır. Bundan dolayı bu programı uygulayacak olan öğretmen adaylarının FeTeMM konusundaki görüşlerinin ve düşüncelerinin belirlenmesi önemli hale geldiği söylenebilir. Bu çalışmanın amacı da, Fen Bilimleri ve Matematik öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemektir. Çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarından beş Fen Bilimleri (iki erkek ve üç kadın) ve beş Matematik (iki erkek ve üç kadın) toplam on öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Bu çalışma nitel araştırma olarak tasarlanmış ve çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış üç adet sorunun yer aldığı görüşme formuyla toplanmıştır. Verilerin biçim ve durumlarını çözümlenmesinde içerik analizi ile betimsel analizi kullanılmıştır. Öğretmen adayları FeTeMM eğitiminin, öğrencilerin derse karşı motivasyonu ve ilgilerinin artıracığını, çok yönlü düşüncelerini sağlayacağını, laboratuvar kullanımını artıracığını ve karar verme becerilerini geliştireceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, FeTeMM eğitimi öğrencilerde bilgiyi yaparak yaşayarak öğreneceklerini, araştırma-sorgulama ve yaratıcı becerilerini geliştireceklerini, çözüm odaklı ürün tasarlayacaklarını, konuları daha rahat öğrenmek içinde somutlaştırarak öğrenmeyi kolaylaştıracaklarını ve bilimsel süreç becerilerini geliştireceklerini de ifade etmişlerdir. FeTeMM eğitimi ile ilgili

yeterli sayıda derslerin öğretmen adaylarına verilmediği tespit edilmiştir. FeTeMM eğitiminin ülkemizde etkili uygulanabilmesi için üniversitelerde öğretmen adaylarına FeTeMM eğitimine yönelik zorunlu veya seçmeli derslerin yer alması sağlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Fen bilimleri ve matematik öğretmen adayı, FeTeMM eğitimi, Öğretmen adayının görüşü

GİRİŞ

Küreselleşmenin sonucuna bağlı olarak eğitim ve teknolojideki gelişmelerin önemi gün geçtikçe daha fazla artmıştır. Bu gelişmeler, ülkelerin eğitim politikalarında reform yapmalarını zorunlu hale getirmiştir (Akgündüz, Aydeniz, Çakmakçı, Çavaş, Çorlu, Öner ve Özdemir, 2015; Bybee, 2010; Sanders, 2009). Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (FeTeMM) eğitimi, öğretim programının standartlarında, okul içindeki ve okul dışındaki etkinliklerde yapılmaya başlanmıştır (Corlu, 2014; Corlu, Capraro ve Capraro, 2014). Buradaki amaç; bireylerin fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında kapsamlı bir şekilde bilgiye ulaşmalarını ve bu bilgileri günlük hayatta kullanmalarını sağlamaktır. Bu fikirle hareket ederek son zamanlarda FeTeMM eğitimi okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim seviyelerinde yürürlüğe girmiştir. Buna bağlı olarak Milli Eğitim Bakanlığı bazı alanlarda çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar için ilk önce Fen ve Matematik öğretim programlarına girerek, FeTeMM etkinliklerinin yer alacak şekilde düzeltmeleri ile işe başlanmıştır. Bunun yanında öğrencilerin en üst bilişsel becerisini destekleyecek şekilde önemine vurgu yapılmıştır. Buna ek olarak, FeTeMM etkinliklerine yönelik ders araç-gereç ve materyallerin hazırlanması gerektiği gereksinimi ortaya çıkmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018).

FeTeMM eğitimi temelli öğretim programlarında öğrenciye problem çözme becerisinin birden fazla çözümünün olduğunu bilmelerini bunu yanında üst düzey düşünme, sorgulama yapımları, bilimsel süreç becerilerini kullanmalarını ve işbirlikçi çalışabilmeleri sağlanmaktadır (Ercan ve Bozkurt, 2013; Marulcu, 2010; Schnittka ve Bell, 2011). Aynı zamanda öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşmış olduğu problem çözme becerisinin geliştirdiği, bazı öğrenilmesi zor olan kavramların öğrenilmesini sağlandığı, öğrenciyi derse karşı güdülediğinin yanında ilgisinin de arttığını ve karar verme becerisi üzerinde etkili oldu tespit edilmiştir (Denson, 2011; Jonassen, 2011). Birçok özelliği öğrenciye kazandıran FeTeMM eğitiminde özellikle öğretmen adaylarının farkındalıklarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir (Bakırcı ve Karışan, 2017). Yani üst düzey bilişsel becerilerin öğrenciye kazandıracak ve geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarına önemli yetkiler ve görevler düşmektedir. Alan yazında FeTeMM eğitimi alanında yapılan çalışmaların daha çok ölçek

geliştirme ve bu yaklaşıma yönelik öğrenci davranışlarının tespitine yönelik çalışmalar yer alması bu eksikliği desteklemektedir (Pekbay, 2017). Öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi hakkındaki görüşleri ile ilgili alan yazında çok az sayıda çalışma bulunmaktadır (Eroğlu ve Bektaş, 2016). Bu açıdan bakıldığında, öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi yaklaşımı hakkındaki görüş ve bilgi seviyelerinin ortaya çıkarılması bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı da, Fen Bilimleri ve Matematik öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada, nitel araştırma deseninden durum çalışması yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda çeşitli örnek olaylardan, kişisel deneyimlerden, yaşam hikâyelerinden, görüşmelerden, gözlemlerden, tarihsel ve etkileşimsel olaylarının gerçekçi bütünüyle ortaya çıkarılmasında nitel bir sürecin çalışmalarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Katılımcılar

Çalışma grubu, 2018–2019 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarından beş Fen Bilimleri (iki erkek ve üç kadın) ve beş Matematik (iki erkek ve üç kadın) toplam on öğretmen adayından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarını rastgele ve örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilen örneklem yöntemiyle ve gönüllülüklerine göre seçilmişlerdir (Miles ve Huberman, 1994; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada etik ilkelerine bağlı kalınarak öğretmen adaylarının isimleri belirtilmemiştir. Fen bilimleri öğretmen adayı F₁, F₂, F₃, F₄, F₅ ve Matematik öğretmen adayı ise M₁, M₂, M₃, M₄, M₅ şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Erkek	Kadın	Sınıf
F ₁	21	+	–	4
F ₂	23	+	–	4
F ₃	23	–	+	4
F ₄	21	–	+	4
F ₅	22	–	+	4
M ₁	24	+	–	4
M ₂	23	+	–	4
M ₃	22	–	+	4
M ₄	22	–	+	4
M ₅	22	–	+	4

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için katılımcıların kimlik bilgileri etik kurallarına uygun şekilde gizli tutulmuş ve gönüllü olan öğretmen adaylarından seçilmiştir. Araştırmanın doğrulanabilirliği için gerekli ilkeleri, bulguları, açıklamaları ve görüşleri ses cihazında kayıt altına alınmış, söz konusu belgeleri katılımcılar tarafından birkaç defa incelenmesi sağlanmıştır. Araştırmanın geçerliliğini elde etmek için, katılımcı doğrulaması, araştırmacı üçgenlemesi, katılımcıların detaylı tanıtımı ve araştırmacının kanılarından uzak olması gibi yöntemlerden yararlanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmacı tarafından ilk önce beş soru belirlenmiştir. Bu sorular iki fen eğitiminde uzmanın görüşlerine sunulurken yapılan dönütler doğrultusunda üç soruya indirilmiştir. Mülakatlar Fen bilimleri ve Matematik öğretmen adaylarının uygun oldukları bir zamanda eğitim fakültesinin fen laboratuvarının boş olduğu zamanlarda yapılmıştır. Mülakat, her bir öğretmenle ses kaydı alınarak yaklaşık olarak 20–25 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, betimsel ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Yapılan kodlama işleminden sonra, kodlama benzerliklerinin %75 olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen temalardan ve kodlardan tablolar oluşturularak okuyucuların en iyi anlayacağı şekilde ifade edilmiştir.

Bulgular

Öğretmen adaylarının mülakatın birinci sorusuna vermiş olduğu cevaplardan oluşturulan tema ve kodlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. “FeTeMM eğitimi denilince aklınıza neler geliyor?” sorusuna verilen cevaplara ait tema ve kodlar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri					Matematik				
		F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
Disiplinler	Fen Bilimleri	+	+	+	+	+	+	–	+	+	+
	Teknoloji	+	–	+	+	+	+	+	+	+	+
	Mühendislik	+	+	+	+	+	+	–	+	+	–
	Matematik	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Disiplinler arası yaklaşım	+	+	–	–	+	–	–	+	–	+
Tanımlar	Problem çözme	+	+	+	–	+	–	+	+	–	–
	Öğrenci merkezli	+	–	+	+	+	+	–	+	+	–
	Araştırmaya dayalı öğrenme	+	–	+	+	–	+	+	+	+	+
	Ürün oluşturma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	İş birliği	–	–	–	–	+	–	+	+	+	+
	Öğrenmeyi kalıcı hale getirme	+	+	+	–	–	+	+	–	+	+

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının FeTeMM’i birden fazla disiplinle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi “Disiplinler” teması altında fen bilimleri, teknoloji, matematik, mühendislik, disiplinler arası eğitim kodları ile açıklamıştır. Bu konuda fen bilimleri öğretmen adaylarından F₁; “*FeTeMM eğitimi denilince aklıma fen, teknoloji, matematik, mühendislik gibi disiplinler arası yaklaşımlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir eğitim türü geliyor.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Matematik öğretmen adaylarından M₃; “*FeTeMM eğitimi fen, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi dört önemli disiplinler arası yaklaşımlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir öğretim modelidir.*” şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Fen Bilimleri ve Matematik öğretmen adaylarının mülakatın ikinci sorusuna vermiş olduğu cevaplardan elde edilen tema ve kodlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. “FeTeMM eğitimi uygulayabilecek bir öğretmen de bulunması gereken nitelikler neler olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplara ait tema ve kodlar

Temalar	Kodlar	Fen Bilimleri					Matematik				
		F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
Öğretmenlerde Bulunması Gereken Nitelikler	Çağa ayak uydurabilen	+	–	+	–	–	+	–	+	+	–
	Sürekli kendini geliştiren	+	+	+	+	–	+	–	–	–	+
	İletişimi güçlü	+	–	+	–	+	+	–	–	+	+
	Yol gösteren	–	–	+	–	+	+	–	–	–	–
	Yeniliklere açık	+	+	+	+	+	+	–	+	+	+
	Projeler üreten	+	+	–	–	+	+	–	–	+	+
	Öğrencilerin farklılıklarını dikkate alma	–	–	+	–	+	+	+	–	+	–
	Teknolojik gelişmeleri takip etme	+	–	+	+	–	–	+	–	+	+
	Hayal eden	+	+	+	–	+	–	+	+	+	+
	Ürün oluşturabilen	+	+	–	–	+	–	+	–	–	+
	Güncel bilgileri takip eden	+	–	+	–	+	–	–	+	+	–
	Araştıran-sorgulayan	–	+	+	+	+	+	–	+	+	–

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmen adaylarının ikinci soruya verdiği yanıtlar “Öğretmenlerde Bulunması Gereken Şartlar” teması altında toplanmıştır. Fen Bilimleri öğretmen adaylarından F₄; “Sürekli kendini yenileyen ve geliştiren, yeniliklere açık, çağdaş nitelikte öğreten, teknolojik gelişmeleri yakından takip eden, öğrencisi ile birlikte öğrenen, araştıran-sorgulayan ve en önemlisi olanlardan biride bu iş için çok sabırlı olunmalıdır diye düşünüyorum.” şeklinde görüş bildirmiştir. Bu konuda matematik öğretmen adaylarından M₁; “FeTeMM eğitimi uygulayacak öğretmenin öncelikle çağa ayak uydurabilen, sürekli kendini geliştiren, sosyal olarak hayatın içinde olan, iletişimi güçlü, yol gösteren, yeniliklere açık, ileri görüşlü, farklı fıkirlere saygı duyan, yeni fikirlerle projeler hayata geçirmekten korkmayan, öğrencilerin farklılıklarını dikkate alan ve yeri geldiğinde öğrencilerinden de öğrenecek bir şeylerin olduğunu bilen çağdaş bir öğretmen niteliklerine sahip olmalıdır.” şeklinde görüş belirtmiştir. Fen bilimleri ve matematik öğretmen adaylarının mülakatın üçüncü sorusuna vermiş olduğu cevaplardan oluşturulan tema ve kodlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. “FeTeMM eğitimi almış bir öğretmen adayının hangi becerilerinin geliştiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplara ait tema ve kodlar

Tema	Kodlar	Fen Bilimleri					Matematik				
		F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
Öğretmen Adaylarından Gelişen Beceriler	Analitik düşünme	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+
	El becerisi kazanma	+	-	+	+	-	-	+	-	+	+
	Teknolojiyi daha iyi kullanma	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-
	Problem çözme becerisi	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+
	Muhakeme etme	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-
	Hayal etme becerisi	-	+	-	-	+	+	+	+	-	+
	Çok yönlü düşünmeyi sağlama	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-
	Pratik çözümler üretme	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
	Gözlem yapma	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+
	Araştırma-sorgulama becerisi	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-
	Yaratıcılık becerisi	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+
	Sorumluluk alma	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-
	İletişimi ve kendini ifade etme	-	-	+	-	+	+	-	+	+	-
	Ürün oluşturma	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+

Tablo 4’de FeTeMM eğitiminin öğretmen adaylarının görüşlerinde hareket edilerek “Öğretmen Adaylarında Gelişen Beceriler” teması altında toplanmıştır. Fen Bilimleri öğretmen adaylarından F₃; “FeTeMM eğitimi almış bir öğretmen adayının problem çözme becerileri gelişmiş, çok yönlü düşünebilen, teknolojiyi yararlı özellikleriyle kullanabilen, el becerileri gelişmiş, doğayı ve olayları daha iyi gözlemler, etrafındaki problemlere daha duyarlı ve pratik çözümler üretebilen nitelikte becerilerinin geliştiğini düşünüyorum.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Bu konuda Matematik öğretmen adaylarından M₁; “FeTeMM eğitimi ile kurs almış

bir öğretmen adayı olarak, problemlere farklı açılardan bakabilmemi, problemlere çözüm bulma becerisini ve yaratıcı çözümler geliştirmemi sağladı. Ayrıca grupta çalışma alışkanlığı kazandırdığı, sorumluluk bilincini, sosyalleşmemi ve üretken olmama katkı sağladığını düşünüyorum.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Öğretmen adayları, FeTeMM eğitimini değişik disiplinlerin bir arada kullanılması olarak tanımlamışlardır. Adaylar, problem çözme, öğrenci merkezli, araştırmaya dayalı öğrenme, ürün oluşturma ve işbirliği kavramları ile ilişkilendirerek FeTeMM eğitimini açıklamışlardır. FeTeMM eğitimi bütüncül bir eğitim gerçekleştirebilmek için disiplinler arasındaki ilişkilerden yararlanmaktadır. Genel olarak FeTeMM eğitimi öğrencilerin gerçek yaşamda karşılaşılabileceği herhangi bir problem ile içerik arasında bir bağ kurarak fen, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerini bir arada kaynaştırmayı amaçlamaktadır. Öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi ile ilgili düşüncelerinin oluşmasında, 2017 yılında yapılan Fen Bilimleri ve Matematik derslerinde yapılan program güncellenmesinin etkili olduğunu düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının, FeTeMM eğitimi hakkında bilgi sahibi olmalarında almış oldukları derslerin, bilimsel çalışmaları takip etmeleri, yazılı ve görsel basının etkili olduğuna inanılmaktadır (Bakırcı ve Kutlu, 2018). Bu konuda Erduran (2013) yaptığı çalışmada, bilimi anlamak için tek boyutlu olarak düşünülmediğini bunun çok çeşitli bir olguya sahip olduğunu belirtmiştir. Erduran'ın (2013) bahsettiği olay fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarının birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Yani burada söz konusu becerilerin yalnız başına ortaya çıkmak yerine birbirleriyle kaynaştırılarak onun önemini bize kazandırmak için bilgi vermektedir (Eroğlu ve Bektaş, 2016). Öğretmen adaylarının FeTeMM' mi çok farklı disiplinlerle bir alanda kullanılması ve açıklık getirmeleri alan yazında yapılan çalışmalarla benzerlik bulunmaktadır.

Öğretmen adayları, FeTeMM eğitimi uygulayabilecek öğretmende bulunması gereken özellikleri, sürekli kendini geliştiren, çağa ayak uyduran, yeniliklere açık ve öğrenci farklılıklarını dikkate alma şeklinde sıralamışlardır. Bunun yanında teknolojik gelişmeleri takip eden, hayal gücü olan, araştırma ve sorgulamayı yapan ve projeler üreten ve ürün ortaya koyma gibi özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bulgudan, öğretmen adaylarının FeTeMM eğitiminin temel felsefesini anladıkları ve bu eğitim yaklaşımının asıl amacının 21. yüzyıl becerini geliştirmeye yönelik olduğunun farkında oldukları şeklinde yorumlanabilir. Öğretmen adaylarının görüşünü destekleyen çalışmalara alan yazında rastlamak mümkündür.

FeTeMM eğitime yönelik etkinliklerinde öğretmenlerin rehberlik etme görevlerinin olduğunu saptanmıştır (Eroğlu ve Bektaş, 2016). Fen Bilimleri ve Matematik öğretmenleri, FeTeMM eğitimi aracılığıyla öğrencilere yeniliklere açık olma, bilimsel merak kazandırma, araştırma ve sorgulama becerisi gibi yeterliliği kazandırmaktadır (Sanders, 2009; Siew, Amir ve Chong, 2015). Bu açıdan bakıldığında öğretmen adaylarının dile getirmiş oldukları FeTeMM eğitiminin öğretmenlerinin rollerinin, alan yazısında yapılan çalışmaların sonuçları ile örtüştüğü söylenebilir.

Öğretmen adayları, FeTeMM eğitimi analitik düşünmeyi, hızlı karar vermeyi, çok yönlü düşünebilmeyi, pratik çözümler üretebilmeyi, gözlem yapabilmeyi ve araştırma-sorgulama becerilerini geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında sorumluluk almayı, zamanı etkili kullanmayı ve ürün oluşturmaya katkı sağladığını dile getirmişlerdir. Öğretmen adaylarının bu şekilde düşünmelerinde, FeTeMM eğitimi ile ilgili kursa katılmış olmaları ve bu kursun kendilerinde meydana getirmiş olduğu davranış değişikliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerde, öğretmen adaylarının FeTeMM eğitimi ile ilgili kurs aldıktan sonra kendilerinde farklılıklar gördüklerini ve bu bağlamda kursu almakla çok şanslı olduklarını söylemişlerdir. Ama bu dersi alamayan ve şu anda üniversite sıralarında mezun olacak binlerce öğretmen adayı vardır. FeTeMM eğitimi, ülkelerin küresel pazarda rekabet edebilmelerinde çok büyük öneme sahip olacağı bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında bu eğitimin üniversite öğretim programlarında yer alması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Alan yazında Bakırcı ve Kutlu (2018) yapmış oldukları çalışmalarında, ülkelerin bilimsel, ekonomik alanda gelişmelerinde FeTeMM eğitiminin önemli olduğu, bu eğitim ile ilgili gerekli farkındalıkların artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. FeTeMM eğitimi ülkemizde yeni bir eğitim yaklaşımı olması nedeniyle, gelecek nesillerin bu eğitim kapsamında yetiştirilmesinin ne kadar önemli olduğu açıkça görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, FeTeMM eğitime göre öğretmen adaylarının yetiştirilmesi çok büyük önem taşımaktadır (Buyruk ve Korkmaz, 2014).

Öneriler

FeTeMM eğitiminin fen ve matematik derslerinde uygulanması konusunda öğretmen ve öğretmen adaylarının eksikliklerinin gözlenmesi sonucu olarak, üniversitelerde FeTeMM eğitiminin temel alan zorunlu bir ders olarak öğretim programlarına eklenerek öğretmen adaylarına donanımlı bir eğitim verilebilir. Ayrıca bu eğitimin verileceği derslikler veya da laboratuvarlar bu eğitime göre yeniden düzenlenmesi gerekir.

Fen bilimleri ve matematik öğretmenliklerinin ders programlarında FeTeMM eğitime yönelik yeni bazı yapılandırılmalar sağlanarak öğretmen adaylarının bu alanda edindiği becerileri kullanabilmelerine imkân sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, D., Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, B., Çorlu, M. S., Öner, T. ve Özdemir, S. (2015). *STEM eğitimi Türkiye raporu*. İstanbul: Scala Basım.
- Bakırcı, H. ve Kutlu, E. (2018). Fen bilimleri öğretmenlerinin FeTeMM yaklaşımı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 9(2), 367-389.
- Bakırcı, H., & Karışan, D. (2018). Investigating the preservice primary school, mathematics and science teachers' stem awareness. *Journal of Education and Training Studies*, 6(1), 32-42.
- Buyruk, B. ve Korkmaz, Ö. (2014). FeTeMM farkındalık ölçeği (FFÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 11(1), 3-23.
- Bybee, R. W. (2010). Advancing STEM education: A 2020 vision. *Technology and Engineering Teacher*, 70(1), 30-35.
- Corlu, M. S., Capraro, R. M., & Capraro, M. M. (2014). Introducing STEM education: Implications for educating our teachers in the age of innovation. *Education and Science*, 39(171), 74-85.
- Corlu, M. S. (2014). FeTeMM eğitimi makale çağrı mektubu. *Turkish Journal of Education*, 3(1), 4-10.
- Denson, C. (2011). Building a framework for engineering design experiences in STEM: A synthesis. *National Center for Engineering and Technology Education*. 169, 1-6.
- Ercan, S. ve Bozkurt, E. (2013, October). Expectations from engineering applications in science education: Decision-making skill. *Paper presented at the IOSTE Eurasian Regional Symposium & Brojerage Event Horizon 2020*, Antalya, Türkiye.
- Erduran, S. (2013). Fen bilimlerine alanlar arası bakış ve eğitimde uygulamalar. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 1(1), 43-49.
- Eroğlu, S. ve Bektaş, O. (2016). STEM eğitimi almış fen bilimleri öğretmenlerinin STEM temelli ders etkinlikleri hakkındaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 43-67.
- Jonassen, D. H. (2011). Design problems for secondary students. *National Center for Engineering and Technology Education*, 170, 1-6.

- Karışan, D. ve Bakırcı, H. (2018). Öğretmen adaylarının FeTeMM öğretim yönelimlerinin anabilim dalına ve sınıf düzeyine göre incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 152-175.
- Marulcu, İ. (2010). *Investigating the impact of a lego-based, engineering-oriented curriculum compared to an inquiry-based curriculum on fifth graders' content learning of simple machines*. Doctoral dissertation, Lynch School of Education, Boston College.
- Miles, B. M., & Huberman A. M. (1994). *Qualitative data analysis*: California, USA: Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Basım Evi.
- Pekbay, C. (2017). *Fen teknoloji mühendislik ve matematik etkinliklerinin ortaokul öğrencileri üzerindeki etkileri*. Doktora tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sanders, M. (2009). Stem, stem education, stemmania. *The Technology Teacher*, 68(4), 20-26.
- Schnittka, C., & Bell, R. (2011). Engineering design and conceptual change in science: Addressing thermal energy and heat transfer in eighth grade. *International Journal of Science Education*, 33(13), 1861-1887.
- Siew, N. M., Amir, N., & Chong, C. L. (2015). The perceptions of pre-service and in service teachers regarding a project-based STEM approach to teaching science. *Springer Plus*, 4(8), 1-20.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

SİVAS
19-21 NİSAN 2019

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA STRATEJİLERİ BİLİŞÜSTÜ FARKINDALIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Aysel ARSLAN

Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarının cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre incelenmesidir. Araştırmanın verilerini elde etmek için betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Sivas il merkezinde 4 farklı ortaokulda öğrenim görmekte olan 294 kız 309 erkek 603 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler Karatay (2009) tarafından geliştirilen 32 madde; planlama, düzenleme ve değerlendirme olmak üzere üç alt boyuttan oluşan “Okuma Stratejileri Bilişsel Farkındalık Ölçeği” uygulanarak elde edilmiştir. Ölçeğin toplam güvenirliği .92, bu çalışmada da .92 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya elde edilen verileri analiz etmek için; Kolmogorov-Smirnov (K-S), Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Bağımsız Gruplar T Testi, ANOVA, LSD kullanılmıştır. Öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalık düzeylerinin cinsiyet sınıf düzeyi, anne eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterdiği ($p < .05$) ancak baba eğitim durumu açısından göstermediği ($p > .05$) belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okuma stratejileri, bilişüstü, okuma, eğitim

GİRİŞ

Flavell 1971 yılında hafıza üzerine yaptığı çalışmalar sonrasında öncelikle üst bellek kavramını kullanmış; sonrasında ise bu kavramın içeriğini biraz daha genişleterek bilişüstü kavramını kullanmıştır (Schneider, 2008). Sonrasında ise bilişüstü ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalar sonrasında kavramın içeriği oluşturulmuştur (Mokhtari & Reichard, 2002). Bilişüstü; sosyal biliş, problem çözme, hafıza, dile edinimi, odaklanma, dikkat, yazma, okuma, anlama, sözel ikna, bilginin sözel aktarımı vb. pek çok alanda önemli olmaktadır. Bilişüstü bu doğrultuda bireyin kendi öğrenme ve biliş süreçlerine ilişkin bilgi düzeyi, bu süreçleri kontrol edebilmesini içermektedir (Flavell, 1979). Bilişüstünün, bireyin kendi düşünme süreçleri

hakkındaki bilgilerin farkında olmasının (Bruning, Schraw & Norby, 2014), öğrenme süreçlerini yönetebilmesini sağlayacağı yani bir anlamda “*düşünmeyi düşünme*” şeklinde de ifade edilebileceği belirtilmektedir (Yıldırım, Doğanay & Türkoğlu, 2009). Brown (1987) bilişüstünü, bireyin önceden planladığı öğrenme ve problem çözme süreçlerinde, kendi öğrenmesinin farkında olması ve süreci ona göre düzenlemesi; Dunlosky ve Thiede (1998), bireyin öğrenmesi için planlama yaparak bir problemin çözümünde en uygun stratejiyi belirlemesi, beceriyi kullanması, göstereceği performansın farkında olması, öğrenmesini kontrol etmesi için gerekli üst düzeydeki zihinsel süreçleri kullanabilmesi; Açıkgoz (1998), bireyin kendi bilişsel süreçlerinin nasıl işlediğinin farkında olması; Baker ve Brown (1984), bir işin etkili olarak yapılması için gerekli olan kaynaklara, becerilere ve uygun stratejilere ilişkin farkındalık; (Desoete & Özsoy, 2009), bireyin algılama, hatırlama ve düşünme süreçlerinde kullandığı bilişüstü etkinliklerin farkında olması ve yönetmesi; Huitt (1997), öğrenme süreçlerini bilme ve yapabileceği etkinlikleri tahmin etme, planlama, izleme ve değerlendirme şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan tanımlara göre bilişüstü; bireyin kendi öğrenme ve bilme süreçlerinin farkında olması, izlemesi, yönetmesi ve gerektiğinde yeniden düzenleme yapabilmesi olarak ifade edilebilir (Nelson & Narens, 1994).

Bilişüstü kavramı temelde bilişin bilgisi ve bilişin düzenlemesi şeklinde iki temel alt kategoriye ayrılmaktadır. Bireyin kendi bilişi veya genel olarak biliş kavramı hakkındaki bildikleri bilişin bilgisi (Akın, Abacı & Çetin, 2007); bildiklerini zihninde var olan yeni bilgilere göre düzenlemesi ise bilişin düzenlemesi olarak tanımlanmaktadır (Baker & Brown, 1984). Birey bilişsel bilgi ve bilişsel düzenleme becerilerini geliştirmişse bilişüstünü etkin olarak kullanabilmektedir. Bilişüstünü etkin olarak kullanabilen birey ise özellikle akademik öğrenmelerde daha başarılı olmaktadır (Mazzoni & Nelson, 2014). Kendi öğrenmeleri hakkında bilişüstü farkındalığı gelişmiş olan birey dil becerileri olan dinleme, konuşma, dinleme, okuma ve yazma ile ilgili öğrenme süreçlerinde uygun öğrenme stratejilerini kullanmaktadır. Okuma kadar okuduğunu anlamada da bilişüstü farkındalığın önemli olduğu, anlama düzeyi yüksek okuyucuların okumaya ilişkin bilişüstü stratejilerini etkin kullandıkları belirtilmektedir (Jacobs & Paris, 1987). Okuma eyleminin anlama, kavrama, yorumlama, hatırlamayla bütünlük gösteren zihinsel bir etkinlik olması okumanın bilişüstü ile bağlantılı olduğunu göstermektedir (Ateş, 2013; Kana, 2014). Okuma eyleminin okuma öncesi, sırası ve sonrasında bireyin kullanacağı stratejilerin farkında olması ve kontrol etmesi bilişüstü etkinlikler olarak ifade edilmektedir (Çakıroğlu & Ataman, 2008). Bireyin okumaya ilişkin bilişüstü stratejileri kullanması okuduğu metnin katmanlı anlam yapısını anlamasını ve kavramasını sağlamakta,

güçlük seviyesi yüksek metinleri anlamasını kolaylaştırmakta, okuma motivasyonunu artırmaktadır (Sweet & Snow, 2002).

Okuma stratejileri, bireyin okuma sürecinde karşılaştığı sorunlarla baş edebilmesi, süreçten verimli sonuç alabilmesi amacıyla kullandığı teknikler (Oluk & Başöncül, 2009), okuduğu metnin anlamını zihninde yapılandırmasına yönelik bilişsel araçlar (Piloneita, 2006), neyin ne zaman ve nasıl okuyacağını farkında olması (Kana, 2014), okuduğu metni kavraması ve üzerinde düşünmesini geliştirmek amacıyla kullandığı bilişsel yöntemler olarak tanımlanmaktadır (Mokhtari & Sheorey, 2002). Bireyin kullandığı bu stratejiler okumaya ilişkin farkındalıklarını sağlayan bilişüstü stratejiler olarak ifade edilmektedir (Keer, 2004). Birey, okuma sürecinde en uygun stratejiyi bilinçli olarak seçer ve yönetir (Carrell, 1998). Bireyin okumaya ilişkin kullandığı bilişüstü stratejiler okumaya hazırlık, okuma sırası ve okuma sonrası stratejiler olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Okumaya hazırlık stratejileri; bireyin okuma öncesinde metni okumadaki amaçlarını, kullanacağı uygun okuma stratejilerini belirlemesini ve metne yönelik güdülenmesini sağlayarak konu hakkındaki önceki bilgilerini harekete geçirmesi olarak ifade edilmektedir (Temizkan, 2008). Okuma sırası stratejileri; bireyin okuduğu metinle etkileşime girerek yazarın amacını kavramasını, metnin mantıksal yapısını ve içeriğini anlamasını, alt mesajların farkında olmasını sağlamak için kullandığı yöntemlerdir. Okuma sonrası stratejiler; bireyin okuduğu metni doğru ve eksiksiz bir şekilde kavramasını, okuma amaçlarını gerçekleştirme düzeyini, metinle ilgili önceden yaptığı tahminlerin tutarlılığını kontrol ettiği stratejilerdir (Yiğiter & Gürses, 2004). Ayrıca birey metinden edindiği bilgileri nasıl kullanabileceğini de belirlemektedir (Pressley & Afflerbach, 1995). Bireyin bilişüstü okuma stratejilerini etkin olarak kullanma becerisine sahip olması akademik hayatında daha başarılı sonuçlar elde etmesini sağlamaktadır. Bu stratejilerin ilkökul ve ortaokul düzeyinde öğrencilere kazandırılması gerekmektedir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarını, öğrencilerin puan ortalamalarının çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Yapılan araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtı aranmıştır;

a) Ortaokul öğrencilerinin “Okuma Stratejileri Bilişsel Farkındalık Ölçeği”nden aldıkları puan ortalamaları ölçeğin alt boyutlarında ve tamamında ne düzeydedir?

b) Ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişsel farkındalıkları cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın evren/örnekleme, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve analizine yönelik bilgiler sunulmaktadır.

Evren Örneklem

Araştırmaya dâhil edilen örneklem grubunun belirlenmesi amacıyla tarama yöntemleri arasında yer alan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Sivas il merkezinde yer alan farklı eğitim bölgelerindeki dört farklı ortaokulda eğitim görmekte olan 294 kız, 309 erkek olmak üzere toplamda 603 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubuna ilişkin demografik özellikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklem İlişkin Betimsel İstatistikler.

Değişkenler		(f)	(%)
Cinsiyet	Kız	294	48.76
	Erkek	309	51.24
Sınıf	5. Sınıf	106	17.58
	6. sınıf	170	28.19
	7. Sınıf	146	24.21
	8. Sınıf	181	30.02
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	213	35.32
	Ortaokul	247	40.96
	Lise	107	17.74
	Üniversite	36	5.97
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	105	17.41
	Ortaokul	183	30.35
	Lise	249	41.29
	Üniversite	66	10.95

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya ilişkin veriler; Karatay (2009) tarafından geliştirilen planlama stratejileri (9 madde), düzenleme stratejileri (14 madde), değerlendirme stratejileri (9 madde) olmak üzere üç alt boyut ve toplamda 32 maddeden oluşan “Okuma Stratejileri Bilişsel Farkındalık Ölçeği” uygulanarak elde edilmiştir. Ölçeğin güvenirliği toplam puanda .92; alt boyutlarında planlama stratejileri alt boyutunda .68, düzenleme stratejileri alt boyutunda .80, değerlendirme stratejileri alt boyutunda .80 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ise toplam puanda .92; alt boyutlarında planlama stratejileri alt boyutunda .76, düzenleme stratejileri alt boyutunda .82, değerlendirme stratejileri alt boyutunda .79 olarak belirlenmiştir. Ölçek beşli likert tipinde hazırlanmış olup

“Hiçbir Zaman Yapmam” (1) ile “Her Zaman Yaparım” (5) arasında derecelendirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 160 en düşük puan ise 32’dir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Sivas il merkezinde yer alan eğitim bölgelerine dikkat edilerek seçilmiş dört farklı ortaokulda öğretimine devam eden öğrencilere ölçeğin uygulanmasıyla elde edilmiştir. Araştırma için gerekli izinler alınmış ve öğrencilerin katılımında gönüllülük ilkesine dikkat edilmiştir. Ölçek 618 öğrenciye uygulanmış ancak 15 tanesi analiz için gerekli özellikleri taşımadığı için analize dâhil edilmemiştir. Araştırmanın verileri 5. sınıf düzeyinde 106, 6. sınıf düzeyinde 170, 7. sınıf düzeyinde 146 ve 8. sınıf düzeyinde 118 olmak üzere toplamda 718 öğrenciden elde edilmiştir. Verilerin analizi için SPSS 25.0 istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde; puanların normal dağılımını belirlemek için uygulanan Kolmogorov-Smirnov (K-S) Testi sonucunda veriler normallik varsayımını karşıladığı için Bağımsız Gruplar T testi ve ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testinin sonucunda anlamlı farklılık olduğu belirlenen değişkenlerde farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla LSD testi yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde; öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin aldıkları puan ortalamaları; cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim durumu açısından aldıkları puan ortalamaları ve değişkenler açısından elde edilen bulgular sunulmaktadır. Araştırma bulgularının elde edilmesi amacıyla uygulanan okuma stratejileri bilişüstü farkındalıkları ölçeğinden öğrencilerin aldıkları puan ortalamaları Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Puan Ortalamalarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçekler	N	En düşük puan	En yüksek puan	Ort.	ss
Toplam puan	603	39	160	111.33	22.53
Planlama	603	10	45	31.57	7.01
Düzenleme	603	16	70	49.48	10.09
Değerlendirme	603	9	45	30.23	7.32

Tablo 2’de öğrencilerin ölçekten aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının toplam puanda (69.58) orta düzeyde, planlama stratejileri alt boyutunda (70.16) yüksek düzeyde, düzenleme stratejileri alt boyutunda (70.69) yüksek düzeyde, değerlendirme stratejileri alt boyutunda (67.18) orta

düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin aldıkları en yüksek puan ortalamasının düzenleme stratejileri alt boyutunda en düşük puanın ise değerlendirme stratejileri alt boyutunda olduğu görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyet değişkeni açısından okuma stratejileri bilişüstü farkındalıkları arasında farklılık bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Okuma Stratejileri Bilişüstü Farkındalıkları Bağımsız T Testi Bulguları.

	Cins.	N	Ort.	ss	t	p
Toplam puan	Kız	294	114.45	22.24	3.346	.00*
	Erkek	309	108.36	22.44		
Planlama	Kız	294	32.39	6.89	2.926	.01*
	Erkek	309	30.78	7.05		
Düzenleme	Kız	294	51.22	9.86	4.181	.00*
	Erkek	309	47.83	10.05		
Değerlendirme	Kız	294	30.84	7.34	2.005	.04*
	Erkek	309	29.65	7.27		

*p<.05

Tablo 3'te yer alan bulgulara göre ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin toplamında ve tüm alt boyutlarında cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler lehine olmak üzere anlamlı farklılık p<.05 gösterdiği görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkeni açısından okuma stratejileri bilişüstü farkındalıkları arasında farklılık bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ortaokul Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Okuma Stratejileri Bilişüstü Farkındalıkları ANOVA Testi Bulguları.

	Sınıf	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam Puan	5.Sınıf	106	114.25	19.92	5.748	.00*	5-8*, 6-7*, 6-8*
	6.Sınıf	170	115.80	23.11			
	7.Sınıf	146	109.75	24.01			
	8.Sınıf	181	106.70	21.30			
Planlama	5.Sınıf	106	32.74	6.46	5.153	.00*	5-8*, 6-7*, 6-8*
	6.Sınıf	170	32.73	7.00			
	7.Sınıf	146	31.03	7.17			
	8.Sınıf	181	30.22	6.97			
Düzenleme	5.Sınıf	106	50.45	9.41	4.092	.01*	5-8*, 6-8*
	6.Sınıf	170	51.17	10.57			
	7.Sınıf	146	49.13	10.55			
	8.Sınıf	181	47.62	9.35			
Değerlendirme	5.Sınıf	106	31.07	6.55	5.425	.00*	5-8*, 6-7*, 6-8*
	6.Sınıf	170	31.72	7.16			
	7.Sınıf	146	29.60	8.04			
	8.Sınıf	181	28.86	7.02			

*p<.05

Tablo 4’te yer alan bulgular incelendiğinde; ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkeni açısından toplam puanda ve tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık $p<.05$ gösterdiği görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğun belirlenmesi amacıyla yapılan LSD testinden elde edilen bulgulara göre ölçeğin toplam puanında, planlama ve değerlendirme alt boyutlarında “5 ve 8”, “6 ve 7”, “6 ve 8” grupları arasında alt düzeydeki sınıflar lehine; düzenleme stratejileri alt boyutunda ise “5 ve 8”, “6 ve 8” grupları arasında yine alt düzeydeki sınıflar lehine anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Toplam puan üzerinden değerlendirildiğinde en yüksek puana sahip grubun altıncı sınıflar, en düşük puana sahip grubun ise sekizinci sınıflar olduğu görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim durumu değişkeni açısından okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarının anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Ortaokul Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Okuma Stratejileri Bilişüstü Farkındalıkları ANOVA Testi Bulguları.

	Eğitim Durumu	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam Puan	İlkokul	213	108.40	22.07	3.920	.01*	İlkokul-Lise* Ortaokul-Lise*
	Ortaokul	247	111.47	22.41			
	Lise	107	117.41	22.98			
	Üniversite	36	109.67	22.01			
Planlama	İlkokul	213	30.87	6.88	2.257	.04*	İlkokul-Lise*
	Ortaokul	247	31.57	6.99			
	Lise	107	33.02	7.05			
	Üniversite	36	31.36	7.47			
Düzenleme	İlkokul	213	48.16	10.04	3.635	.01*	İlkokul-Lise* Ortaokul-Lise*
	Ortaokul	247	49.60	10.12			
	Lise	107	52.06	10.02			
	Üniversite	36	48.86	9.30			
Değerlendirme	İlkokul	213	29.23	7.24	4.500	.00*	İlkokul-Lise* Ortaokul-Lise* Üniversite-Lise*
	Ortaokul	247	30.30	7.16			
	Lise	107	32.34	7.55			
	Üniversite	36	29.44	7.17			

* $p<.05$

Tablo 5’te yer alan bulgulara göre ortaokul öğrencilerinin anne eğitim durumu değişkenine göre okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin toplamında ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği $p<.05$ belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla uygulanan LSD testinden elde edilen bulgulara göre anlamlı farklılığın, toplam puanda ve düzenleme alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “Ortaokul-Lise” grupları arasında lise grupları lehine; planlama alt boyutunda “İlkokul-Lise” grupları arasında lise grubu lehine; değerlendirme alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “Ortaokul-

Lise”, “Üniversite-Lise” grupları arasında lise grupları lehine olduğu saptanmıştır. Toplam puan açısından değerlendirildiğinde en yüksek puana sahip grubun lise, en düşük puana sahip grubun ise ilkokul olduğu görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkeni açısından okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarının anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Ortaokul Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Okuma Stratejileri Bilişüstü Farkındalıkları ANOVA Testi Bulguları.

	Eğitim Durumu	N	Ort.	ss	F	p	Anlamlı Fark LSD
Toplam Puan	İlkokul	105	108.03	22.98	1.187	.04*	Yok
	Ortaokul	183	111.17	21.86			
	Lise	249	112.10	22.90			
	Üniversite	66	114.11	22.15			
Planlama	İlkokul	105	30.25	6.97	1.966	.04*	İlkokul-Üniversite*
	Ortaokul	183	31.62	6.76			
	Lise	249	31.76	7.17			
	Üniversite	66	32.77	7.01			
Düzenleme	İlkokul	105	48.07	10.73	.844	.01*	Yok
	Ortaokul	183	49.73	9.84			
	Lise	249	49.78	10.18			
	Üniversite	66	49.95	9.38			
Değerlendirme	İlkokul	105	29.71	7.24	.974	.04	Yok
	Ortaokul	183	29.83	7.21			
	Lise	249	30.45	7.35			
	Üniversite	66	31.38	7.65			

*p<.05

Tablo 6’da yer alan bulgulara göre ortaokul öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkeni açısından okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin planlama boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği p<.05 diğer alt boyutlar ve toplam puanda ise anlamlı farklılığın bulunmadığı p>.05 belirlenmiştir. Planlama alt boyutundaki farklılığın “İlkokul-Üniversite” grupları arasında üniversite grubu lehine olduğu görülmektedir. Toplam puanda baba eğitim durumu açısından en yüksek puana sahip grubun üniversite, en düşük grubun ise ilkokul olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre puan ortalamalarının anlamlı farklılık göstermeyen alt boyutlarda da eğitim durumu yükseldikçe arttığı görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının toplam puanda ve değerlendirme alt boyutunda orta düzeyde; planlama stratejileri ve düzenleme stratejileri alt boyutlarında ise yüksek düzeyde olduğu tespit

edilmiştir. Öğrencilerin aldıkları en yüksek puan ortalamasının düzenleme stratejileri alt boyutunda en düşük puanın ise değerlendirme stratejileri alt boyutunda olduğu görülmektedir. Koç ve Arslan (2017) tarafından ortaokul düzeyinde yapılan araştırma sonuçlarında öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin toplamında ve tüm alt boyutlarında yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Aykaç'ın (2018) çalışmasında da benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin toplamında ve tüm alt boyutlarında cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler lehine olmak üzere anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Sarıkaya (2017) tarafından yapılan çalışmada bu çalışmayla uyumlu olarak kız öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarının erkek öğrencilere daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Aykaç (2018), Bulut (2016), Koç ve Arslan (2017) yapılan çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir.

Öğrencilerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkeni açısından toplam puanda ve tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğun belirlenmesi amacıyla yapılan LSD testinden elde edilen bulgulara göre ölçeğin toplam puanında, planlama ve değerlendirme alt boyutlarında “5 ve 8”, “6 ve 7”, “6 ve 8” grupları arasında alt düzeydeki sınıflar lehine; düzenleme stratejileri alt boyutunda ise “5 ve 8”, “6 ve 8” grupları arasında yine alt düzeydeki sınıflar lehine anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Toplam puan üzerinden değerlendirildiğinde en yüksek puana sahip grubun altıncı sınıflar, en düşük puana sahip grubun ise sekizinci sınıflar olduğu görülmektedir. Bulut (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarında bu çalışmayla uyumlu olarak öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarında alt düzeydeki sınıflar lehine olmak üzere anlamlı farklılık bulunduğu saptanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarını destekleyen bir diğer çalışmada Koç ve Arslan (2017) tarafından yapılmıştır. Aykaç'ın (2018) araştırması da bu çalışmayla uyumluluk göstermektedir. Sarıkaya (2017) tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgularda sınıf düzeyi arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu farklılığın üst sınıflar lehine olduğu belirlenmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim durumu değişkenine göre okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin toplamında ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla uygulanan LSD testinden elde edilen bulgulara göre anlamlı farklılığın,

toplam puanda ve düzenleme alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “Ortaokul-Lise” grupları arasında lise grupları lehine; planlama alt boyutunda “İlkokul-Lise” grupları arasında lise grubu lehine; değerlendirme alt boyutunda “İlkokul-Lise”, “Ortaokul-Lise”, “Üniversite-Lise” grupları arasında lise grupları lehine olduğu saptanmıştır. Toplam puan açısından değerlendirildiğinde en yüksek puana sahip grubun lise, en düşük puana sahip grubun ise ilkokul olduğu görülmektedir. Güven ve Çam Aktaş (2013) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında anne eğitim değişkeni açısından öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı farklılığın olduğu ve bu farklılığın daha eğitilmiş anne durumu lehine olduğu belirlenmiştir. Koç ve Arslan’ın (2015) çalışmasında ise anne eğitim durumu açısından anlamlı farklılık belirlenmemiştir.

Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkeni açısından okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarının ölçeğin planlama boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği, diğer alt boyutlar ve toplam puanda ise anlamlı farklılığın bulunmadığı belirlenmiştir. Planlama alt boyutundaki farklılığın “İlkokul-Üniversite” grupları arasında üniversite grubu lehine olduğu görülmektedir. Toplam puanda baba eğitim durumu açısından en yüksek puana sahip grubun üniversite, en düşük grubun ise ilkokul olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre puan ortalamalarının anlamlı farklılık göstermeyen alt boyutlarda da eğitim durumu yükseldikçe arttığı görülmektedir. Gündüz’ün (2015) çalışmasında belirlenen bulgulara bakıldığında baba eğitim değişkeninin öğrencilerin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Koç ve Arslan (2015) tarafından ortaokul öğrencilerine yönelik yapılan araştırma sonuçlarında da baba eğitim durumu açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Öğrencilerin üst düzeyde okuma becerisine sahip olmaları akademik hayatları boyunca başarılı olmalarını desteklemektedir. Okumadan istenilen verimin en üst düzeyde alınması için ise uygun olan bilişüstü okuma stratejilerini kullanabilme becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin bu konudaki farkındalığının artırılması ve öğrencilerin okuma becerilerini geliştirecek etkinlikleri uygulamaları gerekmektedir. Bunun için de öncelikle eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına sonrasında ise hizmet içi eğitimlerde aktif görev yapan öğretmenlere uygulamalı olarak bu stratejilerin öğretilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin okuma ile ilgili problemlerinin sonraki eğitim süreçlerine de sarktığı ve olumsuz sonuçlar doğurduğu göz önüne alındığında temel eğitim ve ortaokul düzeyinde okuma ile ilgili çalışmaların oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. Ü. (1998). *Etkili öğrenme ve öğretme*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Akın, A., Abacı, R., & Çetin, B. (2007). Bilişötesi farkındalık envanteri'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7(2), 655-680.
- Ateş, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin okuma stratejileri üstbilişsel farkındalık düzeyleri (İnönü Üniversitesi örneği). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(4), 258-273.
- Aykaç, B. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin okuma stratejilerindeki üstbilişsel farkındalıklarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Baker, L., & Brown, A. L. (1984). Metacognitive skills and reading. R. Barr, M. L. Kamil, P. Mosenthal, P. D. Pearson (Eds.). In *handbook of reading research*, (2), s.353-394. White Plains, NY: Longman.
- Brown, A. L. (1987). Metacognition, executive control, self-regulation, and other more mysterious mechanisms. In F. E. Weinert, R. H. Kluwe (Eds.), *Metacognition, Motivation, and Understanding* (65-116). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bruning, R. H., Schraw, G. J., & Norby, M. M. (2014). *Bilişsel psikoloji ve öğretim*. Z. N. Ersözlü, R. Ülker (Çev. Edit.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bulut, A. (2016). Ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri bilişsel farkındalık düzeyleri/Cognitive awareness levels of reading strategies of secondary school students. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), 11(3), 625-644.
- Carrell, P. L. (1998). Can reading strategies be successfully taught? *Australian Review of Applied Linguistics*, 21(1), 1-20.
- Çakıroğlu, A., & Ataman, A. (2008). Üstbilişsel strateji öğretiminin okuduğunu anlama başarı düzeyi düşük öğrencilerde erişti artırımına etkisi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 1-13.

Desoete, A., & Özsoy, G. (2009). Introduction: Metacognition, more than the lognes monster? *Online Submission*, 2(1), 1-6.

Dunlosky, J., & Theiede, K. W. (1998). What makes people study more? An education of factors that affect self-paced study. *Acta Psychologica*, 98(1), 37-56.

Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new areaof cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906-911.

Gündüz, B. (2015). *Üniversite 1. sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ve eleştirel okuma becerileri üzerine bir durum çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Yüksek Lisans Programı, Ankara.

Güven, M., & Çam Aktaş, B. (2013). The relationship between critical reading and visual reading. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 3(6), 31-45.

Huitt, W. (1997). *Metacognition. Educational psychology interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University.

Jacobs, J. E., & Paris, S. G. (1987). Children's metacognition about reading: Issues in definition, measurement, and instruction. *Educational Psychologist*, 22(3-4), 225-278.

Kana, F. (2014). Ortaokul öğrencilerinin üstbilis okuma stratejileri farkındalık düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1) 100-120.

Karatay, H. (2009). Okuma stratejileri bilişsel farkındalık ölçeği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(19), 58-80.

Keer, H. (2004). Fostering reading comprehension in fifth grade by explicit instruction in reading strategies and peer tutoring. *British Journal of Educational Psychology*, 74(1), 37-70.

Koç, C., & Arslan, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin başarı yönelimlerinin ve okuma stratejileri bilişüstü farkındalıklarının incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi= Pegem Journal of Education and Instruction*, 5(5), 485. DOI: 1.14527/pegegog.2015.027

Koç, C., & Arslan, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin akademik öz yeterlik algıları ve okuma stratejileri bilişüstü farkındalıkları. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal Of Education Faculty)*, 14(1):745-778.

- Mazzoni, G., & Nelson, T. O. (2014). *Metacognition and cognitive neuropsychology: monitoring and control processes*. New York: Psychology Press.
- Mokhtari, K., & Reichard, C. A. (2002). Assessing students' metacognitive awareness of reading strategies. *Journal of Educational Psychology*, 94(2), 249-259.
- Mokhtari, K., & Sheorey, R. (2002). Measuring ESL students' awareness of reading strategies. *Journal of Developmental Education*, 25(3), 2-10.
- Nelson, T. O., & Narens, L. (1994). Why Investigate Metacognition? J. Metcalfe, & A. P. (Eds.). In *metacognition: knowing about knowing* (s. 1-25). Cambridge : MA: The MIT Press.
- Oluk, S., & Başöncül, N. (2009). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin üstbiliş okuma stratejilerini kullanma düzeyleri ile fen-teknoloji ve Türkçe ders başarıları üzerinde etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 183-194.
- Piloneita, P. (2006). *Genre and comprehension strategies presented in elementary basal reading programs: a content analysis*. Unpublished Doctoral Dissertation, Coral Fables Florida, University Of Miami.
- Pressley, M., & Afflerbach, P. (1995). *Verbal protocols of reading: The nature of constructively responsive reading*. London: Routledge.
- Sarıkaya, A. (2017). *Türkçe öğretmen adaylarının üst bilişsel okuma stratejileri ve öğrenme stilleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Bolu.
- Schneider, W., & Lockl, K. (2002). The development of metacognitive knowledge in children and adolescents. T. Perfect, B. Schwartz (Eds.). In *applied metacognition*. West Nyack, NY, USA: Cambridge University Pres.
- Sweet, A. P., & Snow, C. (2002). Reconceptualizing reading comprehension. C. Collins-Block, L. B. Gambrell, & M. Pressley (Eds.). In *improving comprehension instruction: Rethinking research, theory, and classroom practices* (pp. 17–53). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Temizkan, M. (2008). Bilişsel okuma stratejilerinin Türkçe derslerinde bilgiye dayalı metinleri okuduğunu anlama üzerindeki etkisi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 129-148.

Yıldırım, A., Doğanay, A., & Türkoğlu, A. (2009). *Okulda başarı için ders çalışma ve öğrenme yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yiğiter, K., & Gürses, T. (2004). Reading strategies employed by ELT learners at advanced level. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 209-225.

ÇALIŞANLARININ TKY UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ: BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ ÖRNEĞİ

Seda ÖZFIDANCI

Dr. Öğr. Üyesi Enis Baha BİÇER

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Öğr. Gör. Abdullah MISIRLIOĞLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Esas itibarıyla kökenleri tarih öncesi dönemlere dayanan ancak 21.yy'da popülerlik kazanan Toplam Kalite Yönetimi (TKY) uygulamaları, önceleri üretim işletmeleri daha sonra hizmet işletmelerinde bugün ise tüm sektörlerde maliyeti azaltmak, rekabet üstünlüğü sağlamak ve karlılığı artırmak amacıyla hızla yayılmıştır. Toplam kalite yönetimi bu katkılarının yanında işletmelerin tüm iş süreçlerini de derinden etkilediği gerçeğinden hareketle bu çalışmada bir hizmet işletmesi olan hastanelerde, hastane çalışanlarının TKY uygulamalarına ilişkin algı düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini, 2018 yılı ilk yarısında CÜ hastanesinde çalışanlar arasından basit rastgele örnekleme metoduyla seçilen 150 personel oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak 9 sorudan oluşan kişisel bilgi formu ve Ustasüleyman (2011) tarafından geliştirilen, araştırmacı tarafından sağlığa uyarlanan 51 sorudan oluşan, hastane çalışanlarının TKY uygulamalarına ilişkin algı düzeylerini ölçmeye yönelik anket soruları kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı aracılığıyla betimsel istatistikler, güvenilirlik analizi, normallik testi, bağımsız gruplar t testi, tek yönlü ANOVA analizi, korelasyon analizi yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Çalışmada, hastane çalışanlarının TKY uygulamalarına ilişkin algı düzeyleri ile kalite üzerine eğitim alma durumları ve hastanedeki pozisyon değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Toplam Kalite Yönetimi, Hastane Çalışanları

GİRİŞ

Yaşadığımız çağda teknoloji alanında yaşanan büyük değişimler ve üretimin hızlanması firmaların yönetim faaliyetlerine önem vermesini zorunlu kılmıştır. Yönetim alanında firmaların belirlemiş olduğu hedefe ulaşabilmesi için verimli, ekonomik ve kaliteli mal veya hizmet tasarlaması kaçınılmazdır. Firmalar yönetim ve organizasyon bileşenlerini uyguladıkları zaman kalite ortaya çıkmaktadır. Nitekim kalite kontrolü, kalite yönetimi ve sürekli geliştirme kavramları ile TKY uygulaması hızla değer kazanmıştır. TKY, bir işletmede sonuçlardan ziyade süreçlere odaklanarak, bütün personelin geliştirilmesiyle ilgili yönetsel kararları bir bütün halinde alan, bilimsel verilerin çözümlemesine dayanan bir yaklaşımdır (İnce, 2007: 46). 19.yy’da temeli atılan kalite uygulamalarından TKY, günümüz koşullarında sadece üretim alanında değil hizmet sektöründe de büyük önem taşımaktadır.

Hizmet kalitesinin değerlendirilmesini, temel figür olan müşteriler yapmaktadır. Her ne iş yapılırsa yapılsın; müşteriye anlamak, işte (hizmet sunumunda) büyük ölçüde başarılı olmak anlamına gelmektedir. Bunun için müşteri odaklılığına dayanan TKY anlayışını benimsemek gerekmektedir. Müşterinin ihtiyaç, beklenti ve memnuniyetine odaklı yönetim anlayışı (TKY), tüketici tatmin araştırmalarını bir pazar araştırması olmaktan çıkararak hizmet kalitesini değerlendirme aracı haline getirmiştir. Sağlık hizmetlerinde TKY, müşteri ihtiyaç ve beklentilerinin tatminidir.

TKY uygulamalarının sağlık kurumlarında özellikle de hastanelerde uygulamaya başlanmasıyla birlikte çalışanların motivasyonu olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. TKY uygulamaları personel üzerine olan etkisinin yanı sıra kurumda bir takım artılar ve avantajlar sağlamaktadır. Bunların en önemlileri ise hata oranındaki düşüş ve maliyetlerde oluşan düşüştür.

Alanyazın incelendiğinde, TKY’nin sayılan bu önemlerine karşın sağlık kurumlarında çalışan personele yönelik araştırma sınırlıdır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde ise beklenti ile algı arasındaki farkı ölçen SERVQUAL analizinin kullanıldığı görülmektedir (Kayhan, 2015; Alp, 2014; Yazgan, 2009; Şarbak, 2009; Sezer, 2009).

YÖNTEM

Bu araştırmada hastane çalışanlarının TKY uygulamalarına ilişkin algı düzeyleri incelenmiştir. Bu bağlamda hizmet sektörü olan sağlık kurumlarında çalışmanın uygulaması yapılmıştır. Uygulama alanı olarak “Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Uygulama ve

Araştırma Hastanesi” (SCÜH) seçilmiştir. Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, verilerin uygulanması ve değerlendirilmesi gibi konular hakkında bilgi verilecektir.

Evren/Örneklem

Araştırmanın evreni 01.06.2018 - 01.07.2018 tarihleri arasında SCÜH’da görev yapan personellerden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleminin ise; SCÜH’da çalışmanın yapıldığı dönemde aktif olarak görevi başında bulunan personelin 240 olduğu görülmüştür. Bu sayıya yapılan örneklem hesaplamasında, toplam 150 kişiye anket yapılması kararlaştırılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	Yüzde(%)
Kadın	64	42,7
Erkek	86	57,3
Yaş gurubu	Sayı	Yüzde(%)
20-24 yaş	23	15,3
25-29 yaş	30	20,0
30-34 yaş	24	16,0
35-39 yaş	35	23,3
40-44 yaş	16	10,7
45 ve üzeri yaş	22	14,7
Medeni Durum	Sayı	Yüzde(%)
Evli	103	68,7
Bekar	47	31,3
Pozisyon	Sayı	Yüzde(%)
Hekim	34	22,6
Hemşire	28	18,7
Sağlık teknisyeni	14	9,3
Memur	32	21,3
Güvenlik	13	8,7
Diğer	31	20,6
Görevdeki Çalışma Süresi	Sayı	Yüzde(%)
1-10 yıl	98	65,3
11-20 yıl	39	26,0
21 ve üzeri yıl	13	8,6
Kalite Eğitimi Alma Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Evet	70	46,7
Hayır	80	53,3
Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Lise	15	11,0
Önlisans	44	29,3
Lisans	64	42,7
Lisansüstü	27	18,0
Toplam	150	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin demografik dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %57,3’ü erkeklerden oluşurken %42,7’si kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %23,3’ü 35-39 yaş

arasında, %20'si 25-29 yaş arasında, %16'sı 30-34 yaş arasında, %15,3'ü 20-24 yaş arasında, %10,7'si 40-44 yaş arasında, %14,7'si 45 ve üzeri yaş arasındadır. Katılımcıların %68,7'si evli, %31,3'ü bekardır. Araştırma kapsamındaki kişilerin hastanedeki görevleri incelendiğinde, %21,3'ü hekim ve idari personelden oluşurken, %20,6'sı diğer meslek gruplarından, %18,7'si hemşirelerden, %9,3'ü sağlık teknisyeninden ve % 8,7'si güvenliklerden oluşmaktadır.

Katılımcıların görevdeki yılları incelendiğinde, %65,3'ünün 1-10 yıl arasında, %26'sının 11-20 yıl arasında, %8,6'sının 21 ve üzeri yıl arasında, çalıştığı görülmektedir. Örneklem gurubunun %53,3' ünün kalite eğitimi almadığı, %46,7'sinin kalite eğitimi aldığı görülmüştür. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde ise %42,7'sinin lisans mezunu, %29,3'ünün önlisans, %18'inin lisansüstü, %11'sinin lise, %1,3'ünün ortaokul mezuniyetine sahip bireyler olduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu, “kişisel bilgi formu” ve “hastane çalışanlarında TKY algısı” anketi olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu; katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olup 9 sorudan oluşmaktadır. Bu değişkenlerin soruları araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Hastane çalışanlarında TKY algısı: Anket, Ustasüleyman (2011) tarafından geliştirilmiş TKY uygulamalarına yönelik anket formundan esinlenerek, araştırmacı tarafından sağlık sektöründe çalışanlara uyarlanmış 51 sorudan oluşmaktadır. Beşli likert tipinde hazırlanan ölçek, Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5) puan olmak üzere, ölçeğe verilen cevaplardan en düşük 51 puan en yüksek 255 puan elde edilmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmaya başlamadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kuruldan izin alınmıştır. Etik kurul izninden sonra SCÜH yönetiminden izin alınarak çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul edilen kişilerle yüz yüze görüşme yöntemiyle anketler uygulanmıştır.

Çalışmada elde edilen veriler SPSS 22.0 programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılımdan gelip gelmediğine Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmıştır. Veriler parametrik şartları sağladığı için bağımsız iki grup için Independent Sample t Testi, ikiden fazla grup için F Testi (ANOVA) ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

SCÜH’da hizmet vermekte olan hastane çalışanlarının TKY uygulamalarına ilişkin algı düzeylerinin incelendiği araştırmanın bu bölümünde gönüllü olarak anket formu dolduran 150 sağlık çalışanına yapılan anketlerin sonuçlarına yer verilmiştir.

51 maddeden oluşan TKY ölçeğine ait güvenilirlik katsayıları incelendiğinde; genel ölçek algılarına ait Cronbach’s Alpha değerinin 0,970 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu değer $0,80 < \text{Cronbach's Alpha} < 1$ arasında olduğundan ölçek güvenilirliğinin çok yüksek düzeyde olduğunu gösterir.

Tablo 2. TKY Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	X	Ss	Levene test		T	P
					F	p		
Müşteri Odaklılık	Kadın	64	3,04	,864	,644	,424	,595	,553
	Erkek	86	2,95	,991				
Liderlik	Kadın	64	2,87	,945	,001	,979	,704	,482
	Erkek	86	2,76	,960				
Sürekli İyileştirme	Kadın	64	2,96	,954	,217	,642	,767	,444
	Erkek	86	2,84	,940				
Takım Çalışması	Kadın	64	2,71	1,107	,406	,525	,220	,826
	Erkek	86	2,67	1,001				
Tedarikçi Kalitesinin Yönetimi	Kadın	64	2,81	,718	5,662	,019	1,061	,290
	Erkek	86	2,66	,953				
Eğitim	Kadın	64	2,85	1,053	4,019	,047	,792	,430
	Erkek	86	2,70	1,195				
Ürün Tasarımı	Kadın	64	2,96	,976	9,278	,003	1,643	,103
	Erkek	86	2,65	1,232				
Süreçlerin Yönetimi	Kadın	64	2,77	1,067	1,350	,247	,888	,376
	Erkek	86	2,61	1,142				
Performans	Kadın	64	2,76	1,084	,003	,960	,046	,963
	Erkek	86	2,76	1,093				

Yapılan araştırmaya göre TKY ölçeği ve alt boyutlarının cinsiyete göre farklılaşma durumu incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Tablo 3. TKY Ölçeği ve Alt Boyutlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

	Medeni Durum	n	X	Ss	Levene test			
					F	p	t	P
Müşteri Odaklılık	Evli	103	2,97	,99	2,677	,104	-,408	,684
	Bekar	47	3,04	,80				
Liderlik	Evli	103	2,74	,96	,021	,884	-1,189	,237
	Bekar	47	2,94	,90				
Sürekli İyileşme	Evli	103	2,78	,91	,495	,483	-2,207	,029*
	Bekar	47	3,14	,97				
Takım Çalışması	Evli	103	2,61	1,00	,015	,904	-1,375	,171
	Bekar	47	2,86	1,11				
Tedarikçi Kalitesinin Yönetimi	Evli	103	2,63	,86	,447	,505	-2,116	,036*
	Bekar	47	2,94	,82				
Eğitim	Evli	103	2,70	1,18	3,166	,077	-,960	,339
	Bekar	47	2,90	1,02				
Ürün Tasarımı	Evli	103	2,71	1,16	,253	,615	-1,151	,252
	Bekar	47	2,94	1,06				
Süreçlerin Yönetimi	Evli	103	2,62	1,07	,169	,682	-,877	,382
	Bekar	47	2,79	1,18				
Performans	Evli	103	2,76	1,11	,379	,539	-,047	,962
	Bekar	47	2,77	1,02				

*P<0,05

TKY ölçeği alt boyutlarının medeni durumla olan ilişkisi incelendiğinde, sürekli iyileşme alt boyut algılarının medeni duruma göre farklılığının, istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=-2,207$; $p<0,05$). Evlilerin ($\bar{x}=2,78$) sürekli iyileşme algıları bekarlara ($\bar{x}=3,14$) göre daha düşüktür. Tedarikçi kalitesinin yönetimi alt boyut algılarının medeni duruma göre farklılığının, istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=-2,116$; $p<0,05$). Evlilerin ($\bar{x}=2,63$) tedarikçi kalitesinin yönetimi algıları bekarlara ($\bar{x}=2,94$) göre daha düşüktür.

TKY ölçeği alt boyutlarının kalite eğitimi alma durumu ile olan ilişkisi incelendiğinde, sürekli iyileşme alt boyut algılarında kalite eğitimi alma durumuna göre anlamsal bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($t=-2,467$; $p<0,05$). Kalite eğitimi almış olanların ($\bar{x}=2,69$) sürekli iyileşme algıları bu eğitimi almamışlara ($\bar{x}=3,07$) göre daha düşüktür. Takım çalışması alt boyut algılarının da kalite eğitimi alma durumuna göre farklılığının %95 güven seviyesinde istatistiksel anlamlı olduğu belirlenmiştir. ($t=-2,114$; $p<0,036$) Kalite eğitimi almış katılımcıların ($\bar{x}=2,50$) takım çalışması algılarının, bu eğitimi almamış bireylere göre ($\bar{x}=2,86$) daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4. TKY Ölçeği ve Alt Boyutlarının Kalite Eğitimi Alma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

		Levene test						
	Kalite Eğitimi	n	X	Ss	F	p	t	P
Müşteri Odaklılık	Evet	70	2,85	,93	,162	,688	-1,786	,076
	Hayır	80	3,12	,93				
Liderlik	Evet	70	2,77	,87	5,242	,023	-,188	,851
	Hayır	80	2,80	1,02				
Sürekli İyileşme	Evet	70	2,69	,83	4,052	,046	-2,467	,015*
	Hayır	80	3,07	1,01				
Takım Çalışması	Evet	70	2,50	1,08	1,375	,243	-2,114	,036*
	Hayır	80	2,86	,99				
Tedarik. Kalite Yönetimi	Evet	70	2,59	,84	,269	,605	-1,649	,101
	Hayır	80	2,82	,85				
Eğitim	Evet	70	2,69	1,12	,050	,823	-,696	,488
	Hayır	80	2,82	1,16				
Ürün Tasarımı	Evet	70	2,62	1,09	3,766	,054	-1,545	,125
	Hayır	80	2,91	1,17				
Süreçlerin Yönetimi	Evet	70	2,57	,96	11,451	,001	-1,013	,313
	Hayır	80	2,76	1,23				
Performans	Evet	70	2,75	1,02	4,100	,045	,042	,967
	Hayır	80	2,75	1,15				

*P<0,05

Tablo 5. TKY Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yaş Gruplarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Yaş	n	x	s.s	F	P	Fark
Tedarikçi Kalitesinin Yönetimi	20-24 ⁽¹⁾	23	3,16	,68	3,190	,009*	(1-4)
	25-29 ⁽²⁾	30	2,97	,88			
	30-34 ⁽³⁾	24	2,47	,90			
	35-39 ⁽⁴⁾	35	2,44	,71			
	40-44 ⁽⁵⁾	16	2,57	,74			
	45-49 ⁽⁶⁾	22	2,79	1,03			

Araştırmaya katılanların TKY ölçeği ve alt boyutlarına ait algılarının yaşa göre farklılığının, istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre, tedarikçi kalitesinin yönetimi alt boyut algılarının yaş gruplarına göre istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir (F=3,190; p<0,05). Test sonucunda yaş aralığı 20-24 yaş grubunda olanların ($\bar{x}$ =3,16) tedarikçi kalitesinin yönetimi algıları 35-39 ($\bar{x}$ =2,44) olanlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 6. TKY Ölçeği ve Alt Boyutlarının Pozisyon Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Has.pozisyon	N	X	Ss	F	P	Fark
Sürekli İyileşme	Hekim ⁽¹⁾	34	2,73	,85	2,300	0,048*	(1-3) (4-3)
	Hemşire ⁽²⁾	28	3,01	,99			
	Sağlık tek. ⁽³⁾	14	3,57	,71			
	Memur ⁽⁴⁾	32	2,64	,92			
	Güvenlik ⁽⁵⁾	13	2,88	,92			
	Diğer ⁽⁶⁾	29	2,94	1,01			
Eğitim	Hekim ⁽¹⁾	34	2,78	1,00	2,674	0,024*	(4-6)
	Hemşire ⁽²⁾	28	2,90	1,25			
	Sağlık tek. ⁽³⁾	14	3,07	1,33			
	Memur ⁽⁴⁾	32	2,18	,99			
	Güvenlik ⁽⁵⁾	13	2,74	1,42			
	Diğer ⁽⁶⁾	29	3,12	,88			
Ürün Tasarımı	Hekim ⁽¹⁾	34	2,88	1,16	3,800	0,003*	(4-6)
	Hemşire ⁽²⁾	28	2,55	1,11			
	Sağlık tek. ⁽³⁾	14	3,25	,86			
	Memur ⁽⁴⁾	32	2,19	1,09			
	Güvenlik ⁽⁵⁾	13	2,98	1,08			
	Diğer ⁽⁶⁾	29	3,23	1,04			
Süreçlerin Yönetimi	Hekim ⁽¹⁾	34	2,72	1,05	3,046	0,012*	(4-6)
	Hemşire ⁽²⁾	28	2,53	1,22			
	Sağlık tek. ⁽³⁾	14	3,10	,92			
	Memur ⁽⁴⁾	32	2,13	1,02			
	Güvenlik ⁽⁵⁾	13	3,03	1,01			
	Diğer ⁽⁶⁾	29	3,00	1,08			

*P<0,05

Araştırmaya katılanların TKY ölçeği ve alt boyutlarına ait algılarının hastanedeki pozisyonlarına göre farklılığının, istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre, sürekli iyileşme, eğitim, ürün tasarımı ve süreçlerin yönetimi alt boyut algılarının hastanedeki pozisyon gruplarına göre istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Test sonucunda sağlık teknikeri ($\bar{x}=3,57$) olanların sürekli iyileşme algıları hekim ($\bar{x}=2,73$), memur ($\bar{x}=2,64$) olanlara göre daha yüksektir. Memur olanların eğitim, ürün tasarımı ve süreç yönetimi algıları diğer personellere göre daha düşüktür.

Tablo 7. TKY Ölçeği ve Alt Boyutlarının Çalışma Süresine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Çalışma yılı	X	N	Ss	F	P	Fark
Müşteri Odaklılık	1-10 ⁽¹⁾	98	3,07	,89	3,332	0,039*	(1-2) (3-2)
	11-20 ⁽²⁾	39	2,68	,96			
	21-30 ⁽³⁾	13	3,31	1,02			
Eğitim	1-10 ⁽¹⁾	98	2,59	1,13	3,616	0,029*	(1-2) (1-3)
	11-20 ⁽²⁾	39	3,01	1,06			
	21-30 ⁽³⁾	13	3,30	1,10			

*p<0,05

Araştırmaya katılanların TKY ölçeği ve alt boyutlarına ait algılarının hastanedeki çalışma yılına göre farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre, müşteri odaklılık ve eğitim alt boyut algılarının çalışma

süresine göre istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Test sonucunda çalışma süresi 11-20 ($\bar{x} = 2,68$) olanların müşteri odaklılık algıları çalışma süresi 1-10 yıl ($\bar{x} = 3,07$), 21-30 yıl ($\bar{x} = 3,31$) olanlara göre daha düşüktür. Çalışma süresi 1-10 ($\bar{x} = 2,59$) olanların eğitim algıları çalışma süresi 11-20 yıl ($\bar{x} = 3,01$), 21-30 yıl ($\bar{x} = 3,30$) olanlara göre daha düşüktür.

Araştırmaya katılanların TKY ölçeği ve alt boyutlarına ait algılarının eğitim durumuna göre farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre, TKY ölçeği alt boyutlarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak %95 güven seviyesinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($p > 0,05$).

Tablo 8. TKY Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Pearson Korelasyon Analiz Sonuçları

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
A	1	,250**	,312**	,034	,259**	,236**	,112	,069	,262**
B		1	,600**	,482**	,575**	,494**	,506**	,587**	,587**
C			1	,490**	,594**	,689**	,631**	,650**	,665**
D				1	,644**	,630**	,672**	,660**	,582**
E					1	,634**	,650**	,676**	,555**
F						1	,794**	,760**	,787**
G							1	,858**	,655**
H								1	,714**
I									1

(A:Müşteri Odaklılık, B:Liderlik; C:Sürekli İyileşme, D: Takım Çalışması, E:Tedarikçi Kalitesinin Yönetimi, F: Eğitim, G:Ürün Tasarımı, H: Süreçlerin Yönetimi, I: Performans)

Tablo 8’ de yer alan alt boyutlar arasındaki ilişki incelendiğinde; müşteri odaklılık alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasında pozitif yönde düşük kuvvetli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Liderlik alt boyutu ile diğer alt boyutlar arasında pozitif yönde orta kuvvetli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Sürekli iyileşme, takım çalışması ve tedarikçi ilişkisinin yönetimi alt boyutları ile diğer alt boyutlar arasında pozitif yönde yüksek kuvvetli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim alt boyutu ile ürün tasarımı, süreçlerin yönetimi ve performans alt boyutları arasında

pozitif yönde yüksek kuvvetli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ürün tasarımı alt boyutu ile süreçlerin yönetimi arasında pozitif yönde çok yüksek kuvvetli, performans arasında ise pozitif yönde yüksek kuvvetli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Süreçlerin yönetimi ile performans arasında ise pozitif yönde yüksek kuvvetli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kısacası alt boyutlar arasında pozitif yönde ve kuvvetli bir ilişki olduğu söylenebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Toplam kalite yönetimi uygulamalarında temel amaç, örgütlerin nihai olarak kalitesini yükseltmek, verimliliği üst seviyelere taşımak, maliyetleri azaltmak, müşteri memnuniyetini üst düzeylere taşımaktır. TKY uygulamalarının bu denli öneme sahip olmasına karşın Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerde etkin bir biçimde hayata geçirilememektedir. Bu sebeple CÜ hastanesinde hizmet vermekte olan hastane çalışanlarının TKY uygulamalarına ilişkin algı düzeylerini ölçmeyi amaçlayan çalışmadan çıkarılan sonuçlar aşağıda incelenmiştir.

Örneklem gurubunun büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu 35-39 yaş aralığındadır ve büyük kısmı evlidir. Örneklem gurubunun büyük çoğunluğu idari personel ve hekimlerden oluşurken hemşire ve diğer pozisyonlardaki görevlilerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Örneklem gurubunun büyük çoğunluğunun meslekteki çalışma süresi 1-10 yıl arasındadır. Kalite konusunda eğitim alan ve almayanların sayısı birbirine çok yakındır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi lisans mezunudur.

Araştırma sonuçlarına göre, kadınlarda TKY algı düzeyi erkeklere oranla daha yüksek olmasına karşın istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sezer (2009) ve Şarbak (2009)'ın çalışmalarında da cinsiyet ile TKY algı düzeyi arasında anlamlı farklılık saptanmamış olması araştırma sonucunu desteklemektedir. Alp (2014)'in çalışmasında ise kadınlarda TKY algı düzeyinin erkeklere oranla daha düşük olduğu fakat bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığı görülmektedir. Medeni durum değişkenine göre incelendiğinde, evlilerin sürekli iyileşme ve tedarikçi kalitesinin yönetimi algılarının bekarlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Kayhan (2015) ise çalışmasında evli olanların kalite algılarının bekar olanlardan daha yüksek olduğunu saptamıştır. Yardan ve Arslan'ın (2014) çalışmasında ise medeni durum ile algı arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, hastane çalışanlarının TKY algı düzeylerinin sürekli iyileşme ve takım çalışması alt boyutları ile kalite eğitimi alma durumu arasında, anlamlı bir farklılık var olup, eğitimin kalite bilincini artırdığı ve bu sebepten algının farklılaştığı söylenebilir.

Araştırmaya katılanların TKY uygulamalarına ilişkin algılarının yaşa göre farklılığının incelenmesi sonucunda, tedarikçi kalitesinin yönetimi alt boyut algılarının yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmış olup, yaş aralığı 20-24 yaş grubunda olanların tedarikçi kalitesinin yönetimi algıları 35-39 olanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Alanyazında ise yaşa göre kalite algısının farklılaştığı görülmektedir. Alp (2014), Sezer (2009) ve Şarbak (2009) çalışmalarında kalite algısının yaşa göre farklılık göstermediğini saptamışken, Yazgan (2009) çalışmasında kalite algısının en yüksek 41-50 yaş grubunda, en düşük 20 yaş ve altı gruba ait olduğu sonucuna varmıştır.

Araştırmaya katılanların TKY uygulamalarına ilişkin algılarının hastanedeki pozisyonlarına göre farklılığının incelenmesi sonucunda, farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Buna göre sağlık teknikeri olanların sürekli iyileşme algıları hekim ve memur olanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Sezer'in (2009) çalışma sonuçları da araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Fakat Şarbak'ın (2009) çalışmasında doktorların, Kayhan'ın (2015) çalışmasında ise ebelerin kalite algıları yüksek çıkmıştır. Çalışanların eğitim alt boyut algılarının hastanedeki pozisyon gruplarına göre incelenmesi sonucunda, memur olanların eğitim algıları diğer personellere göre daha düşük çıkmıştır. Ürün tasarımı ve süreçlerin yönetimi alt boyut algılarının hastanedeki pozisyon gruplarına göre incelenmesi sonucunda memur olanların ürün tasarımı algıları diğer personellere göre daha düşük bulunmuştur.

Katılımcıların TKY uygulamalarına ilişkin algılarının hastanedeki çalışma yılına göre farklılığının incelenmesi sonucunda, farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Buna göre çalışma süresi 11-20 olanların müşteri odaklılık algıları çalışma süresi 1-10 yıl, 21-30 yıl olanlara göre daha düşüktür. Çalışma süresi 1-10 yıl olanların eğitim algıları çalışma süresi 11-20 yıl ve 21-30 yıl olanlara göre daha düşüktür. Şarbak'ın (2009) çalışmasında ise 6-20 yıl çalışanların 21 yıl ve üzeri çalışanlara göre kalite algıları daha yüksek bulunmuştur.

TKY algısı ve eğitim düzeyleri karşılaştırılmasına bakıldığında; hastane çalışanlarının TKY algı düzeyleri ile eğitim durumu arasında anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Aynı şekilde Akar ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında da eğitim ve TKY algısı arasında ilişki görülmemiştir. Fakat Şarbak'ın (2009) çalışmasında eğitim düzeyi ile kalite algısı arasında ilişki tespit edilmiş olup, eğitim düzeyi yükseldikçe kalite algısının düştüğü görülmüştür. Yazgan (2009) ise çalışmasında eğitim düzeyi ile kalite algısı arasında pozitif yönlü ilişki saptamıştır. Bu sonuçlara göre kalite algısı ile eğitim değişkeni arasındaki ilişki alan yazında farklılık göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar ve bu süreçte kazanılan tecrübeler ışığında, gelecekte benzer konuları çalışacak olan araştırmacılara TKY algı düzeyleri orta seviyede bulunan hastane çalışanlarına yönelik eğitimlerin planlanarak uygulanması önerilmektedir. Bu bağlamda eğitim niteliğinde olan etkinlikler, bilgilendirici toplantılar ve faaliyetlerin düzenlenmesi önerilebilir. İletişimin en büyük etkisini gösterdiği, hekim, hemşire ve hasta ilişkilerindeki doğru iletişimin kalite ve başarıya olan etkisi vurgulanabilir.

Farklı bölümlerden oluşan sağlık kuruluşlarındaki bölüm yöneticilerinin kalite gelişimi uğraşlarına katılması sağlanabilir. Bu bölümlerde görev yapan personelin düşüncelerini ve önerilerini rahatlıkla sunabileceği bir ortam hazırlanabilir.

Çalışanların başarı elde ettikleri durumlarda, övgü ve ödüllendirilmesi sağlanırken, bireysel hataların önüne geçmek için, oluşacak hataların konuşularak iletişimin ve takım çalışmasının güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKAR Y, Beyazıt GY, Pınar A. (2015), “Sağlık sektöründe kalite yönetimi, sağlık yöneticilerinin kalite anlayışı, Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi Yayınları, Ankara, 2(2), 77.

ALP, Y. A. (2014), Sağlık İşletmelerinde Hizmet Kalitesi Kapsamında İç Müşteri Kalite Algısı, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

İNCE C., (2007), Toplam Kalite Yönetiminin İş gören Tatminine Etkileri Üzerine Nevşehir Yöresindeki Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, Doktora Tezi, İşletme Anabilim dalı, Nevşehir.

KAYHAN, C., (2015), Sağlık Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: Hizmeti Sunanlar Ve Alanlar, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Hizmetlerinde Yönetim Anabilim Dalı, Manisa.

SEZER, A., (2009), Hastane İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcing) Hizmet Kalitesine Etkisi Ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İzmir.

ŞARBAK, M., (2009), Sağlık Müdürlüklerinde Hizmet Kalitesinin Ölçümü: İzmir İl Sağlık Müdürlüğü'nde Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İzmir.

USTASÜLEYMAN T., (2011), Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Firma Performansı Üzerine Etkisi: Türkiye'nin 500 Büyük Firmasına Yönelik Bir Araştırma, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/2 67-96

YARDAN, E.Y. Arslan B., (2014), Sağlık Çalışanlarının Sağlık Hizmet Kalitesi Değerlendirmeleri. V. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi, Sözel Bildiriler, Ankara: 103-117.

YAZGAN, M. (2009), Sağlık İşletmelerinde, Hizmet Kalitesinin Sağlık Hizmeti Sunan Ve Sağlık Hizmeti Alan Taraflarca Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İzmir.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE NESNELERİN İNTERNETİ UYGULAMALARI

INTERNET OF THINGS APPLICATIONS IN THE HEALTH SECTOR

Prof. Dr. Özgür ASLAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

Dr. Nurperihan TOSUN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler tüm sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de önemli etkileri beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, küresel nüfus yaşlanmakta, kronik hastalıkların sayısı artmakta ve sağlık harcamalarında artış meydana gelmektedir. Bu durum sağlığa erişimi önemli ölçüde etkilemekte ve sağlık alanında hız, kalite ve maliyet gibi hususları gündeme getirerek gelişen teknolojiye vurgu yapmaktadır. Sağlık sektörü alanında akıllı sensörler ve tıbbi cihaz entegrasyonu gibi birçok uygulama bulunmaktadır. Nesnelerin interneti adı verilen sensör ve teknolojik ağ temelli uygulamalar, doktorların da sağlık hizmeti verme şeklini geliştirme potansiyeline sahiptir. Nesnelerin interneti destekli cihazlar sağlık sektöründe uzaktan izlemeyi mümkün kılarak, hastaları güvenli ve sağlıklı tutma olanağı sunmaktadır. Ayrıca bu sistemler vasıtasıyla doktorlarla etkileşimler daha kolay ve daha verimli hale geldiğinden, hasta katılımı ve memnuniyetini artmaktadır. Bunun yanı sıra, hasta sağlığının uzaktan izlenmesi hastanede kalış süresinin azaltılmasına yardımcı olmakta; sağlık hizmeti maliyetlerini önemli ölçüde düşürmekte ve tedavi sonuçlarını iyileştirme üzerinde büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Yukarıda ifade edilen hususlar bağlamında çalışmada nesnelerin interneti ile ilgili genel literatür verilmiş, sağlık alanındaki uygulamalar ve bu teknolojilere ilişkin faydalar ile karşılaşılan sorunlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Internet, Nesnelerin İnterneti, Uygulama Alanları, Sağlık Sektörü, IoT**ABSTRACT**

Technological developments in recent years, as well as in the whole sector also bring with its significant effects in the health sector. However, the global population is getting older,

the number of chronic diseases increases and health expenditures increase. This situation affects health access significantly and emphasizes on the developing technology by bringing up the issues such as speed, quality and cost in the field of health. There are many applications in the health sector such as intelligent sensors and medical devices integration. Sensors and technological network-based applications, called the internet of things, have the potential to improve the way of doctors give health care service. The devices supported by the internet of things, enable remote monitoring in the health sector and provide the opportunity to keep the patients' safe and healthy. In addition, since interactions with doctors through these systems are becoming easier and more efficient, the patient participation and satisfaction increase. In addition, remote monitoring of the patient's health helps to reduce the duration of the hospital stay; it significantly reduces healthcare costs and has a major impact on improving treatment outcomes. In this study, in the context of the aforementioned issues, the general literature on the internet of things has been given, and the applications in the healthcare field and the benefits related to these technologies and also the problems encountered have been tried to be evaluated.

Key Words: Internet, Internet of Things, Scope of Application, Health Sector, IoT

GİRİŞ

Bilgi toplumunda teknolojinin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkan önemli bir kavram “internet”tir. İnsanlar gününün önemli bir kısmını bilgisayar başında veya internette geçirmektedir. Bu sürelerin sebebi bazen bilgi arama, bazen eğlence, spor, oyun vs. olabilir. (Çakır vd., 2018). İnternet ile çok yakından bağlı olan Nesnelerin İnterneti (Nİ) kavramı, teknolojik yeni bir devrim olarak, hızla birçok akademik ve endüstriyel disiplinde, özellikle sağlık alanında yeni bir araştırma konusu olarak zemin kazanmaktadır (Qi vd, 2017).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. NESNELERİN İNTERNETİ KAVRAMI

Nesnelerin İnterneti'nin (Nİ) temelleri 1990'ların başında Mark Weiser tarafından önerilen “Her Zaman Her Yerde Hesaplama (Ubiquitous Computing)” kavramına dayanmaktadır. Nesnelerin interneti terimini ilk defa kullanan kişi ise MIT “RFID” araştırma grubunda yer alan Kevin Ashton olmuştur (Ercan ve Kutay, 2016). Ashton 1999 yılında bir özel şirkete yapılan sunum sırasında bu kavramı kullanmıştır (Erturan ve Ergin, 2017).

Nİ modern kablosuz iletişim teknolojilerinin gelişimi sayesinde popülaritesi artan oldukça yeni sayılabilecek bir kavramdır. Bu kavramın temel çıkış noktası, dünyada bulunan nesnelerin

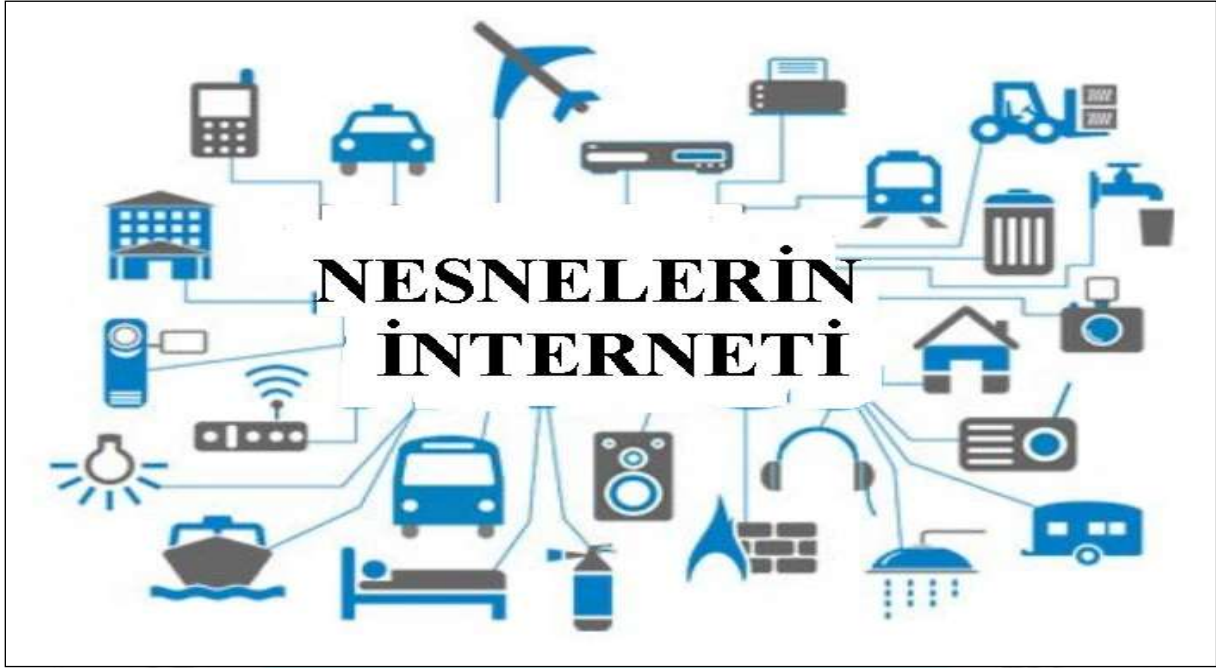
birbirleriyle haberleşmesini sağlayarak, hayatımızı kolaylaştırmaya yönelik uygulamaların inşa edilmesidir (Gündüz ve Daş, 2018).

Ayrıca Nİ, bir ürün veya hizmet için eksiksiz sistemler sunmak üzere ağ oluşturma, algılama, büyük veriler ve yapay zeka teknolojilerinden yararlanan gelişmiş bir otomasyon ve analitik bir sistemdir. Bu sistemler herhangi bir sektöre veya sistemlere uygulandığında daha fazla şeffaflık, kontrol ve performans sağlamaktadır (Tutorialspoint, 2016).

Ercan ve Kutay (2016)'ya göre; “nesnelerin interneti olarak adlandırılan yeni teknolojik kavram akıllı cihazların, birbirlerini algılayan ve iletişime geçebilen nesneler aracılığıyla akıllı bağlantısı şeklinde tanımlanmaktadır”. Bu teknoloji ile çok sayıda, küçük boyutlu, kablosuz teknoloji kullanabilen algılayıcı cihazlar ile yaşadığımız çevredeki (ev, okul, işyeri, şehir vb.) neredeyse bütün olayları izlemek ve bilgi toplamak olanaklıdır. Erturan ve Ergin (2017) ise Nİ'ni hayatı her anlamıyla çok hızlandırmış ve dördüncü sanayi devrimine etki edecek en büyük güç olarak görmektedir. Dördüncü sanayi devriminde farklı sistemlerin birbiri ile bütünleşmesi ve böylece bir bütünün parçası gibi çalışması planlanmaktadır.

Nİ; ev, ofis vb. yerlerdeki tüm cihazların, depo ve şehirler gibi fiziki mekânların ve insanların, yani her şeyin ve herkesin internet bazlı platformlarla birbirine bağlanabildiği teknolojik alt yapıyı ifade etmektedir (Bayuk ve Öz, 2017). Diğer bir ifadeyle, Nİ'ni çeşitli haberleşme protokolleri sayesinde birbirleri ile haberleşen ve birbirine bağlanıp, bilgi paylaşarak akıllı bir ağ oluşturmuş cihazlar sistemi olarak tanımlamak da mümkündür (Altınpulluk, 2018).

Nİ, çeşitli fiziksel ve sanal “nesneleri” büyüyen mobil ve sensörlerle birleştirerek dinamik bir küresel ağ altyapısı oluşturmayı amaçlayan bilgi teknolojilerinde yeni bir paradigma olarak ortaya çıkmaktadır. Nİ ile başlangıçta, radyo frekansı tanımlama (RFID) teknolojisini kullanarak, benzersiz bir şekilde tanımlanabilen nesnelere ve bunların internet benzeri bir yapıdaki sanal temsillerine gönderme yapması düşünülmüştür. Daha sonra, Nİ kavramı, küresel konumlandırma sistemi (GPS) cihazları ve mobil cihazlar gibi çeşitli sensörlerle daha fazla “nesne” türünü kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu sensörlerin internete bağlı bir platformda sorunsuz entegrasyonu ve etkin kullanımı, sistem mimarisinden veri işlemeye, uygulamalara kadar pek çok araştırma sorununu gündeme getirmiştir (Qi vd, 2017).

Şekil 1: Nesnelerin İnterneti

Kaynak: <https://3g.co.uk/guides/internet-of-things-everything-you-need-to-know>.

Nesnelerin İnterneti; Sağlık, Ev Otomasyonu, Akıllı Çevre, Akıllı Su, Akıllı Tarım, Akıllı Hayvancılık, Akıllı Enerji, Akıllı Ölçüm, Endüstriyel Kontrol, Güvenlik ve Acil Durumlar, Alışveriş, Lojistik gibi uygulamalarda kullanılmaktadır. Bu alanlarda daha kaliteli hizmet vermek ve verimliliği arttırmak için algılayıcılardan veriler toplanmaktadır. Bu veriler “Büyük Veri”yi oluşturarak “Bulut Bilişim” sistemlerinde depolanmaktadır (Gökrem ve Bozuklu, 2016).

Doyduk ve Tiftik (2017)’ye göre; “Nİ pazarı oldukça geniş bir ekosistemden oluşmaktadır. Değer zincirlerinde; donanım üreticileri, veri iletişimini sağlayan operatörler bulunmaktadır. Nesnelerin bulut ile bağlantısı operatörlerin sağladığı network altyapısı üzerinden sağlanmaktadır. Platform sağlayıcılar ve uygulama geliştiriciler diğer bir zinciri oluşturmaktadır”.

1.2. NESNELERİN İNTERNETİNİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Nİ sistemleri, benzersiz esneklikleri ve her ortamda uygun olma yetenekleri sayesinde endüstrilerde farklı uygulamalara sahiptir. Akıllı cihazlar ve güçlü etkinleştirme teknolojisi sayesinde veri toplama, otomasyon ve bağlı işlemler hızla gelişmektedir (Tutorialspoint, 2016).

Nİ uygulamaları farklı alanlarda avantajları beraberinde getirmekte olmasına karşın bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Bu avantajlar ve dezavantajlar aşağıda sıralanmaktadır.

AVANTAJLAR

- Teknoloji optimizasyonu açısından bakıldığında müşteri deneyimini geliştiren aynı teknolojiler/veriler, cihaz kullanımını da geliştirmekte ve teknolojiye daha güçlü gelişmelere yardımcı olmaktadır. Nİ, kritik fonksiyonel ve saha verileri dünyasının kapılarını açmaktadır (Tutorialspoint, 2016).
- Azaltılmış atık bağlamında mevcut analizler bize yüzeysel bir bakış açısı sağlamakta olmasına karşın, Nİ kaynakların daha etkin yönetimine sağlayabilecek gerçek dünyaya ait bilgiler sunmaktadır (Tutorialspoint, 2016).
- Nİ, çok çeşitli sektörlerde otomasyona olanak sağlamanın yanı sıra, büyük verilerin toplanmasına da imkan sunmaktadır (Baker vd, 2017).
- Temel olarak, Nİ başta sağlık sistemlerine olan yükü azaltırken, sağlık kaynaklarına erişimi iyileştirebilir ve insanlara her zaman kendi sağlığı üzerinde daha iyi kontrol imkanı sağlayabilmektedir (Baker vd, 2017).
- Nİ, herhangi bir işletmenin ve servis sağlayıcısının çalışmasını artırabilen bir akıllı cihazlar ağı kurabilir (Kaur ve Kaur, 2016).
- Hizmete erişimi kolaylaştırmaktadır. Örneğin, kırsal kesimde yaşayanlar için birçok hizmete daha iyi erişim sağlamak veya yaşlı insanların evde daha uzun süre bağımsız olarak yaşamasını sağlayabilir (Baker vd, 2017).
- Veri tabanlarında depolanan büyük miktarlarda veri sayesinde doğru kararı vermek daha kolay olabilmektedir.
- Nİ, daha iyi izleme ve kontrol mekanizması sağlamakta ve bu sayede zaman daha etkin bir şekilde kullanılmaktadır.
- Nİ'nin finansal yönü en önemli avantajlardandır. Bu teknoloji, malzemelerin izlenmesinden ve korunmasından sorumlu olan insanların yerini alabilir.
- Nİ'nin tüketici açısından da faydaları bulunmaktadır. Örneğin; Amazon, tüketicilere bir düğmeye dokunarak deterjan veya bulaşık deterjanı gibi sık kullanılan yerli ürünler için sipariş vermelerini sağlayan 2015 yılında "Dash Düğmeleri" adı verilen küçük elektronik cihazlar piyasaya sürmüştür (Jason ve Mullis, Tarih Yok).

DEZAVANTAJLARI

- Güvenlik bağlamında Nİ, ağlar üzerinden iletişim kuran sürekli bağlı cihazların ekosistemini oluşturmaktadır. Güvenlik önlemlerine rağmen, sistem çok az kontrol sağlamaktadır. Bu, kullanıcıların çeşitli saldırılara maruz kalmasını yol açabilmektedir (Tutorialspoint, 2016).
- Yazılımın saldırıya uğraması ve kişisel bilgilerinizin kötüye kullanılması ihtimali vardır. Hastalar reçetelerinin değiştirilmesi veya hesap bilgileriniz kırılması sonucu risk altında kalabilmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırabilmek için tüm veriler şifrelenmelidir, böylece finansal durumunuz veya ne kadar süt tükettiğinizle ilgili veriler arkadaşlarınızla veya işyerinizle ortak paylaşım oluşturmaktan çıkar (Saxena, 2016). Ayrıca, tek bir veritabanında depolanan büyük miktarda hassas verilere sahip olmanın da getirdiği güvenlik riskleri de mevcuttur.
- Mukherjee (2017)'ye göre yüksek otomasyon derecesi, bu tür hizmetlerde yer alan hassas özel verilerin birbirine bağlanması ve aktarılması, güvenlik ve gizlilik endişelerinin temelini oluşturan etik sorular ortaya çıkarmaktadır.
- Gizlilik açısından Nİ karmaşıklığı, “kullanıcının aktif katılımı olmadan” son derece ayrıntılı kişisel veriler sağlamaktadır.
- Bazı kullanıcılar, çoklu teknolojiler ve çok sayıda yeni etkinleştirme teknolojisini kullanmaları nedeniyle, tasarım, kullanım ve bakım açısından Nİ sistemlerini karmaşık bulmaktadır.
- Uzmanlar bir Nİ sisteminin bir başkasına kolayca entegre olma esnekliğinden endişe duymaktadır.
- Şu an itibarıyla, sensörlerle etiketleme ve izleme için standart bir yapı bulunmamaktadır (Saxena, 2016).
- Nİ iş dünyasındaki diğer teknolojiler gibi, düzenlemelere uymak zorundadır. Karmaşıklığı, birçoğu standart yazılım uyumluluğunu bir savaş olarak değerlendirdiğinde uyumluluk sorununu inanılmaz derecede zorlaştırmaktadır (Tutorialspoint, 2016).
- Bir teknolojiyi IoT sistemine göre tasarlamak, geliştirmek ve sürdürmek oldukça zordur. Ayrıca Karmaşık sistemlerde başarısızlığa neden olabilmektedir. Örneğin, hem

siz hem de eşiniz sütün bittiğine dair mesajlar alabilir ve ikiniz de aynı şeyi satın alabilirsiniz veya yazıcının, tek bir kartuş gerektirdiğinde defalarca mürekkep sipariş etmesine neden olan bir yazılım hatası olabilir. Bu da tüketicilere gereken miktarı iki katına çıkarmaktadır (Saxena, 2016).

1.3.SAĞLIK VE NESNELERİNİN İNTERNETİ

Bilgi, telekomünikasyon ve ağ teknolojilerindeki gelişmeler sağlık hizmetlerinde önemli bir rol oynamaktadır ve medikal enformasyon sistemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Tıp ve bilgi teknolojilerinin yakınlaşması ile sağlık hizmetleri de bir dönüşüm sürecine girmekte ve çıktıları da maliyetlerin düşmesi, verimsizliklerin azalması ve en önemlisi de yaşam süresinin uzaması olmaktadır (Dimitrov, 2016).

Günümüzde sağlık hizmetlerinin izlenmesinde akıllı cihazların ve iletişim uygulamalarının artan kullanımı ve bunlarında sağlık profesyonelleri, hastalar ve sağlık sektörünün faaliyetleri üzerindeki etkileri de giderek artmaktadır. 2020’de, Nİ’nin küresel ekonomiye 1,9 trilyon, Nİ merkezli sağlık sektörüne 117 milyar dolar katkıda bulunacağı tahmin edilmektedir (Hossain ve Muhammad, 2016).

Endüstriyel nesnelerin internetinin sağlık sektörü içerisinde dikkat çekici birçok etkisi bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile de tıbbi bakım ve sağlık hizmetleri nesnelerin interneti için en çekici uygulama alanlarına sahiptir. Nİ, uzaktan sağlık izleme, fitness programları, kronik hastalıklar ve yaşlı bakımı gibi önemli uygulamalar sağlamaktadır. Ayrıca evde tedavi ve ilaçla uyumluluk, sağlık profesyonelleri açısından önemli bir diğer uygulamadır. Bu durumda çeşitli tıbbi cihazlar, sensörler ve tanılama ve görüntüleme cihazları, Nİ’nin ana parçasını oluşturan akıllı cihazlar veya nesneler olarak sayılabilir (Islam vd., 2015).

Mevcut durumda sağlıkta nesnelerin internetinin tasarım, geliştirme ve uygulama konusunda daha başlangıç seviyesinde olduğu görülmekle beraber, günümüzde Nİ tabanlı çözümler dikkate değer bir etki göstermekte, sağlık endüstrisinde büyüyen bir pazar konumuna gelmektedir. Endüstriyel nesnelerin interneti ABD’de hastane hatası nedeniyle önlenemez ölümlerin önüne geçerek her yıl 50.000 kişiyi kurtarma potansiyeline sahiptir. Sağlıkta nesnelerin interneti; kritik hasta bilgilerini koordine ederek ve ilgili kaynakları birbirine bağlı cihazlar ve sensörler aracılığıyla anında senkronize ederek hastanın sağlığını ve güvenliğini kontrol altına almaktadır. Bu süreçte sağlık çalışanlarını, tesisler, hayati belirtiler gibi gerçek zamanlı hasta verilerini yakalamak için giyilebilir akıllı cihazlar, hasta ile ilgili elektronik cihazlar arasında veri akışını sağlamaktadır (Islam vd., 2015).

Sonuç olarak sağlık alanında Nİ'nin düşük maliyetlerle daha iyi bakım sağlaması, verimsizliğin azaltılması, doğrudan hasta-sağlık personeli etkileşimini azaltması, kronik hastalıkların etkin yönetiminin sağlanması, kaliteli bakıma her yerde erişimi kolaylaştırması, yaşam kalitesini artırması, kullanıcı deneyimini zenginleştirilmesi beklenmektedir.

1.4.SAĞLIK ALANINDA NESNELERİN İNTERNETİ UYGULAMALARI

Nİ; olası analiz için veri toplamak, kaydetmek, iletmek ve paylaşmak için bir dizi sensör ve cihazı (akıllı telefonlar, akıllı gözlükler, akıllı çoraplar, akıllı yüzükler gibi) doğrudan birbirine bağlayan yenilikçi bir teknolojidir. Nİ'nin geniş bir uygulama yelpazesi vardır. Bunlar arasında en yenilikçi uygulamalardan bir tanesi, hasta sağlık verilerinin bir dizi sensörden toplandığı, analiz edildiği, bir ağ üzerinden iletildiği ve hasta bakımının değerlendirilmesi için sağlık uzmanlarıyla paylaşıldığı sağlık hizmetidir (Hossain ve Muhammad, 2016). Sağlık alanında nesnelerin interneti uygulamalarından bazıları aşağıda sıralanmıştır. Bunlar (www.econsultancy.com, Karagöz, 2018);

- AdhereTech: Kablosuz ağa bağlanma özelliği olan ilaç kutuları hasta ilacı almayı unuttuğunda hastaya mesaj veya uyarı göndermektedir.
- Stanley Healthcare: Hastanedeki iş akış süreçlerin daha iyi anlaşılması amacıyla tüm çalışanların, ekipmanların, hastaların yerinin ve durumlarının görülmesidir.
- HealthPatch: Akut ve kronik hastalıkları izlemeye kullanılan bir sensördür. Hastaların biyometrik ve hayati belirtilerindeki değişiklikleri hekimlere ve bluetooth üzerinden göndermektedir.
- Sürekli Glikoz Monitörü (CGM): Diyabet hastalarının düzenli aralıklarla ölçüm alarak kan glikoz seviyelerini birkaç gün boyunca sürekli izlemelerine yardımcı olan bir cihazdır. İlk CGM sistemi, 1999 yılında ABD Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) tarafından onaylandı ve son yıllarda bir dizi akıllı CGM piyasaya sürüldü.
- Proteus Digital Health: Mide de çözünen haplar ve vücuda takılan bu sensör tarafından toplanan küçük bir sinyal üretilmektedir. Veriler daha sonra bir akıllı telefon uygulamasına aktarılır ve hastanın ilaçlarını talimatlara uygun şekilde kullanıp kullanmadığı doğrulanır.
- Apple Watch monitör ile depresyonun ölçülmesi: 2017 yılında Major Depresif Bozukluğu (MDB) olan hastaları izlemek ve değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir.

- Bluetooth Özellikli Pıhtılaşma Sistemi: Bu cihaz antikoagüle edilmiş hastalar için türünün ilk cihazı olup, hastaların terapötik aralıklarında kalmalarına yardımcı olmak ve inme veya kanama riskini düşürmek için kendi kendini test etmesiyle gösterilmiştir.
- ADAMM: Astım krizi semptomlarını başlamadan önce tespit etmeyi amaçlayan ve kullanıcının saldırıyı daha da kötüleşmeden önce yönetmesini sağlayan giyilebilir bir akıllı astım monitörüdür.

1.5.NESNELERİN İNTERNETİ: SORUNLAR VE ENGELLER

Güvenli ve kaliteli sağlık hizmeti, hastalar için son derece önemlidir. Buna göre, sağlık hizmeti veri güvenliği ve hastaların mahremiyeti, sağlık alanında nesnelerin internetinin gelecekteki başarısı üzerinde büyük etkisi olacak önemli konulardır. Endüstriyel nesnelerin interneti tabanlı sağlık sisteminin ana sorunlarından biri mahremiyetin korunmasıdır. Genel olarak, bir sağlık hizmeti sağlayıcısı, hastalarından veri alır ve bunları klinikler, diğer sağlık profesyonelleri, geri ödeme kurumları ile paylaşır. Buna ek olarak, hasta verileri bulut transferi ya da birbirine bağlı cihazlarla senkronizasyon sırasında bilgisayar korsanlarına karşı savunmasız olabilir. Endüstriyel nesnelerin interneti tabanlı bir sağlık sisteminde filigran ve kimlik doğrulama şeklindeki verilerin korunması çok önemlidir (Hossain ve Muhammad, 2016).

Nİ kavramının beraberinde getirdiği diğer sorunlar ise biçimlendirme (formalizasyon) ve standardizasyon konularıyla ilgilidir. Biçimlendirmeye ilişkin sorunlar; tam ve güvenilir veri elde etmek için, akıllı düğümler ve RFID ekipmanlarının tek bir parça halinde ve makul şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Standardizasyon konuları ile ilgili sorunlar ise, RFID teknolojisi, iletişim protokolü ve uygulama katmanının standart bir hale getirilmesi gerekliliğini ifade etmektedir (Zhang ve Zhu, 2011).

Diğer yandan Nİ cihazlarının ve sağlık endüstrisinde kullanılan cihazların yarattığı veri aktarımı, eğer kuruluşlar veriyi düzgün bir şekilde idare etmek ve kalitesini doğrulamak için donanımlı değilse, öngörülemeyen sorunlara da neden olabilir (Matthews, 2018).

2. SONUÇ

Son yıllarda sağlık ve teknoloji arasındaki sinerji dünya çapında büyük bir atılım yapmıştır. Nesnelerin interneti ve büyük veri analizinin, yeni nesil e-sağlık ve mobil sağlık hizmetleri ile popülerliği giderek artmaktadır. Bu durumda kişiselleştirilmiş sağlık hizmeti ve sağlık hizmetine erişimi büyük oranda desteklemektedir (Firouzi vd., 2018).

Dünyada neredeyse ülkelerinde birçoğunda sağlık sistemleri, ekonomik ve sosyal taleplerle karşı karşıyadır. Bu da sağlık sistemlerinin daha etkin ve verimli yönetilmesini gerektirmektedir. Ayrıca doğumda beklenen yaşam süresinin artması ve düşük doğum oranları dünya nüfusunun kompozisyonunda bir dönüşüm meydana getirmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'nin bazı ülkelerinde nüfus yapısının yaşlı nüfusa doğru kaydığı belirgin bir şekilde görülmektedir. Yaşlanma süreçleri, genellikle unutkanlık, odağı koruma yeteneğinin azalması, problem çözme kapasitesinin azalması gibi bilişsel kapasitede bir dereceye kadar düşüşle sonuçlanmaktadır. Ayrıca bu durumlar kontrol edilmezse genellikle demans ve depresyon, hatta Alzheimer hastalığı (AD) gibi daha ciddi durumlara doğru ilerleyebilir. Bütün bu durumlarda sağlık alanında nesnelerin internetinin kullanılmasıyla yaşlı bakımı, kronik hastalıkların yönetimi, hastalıkların erken tespitinin klinik yararı ile hastanede yatışların azalması ve bakım maliyetlerin azaltılması ve yaşlı insanların yaşam kalitesini de önemli ölçüde artırılması imkanlarını sunmaktadır (Almeida vd., 2019).

Sonuç olarak, sağlık alanında nesnelerin interneti kavramını benimsemenin faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Elizabeth, 2019; Farahani vd., 2018).

- Nesnelerin İnterneti, mobilite çözümleri ve yeni nesil sağlık tesisleri giderek daha uygun hale geldikçe otomasyon çabalarını arttırmaktadır. Otomasyondaki artış, Nİ'nin birlikte çalışabilirlik, makineden makineye iletişim, güvenilir bilgi alışverişi ve güvenli veri paylaşımı sağlaması nedeniyle daha da artmıştır. Net etki sadece daha iyi hasta bakımı değil, aynı zamanda işletme operasyonlarının maliyetindeki azalmadır. İki tür maliyet azaltma söz konusudur. İlk olarak, teknolojik füzyon nedeniyle maliyetin düşürülmesi sağlanır ve belirli bir teknolojinin kullanımı için ayrı bir ödeme yapmaya gerek yoktur. İkinci olarak hastalar sağlık durumlarını kendileri izleyebilir ve sadece hekime danışması sistem tarafından tavsiye edildiğinde hekime başvurur. Ayrıca hastalıkların tanı ve tedavilerinin etkin yönetilmesi ile de hastalıkların tedavi maliyetlerinde de azalma söz konusudur.
- Tüm toplumu kapsamı: İnsanların Nİ e-sağlık uygulamalarını, sağlık, egzersiz, güvenlik veya güzellik gibi farklı nedenlerle kullanıyor olmasını bu kavramın herkesin ihtiyacı için bütünsel bir çözüme sahip olmasıyla açıklamaktadır.
- Büyük Veri işleme ve analiz: Nİ, bağlı sensörler tarafından üretilen çok ölçekli, çok modlu, dağınık ve heterojen veri setlerini adil bir sürede etkili bir şekilde işler, analiz

eder ve yönetir. Bu, sağlık verilerinden faydalı, işlem yapılabilir bilgilerin çıkarılmasını sağlamaktadır.

- İçeriği/hizmeti kişiselleştirme ve uyarlama yeteneği: Nİ ve büyük veri analitiği, kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri ve tedavilerin gerekliliğini yerine getirme olasılıklarını büyük ölçüde sağlamaktadır.
- Ömür boyu izleme: Hastalar geçmiş, şimdi ve gelecekteki sağlıkları hakkında kapsamlı ek veriler alabilirler.
- Kullanımının kolay olması: Nİ ve e-sağlık, kullanıcılar tarafından kolayca kullanılabilir. Çünkü yalnızca giyilebilir cihazlara ve/veya akıllı telefon uygulamalarında bazı basit işlemlere ihtiyaç duyulmaktadır.
- Hekimlerin hasta ile daha fazla etkileşim içinde olması: Hekimler, hastaların sağlık durumları hakkında gerçek zamanlı veri alabildiğinden, hastalardan hastalık öyküsü alma, muayene ve tanı koyma çabasından tasarruf edebilir.
- Kullanılabilirlik ve erişilebilirlik: Hastalar ve hastaların bakımını sağlayanlar herhangi bir coğrafi engel bulunmadan her zaman e sağlık uygulamalarına erişebilirler.
- Çevrimiçi yardım: Nİ, e-sağlık, doktorlar, dermatologlar ve diğer birçok profesyonel gibi sağlık uzmanlarına gerçek zamanlı 7/24 çevrimiçi erişim sağlamaktadır.
- Nİ, hastaların sağlık durumlarını hekimlerin ise hastalarının sağlığını kolayca izlemelerini sağlamaktadır. Nİ kaynakların etkili yönetilmesi ile sağlık hizmetlerinde verimliliği artırmaktadır.
- Uluslararası işbirliği: Dünyadaki sağlık profesyonelleri, sağlık alanında ki nesnelerin interneti ekosistemi ile birbirine bağlanmaktadır. Bu da aynı zamanda, hastaların zaman ve yer engeli olmadan uluslararası olanaklara parmak uçlarıyla erişebilmelerini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Almeida A., Mulero R, Rametta P., Urošević V., Andrić M. ve Patrono L. (2019). “A critical analysis of an IoT—aware AAL system for elderly monitoring”, **Future Generation Computer Systems**, Volume 97, s. 598-619.

Altınpulluk, H. (2018). “Nesnelerin interneti teknolojisinin eğitim ortamlarında kullanımı”, **Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, s. 94-111.

- Baker, S. B., Xiang, W. ve Atkinson, I. (2017). “Internet of Things for Smart Healthcare: Technologies, Challenges, and Opportunities”, **IEEE Access**, s. 1-25.
- Bayuk, M. N. ve Öz, A. (2017). “Nesnelerin İnterneti Ve İşletmelerin Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 43, s. 41-58.
- Çakır, S. F., Aytekin, A. ve Tüminçin, F. (2018). “Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, 4, s. 84-95.
- Dimitrov D. V. (2016). “Medical Internet of Things and Big Data in Healthcare”, **Healthcare informatics research**, 22(3), s. 156–163.
- Doyduk Bumin, H. B. ve Tiftik, C. (2017). “Nesnelerin İnterneti: Kapsamı, Gelecek Yönelimi ve İş Fırsatları”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi**, Cilt: 52, Sayı: 3, s. 127-147.
- Elizabeth, M. (2019). “4 Big Benefits Of The “Internet Of Things In Healthcare””, <https://www.jmark.com/4-big-benefits-of-the-internet-of-things-in-healthcare/>.
- Ercan, Tuncay ve Kutay, Mahir (2016). “Endüstride Nesnelerin İnterneti (IoT) Uygulamaları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 3, s. 599-607.
- Erturan, İ. E. ve Ergin, E. (2017). “Muhasebe Denetiminde Nesnelerin İnterneti: Stok Döngüsü”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 75, s. 13-30.
- Farahani B., Firouzi F., Chang V., Badaroglu M., Constant N. ve Mankodiya, K., (2018). Towards fog-driven IoT ehealth: promises and challenges of IoT in medicine and healthcare”, **Future Gener. Comput. Syst.** 78, s. 659–676.
- Firouzi F., Rahmani A.M., Mankodiya K., Badaroglu M., Merrett G.V., Wong P. ve Farahani B. (2018). “Internet-of-Things and big data for smarter healthcare: From device to architecture, applications and analytics”, **Future Gener. Comput. Syst.**, , 78 (Part 2), s. 583-586.
- Islam SMR., Kwak D., Kabir MDH., Hossain M., Kwak KS. (2015) The internet of things for health care: a comprehensive survey. **IEEE Access**, 3:678-708
- Hossain M. S. ve Muhammad G. (2016). “Cloud-assisted industrial internet of things (IIoT)–enabled framework for health monitoring”, **Comput. Netw.**, 101 , s. 192-202.
- Gökrem L., Bozuklu M. (2016). “Nesnelerin İnterneti: Yapılan Çalışmalar ve Ülkemizdeki Mevcut Durum”, **Gaziosmanpaşa Journal of Scientific Research**, 13, s. 47-68.

Gündüz M. Z., Daş R. (2018). “Nesnelerin interneti: Gelişimi, bileşenleri ve uygulama alanları”, **Pamukkale Uni. Müh. Bilim Dergisi**, 24 (2), s. 327-335.

Jason, I. E. ve Mullins, N. (Tarih Yok). “The Internet Of (Every) Things: Benefits, Risks and Practical Analysis”,
<https://www.nelsonmullins.com/storage/a58a6292f21ab017548f6095f311fb5e.pdf>.

Karagöz, J. G. (2018). **Sağlıkta Dijital Dönüşüm Yapay Zeka (AI) ve Nesnelerin İnterneti**, Kutlu Yayınevi, İstanbul.

Kaur, K., ve Kaur, R. (2016). “Internet of Things to promote Tourism: An insight into Smart Tourism”, **International Journal of Recent Trends in Engineering & Research (IJRTER)**, 02 (04), s. 2455-1457.

Matthews, K. (2018). “5 Challenges Facing Health Care IoT in 2019”
<https://www.iotforall.com/5-challenges-facing-iot-healthcare-2019/>

Mukherjee, Sy (2017). “Why Health Care Is Especially Vulnerable to Ransomware Attacks, Fortune.2017”, <http://fortune.com/2017/05/15/ransomware-attack-healthcare/>

Qi , Jun, Yang, Po; Min, Geyong; Amft, Oliver; Dong, Feng; ve Xu, Lida (2017). “Advanced internet of things for personalised healthcare systems: A survey”, **Pervasive and Mobile Computing**, 41, s. 132–149.

Saxena, P. (2016). “The advantages and disadvantages of Internet of Things”,
<https://e27.co/advantages-disadvantages-internet-things-20160615/>

Tutorialspoint (2016). **Internet of Things**, Tutorial Point (I), Pvt. Ltd.

Zhang H. ve Zhu, L. (2011). “Internet of Things: Key technology, architecture and challenging problems”, **2011 IEEE International Conference on Computer Science and Automation Engineering**, Shanghai, 2011, s. 507-512.

<https://econsultancy.com/internet-of-things-healthcare/>.

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN EBEVEYNLERİYLE İLİŞKİLERİNİN AİLESEL BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ *

ANALYSIS OF MIDDLE SCHOOL STUDENT-PARENT RELATIONS BASED ON
CERTAIN FAMILIAL VARIABLES

Gizem Güler BAŞAR

Karabük Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Karabük Üniversitesi

ÖZET

Ebeveynler, bireylerin yaşamının hemen her döneminde önemli bir etkiye sahiptirler. Anne-baba ve çocuk ilişkisinin niteliği, bireyin yaşamı boyunca benimseyeceği tutum ve davranışlar üzerinde etkili bir faktördür. Ebeveyniyle sıcak ve destekleyici iletişim kurma bireylerin uyum ve davranış problemlerini en aza indirecektir. Bu çalışmada, ortaöğretim öğrencilerinin ebeveynleriyle ilişkilerinin niteliğini ailesel bazı değişkenlere göre belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma grubunu, ortaöğretim öğrencisi 247 erkek, 313 kız olmak üzere toplam 560 öğrenci oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında, öğrencilerin ebeveynleriyle ilişkilerinin niteliğinin belirlenmesinde Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği (EİÖ) kullanılmıştır. Öğrencilerin ebeveynleriyle ilişkilerinin niteliği anne-baba öğrenim durumu ve mesleği, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarına göre değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde t-Testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Sonuç olarak; anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları ile EİÖ puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu, anne-babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, anne-babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Anne-baba öğrenim durumu ve mesleği ile EİÖ puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Ebeveynlerle ilişkilerin niteliğinin olumlu etkileri alan yazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, ebeveyn-ergen ilişkisi, anne-babalar, ergenlik.

* Bu çalışma, KBÜ-BAP-17-YL-451 no'lu "Ergenlerin Aile Aidyeti ve Ebeveyn İlişkileri ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli proje kapsamında Karabük Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir.

ABSTRACT

Parents have a significant impact on almost every period of individuals' lives. The nature of the relationship between parents and children is an effective factor on the attitudes and behavior that an individual will adopt throughout life. Warm and supportive communications with parents will minimize the adoptive and behavioral problems of individuals. The present study aimed to determine the quality of middle school students' relations with their parents based on certain familial variables. The study group included 247 male and 313 female, a total of 560 students. Data were collected with Parent-Adolescent Relationship Quality Scale (PARS) was used to determine the quality of the relationship between the parents and the students. The quality of the students' relationships with their parents was analyzed based on parents' education level and occupation, and parenting attitudes. One-way analysis of variance (ANOVA) was used in data analysis. In conclusion, it was determined that Parent-Adolescent Relationship Quality Scale scores of the adolescents were not significantly affected by the educational status and occupation of their parents. The difference between the parents' attitudes and the Parent-Adolescent Relationship Quality Scale scores was significant from the point of view of the adolescents. It was determined that the Parent-Adolescent Relationship Quality Scale scores of the adolescents who identified their parents as democratic were significantly higher when compared to the scores of the adolescents who identified their parents as oppressive/authoritarian and overprotective. The effects of the democratic parenting attitude on Parent-Adolescent Relationship Quality were discussed based on the literature and certain recommendations.

Keywords: Middle school, parent-adolescent relationship quality, parent, puberty .

GİRİŞ

Ergenlik dönemi tüm gelişim alanlarında ilerlemeyi kapsayan bir süreçtir. Ergen birey bu süreçte, yakın çevresindeki insanları rol-model alarak, kendine ait tutum ve davranışlara karar vermektedir. Kendi duygu ve düşüncelerine yoğunlaşan ergenin en yakın çevresini ailesi oluşturmaktadır (Köknel, 2005; Yörükoğlu, 1994).

Ergenlik döneminde ergenin başarması gereken sekiz görev vardır:

- Fiziksel özelliklerinin farkında olmak ve kabullenmek,
- Cinsiyetine uygun role bürünmek,
- Arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurmak,
- Bağımsız/özgün hareket edebilme becerisi,
- Aile kurmaya hazır olmak,
- Toplumsal projelerde bulunmak,
- Ahlak ve değerler sistemini kurmak (Akt.: Gander ve Gardiner, 2010).

İletişim; doğumdan itibaren bireyin tüm yaşantısında yer alan sosyal bir unsurdur. Bireyin ilk iletişimi ailesiyle olan iletişimidir. Aile içerisinde yer alan olumlu iletişim örnekleri, çocuğun tüm hayatını olumlu yönde etkilerken; olumsuz iletişim örnekleri, çocuğun sosyal hayatta davranış bozuklukları göstermesine sebep olabilmektedir. Bebeklik ve çocukluk dönemindeki anne-baba ilişkileri, ergenlik döneminde daha uzak bir hal almaktadır. Ergenler içerisinde bulundukları dönem özelliği olarak, ailelerinden bağımsız, özgürce hareket etmek isterler. Bağımsız olma gayreti zamanla anne-baba-çocuk iletişimini zedelemektedir. Ailenin ergenlik dönemindeki olumlu iletişim davranışları çok önem taşımaktadır (Hines, 2016). Bu davranışlardan bazıları:

- Dinleme ve Anlatma: Ergenin kendisini birey olarak hissetmesini sağlar.
- Empati Kurma: Anne-babanın, ergenlik döneminin özelliklerini bilmesi gerekmektedir.
- Planlamaya Katkıda Bulunma: Demokratik yaklaşımlar, iletişimde önemlidir.
- Ses Tonu: İletişimde yanlış anlaşılımları önlemektedir (Kavak, 2007).

Anne-babaların çocuk yetiştirme tarzları değiştikçe, sergiledikleri tutumlar da değişmektedir (Karabulut Demir, 2007). Anne-baba tutumlarından koruyucu/ istekçi tutumda

aile, ergen bireyi gereğinden fazla koruma altına almakta ve ergenin bağımsız hareket etmesine ket vurmaktadır (Navaro, 1989). Otoriter anne-baba tutumunda aile her türlü sorunu ödül-ceza yöntemiyle çözmeye çalışmakta, bu durum da ergen-aile iletişimini zedelemektedir (Yavuzer, 2006). Demokratik anne-baba tutumunda ise aile, ergenin özgür hareket edebilmesini destekleyerek, düşüncelerine saygı duymaktadır. Bu tutumun hakim olduğu bir ortamda yetişen çocuk, özgüvenli ve sosyal olmaktadır (Kesici, 2005).

Bu çalışma ortaöğretime devam eden ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın genel amacına göre alt problemleri aşağıda verilmiştir.

1. Ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinin niteliği, anne-baba öğrenim durumu ve mesleği değişkenlerinden etkilenmekte midir?
2. Ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinin niteliği, anne- baba tutumları ve aile gelir durumları değişkeninden etkilenmekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, mevcut bir durumu betimlemeyi amaçlayan nicel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Ankara İli Etimesgut ilçesinde ortaöğretime devam eden 15-18 yaş grubu ergenler, rastgele dört farklı türde okuldan (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Meslek Lisesi) seçilmiş 313 kız ve 247 erkek olmak üzere 560 ergen çalışma grubunu oluşturulmuştur.

Ergenlerin %61,8'i annelerini ve %58,8'i babalarını demokratik tutuma sahip olarak betimlemişlerdir. Annelerin %13,8'i ve babaların %20,2'si otoriter, annelerin %24,5'i ve babaların %21,1'i aşırı koruyucu olarak nitelendirilmiştir. Ergenlerin annelerinin %29,1'i ilkökul, %23'ü ortaokul, %32,9'u lise ve %15'i üniversite mezunu; babalarının %14,5'i ilkökul %20,5'i ortaokul, %35,5'i lise ve %29,5' üniversite mezunudur. Ergenlerin annelerinin %11,1'i memur/memur emeklisi, %6,3'ü işçi, %5,7'si avukat ve doktor gibi uzmanlık gerektiren bir mesleğe sahiptir. Babalarının %32,9'u memur/memur emeklisi, %32'si işçi, %20,5'i uzmanlık gerektiren bir meslek ve %14,6'sı serbest meslek sahibidir.

Ergenler, ailelerinin gelir düzeyini %27,1 yüksek, %64,5 orta ve %8,4 düşük düzeyde olarak belirtmişlerdir.

Verilerin toplanmasında ergenlerin demografik bilgilerini almak için Kişisel Bilgi Formu ve ebeveyn-ergen ilişki niteliğini ölçmek için Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği kullanılmıştır. Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 17-25 yaş arasında 402 (243 kadın ve 159 erkek) üniversite öğrencisiyle yapılmıştır. Yapılan AFA, DFA ve çeşitli geçerlik analizleri sonucunda Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu belirlenmiştir. Ölçek Açıklama, Olumlu Duygu ve Olumsuz Duygu alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin kısa olması, anne ve babaya ilişkin ayrı ayrı değerlendirme yapabilme olanağı sağlaması, puanlama ve yorumlama kolaylığı gibi özellikleri nedeniyle gelişim psikolojisi ve klinik psikoloji alanındaki çalışmalarda kullanılabilecek, geçerli, güvenilir ve pratik bir ölçek olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, örneklem grubunun farklı olması nedeniyle güvenirlik katsayısına bakılmış ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı anne için 0,75, baba için 0,74 olarak bulunmuştur.

Ölçek, sınıf ortamında dağıtılarak ne yapılacağı açıklanmış, ergenlerden gönüllü katılımıla doldurmaları istenmiştir. Verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1’de, ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalamalarının anne öğrenim durumuna, Tablo 2’de baba öğrenim durumuna göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Ölçek Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

		Anne Öğrenim	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	İlkokul mezunu	163	21,11	6,02	0,32	0,809
		Ortaokul mezunu	129	20,63	5,59		
		Lise mezunu	184	21,28	6,01		
		Üniversite mezunu	84	21,04	5,59		
	Anne-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	163	20,64	6,11	0,18	0,905
		Ortaokul mezunu	129	21,21	7,60		
		Lise mezunu	184	20,92	6,53		

Anne-Olumsuz Duygu	Üniversite mezunu	84	20,79	5,99	1,32	0,267
	İlkokul mezunu	163	13,57	6,25		
	Ortaokul mezunu	129	12,46	5,76		
	Lise mezunu	184	12,77	6,10		
	Üniversite mezunu	84	12,20	5,40		
Baba- Açıklama	İlkokul mezunu	163	16,90	6,09	2,04	0,107
	Ortaokul mezunu	129	17,72	5,67		
	Lise mezunu	184	18,51	6,34		
	Üniversite mezunu	84	17,58	6,13		
	İlkokul mezunu	163	17,30	6,17		
Baba-Olumlu Duygu	Ortaokul mezunu	129	18,68	6,06	1,75	0,156
	Lise mezunu	184	18,65	6,84		
	Üniversite mezunu	84	17,69	6,58		
	İlkokul mezunu	163	12,48	6,60		
	Ortaokul mezunu	129	11,49	5,50		
Baba-Olumsuz Duygu	Lise mezunu	184	11,95	5,71	0,79	0,498
	Üniversite mezunu	84	12,41	5,43		

Tablo 1'e göre, ergenlerin anne öğrenim durumu ile Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin ebeveyn ilişkisi niteliğinin anne öğrenim değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 2. Ölçek Puanlarının Baba Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

		Baba Öğrenim	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne- Açıklama	İlkokul mezunu	81	21,62	5,93	1,78	0,150
		Ortaokul mezunu	115	19,99	6,18		
		Lise mezunu	199	21,10	5,96		
		Üniversite mezunu	165	21,44	5,37		
	Anne-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	81	21,37	5,74	1,03	0,376
		Ortaokul mezunu	115	19,98	6,44		
		Lise mezunu	199	21,22	7,41		
		Üniversite mezunu	165	20,89	5,99		
	Anne-Olumsuz Duygu	İlkokul mezunu	81	12,96	6,01	0,32	0,807
		Ortaokul mezunu	115	13,05	5,97		

	Lise mezunu	199	13,01	6,27		
	Üniversite mezunu	165	12,46	5,63		
Baba-Açıklama	İlkokul mezunu	81	17,74	6,20		
	Ortaokul mezunu	115	16,66	6,05		
	Lise mezunu	199	17,82	6,33	1,72	0,161
	Üniversite mezunu	165	18,32	5,76		
Baba-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	81	18,34	6,00		
	Ortaokul mezunu	115	17,24	6,31		
	Lise mezunu	199	18,23	6,79	0,94	0,420
	Üniversite mezunu	165	18,49	6,33		
Baba-Olumsuz Duygu	İlkokul mezunu	81	11,48	5,67		
	Ortaokul mezunu	115	12,39	6,11		
	Lise mezunu	199	11,77	5,75	0,84	0,469
	Üniversite mezunu	165	12,50	6,03		

Tablo 2'ye göre, ergenlerin baba öğrenim durumu ile Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin ebeveyn ilişkisi niteliğinin baba öğrenim değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 3'de ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalamalarının anne mesleğine göre, Tablo 4'de baba mesleğine göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Anne Mesleğine Göre ANOVA Sonuçları

	Anne Meslek	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Memur	62	21,72	5,51	
		İşçi	35	20,77	5,94	
		Profesyonel	32	20,00	6,04	0,64
		Ev hanımı	431	21,05	5,88	0,587
	Anne-Olumlu Duygu	Memur	62	21,37	6,05	
		İşçi	35	22,77	5,69	
		Profesyonel	32	20,00	6,60	1,33
		Ev hanımı	431	20,73	6,72	0,262
	Anne-Olumsuz Duygu	Memur	62	11,87	5,64	
		İşçi	35	12,40	5,16	
		Profesyonel	32	14,21	6,16	1,20
		Ev hanımı	431	12,92	6,06	0,307
	Baba-Açıklama	Memur	62	18,03	6,16	
		İşçi	35	18,28	6,44	0,20
						0,895

	Profesyonel	32	17,37	5,60		
	Ev hanımı	431	17,65	6,12		
Baba-Olumlu Duygu	Memur	62	17,50	6,99		
	İşçi	35	19,28	6,35	0,62	0,597
	Profesyonel	32	17,65	6,09		
	Ev hanımı	431	18,15	6,41		
Baba-Olumsuz Duygu	Memur	62	12,83	5,90		
	İşçi	35	11,67	5,85	0,73	0,531
	Profesyonel	32	12,96	5,77		
	Ev hanımı	431	11,93	5,91		

Tablo 3'e göre, ergenlerin anne mesleği ile Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin ebeveyn ilişkisi niteliği düzeylerinin anne mesleği değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 4. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Baba Mesleğine Göre ANOVA Sonuçları

	Baba Meslek	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Memur	184	20,86	5,60	
		İşçi	179	21,79	5,43	1,73
		Profesyonel	115	20,82	6,14	0,128
		Serbest	82	20,15	6,70	
	Anne-Olumlu Duygu	Memur	184	20,77	6,03	
		İşçi	179	21,45	7,28	0,71
		Profesyonel	115	20,52	6,39	0,544
		Serbest	82	20,42	6,49	
	Anne-Olumsuz Duygu	Memur	184	12,40	6,13	
		İşçi	179	13,01	5,79	0,54
		Profesyonel	115	13,05	6,20	0,654
		Serbest	82	13,23	5,73	
	Baba-Açıklama	Memur	184	17,55	6,24	
		İşçi	179	17,57	5,73	
		Profesyonel	115	18,51	6,27	0,84
		Serbest	82	17,30	6,34	0,468
	Baba-Olumlu Duygu	Memur	184	18,14	7,04	
		İşçi	179	17,80	6,05	0,34
		Profesyonel	115	18,59	6,16	0,792
		Serbest	82	18,10	6,38	
	Baba-Olumsuz Duygu	Memur	184	12,28	6,18	
		İşçi	179	12,16	5,99	
		Profesyonel	115	11,74	5,71	0,24
		Serbest	82	11,86	5,34	0,868

Tablo 4 incelendiğinde, ergenlerin baba mesleği ile Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin ebeveyn ilişki niteliği düzeylerinin baba mesleği değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 5’de ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalamalarının anne tutumlarına göre, Tablo 6’da baba tutumlarına göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 5. Ölçek Puanlarının Anne Tutumlarına Göre ANOVA Sonuçları

	Anne Tutum	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Demokratik	346	21,52	5,57	
		Otoriter	77	19,15	5,48	5,27 0,005*
		Aşırı koruyucu	137	20,92	6,52	
	Anne-Olumlu Duygu	Demokratik	346	22,01	6,35	
		Otoriter	77	17,25	6,48	18,83 0,000*
		Aşırı koruyucu	137	20,09	6,42	
	Anne-Olumsuz Duygu	Demokratik	346	11,34	4,87	
		Otoriter	77	16,58	6,85	35,28 0,000*
		Aşırı koruyucu	137	14,54	6,63	
	Baba-Açıklama	Demokratik	345	18,22	5,95	
		Otoriter	77	17,64	5,85	3,98 0,019*
		Aşırı koruyucu	137	16,49	6,48	
	Baba-Olumlu Duygu	Demokratik	346	18,78	6,34	
		Otoriter	77	17,12	6,45	4,83 0,008*
		Aşırı koruyucu	137	17,00	5,54	
	Baba-Olumsuz Duygu	Demokratik	346	11,41	5,39	
		Otoriter	77	12,88	6,73	5,82 0,003*
		Aşırı koruyucu	137	13,27	6,39	

Tablo 5’e göre, Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği bütün alt puan ortalamaları anne tutumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Anne-Açıklama puan ortalamaları (ort demokratik=21,52, ort otoriter=19,15, ort aşırı koruyucu=20,92), Anne-Olumlu Duygu puan ortalamaları (ort demokratik=22,01, ort otoriter=17,25, ort aşırı koruyucu=20,09), ailelerini demokratik olarak algılayan ergenlerde, annelerini otoriter (ort=19,15) ve koruyucu (ort=20,92) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Annelerini otoriter olarak algılayan ergenlerde Anne-Olumsuz Duygu ortalamaları (ort =16,58), annelerini demokratik (ort= 11,34) ve aşırı koruyucu (ort=14,54) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Buna göre, annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin,

annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Ölçek Puanlarının Baba Tutumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Baba Tutum	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne- Demokratik	329	21,14	5,55	0,75	0,472
	Açıklama Otoriter	113	20,46	6,03		
	Aşırı koruyucu	118	21,34	6,46		
	Anne- Demokratik	329	21,51	5,81	3,63	0,027*
	Olumlu Otoriter	113	19,83	8,32		
	Duygu Aşırı koruyucu	118	20,17	6,61		
	Anne- Demokratik	329	12,21	5,79	4,68	0,010*
	Olumsuz Otoriter	113	13,56	6,03		
	Duygu Aşırı koruyucu	118	13,94	6,24		
	Baba- Demokratik	329	18,72	6,05	13,59	0,000*
	Açıklama Otoriter	113	15,43	5,48		
	Aşırı koruyucu	118	17,11	6,18		
	Baba- Demokratik	328	19,75	6,26	32,27	0,000*
	Olumlu Otoriter	113	14,64	5,59		
	Duygu Aşırı koruyucu	118	16,89	6,19		
	Baba- Demokratik	329	10,74	4,74	26,14	0,000*
	Olumsuz Otoriter	113	15,05	7,14		
	Duygu Aşırı koruyucu	118	12,92	6,33		

Tablo 6'ya göre, Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği bütün alt puan ortalamaları baba tutumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Baba-Açıklama puan ortalamaları ve ($ort_{demokratik} = 18,72$, $ort_{otoriter} = 15,43$, $ort_{aşırı\ koruyucu} = 17,11$) Baba-Olumlu Duygu puan ortalamaları ($ort_{demokratik} = 19,75$, $ort_{otoriter} = 14,64$, $ort_{aşırı\ koruyucu} = 16,89$), babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerde, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Babalarını otoriter olarak algılayan ergenlerde Baba-Olumsuz Duygu ortalamaları ($ort = 15,05$), babalarını demokratik ($ort = 10,74$) ve aşırı koruyucu ($ort = 12,92$) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Buna göre, babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 7'de ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puan ortalamalarının aile gelir durumuna göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 7. Ölçek Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

		Gelir Durumu	N	Ort.	Ss	F	p
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Yüksek	152	21,01	5,87	0,01	0,990
		Orta	361	21,07	5,90		
		Düşük	47	20,97	5,53		
	Anne-Olumlu Duygu	Yüksek	152	21,00	5,99	0,53	0,583
		Orta	361	20,96	6,82		
		Düşük	47	19,93	6,61		
	Anne-Olumsuz Duygu	Yüksek	152	12,74	6,03	0,10	0,904
		Orta	361	12,85	5,89		
		Düşük	47	13,19	6,55		
	Baba-Açıklama	Yüksek	152	18,50	6,12	1,95	0,143
		Orta	361	17,51	6,16		
		Düşük	47	16,82	5,37		
	Baba-Olumlu Duygu	Yüksek	152	19,01	5,93	3,93	0,020*
		Orta	361	18,01	6,65		
		Düşük	47	16,06	6,07		
	Baba-Olumsuz Duygu	Yüksek	152	15,86	5,93	3,07	0,047*
		Orta	361	11,89	5,71		
		Düşük	47	14,10	6,85		

Tablo 7’ye göre, Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği Baba-Olumlu Duygu ve Baba-Olumsuz Duygu puan ortalamaları aile gelir durumu algısına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği Baba-Olumlu Duygu (ort=19,01) ve Olumsuz Duygu puanları (ort=16,06) gelir düzeyi yüksek olan ergenlerde daha yüksektir. Buna göre, babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların gelir düzeyi yüksek olan ailelerde daha fazla olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA

Çalışmada, ergenlerin ebeveyn-ergen ilişkileri düzeylerinin anne ve babalarının öğrenim değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir. Akbağ (1994) tarafından yapılan çalışmada, anne-baba tutumlarının, anne-babanın eğitim durumundan etkilendiği, anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça, tutarlı disiplin ve iletişimin de artmakta olduğu, eğitim düzeyi azaldıkça fiziksel ve duygusal cezalandırmanın arttığı bulunmuştur.

Çalışmada, ergenlerin ebeveyn-ergen ilişkileri düzeylerinin anne ve babalarının mesleği değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir.

Çalışmada, anne-babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, anne-babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Düzgün (2010)'ün yaptığı çalışmada otoriter anne-baba tutumunun, ergenlerde anne-babaya karşı düşmanca tavır almasına neden olduğunu bildirmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir.

Çalışmada babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların gelir düzeyi yüksek olan ailelerde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Akyıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin anne-babalarına bağlanmalarının aile gelir durumu ile anlamlı bir farklılığın olmadığı belirtilmiştir. Bu bulgu araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puanlarının anne-babanın öğrenim durumu ve mesleği değişkenlerinden anlamlı ölçüde etkilenmediği belirlenmiştir. Ergenlerin bakış açısından değerlendirilen anne-baba tutumları ile Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Anne-babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, anne-babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların gelir düzeyi yüksek olan ailelerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Anne-baba tutumlarının ebeveyn-ergen ilişki niteliğini etkilediği belirlenerek aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Ergenlerin gelişim desteklerinde spor, drama vb. farklı yaklaşımlar kullanılabilir ve bu etkinliklere ailelerin katılımı sağlanabilir. Ebeveyn-ergen ilişkisinin daha farklı boyutlarda değerlendirilebilmesi için ebeveynlerden de bilgi alınmalıdır. Çalışmanın nicel olarak kalmayıp nitel çalışılmış olması araştırmayı zenginleştirecektir.

KAYNAKLAR

Akbağ, M. (1994). Liseli Ergenlerin Anne Baba Tutumlarının Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Nurdar Erturan).

- Akyıldız, Z. (2017). Liseli Ergenlerde Bağlanma Düzeyleri ile Duygusal Zeka Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Eylem Özten).
- Düzgün, Ş. (2010). Öğrencilerin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2).
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi. 7.Baskı. Çev. Ed.: Onur, B., Ankara: İmge.
- Hines, A. (2016). Divorce-related transitions, adolescent development, and the role of the parent-child, *Journal of Marriage and Family*, 59(2), 375-388.
- Karabulut Demir, E. (2007). Ebeveyn Tutum Ölçeği. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gül Şendil).
- Kavak, S. (2007). Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0-8 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlarından Aldığı Desteği Algılamaları. M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Yıldız Güven).
- Kesici, Ş. (2005). Ortaöğretim öğrencilerinin anne-baba tutumlarının ve rehberlik ihtiyaçlarının mesleki karar verme zorluklarını yordaması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 329-337.
- Köknel, Ö. (2005). *İnsanı Anlamak*. 8.Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Navaro, L. (1989). Aşırı koruyuculuğun çocuk eğitimine etkileri. 6. *Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*. İstanbul: Ya-Pa.
- Yavuzer, H. (2006). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna... Çocuk Psikolojisi*. 29. Baskı, İstanbul: Remzi.
- Yörükoğlu, A. (1994). Çocuk Ruh Sağlığı. 19. Baskı. İstanbul: Özgür.

ERGENLERDE AİLE AİDİYETİNİN KİŞİSEL BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ *

ANALYSIS OF ADOLESCENTS BELONGING AMONG ADOLESCENTS BASED ON
CERTAIN PERSONAL VARIABLES

Gizem Güler BAŞAR

Karabük Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Karabük Üniversitesi

ÖZET

Aidiyet duygusu, bireylerin temel ihtiyaçlarından ve toplumsal davranışların belirleyicisi olarak işlev görmektedir. Aidiyet duygusu çeşitli faktörlerden etkilenmekte ve bireyi çeşitli yönlerden etkilemektedir. Bu çalışmada, ortaöğretime devam eden ergenlerin aile aidiyetinin kişisel bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubunu, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, İmam-Hatip Lisesi ve Fen Lisesi olmak üzere dört farklı türde ortaöğretim kurumundan, 1, 2, 3, 4.sınıfa devam eden 560 ergen oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında, Aile Aidiyeti Ölçeği kullanılmıştır. Ergenlerin aile aidiyeti ve kendilik aidiyeti ergenlerin cinsiyeti, yaşı, okul türü ve okul başarısına göre değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Sonuç olarak; ergenlerin Aile Aidiyet Ölçeği puanlarının cinsiyet ve yaş değişkenlerinden anlamlı ölçüde etkilenmediği belirlenmiştir. Ergenlerin okul türü ve okul başarısı ile Aile Aidiyeti Ölçeği puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Meslek Lisesi öğrencilerinin aile aidiyet düzeylerinin diğer liselere devam eden ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu ve okul başarısı orta ve zayıf ergenlerin aidiyet düzeylerinin, başarı durumu çok iyi ve iyi olanlara göre daha düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. Ergenlerin cinsiyet, yaş, okul türü ve okul başarı durumlarının, ergenlerin aile aidiyeti üzerinde etkisi, alan yazın bilgileri ışığında tartışılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik dönemi, aile aidiyeti, aidiyet.

* Bu çalışma, KBÜ-BAP-17-YL-451 no'lu "Ergenlerin Aile Aidiyeti ve Ebeveyn İlişkileri ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli proje kapsamında Karabük Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir.

ABSTRACT

Sense of belonging is one of the basic needs of individuals and is a determinant of social behavior. The sense of belonging is affected by various factors and in turn, affects the individual in various ways. The present study aimed to analyze the familial belonging among adolescents who attend secondary education according to some personal variables. The study group included 560 adolescents attending freshmen, sophomore, junior and senior classes in four types of secondary education institutions, namely Anatolian High Schools, Vocational High Schools, Religious High Schools and Science High Schools. The Familial Belonging Scale was used to collect the study data. Familial belonging and self-belonging of the adolescents were analyzed based on adolescents' gender, age, type of school and school achievements. One-way analysis of variance (ANOVA) was used in data analysis. In conclusion, It was determined that the scores of adolescents' family consistency scale were not significantly affected by gender and age variables. The difference between the school type and school success of the adolescents and the Family Commitment Scale scores were significant. It was found that the family belonging level of the vocational high school students was lower than the ones attending other high schools and the level of belonging of the middle and weak adolescents was lower than the ones with good and good achievement. The effects of gender, age, type of school and school success on adolescents' family belonging were discussed in the light of the literature.

Keywords: Adolescence, familial belonging, belonging, parent.

GİRİŞ

Aidiyet, kişinin içinde bulunduğu çevrede, kendini o çevreye ait ve değerli hissetmesidir. (Duru, 2015). Sevgi ve güven ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkan aidiyet, saygı ile de büyüyen bir kavramdır. Aitlik ihtiyacında çevrenin görevi, bireye fiziksel ve ruhsal anlamda güven oluşturmaktır. Böyle bir çevrede insanlar arasındaki iletişim sağlamlaştırmakta ve kaliteli ilişkiler kurulmaktadır (Eryılmaz, 2009). Bireysel olarak aitlik ihtiyacını karşılamış olan bir kişi, çevresindeki diğer insanlara özenli davranmaktadır (Connell ve Thompson, 1986).

Ait olma ihtiyacının temelinde bireyin çevreyle etkileşimleri yer almaktadır. Etkileşimler sayesinde ergen birey kendisini çevrenin bir parçası olarak görmekte ve bu şekilde kendilik aidiyeti ortaya çıkmaktadır (Choenarom vd., 2005).

Bağlanma tarzları ergenlik döneminde etkisini göstermektedir. Ailesiyle olan ilişkilerinde güvenli bağlanma yaşayan ergen, sosyal, aktif bir hayat sürmekte; güvensiz bağlanma yaşayan ergen ise kişilerarası ilişkileri yönetme konusunda sorunlar yaşamaktadır. Ait olma ihtiyacı bu dönemde güvenli bağlanmadan beslenmekte, ergen kendisi ve çevresiyle sağlıklı bir uyum içerisindeyken bir üst aidiyet basamağına geçmektedir (Kaya, 2017 ve Güneş, 2017).

Ailede güvensiz bağlanmanın olduğu yerde, olumsuz ilişkiler ve problemler olmaktadır. Güvensiz bağlanma stili geliştiren ergen birey, özgürlüklerinin ailesinin alinde olduğunu ve istedikleri zaman kısıtlayacaklarını düşünmektedir (Keskin ve Çam, 2009).

Bu çalışmada ortaöğretime devam eden ergenlerin aidiyet duygularının, kişisel bazı değişkenlere göre incelenmesi üzerine bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın genel amacına göre alt problemleri aşağıda verilmiştir.

1. Ergenlerin aile aidiyeti, yaş ve cinsiyet değişkenlerinden etkilenmekte midir?
2. Ergenlerin aile aidiyeti, okul türü ve okul başarıları değişkenlerinden etkilenmekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, mevcut bir durumu betimlemeyi amaçlayan nicel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Ankara İli Etimesgut ilçesinde ortaöğretime devam eden 15-18 yaş grubu ergenler, rastgele dört farklı türde okuldan (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Meslek Lisesi) seçilmiş 313 kız ve 247 erkek olmak üzere 560 ergen çalışma grubunu oluşturulmuştur.

Ergenlerin %35,2'si 15 yaşında, %25,9'u 16 yaşında, %30,9'u 17 yaşında ve %8'i 18 ve daha üzere yaşta; %24,8'i 9.sınıf, %25,5'i 10 sınıf, %24,8'i 11.sınıf ve %24,8'i 12.sınıf; %17,9'unun okul başarısı çok iyi, %41,8'inin iyi, %36,4'ünün orta ve %3,9'unun zayıftır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında Aile Aidiyeti Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 1579 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmış, iç tutarlılık katsayısı 0,94 olarak hesaplanmıştır. Ölçek Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyutlarından ve 13'ü olumlu, 4'ü olumsuz 17 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert şeklinde oluşturulan ölçekte maddelerde belirtilen düşünceye, bireylerden “tamamen katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), tamamen katılmıyorum (1)” olmak üzere beş derecede görüş bildirmeleri istenmektedir. Puan arttıkça aidiyet de artmaktadır.

Ölçek, sınıf ortamında dağıtılarak ne yapılacağı açıklanmış, ergenlerden gönüllü katılımıla doldurmaları istenmiştir. Verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1’de, ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği puan ortalamalarının cinsiyet, Tablo 2’de yaş değişkenine göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Ölçek Puanlarının Cinsiyete Göre ANOVA Sonuçları

		Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	p
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Erkek	247	17,83	3,42	0,173	0,863
		Kız	313	17,78	3,63		
	Kendilik Aidiyeti	Erkek	247	49,83	8,62	0,136	0,892
		Kız	313	49,73	8,05		

Tablo 1’e göre, ergenlerin cinsiyeti ile Aile Aidiyeti Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyetinin cinsiyet değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 2. Ölçek Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Sonuçları

		Yaş	N	Ort.	Ss	F	P
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	15 yaş	197	17,81	3,37	0,176	0,913
		16 yaş	145	17,64	3,58		
		17 yaş	173	17,89	3,64		
		18 yaş	45	17,97	3,80		
	Kendilik Aidiyeti	15 yaş	197	49,70	8,97	0,206	0,892
		16 yaş	145	49,71	7,97		
		17 yaş	173	50,10	7,71		
		18 yaş	45	49,06	8,69		

Tablo 2’ye göre, ergenlerin yaşı ile Aile Aidiyeti Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyetinin, yaş değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 3’te ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği puan ortalamalarının okul türüne göre, Tablo 4’te okul başarısına göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

		Okul Türü	N	Ort.	Ss	F	P
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Anadolu Lisesi	141	18,02	3,57	9,264	0,000*
		İmam-Hatip Lisesi	137	17,69	3,58		
		Meslek Lisesi	142	16,69	3,45		
		Fen Lisesi	140	18,83	3,25		
	Kendilik Aidiyeti	Anadolu Lisesi	141	50,58	7,40	8,648	0,000*
		İmam-Hatip Lisesi	137	49,64	8,60		
		Meslek Lisesi	142	47,08	8,97		
		Fen Lisesi	140	51,83	7,45		

Tablo 3’e göre, ergenlerin devam ettiği okul türü ile Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt puan ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır ($p<0,05$). Meslek Lisesine devam eden ergenlerin Aile Aidiyeti (ort.=16,69) ve Kendilik Aidiyeti alt ölçek puanları (ort.=47,08) Anadolu Lisesi, İmam-Hatip Lisesi ve Fen Lisesi’ne devam eden ergenlerin puanlarından anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Buna göre, Meslek Lisesi öğrencilerinin aile aidiyet düzeylerinin diğer liselere devam eden ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Okul Başarısına Göre ANOVA Sonuçları

		Okul Başarısı	N	Ort.	Ss	F	P
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Çok iyi	100	18,47	3,37	2,18	0,089
		İyi	234	17,88	3,69		
		Orta	204	17,49	3,47		
		Zayıf	22	16,95	2,98		
	Kendilik Aidiyeti	Çok iyi	100	51,11	8,12	4,26	0,005*
		İyi	234	50,56	7,29		
		Orta	204	48,59	8,91		
		Zayıf	22	46,36	11,10		

Tablo 4 incelendiğinde, ergenlerin okul başarısı ile Aile Aidiyeti Ölçeği Kendilik Aidiyeti alt boyut puan ortalaması arasındaki fark anlamlıdır ($p<0,05$). Kendilik Aidiyeti alt boyut puan ortalaması, okul başarısı zayıf ergenlerde en düşük (ort=46,36) ve çok iyi olan ergenlerde (ort=51,11) en yüksektir. Okul başarısı orta ve zayıf ergenlerin, Kendilik Aidiyeti alt ölçek puan ortalamaları (ort=48,59, ort=46,36), çok iyi ve iyi olanların puanlarından anlamlı düzeyde düşüktür. Buna göre, okul başarısı orta ve zayıf ergenlerin kendilik aidiyet düzeylerinin, başarı durumu çok iyi ve iyi olanlara göre daha düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA

Çalışmada ergenlerin aile aidiyetlerinin cinsiyetleriyle ilişkili olmadığı saptanmıştır. Araştırma bulgularıyla benzer bir bulgu olarak Kaya (2017) tarafından yapılan çalışmada anne-babaya bağlılığın cinsiyetle ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Ebeveyne bağlanmanın incelendiği Doğan (2016)'nın çalışmasında kızların, erkeklere göre anne-babalarına bağlılık hislerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu bulgunun, araştırmanın bulgularıyla farklılık gösterdiği görülmektedir.

Çalışmada, ergenlerin aile aidiyeti düzeylerinin yaş değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir. Erözkan (2011) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin yaş düzeylerine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Özen ve Aktan (2010) yaptıkları çalışmada, kız ergenin yaşı arttıkça ebeveyne güvenli

bağlanmasının da arttığını bulmuşlardır. Tersî şekilde güvenli bağlanma yaşla birlikte erkek ergenlerde azalmaktadır.

Meslek Lisesi öğrencilerinin aile aidiyet düzeylerinin diğer liselere devam eden ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ünüvar (2007)'nin yaptığı bir çalışmada, lise öğrencilerince algılanan anne-baba tutumunun, devam edilen okul türü açısından anlamlı ölçüde farklılaştığı belirtilmiştir.

Çalışmada, okul başarı durumunu orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin, kendilik aidiyet düzeylerinin, başarı durumlarını çok iyi ve iyi olarak algılayan ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Keskin (2007) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin algıladıkları başarı düzeyi azaldıkça saplantılı aidiyet olasılığının arttığı belirlenmiştir. Aviezer (2002) tarafından yapılan çalışmada, güvenli bağlanma geliştirmiş olan ergen bireylerin, öğretmenlerince başarılı bireyler olduğu; başarısız öğrencilerin ise saplantılı aidiyete sahip oldukları belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; Çalışmada ergenlerin aile aidiyetlerinin cinsiyetleriyle ve yaşlarıyla ilişkili olmadığı saptanmıştır. Ergenlerin okul türü ve algıladıkları okul başarı durumu değişkenleriyle ergenlerin aile aidiyetleri arasında anlamlı fark olduğu; Meslek Lisesi öğrencilerinin aile aidiyet düzeylerinin diğer liselere devam eden ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu ve okul başarı durumunu orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin, kendilik aidiyet düzeylerinin, başarı durumlarını çok iyi ve iyi olarak algılayan ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Okul türü ve algılanan başarı durumu değişkenlerinden yola çıkılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Meslek Lisesinde ortaöğretime devam eden ergen grubu için “Meslek Liseliler Ailelerle Buluşuyor” projeleri düzenlenebilir. Bu projede aile katılımına yer verilmesi, ailenin bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. Başarı durumunun olumsuz değerlendirilmemesi için, ortaöğretim kurumlarında çoklu zekaya önem verilmelidir. Ergenlerin aile aidiyetleri konusunda nicel veri toplamının yanı sıra, nitel çalışmış olmak da çalışmanın zenginleşmesini sağlayabilir. Ergenlik döneminde aile aidiyeti konusu Türkiye'nin farklı bölgelerinde de çalışılabilir.

KAYNAKLAR

- Aviezer, O. Sagi, A. ve van Ijzendoorn, M. (2002). Balancing The Family and the Collective in Raising Children: Why Communal Sleeping in Kibbutzim Was Predestined to End, *Fam Process*, 41(3), 435-54.
- Choenarom, C., Williams, R.A. ve Hagerty, B. M. (2005). The role of sense of belonging and social support on stress and depression in individuals with depression, *Archives of Psychiatric Nursing*, 19(1), 18-29.
- Connell, J. P. ve Thompson, R. (1986). Emotion and Social Interaction in the Strange Situation, *Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development*, 57(3), 733-744.
- Doğan, U. ve Karakuş, Y. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanımının yordayıcısı olarak çok boyutlu yalnızlık, *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 57-71.
- Duru, E. (2015). Genel aidiyet ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (44), 37-47.
- Eryılmaz, A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 975-989.
- Güneş, A. (2017). *Aile ile Bağlanma, Aidiyet*. 6. Baskı, Ed.: Ayman A.T. İstanbul: Timaş.
- Kaya, Ş. (2017). Ergenlerde Ana-Babaya Bağlanma Örüntüsünün Benlik Saygısı Ve Yalnızlık İle İlişkisi. F. S. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. İsmet Kırpınar).
- Keskin G. (2007). Ergenlerin Ruhsal Durumları ve Ebeveyn Tutumları ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. E. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir (Danışman: Doç. Dr. Olcay Çam).
- Keskin, G. ve Çam, O. (2009). Ergenlik ve bağlanma süreci: Ruh sağlığı açısından literatürün gözden geçirilmesi, *New/Yeni Symposium Journal*, 47(2), 52-58.
- Özen, D. ve Aktan, T. (2010). Bağlanma ve zorbalık sisteminde yer alma: Başa çıkma stratejilerinin aracı rolü, *Turkish Journal of Psychology*, 25(65), 101-113.
- Ünüvar, A. (2007). Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları ile Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya. (Danışman: Yard. Doç. Dr. Hüseyin İzgar).